Prof. Dr. İlgi Aşkun

Prof. Dr. E. F. Acıpınar

Prof. Dr. Neslihan Sönmez

151627

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BİR AYDINOĞLU BEYLİĞİ ANITI SELÇUK İSA BEY CAMİSİ MİMARİ ÖZELLİKLERİ, RESTİTÜSYON VE KORUMA SORUNLARI

151627

Mimar Eren Bali GÜRSOY

FBE Mimarlık Ana Bilim Dalı Restorasyon Programında Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Neslihan SÖNMEZ

İSTANBUL, 2004

İÇİNDEKİLER

Sayfa

RESİM LİSTESİ iv

ÖNSÖZ ix

ÖZET x

ABSTRACT xi

1. GİRİŞ 1
1.1 Amaç 1
1.2 Yöntem 2
1.3 Kapsam 3

2. BATI ANADOLU BEYLİKLERİ DÖNEMİ MİMARİSİ 4

2.1 14. yy'da Batı Anadolu Beylikleri mimarisinde görülen genel özellikler 4
2.2 Batı Anadolu Beylikleri Mimarisi Başlıca Eserleri ve Osmanlı Mimarlığı'na olan katkıları 5

3. AYDINOĞULLARI BEYLİĞİ 8

3.1 Tarihçe 8
3.2 Mimarisi 13

4. AYASULUK'TAN SELÇUK'A TARİHSEL VE FİZİKSEL GELİŞİM 18

4.1 Tarihçe 18
4.1.1 Ayasuluk kenti 18
4.2 Önemli Aydınoğulları Yapıları 19
4.3 Önemli Osmanlı Yapıları 19
4.4 Cumhuriyet Dönemi ve Günümüze kadar Selçuk 22

5. İSA BEY CAMİSİ 23

5.1 İsa Bey Camisi'nin Konumlanma Özellikleri ve Çevresi ile İlişkileri 23
5.1.1 İsa Bay Camisi Hakkında Gezginlerin Düşünceleri 23
5.2 Plan Özellikleri 25
5.2.1 Cami 25
5.2.2 Avlu 44
5.3 Örtü Sistemi 58
5.4 Taşıyıcı Sistemi 66
5.4.1 Duvarlar 66
5.4.2 Sütunlar 66
5.4.3 Kemerler 67

5.5 Cephe Özellikleri 74
5.5.1 Batı Cephesi 74
5.5.2 Doğu Cephesi 75
5.5.3 Kuzey Cephesi 76
5.5.4 Güney Cephesi 77
5.6 Kitabeler 105
5.6.1 Batı Cephesi Kitabeleri 105
5.6.1.1 Portal Kitabeleri 105
5.6.1.2 Pencere Kitabeleri 106
5.6.2 Kuzey Cephesi Kitabesi 107
5.6.3 Doğu Cephesi Kitabeleri 107
5.6.4 Caminin İçindeki Kitabeler 108
5.6.4.1 Mihrap Kitabesi 108
5.6.4.2 Batı Duvarı Üzerindeki Pencere Kitabesi 108
5.6.4.3 Sütun Başlıkları Üzerindeki Kitabeler 109
5.6.4.4 İç Duvarlardaki Yazı Kuşakları 110
5.7 Bezeme Özellikleri 117
5.7.1 Minber 117
5.7.2 Mihrap 118
5.7.3 Pencereler 118
5.7.4 Portal 119
5.7.5 Sütun Başlıkları 119
5.7.6 Kaideler 120

6. KORUMA DURUMU 150

6.1 Yapının Geçirdiği Onarım ve Restorasyonlar 150
6.2 Yapının Mevcut Durumu 151
6.3 Koruma Önerileri 152
6.4 Restitüsyon Raporu 155

7. SONUÇ 158

7.1 İsa Bey Camisi'nin Beylikler Dönemi Mimarlığındaki Önemi ve Dönem Mimarisinden Farklılaşan Özellikler 158

KAYNAKLAR 159

EKLER 160

ÖZGEÇMİŞ 161

RESİM LİSTESİ

		Sayfa
Resim 5.1	İsabey Camisi'nin 1970'lerdeki durumu	27
Resim 5.2	Cornelis Bruyn'dan görüntüler	28
Resim 5.3	Restorasyonda çatı yapılmadan önce iç mekanın durumu	28
Resim 5.4	Yağmur sularından dolayı harap hale gelmiş çinili kubbe	29
Resim 5.5	Batı Cephesi portalinin restorasyondan önceki durumu	29
Resim 5.6	Batı Cephesi portalinin Falkener tarafından çizilmiş gravürü	32
Resim 5.7	Kuzey Cephesi kapısının Falkaner'in çizdiği gravürdeki durumu	30
Resim 5.8	Kuzey Cephesi kapısının günümüzde Kestanepazarı Camisi'nde bulunan kitabesi	31
Resim 5.9	Doğu Cephesi kapısının Falkaner'in çizdiği gravürdeki durumu	31
Resim 5.10	Falkener'in iç mekandan çizdiği bir perspektif	32
Resim 5.11	İsa Bey Camisi kentin önemli birçok kesiminden görülen bir konuma yapılmıştır	32
Resim 5.12	Artemis Tapınağından, İsa Bey Camisi'ne, St Jean Kilisesi'ne, Selçuk Kalesi'ne bakış	33
Resim 5.13	St Jean Kilisesi'nden İsa Bey Camisi'ne bakış	33
Resim 5.14	Doğu ve Kuzey yamaçlara gömülü konumlandırılmış	34
Resim 5.15	Menderes Ovasına bakan görkemli Batı Cephesi	34
Resim 5.16	Doğu tarafındaki yan nefden orta aksa bakış	35
Resim 5.17	Mihrap aksından caminin giriş kemerini bakış	35
Resim 5.18	Kubbelerin mukarnaslı köşe geçiş elemanları	36
Resim 5.19	Mihrap aksından cami girişine doğru bakış	36
Resim 5.20	Cami içerisinde yan neflerden Doğu Cephesi'nin iç yüzüne bakış	37
Resim 5.21	Doğu Cephesi'nin iç yüzünde depo edilmiş pencerelerin içlik alçı kalıpları	37
Resim 5.22	Orijinal minberin bezemeli bir parçası	38
Resim 5.23	Camiye giriş kemerine alttan bakış	38
Resim 5.24	Doğu Cephesi'nin iç yüzündeki kalem işi yazılar	39
Resim 5.25	Doğu Cephesi'nin iç yüzündeki kalem işi yazılar	39
Resim 5.26	Batı Cephesi iç yüzünden P2 ve P4 pencerelerine bakış	40
Resim 5.27	Batı Cephesi iç yüzünden P1ve P3 pencerelerine bakış	40
Resim 5.28	Doğu Cephesi'ne doğru caminin yan nefi	41
Resim 5.29	Camiye giriş kapısının üzerindeki pencereler	41
Resim 5.30	Doğu Cephesi iç yüzündeki kadınlar mahfilinin önünde kabavonu taş	42
Resim 5.31	Kadınlar mahfilinden cami içerisine bakış	42
Resim 5.32	Doğu Cephesi'nin iç yüzünden çatıya bakış	43
Resim 5.33	Doğu Cephesi tarafında çatı ve kemer birleşimi	43
Resim 5.34	Cami içinden şu an kullanılmayan yan kapılara bakış	44
Resim 5.35	Batı Cephesi'nden avluya çıkan merdiven, altındaki çeşme ve lahit	47
Resim 5.36	Batı Cephesi'nden avluya girişte altından geçilen yıldız tonoz	47
Resim 5.37	Yıldız tonozun üzerinde minareye doğru olan hafifletme boşluğu.	48

Resim 5.38	Yıldız tonozun duvarla birleşim detayı	
Resim 5.39	Havuz	49
Resim 5.40	Avlunun ortasındaki sekizgen havuz	49
Resim 5.41	Revak kemerlerinin oturduğu tahmin edilen kemer üzengisi	50
Resim 5.42	Avlunun kuzey giriş kapısı	50
Resim 5.43	Kuzey Cephesi'ndeki revak elemanlarının duvarda oturduğu düşünülen yuvaları	51
Resim 5.44	Kuzey kapısının yıkılan duvarı	51
Resim 5.45	Minareden avluya bakış	52
Resim 5.46	Çatıdan avluya bakış	52
Resim 5.47	Kuzey kapısından batı kapısına bakış	53
Resim 5.48	Avluya giriş yapılan Batı Cephesi'nin iç yüzü	53
Resim 5.49	Batı Cephesi minaresi	54
Resim 5.50	Doğu kapısından avluya bakış	54
Resim 5.51	Doğu Cephesi'nden avluya giriş kapısı	55
Resim 5.52	Kuzeydoğu Cephe'sinden avluya bakış	55
Resim 5.53	Avludaki iğde ağacı	56
Resim 5.54	Saint Jean Kilisesi'nden camiye genel bir bakış	56
Resim 5.55	Batı Cephesi'nin avlu pencerelerinin avlu içinden görünümü	57
Resim 5.56	Avlu duvarında görülen kısım kısım sıva kalıntıları	57
Resim 5.57	Revak sütunlarının çatıdan görünümü	58
Resim 5.58	Doğu Cephesi	60
Resim 5.59	Batı yönündeki neflerin üst örtüsü	60
Resim 5.60	Minareden caminin üst görünümü	61
Resim 5.61	Çatıdan bir görünüm	61
Resim 5.62	Kubbelerin arası	62
Resim 5.63	Sekizgen kubbe kasnağı	62
Resim 5.64	Çatının doğu ucu	63
Resim 5.65	Sekizgen kasnaklı kubbe ve mukarnaslı geçiş elemanları	63
Resim 5.66	Kubbelerin geçiş elemanları	64
Resim 5.67	Beşik çatının orta aksla birleşimi	64
Resim 5.68	Çatının alttan görünümü	65
Resim 5.69	Kubbedeki çinili süslemeler	65
Resim 5.70	Güney Cephesi'nin doğu ucu	67
Resim 5.71	Kuzey kapısı üzerindeki avlu duvarı	68
Resim 5.72	Doğu Cephesi avlu duvarı	68
Resim 5.73	Batı Cephesi avlu duvarı, yerde portalin üstündeki zambak motifli taşlar	69
Resim 5.74	Batı Cephesi'ndeki ayak	69
Resim 5.75	Cami içerisindeki devşirme sütun başlığı	70
Resim 5.76	Camiden genel bir görünüm	70
Resim 5.77	Kuzey Cephesi'ndeki revak birleşim noktası olduğu tahmin edilen kısım	71
Resim 5.78	Yan neflerden bir görünüm	71
Resim 5.79	Orta aks kemerleri	72
Resim 5.80	Orta aks kemerlerin alttan görünümü	72
Resim 5.81	Yan nefleri ayıran kemerler	73
Resim 5.82	Cami giriş kemeri	73
Resim 5.83	Orta aks kemerleri	74

Resim 5.84	Batı Cephesi portali	78
Resim 5.85	Batı Cephesi P3 penceresi	79
Resim 5.86	Batı Cephesi avlu duvarı pencereleri	79
Resim 5.87	P1 ve P3 pencereleri	80
Resim 5.88	Batı portalinin merdiven altındaki orijinal çeşme ve lahit	80
Resim 5.89	Batı Cephesi portalinin cephe ile birleşimi	81
Resim 5.90	Batı Cephesi'nin güney tarafındaki dükkanlar	81
Resim 5.91	P2 ve P4 pencereleri	82
Resim 5.92	Batı Cephesi portalinin görünümü	82
Resim 5.93	Minare Kürsüsü	83
Resim 5.94	Minare Kürsüsü	83
Resim 5.95	Batı Cephesi minaresi tuğla motifleri	84
Resim 5.96	Minare'nin tuğla örme detayı	84
Resim 5.97	Minare'nin şerefesinden arda kalan kısım	85
Resim 5.98	Minare'nin 1975 yılında onarılan kısmı	85
Resim 5.99	Minare kulesinin yıldız tonoz üzerine denk gelen hafifletme boşluğu	86
Resim 5.100	Cephesi portali üzerinde yer alan zambak şeklindeki taş	86
Resim 5.101	Batı Cephesi portali tacının, yerinde bulunan parçası	87
Resim 5.102	Batı Cephesi portali zambak şeklindeki taşın kenet delikleri	87
Resim 5.103	Doğu Cephesi	88
Resim 5.104	Doğu Cephesi	88
Resim 5.105	Doğu Cephesi Portali	89
Resim 5.106	Doğu Cephesi Portali	89
Resim 5.107	Doğu Cephesi'nde avlu duvarının üzerindeki niş	90
Resim 5.108	Doğu Cephe'sinde avlu duvarının altında çıkıntı yapan duvar	90
Resim 5.109	Doğu Cephesi portalinin kemer motif detayı	91
Resim 5.110	Doğu Cephe'sinde yıkılan minarenin yeri	91
Resim 5.111	Doğu Cephe'sinde yıkılan minarenin yeri	92
Resim 5.112	Doğu Cephesi minare kulesi üzeri	92
Resim 5.113	Kuzey Cephe'sinin doğu ucundan görünümü	93
Resim 5.114	Kuzey Cephesi portalinin kalıntıları	93
Resim 5.115	Kuzey Cephesi'nin üzerindeki antik dönem kalıntısı olduğu düşünülen konsollar	94
Resim 5.116	Kuzey Cephesi'nin St. Jean Kilisesi'nden görünümü	94
Resim 5.117	Kuzey Cephesi'nde görülen doldurulmuş kapı boşlukları	95
Resim 5.118	Kuzey Cephesi'ndeki doldurulmuş duvar boşluları	95
Resim 5.119	Kuzey Cephesi kapısından kalan söve detayı	96
Resim 5.120	Kuzey Cephesi'nde yarısında kadar doldurulmuş duvar boşluğu	96
Resim 5.121	Cami ve avlu girişi	97
Resim 5.122	Camiye giriş	97
Resim 5.123	Caminin avluya bakan cephesi	98
Resim 5.124	Caminin avlu cephesinin doğu ucu	98
Resim 5.125	Revakların cami duvarıyla birleşim noktası	99
Resim 5.126	Caminin avlu cephesinin batı ucu	99
Resim 5.127	Güney Cephesi	100
Resim 5.128	Güney Cephesi'nde mihrap aksında bir dönem açılan kapı	100
Resim 5.129	Anton Kallinger Caddesi'nden Güney Cephesi	101

Resim 5.130	Güney Cephesi'nin batı ucunda bir yerindeki kazıdan çıkmış sütun parçası	101
Resim 5.131	Güney Cephesi'nde otsu bitkiler oldukça fazla gözlenmiştir	102
Resim 5.132	Güney Cephesi'ndeki üst pencerelerden birinin altında devşirme taş görülmüştür	102
Resim 5.133	Avluya bakan Cami Giriş Cephesi	103
Resim 5.134	Revakların doğu kanadı	103
Resim 5.135	Revakların cami cephesiyle birleştiği batı ucu	104
Resim 5.136	Doğu kapısından avluya bakış	104
Resim 5.137	Revak kemerlerinin kalıntısı olduğu düşünülen tuğla kısım ve üzengi taşı	105
Resim 5.138	P1 Penceresi Kitabesi	111
Resim 5.139	P7 Penceresi Kitabesi	111
Resim 5.140	Portal Girişi Üzerinde Kitabeler	112
Resim 5.141	Portal Girişi Üzerinde Kitabeler	112
Resim 5.142	Portal yan duvar Kitabesi	113
Resim 5.143	İzmir Çorakkapı Camisi'ndeki Doğu Kapısının olduğu düşünülen orijinal kitabe	113
Resim 5.144	1990 yılındaki Restorasyon'da orjinal parçaları toplanarak aslına uygun olarak yeniden yapılan mihrap kitabesi	114
Resim 5.145	Camiye genel bir bakış	114
Resim 5.146	Batı Cephesi'ndeki P3 penceresinin cami mekanı içinden görünümü	115
Resim 5.147	Cami orta akstaki sütun başlıklarından biri	115
Resim 5.148	Cami içinden güney duvarındaki pencereler	116
Resim 5.149	Cami içindeki orijinal SC2 no'lu Selçuklu etkisinde yapılmış sütun başlığı	116
Resim 5.150	Kemerlerin caminin duvarına oturduğu üzengilerden avluya bakan bir adet	117
Resim 5.151	Batı Cephesi Minare kulesi üzerindeki devşirme taş	121
Resim 5.152	Kuzey Cephesi Kapısının mermer söve motifleri	121
Resim 5.153	Batı Cephesi'nin avluya bakan yüzeyinde görülen bezemeli duvar taşı	122
Resim 5.154	Batı Cephesi'nin Kuzey ucuna doğru duvarda görülen bezemeli taş	122
Resim 5.155	Batı Cephesi'nin Kuzey ucuna doğru duvarda görülen bezemeli taş	123
Resim 5.156	Doğu Cephesi'nden avluya giriş kapısının üst örtüsü	123
Resim 5.157	Minberin cami içerisinde bulunan parçalarından biri	124
Resim 5.158	Cami içerisinde Doğu Cephesi'nin iç yüzünde depo olarak kullanılan mekanda bulunan orjinal minberin parçaları	124
Resim 5.159	Caminin mihrap önü kubbesinin bezemeleri	125
Resim 5.160	Mihrap üzerindeki kubbe	125
Resim 5.161	Mihrabın önden görünümü	126
Resim 5.162	Mihrabın üstten görünüşü	126
Resim 5.163	Mihrabın Orta aksı	127

Resim 5.164 Mihrabın kemer kotundan kubbeye bakış..... 127
Resim 5.165 Mihrabın kemerinin iç yüzünde orjinal kalem işlerinden kalıntılar 128
Resim 5.166 Mihrabın rekonstrüksiyonunda kullanılan orjinal taşlar..... 128
Resim 5.167 Mihrabın yeniden yapılan tepe taşı..... 129
Resim 5.168 Mihrabın İzmir Kestanepazarı Camisi'ndeki orjinal tepetaşı..... 129
Resim 5.169 Mihrabın tepe taşı detayı..... 130
Resim 5.170 Mihrabın Kenar profili..... 130
Resim 5.171 Mihrabın tepe taşı üzerindeki bezemeler..... 131
Resim 5.172 Mihrabın üstten bir görünüşü..... 131
Resim 5.173 Mihrabın Kenar profili..... 132
Resim 5.174 Mihrap üzerindeki sekizgen kasnaklı alçı bezemeli kubbe 132
Resim 5.175 Doğu Cephesi'nin iç yüzündeki yazı kuşağı kalıntıları..... 133
Resim 5.176 Batı Cephesi P1 penceresi..... 133
Resim 5.177 Batı Cephesi P1 penceresi söve detayı..... 134
Resim 5.178 Batı Cephesi P2 penceresi..... 134
Resim 5.179 Batı Cephesi P4 penceresi..... 135
Resim 5.180 Batı Cephesi P1 ve P3 pencereleri..... 135
Resim 5.181 Batı Cephesi P3 penceresi..... 136
Resim 5.182 Batı Cephesi P7 ve P8 avlu pencereleri..... 136
Resim 5.183 Batı Cephesi avlu penceresi ve altındaki dükkan modülü..... 137
Resim 5.184 Batı Cephesi'nin görkemli giriş portali..... 137
Resim 5.185 Batı Cephesi portali ve minaresine bakış..... 138
Resim 5.186 Batı Cephesi Portali..... 138
Resim 5.187 Batı Cephesi Portali..... 139
Resim 5.188 Batı Cephesi Portali..... 139
Resim 5.189 Batı Cephesi Portali..... 140
Resim 5.190 Batı Cephesi Portali stalaktitleri..... 140
Resim 5.191 Batı Cephesi Portali stalaktitleri..... 141
Resim 5.192 Batı Cephesi Portali'nin kenar profil detayı..... 141
Resim 5.193 Batı Cephesi Portali stalaktitlerine alttan bakış..... 142
Resim 5.194 Batı Cephesi Minaresinden portalin üzerine bakış..... 142
Resim 5.195 Batı Cephesi önünde yerde bulunan portalin kırık zambak parçaları ve birkaç kaide örneği..... 143
Resim 5.196 Avludaki S1 sütunu başlığı..... 143
Resim 5.197 Avludaki S4 sütunu başlığı..... 144
Resim 5.198 Cami içerisindeki Roma sütun başlığı..... 144
Resim 5.199 Cami içerisindeki mukarnaslı sütun başlığı..... 145
Resim 5.200 Camideki üst kot pencerelerin içlik detayı..... 145
Resim 5.201 Cami girişindeki sütunların başlık detayı..... 146
Resim 5.202 Avludaki S1 sütununun kaidesi..... 146
Resim 5.203 185 Avludaki S4 sütununun kaidesi..... 147
Resim 5.204 186 Avludaki S11 sütunu üzerinde Roma yazısı görülmüştür..... 147
Resim 5.205 187 Avludaki S12 sütunu..... 148
Resim 5.206 Avluda Batı Cephesi'nin iç yüzündeki Retorasyonda kullanılmamış sütun kaideleri..... 148
Resim 5.207 Avluda Batı Cephesi'nin iç yüzündeki 6 adet sütun kaidesi..... 149

Resim 6.1 Resim-190 Batı Cephesi'ndeki dükkanların üzerinde çimento harç kullanılmış..... 15
Resim 6.2 Resim-191 Batı Cephesi'deki zift izleri..... 15
Resim 6.3 Resim-192 Güney Cephesi'ndeki patlamış pencere dışlıkları 15

ÖNSÖZ

" Öyle bir camisidir ki, yeryüzünde benzeri ancak Şam'ı şerifte Emeviyye Cami ola.. Kargir kubbe değildir. Servi levhaları üzerine kurşun örtülüdür. Bütün sütunları da selvi ağaçlıdır. Ayasofya kadar büyüktür, ama ensizdir. Avlusu dahi camidendir."

Evliya Çelebi

Batı Anadolu bölgesinde aynı zamanda daha önceki uygarlıkların bölgeye bıraktıkları mimarlık eserleri, yapım tekniklerinin de etkisiyle diğer bölgelerimizdeki Beylikler dönemi mimarlık eserlerinden farklılaşmıştır. Batı Anadolu mimarlık anlayışının oluşumunu İran Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve yerel Anadolu uygarlıkları yapım teknikleri etkilemiş, Arkaik, Helenistik, Roma kültürlerinin de etkisiyle kendine özgü bir yapım geleneği oluşmuştur. Bu bilgiler ışığında 14.yy'da Batı Anadolu'da önemli bir varlık gösteren Aydınoğlu Beyliğinin, günümüze kadar gelmiş birçok eser verdiği bilinmektedir. Bu eserlerden yüzyıllara damgasını vuran ve Osmanlı Mimarlığı'na da ışık tutan yapılardan olması nedeniyle, Selçuk İsa Bey Camisi inceleme konusu olarak seçilmiştir. İsa Bey Camisi görkemli ve değişik üslupların denendiği cephe anlayışı ile, revaklı olarak yapılan ilk camilerden olması nedeniyle, yapıldığı dönemin en yenilikçi yapısı olduğu söylenebilir.

Söz konusu özellikler çerçevesinde, İsa Bey Camisi'nin mimari özelliklerini, restitüsyon ve koruma sorunları konulu tezimizin amacının, caminin tarihi ve mimari açılardan incelenmesi suretiyle bir Batı Anadolu Beylikler dönemi mimari eserinin, Osmanlı Mimarlığı'nın oluşum özelliklerini taşıdığını ortaya koymak, aynı zamanda caminin restitüsyon ve koruma sorunlarını ele almak olmuştur.

Çalışmamın hazırlanmasında çok özel yardımlarını ve manevi desteğini esirgemeyen değerli tez danışmanım Prof. Dr.Neslihan Sönmez'e, en kötü zamanlarımda her an yanımda olan sevgili eşim Ozan Gürsoy'a, babama, eşimin annesi ve babasına, İsa Bey Camisi görevlisi Mustafa Koçyiğit'e, rölöve çalışmaları sırasında yardımlarını esirgemeyen Ali Cengiz Gürsoy'a, Mimar Esma Şiraz'a ve Nezahat Efeoğlu'na teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Yaşamda başlangıcın ve sonun ne demek olduğunu gerçekten anladığım ama çok zorlandığım bir dönemde emek verdiğim projemin canım annem Sabahat Bali'nin içimdeki sevgisi ve gücüyle gerçekleştirdim.

Bunu anlamama yardımcı olan sevgili tez danışmanıma çok teşekkür ederim.

ÖZET

Beylikler döneminin olduğu kadar Anadolu Türk mimarisinin de önde gelen yapılarından biri olan İsa Bey Camisi, enine gelişen cami mekanı ve kuzeyden bitişen revaklı avlusuyla, 14. yüzyıl eserleri içerisinde önemli bir yer alır. Plan şemasının orijini Suriye mimarisi olup, şemaya ilişkin ilk örnek Şam Emeviye Cami'dir. Şam'lı bir mimar aracılığıyla İsa Bey Camisi'ne getirilen ve Suriye mimarisinde gelenek halinde olan uzun cami şeması, burada yepyeni bir boyut anlayışıyla denenmiştir. Yanlız mimarisiyle değil, taş işçiliği ve süslemeleriyle de incelemeye değer olan eserin ilişkide olduğu zaman ve mekanı çok iyi bir şekilde yansıttığı ve hissettirdiği düşünülmektedir.

Dönemin alışılagelmiş cami mimarisine yeni bir soluk getiren revaklı avlusu, farklı tarzların denendiği cephe anlayışı ve çifte minaresi ile İsa Bey Camisi, Osmanlı Mimarlığı'nda selatin camilerinin yapım geleneklerinin oluşumunda en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Yapının inşa edildiği dönem olan Batı Anadolu Beylikler dönemi mimarisinin oluşum şartların incelenmesiyle başlayan çalışmamız, Aydınoğlu Beyliğinin tarihçesine ve mimari etkinliklerine değinilmesi, Ayasuluk'un sahip olduğu farklı özelliklerin ortaya konmasıyla devam etmektedir. Söz konusu çalışmalar sonucunda ortaya çıkan bulgular, İsa Bey Camisi gibi bir yapının yapıldığı yerin de tesadüf olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. İsa Bey Camisi'nin mimari özellikleri incelenerek yapılan rölövemizle birlikte yapının koruma ve restitüsyon projeleri hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İsa Bey, Aydınoğulları, cami, restorasyon, koruma

ABSTRACT

İsa Bey Mosque, not only an important example of Anatolian Turkish architecture but also a prominent building of Emirates period, has an essential place in 14th century buildings with its' broad mosque interior and a courtyard with portico. The origin of the building is Syria, Emeviye Mosque being the first example. Long mosque scheme, which has been brought to İsa Bey Mosque via a Damascusan architect, had been used with a wholly new approach of dimension. The place is believed to reflect time and place of the period it interacted with, not only through its architecture, but also with its' decorative features.

With the courtyard with portico, which acts as a new breath for usual mosque architecture of its' time, the character of newly styled facades and with its' double minarets, İsa Bey Mosque has been one of the most important factors of the foundation of the construction tradition of celatin mosques.

Our study, which ignites with the evolution of conditions of Western Anatolian Emirates Period, dwells on by touching the history and features of Aydınoğlu Emirate, and pointing out distinctive features that Ayasulug embodies. The findings of our study clearly state that location is no way a matter of coincidence. The interaction of other buildings that are around the mosque, the recent conditions of those buildings, acted as an indicator for us to realise how integrated the buildings are nowadays.

Keywords: İsa Bey, Aydınoğulları, mosque, restoration, conservation

1.GİRİŞ

14.yy'da Batı Anadolu Beylikleri dönemi mimarisinin en önemli yapılarından biri olması ve büyük Osmanlı İmparatorluğu mimari eserlerine de ışık tutmuş bir yapı olması, Selçuk İsa Bey Camisi'ni önemle üzerinde durulması ve incelenmesi gereken bir yapı haline getirmektedir. Görkemli ve değişik üslupların denendiği cephe anlayışı, dönemin alışılagelmiş cami mimarisine yeni bir soluk getiren revaklı avlusu ve çifte minaresi ile İsa Bey Camisi, Osmanlı Mimarlığı'nda selatin camilerinin yapım geleneklerinin oluşumunda en önemli etkenlerden biri olmuştur. İsa Bey Camisi'ni konu alan tezimizin amaç, kapsam ve yöntemi aşağıda sunulmuştur.

1.1 Amaç

Batı Anadolu Beylikler Mimarisi, Beylikler dönemi mimarlığında daha farklı bir yer teşkil etmektedir. Batı Anadolu bölgesinde aynı zamanda daha önceki uygarlıkların bölgeye bıraktıkları mimarlık eserleri, yapım tekniklerinin de etkisiyle diğer bölgelerimizdeki Beylikler dönemi mimarlık eserlerinden farklılaşmıştır. Batı Anadolu mimarlık anlayışının oluşumunu İran Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve yerel Anadolu uygarlıkları yapım teknikleri etkilemiş, Arkaik, Helenistik, Roma kültürlerinin de etkisiyle kendine özgü bir yapım geleneği oluşmuştur. Gerek Bizans gerekse Hıristiyan kültürü, Batı Anadolu Beylikler dönemi mimarlığını etkileyen diğer unsurlar olmakla birlikte, söz konusu kültürel mozaik, Batı Anadolu özgün mimarisinin doğmasındaki temel faktörlerden olmuştur. Türklerin Batı Anadolu'daki yaşamları mevcut yapım geleneklerinin içine Doğu etkilerini de katmış, böylelikle Batı Anadolu'da farklı tarzda yeni eserler denenmeye başlanmıştır. Bazı yapım gelenekleri Doğu'dan ya da yerel Batı Anadolu kültürlerinden doğrudan alınarak kullanılmış, bazıları ise bu tekniklerin birçoğu birlikte kullanılarak uygulanmış ve bunun sonucunda da kendine özgü yapım teknikleri ortaya çıkmıştır. Birçok tekniğin denendiği bu dönemde yapılmış çok sayıdaki eser, Osmanlı dönemindeki mimari eserlerin yapımına ışık tutmuştur.

Bu açıdan yaklaşarak 14.yy'da Batı Anadolu'da önemli bir varlık gösteren Aydınoğlu Beyliği'nin, günümüze kadar gelmiş birçok eser verdiği bilinmektedir. Bu eserlerden yüzyıllara damgasını vuran ve Osmanlı Mimarlığına da ışık tutan yapılardan olması nedeniyle, Selçuk İsa Bey Camisi inceleme konusu olarak seçilmiştir. İsa Bey Camisi cephe anlayışı, revaklı olarak yapılan ilk camilerden olması nedeniyle yapıldığı dönemin en yenilikçi yapısı olduğu söylenebilir (Kızıltan,1958). Söz konusu özellikler çerçevesinde, İsa Bey Camisi konulu tezimizin amacının, caminin tarihi ve mimari açılardan incelenmesi

suretiyle bir Batı Anadolu Beylikler dönemi mimari eserinin, Osmanlı Mimarlığı'nın oluşum özelliklerini taşıdığını da ortaya koyarak yapının tarih ve koruma anlayışı çerçevesinde ayrıntılı incelemesini yaparak avlu restitüsyon denemesi yapılmıştır.

1.2 Yöntem

Batı Anadolu'da hangi şehirlerde, hangi beyliklerin ne tür eserler verdiklerine kısa bir hatırlatma yaparak, eser adlarıyla verilen bu hatırlatmaların içinde eserlerin en belirgin özellikleri tanıtılmıştır. Sözkonusu eserlerin Osmanlı Mimarlığı'nı hangi özellikleri ile nasıl etkilediklerine de yer verilmiştir. 14.yy'da Batı Anadolu'da yapılan bu önemli eserlerden İsa Bey Camisi'nin de aynı dönemde yapılan diğer eserler gibi dönemin ve yörenin yenilikçi mimarlık anlayışından nasıl etkilenilerek inşa edildiği, bununla birlikte Osmanlı Mimarlığı'na olan etkilerde hangi özellikleriyle öne çıktığı da araştırmamızın önemli bakış noktalarından olmuştur.

İsa Bey Camisi'ni inceleme çalışmamıza başlarken öncelikle yapının inşa edildiği dönem olan Batı Anadolu Beylikler dönemi mimarisinin oluşum şartları incelenmiştir.. Aydınoğlu Beyliği'nin tarihçesine ve mimari etkinliklerine değinmemiz, İsa Bey Camisi'nin yapımına kadar oluşan mimari birikimin, yapım anlayışının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağına inancımızdan kaynaklanmaktadır. İsa Bey Camisi 14.yy'ın sonlarında kendine özgü, yeni üslup, plan, cephe anlayışlarının denendiği bir yapı olmasından dolayı, çalıştığımız bu yapının gözlemin yapılması, yapıyı daha iyi anlamıza yardımcı olduğu düşünülmektedir.

İsa Bey Camisi'nin inşa edildiği şehir olan Ayasuluk, yani bugünki adıyla Selçuk en eski çağlardan beri çok önemli kültürlerin beşiği olmuş, yaşanan kültürel zenginlikler birçok alanda olduğu gibi mimari açıdan da bu şehirde önemli eserlere imza atılmasını sağlamıştır. Bu önemli eserlerden birisi de İsa Bey Camisi'dir. Böyle bir eserin Aydınoğlu Beyliği'nin diğer şehirlerinde değil de, Ayasuluk'ta inşa edilmesinin de bizce nedenleri olmalıydı. Bu nedenler Ayasuluk'un içinde yaşanan kültürel mozaikin aslında Ayasuluk'un sahip olduğu farklı özellikleri ortaya koymak İsa Bey Camisi gibi bir yapının yapıldığı yerin de tesadüf olmadığını bize açıkça ortaya koymaktadır.

İsa Bey Camisi külliyesinin baş eseri olup, Selçuğun önemli bir yerine konumlanmış güzide bir eserdir. İsa Bey Camisi üzerinde yaptığımız rölöve çalışmalarımız cami mekanı boyutlarının büyük olması nedeniyle detaylar 1/100 ölçek tekniğinde sunulmuştur.

1.3 Kapsam

İsa Bey Camisi konulu tezimizin ana hatlarını genelden özele doğru sıralamak gerekirse; İsa Bey Camisi'nin yapıldığı 14.yy Batı Anadolu Beylikleri dönemi mimarlığı ile ilgili genel bir bilgilendirme yapıldıktan sonra, Batı Anadolu Beylikleri mimarisinin en önemli yapıları, hangi beylik tarafından yapıldığı, gibi kısa kimlik bilgileri ile birlikte Osmanlı Mimarlığı'na olan başlıca etkilerine 1.bölümde kısaca değinilmiştir.

Birkaç yüzyıl boyunca oldukça etken olarak da kullanılan, etkisi devam edip günümüze kadar estetiği ve görkemliliğiyle gelen Selçuk İsa Bey Camisi'ni inşa ettiren Aydınoğlu Beyliği'nin tarihçesine maddeler halinde zaman cetveli çerçevesinde bakılmış, Aydınoğlu Beyliği'nin var olduğu sürece yaptırdığı eserlerin tümünün isimleri, hangi bey zamanında nerede yapıldıklarına da yer verilmiştir.

Aydınoğulları'nın en önemli kenti Ayasuluk hakkında bilgilendirme yapılırken, bu kenti geçmişteki birçok önemli fonksiyonlarıyla birlikte ele alıp, Aydınoğulları'nın Ayasuluğ'undan Osmanlılar'ınkine, Osmanlılar'ın Ayasuluğu'ndan ise günümüzün Selçuk ilçesinin tarihsel ve fiziksel platformlardaki gelişimlerine de yer verilmiştir. Değerlendirme yapılan zaman zarfında ise Ayasuluk'ta Aydınoğulları'nın ve Osmanlılar'ın verdiği eserlere de 3.Bölümde yer verilmiştir.

İsa Bey Camisi yapılarının kent içerisinde konumlanma özellikleri, çevre yapılarla olan ilişkisi incelenmiştir. İsa Bey Camisi'nin incelendiği 4.Bölümde yapının plan özelliklerine bakılarak taşıyıcı sistemi, örtü sistemi, yapı elemanları ve yapım teknikleri inceleme kapsamanına alınmıştır. Cepheler bezeme, doluluk-boşluk, duvar örgü, taşıyıcı sistem özellikleri açılarından ele alınmıştır. Yapının içinde ve dışında yer alan birçok kitabeden söz edip, bulunan kaynaklardaki açıklamalarına yer verilerek kitabelerin tanıtımı sağlanmıştır. Bezeme özelliklerine de yer verilmek suretiyle yapının minber, mihrap, pencereler, portal, sütun başlıklarında ve kaidelerindeki özellikli noktalara değinilmiştir.

Yapının Koruma Durumu, geçirdiği onarım ve restorasyonlar belirtildikten sonra mevcut durum hakkında bilgi verilerek, sorunların giderilmesi için koruma önerilerinden bahsedilmiştir.

Yapının avlu restitüsyonu avluya giriş kapılarını da içine alacak ve doğu, batı, kuzey kapı restitüsyonlarını da içerecek şekilde hazırlanmıştır.

Tez kapsamında incelenen İsa Bey Camisi'nin Osmanlı Mimarlığı'na olan katkıları sonuç bölümünde özetlenmiş ve yararlanılan kaynakların biblografyası sunulmuştur.

2. BATI ANADOLU BEYLİKLER DÖNEMİ MİMARİSİ

2.1 14. yy'da Batı Anadolu Beylikleri Mimarisi'nde Görülen Genel Özellikler

Anadolu Selçuklu devletinin son bulmasının ardından, 14. yy'a kadar duraklamış olan mimari etkinliklere, Beylikler döneminde devletlerin sınırlı imkanlarına rağmen yapı geleneklerine bağlı olarak devam edilmiştir. Günümüze kadar varlığını sürdürebilen eserler verilmiş olması, bu geleneklerin devam ettiği ile ilgili en önemli kanıttır.

Batı Anadolu Beylikler dönemi mimarlık eserleri genellikle cami, medrese, türbe adıyla anılan örnekler olmuştur. Bu dönemde han, köprü gibi ticari ve bayındırlık eserlerinin yapılmaması Selçuklular'dan kalma eserlerin yeterli sayıda ve sağlamlıkta olmasına bağlanmaktadır. Batı Anadolu Beylikleri mimarlık eserlerinin diğer yörelerden ayrılması ve daha önceki yüzyıllarda yaşanmış olan kültürlerin bu yöreye olan etkileri, eserlerin kalitesini de etkilemiştir. Roma, Helenistik, Bizans ve Hristiyan kültürlerinin yaşanması daha sonra varılan noktada yapılmış olan eserlerin çizgisini, kullanım şemasını etkilemiştir (Kolay, 1999).

Kendine has karakterini XIV. Yüzyılda bulmuş olan Beylikler devri mimarisi, Selçuklu mimarisinden klasik Osmanlı mimarisine geçişi sağlamış ve aynı zamanda Osmanlı mimarisinin gelişip olgunlaşmasına öncülük etmiştir.

Genişlemiş mekan anlayışı, açık ve kapalı alanların denkleşmesi, iç ve dış mekanlarında göze çarpan uyum, avlunun revaklı olarak caminin gövdesine katılması, son cemaat yerinin cami mimarisinde gelişmesi, portallerin sadeleşmesi ve mermer kaplamalarının kullanılması, yukarıda bahsedilen yeniliklere sadece birer örnektir.

2.2 Batı Anadolu Beylikleri Mimarisi Başlıca Eserleri ve Osmanlı Mimarlığı'na Olan Katkıları

Batı Anadolu Türk Beylikleri cami mimarisinde ortaya çıkan yenilikler kadar, planlarda kuvvetli geliştirme arayışları, merkezi kubbenin, revaklı -şadırvanlı- üç yönde kapalı avlunun öneminin ortaya çıkması, işlevsel yapılar arasında da organik bir bütünlüğün var olması gibi özellikler daha sonra Osmanlı mimarisinde en yüksek yorum ve ifadeye ulaşacaktır (Bayat,1985).

14.yy.'ın ikinci yarısında Batı Anadolu Beylikleri'nin ekonomik güçlerinin de artmasıyla Bursa, İznik, Tire, Birgi, Ayasuluk şehirlerinde inşa edilen eserler dini mimaride arayışların başladığının göstergesi olmuştur. Bu dönemdeki eserlerde görülen başlıca özellikler mekan anlayışının başlaması, son cemaat yerinin doğması, avlunun cami gövdesine katılması, portallerin sadeleşmesi, iç ve dış mekanın ahenkleşmesi sayılabilir (Bayat, 1985).

Batı Anadolu'da daha sonraki yıllarda Osmanlı Mimarlığı'na olan katkılarıyla da bilinen bu eserlerin, hangi şehirlerde, hangi beylikler tarafından yapıldıkları aşağıda eser adlarının başlıkları itibarıyla sıralanmaktadır.

Manisa Ulu Camisi (1376)

Manisa'da Saruhanoğlu Beyliği, Aydınoğulları ve Menteşeoğulları Beyliği ile benzer yapısal özellikler gösteren eserler bırakmıştır. Manisa'da Saruhanoğulları'ndan İshak Bey'in mimar 'Emet bin Osman'a' yaptırdığı Manisa Ulu Camisi bitişiğindeki medrese, medrese cephesinde iki çeşme, içinde İshak Bey'in türbesiyle bir külliye yapısıdır.

Manisa Ulu Camisi kareye yakın bir plan şemasıyla birbirine eşit iki bölüm olarak inşa edilmiştir. Bölümlerden birisi kapalı, diğeri ise avlu birimi olarak inşa edilmiştir. Kapalı bölümün üstü sekizgen kasnağa oturan 10.80 m'lik kubbe ile örtülüdür. Diğer bölümlerde ise örtü olarak kullanılan kare tonozları yüksek sütunlar ve sivri kemerler taşımaktadır. Kubbesi sekiz destekle taşınmakta ve merkezi kubbe özelliği taşımakta olan Manisa Ulu Camisi, söz konusu özelliğiyle erken Osmanlı Mimarlığı'nda inşa edilen Edirne Üç Şerefeli Camisi'nin (1437-47) öncüsü olmuştur. Manisa Ulu Camisi'nin şadırvanlı, revaklı avlusu ve üç yöne açılan kapı kuruluşları da, Osmanlı camilerinin hazırlayıcısı olan camilerden olan Üç Şerefeli Camisi'ne öncülük yapan diğer unsurlardır. Cephe mimarisinin de iki katlı oluşu cami ve medrese cephesinin minare ile bütünleştirilmesi açısından da önem taşımaktadır (Kızıltan, 1958).

Bir diğer önemli nokta ise Manisa Ulu Camisi'nde kullanılan abonoz ağacından yapılmış minberin mimarı ile 24 yıl sonra 1400 yılında Bursa Ulu Camisi için yapılan ceviz ağacından yapılmış minberlerin mimarının Antepli Mehmed bin Abdulaziz İbn el-Dıkki olmasıdır. Bu da bize Saruhanoğluları ile Osmanoğluları arasında kültürel bir ilişki yaşandığını göstermektedir (Türkler Ansiklopedisi, 2002).

Birgi Ulu Camisi (1312)

Aydınoğulları'nın günümüze ulaşan iki önemli yapısından birisi Selçuk İsa Bey Camisi olup, diğeri ise Birgi Ulu Camisi'dir. Erken tarihlerde Aydınoğlu Mehmed Bey tarafından yapılmıştır. Anadolu Selçuklu Mimarlığı'nın mihrap önü kubbeli Ulu Camisi plan tipinde inşa edilmiştir. Sahınlar mihrap duvarına dik olup, sütun ve yüksek sivri kemerlerle inşa edilmiştir. Ahşap işçiliği kapı, pencere kanatlarında ve minberinde incelikle yapılmış, kendini göstermiştir. Minberde Muzaffer bin Abdulvahid isimli ustanın 1320 tarihinde yaptığı okunmaktadır (Türkler Ansiklopedisi, 2002).

Milas Ulu Camisi (Ahmet Gazi Camisi-1378)

Menteşeoğluları tarafından Milas'ta inşa edilmiş olan Camisi Anadolu Selçuklu Ulu camilerine uyan bir plan şemasına sahiptir. Mihrap önü kubbeli ve mihrap duvarına dik üç sahın vardır. Mentşeoğlu'larının yaptırdığı camiler içerisinde özgün özelliklere sahiptir. Bu cami de ana beden duvarına bitişik olan bir rampa ve açık şerefeli minaresiyle diğer camilerden ayrılmaktadır (Türkler Ansiklopedisi, 2002).

Firuz Bey Camisi (1394)

Menteşe'deki ilk Osmanlı valisi Firuz Bey'in inşa ettirdiği bu Cami Menteşeoğlularının yapım geleneklerinden etkilenmiş ve Erken Osmanlı Mimarlık eserlerinde görülecek Cami planlarından olan ters 'T' planını uygulamıştır. Mescid mekanı yapının bütünüyle daha iç içe geçmiş olması, şadırvanlı olan avlusu küçük yapılmış, üst örtüsü ise yeni bir teknik olan taş bindirme tekniği ile yapılmıştır. Minaresi ana beden duvarlarının üzerine inşa edilmiştir. Yerel renkli mermer taşlar kullanımı, çift açıklıklı düzenlemesiyle çok iyi bir işçilikle son cemaat yeri, kalem işli taş saçak çıkması, giriş cephesinin taş işçiliği ve korkuluklarıyla bütünlenmesi gibi özellikler yapının en önemli özellikleridir. Osmanoğullarının İznik Yeşil Camisi'ndeki (1388-1392) son cemaat yerine olan benzerliği de önemlidir (Türkler Ansiklopedisi, 2002).

Balat İlyas Bey Külliyesi (1404)

Menteşeoğluları'ndan İlyas Bey'in Balat'ta inşa ettirdiği cami bir külliye bütünlüğündedir. Külliye cami, medrese, türbe, hamam ve antik tiyatro önünde inşa edilmiş han yapılarından meydana gelmiştir.

Cami mekanı kare planlı, 14m çapında üst örtüsü ile revaklı ve şadırvanlı avlusunu çeviren medrese ve türbesiyle organik bir bütünlük sergilemektedir.

İlyas Bey Camisi büyük tek kubbesiyle, cephe kurgusuyla da farklı bir uygulama sergiler. Camisi Menteşeoğulları Beyliği'nin en özgün yapılarındandır. Bu özgünlüğünü ise iki katlı pencere düzenlemesine, somaki mermerden mihrabına, cümle kapısının iki renkli taş işçiliğine borçludur demek doğru olacaktır.

Organik bütünlük sergileyen külliye anlayışı Osmanlı Mimarlığı'nda klasik dönemde Mimar Sinan tarafından mükemmel plan şemalarıyla başarıyla uygulanacaktır (Türkler Ansiklopedisi, 2002).

3. AYDINOĞLU BEYLİĞİ

3.1 Tarihçe

Onüçüncü yüzyıl sonlarında Selçuklu Devleti'nde meydana gelen karışıklıklar, Selçuklu sultanlarının bölgedeki hakimiyetlerini sürdürmelerine engel olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki hakimiyetinin başlangıcına kadar Anadolu, birbirinden siyasi anlamda bağımsız beyliklerin egemenliğine geçti. Selçuklular devri ile Osmanlılar'ın mutlak hakimiyetine kadar geçen süre tarihte "Beylikler Dönemi" olara anılmaktadır (Pakben, 1987).

Aydınoğulları, Ege kıyılarında 116 yıl boyunca varlığını sürdüren Anadolu Beyliği olarak tarihte yerine almıştır (Öztuna, 1964). Yıldırım Bayezid tarafından 1390-1402 yılları arasında Osmanlılar'ın egemenliği altına alınan beyliğin, son olarak 1425 yılında tam olarak Osmanoğulları'nın hakimiyeti altına girmesiyle tarih sahnesindeki devri sona ermiştir.

Batı Anadolu Beylikler devri mimarlığında Aydınoğulları'nın önemli bir yeri vardır. Batı Anadolu'nun önemli beyliklerinden Aydınoğulları'nın yaptırdıkları ilk eserlerde Selçuklu etkisi görülmekle birlikte, son dönemlerinde farklı eserler vererek Osmanlı mimarlığının gelişimine katkıda bulunacak eserler vermişlerdir. Deniz seferleri ve ticareti için liman şehri olarak kullanılan ve Aydınoğulları' nın merkezi niteliğindeki Selçuk şehrine en önemli yapıları olan İsa Bey Camisi inşa edilmiştir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra, Aydın ve çevresinde yaklaşık 1 yüzyıla kadar Aydınoğulları Beyliği'nin varlığı devam etmiştir. İlk olarak Büyük Menderes'ten itibaren Tire, Efes ele geçirilerek 1308'de Aydınoğulları'nın temeli Mehmed Bey tarafından atılmıştır. 1310'da İzmir, Ayasuluk, Tire, Sultanhisar, Bodemya ele geçirilmiştir. İzmir Bey'i olan Umur Bey Sakız, Bozcaada, Ağrıboz, Mora ve Rumeli kıyılarını Aydınoğlu Beyliği topraklarına kattı. Mehmed Bey oğullarını topraklarını paylaştırarak Ayasuluk ve Sultanhisar'ı büyük oğlu Hızır Bey'e, İzmir'i ikinci oğlu Umur Bey'e, Ödemiş'i üçüncü oğlu İbrahim Bahadır Bey'e, Tire'yi dördüncü oğlu Süleyman'a vermiş ve küçük oğluna da İsa'yı da yanında alıkoymuştur. Beyliğin genişlediği bu yıllarda, Mehmed Bey Beylik'in merkezi olan Birgi'ye cami ve medrese yaptırdı. Mehmed Bey'in dönemi yaşanırken bazı kitaplar Türkçe'ye çevrilmiştir (Pakben, 1987).

Bu dönemle ilgili İbni Batuta ve Evliya Çelebi seyahatnamelerinde de dönemle ilgili yine bazı bilgiler bulmak mümkün olmuştur.

İbni Batuta Ayasuluk şehri ile ilgili seyahatnamesinde şöyle yazmaktadır (At-Tanci, 1983);

' Tire'den Ayasuluk'a gittik. Büyük ve eski bir şehir olup Rumlar katında kutsaldır. İri taşlardan yapılmış büyük bir kilisesi vardır. Her taş en az 10 karış uzunlukta olup, hepsi de güzel bir şekilde yontulmuştur. Buradaki Ulu Cami de dünyanın en güzel mabedlerinden biridir. Bu mabed evvelce Rumların çok hürmet gösterdikleri bir kilise idi. Şehir Müslümanlar tarafından fethedilince, onu cami yapmışlardır. Binanın duvarları renkli, tabanı ise beyaz mermerlerle kaplanmıştır. Çatısı kurşunla örtülüdür. Muhtelif ebatlarda onbir kubbesi vardır. Her kubbenin altında bir havuz bulunur. Ortasından geçen nehrin iki tarafını çeşitli ağaçlar, asma ve yasemin çardakları kaplar. Caminin 15 kapısı vardır.'

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde ise Ayasuluk hakkında şunları yazılmaktadır (Zillioğlu, 1984).

'Sonra Ayasuluk yolu üzerinde olan gölün ayağının denize karıştığı yerde mini balık dalyanlarını geçtik. Ayasuluk sahrasından Menderes nehri kenarında 3 saat gidip yedi gözlü köprüden geçip kıbleye bir saat daha gittik.

Fukarası çoktur. Kalesi bir büyük sahrad sivri mavi kaya üzerindedir. Etrafı 300 adımdır. Hendeği yoktur. Kırk sağlam kulesi, güneye bakan iki demir kapısı, kale içinde 20 ev, bir mescid vardır. Sokakları kay kaldırımdır. Bu kalenin kıble tarafında bir kat kale daha var ise de haraptır. Ve kıbleye bakan sanatlı eski bir kapısı vardır ki, kemerleri üzerinde insanı şaşırtan tasvirler vardır. Bu kapıdan aşağı dış varoşunda eskiden çok büyük bir şehir olduğu, eserlerinden bellidir. 300 hamamı, yedi bezestanı, 700 kargir hanı, yirmibin dükkan, üçbin mescid, sekizyüz cami, ikiyüz medrese, yetmiş imaret, üç çeşmesi, 1500 mektebi ve nice yüzbin büyük sarayları ve nice yüzbin evleri olduğu eserlerinden görülür. Şehrin doğusunda gökkuşağı gibi su kemerleri... öyle binalar var ki, Ayasofya sütunları gibi somaki sütunlar yerlerde yatmaktadır. Ve nice bin kisra takı, havuz ve şadırvanlar harap olmaktadır. Hatta İstanbul'da Süleymaniye ve Yeni Caminin sütunları hep bu şehirden alınmıştır.

Mehmed Bey'in ölümünden sonra yerine Umur Bey geçti. Bütün ömrünü fetihlere adamış olan Umur Bey Beyliğinin topraklarını genişletti. Umur Bey'in ölümünden sonra Ayasuluk emiri Hızır Bey başa geçmiştir. Hızır Bey Latinlerle yaptığı anlaşmalarla Beyliğin ağır şartlar altında kalmasına sebep olmuştur. Hızır Bey'in ölümünden sonra ise İsa Bey başa geçmiştir (Pakben,1987).

Aydınoğlu Mehmed Bey'in en küçük oğlu olan İsa Bey'in, diğer kardeşlerin aksine memleketin diğer bölgelerinde görev almadığı, bu sebepten ötürü 1360-1390 yılları arasında Beyliğin başkenti Ayasulug'da hüküm sürdüğü görülmektedir. İsa Bey'in yönetimde olduğu son dönemler olan 1390'ların, Osmanlıların Anadolu'da kuvvetlenmek suretiyle yayıldıkları

döneme rast gelmektedir. 1390 yılında Yıldırım Bayezid'in Aydınoğulları'nın üzerine yürümesi sonucunda kendisiyle baş edilemeyeceğini anlayan İsa Bey, herhangi bir direniş göstermeden Osmanlı Devleti'nin hakimiyetini kabul etmiştir. 75 yaşında, 1391 yılında vefat eden İsa Bey'in, babası Mehmet Bey'in yanına defnedildiği bilinmektedir (Pakben, 1987).

Batı Anadolu'da Aydınoğulları'nın varoluşunu bir zaman cetveli şeklinde ele alıp bakarsak kısaca aşağıdaki başlıklar şeklinde özetleyebiliriz (Akın, 1968).

1266	Türklerin Batı Anadolu'daki Bizans sınırlarını sürekli olarak zorlaması
1280-1282	Aydın Sultanhisar'ın Menteşe Bey tarafından zaptı
1303-1304	Sasa Bey'in Aydın Eli'nde fetihlere girişmesi, Alaşehir'in Germiyan ve Aydın kuvvetleri tarafından kuşatılması; Katalanların Anadolu Seferi
1305-1307	Aydın Eli'nde Sasa Bey'le Aydın oğlu Mehmed Bey'in birlikte fetihlere devam etmeleri
1307-1308	Birgi'nin Aydınoğlu Mehmed Bey tarafından fethi; Tire, Ayasulug, ve Sakız'ın zaptı; Sasa Bey'in bertaraf edilmesi ve Aydınoğulları devletinin kuruluşu
1309-1310	Umur Bey'in doğumu; Rodos'a Frenk istilası ve Türklerin Rodos'u geri alma teşebbüsleri
1312-1313	Birgi'de Aydınoğlu Mehmed Bey Camisi'nin yapılması
1317	Yukarı Kadife Kale'nin Aydınoğlu Mehmed Bey tarafından alınması
1319	Adınoğlu Mehmed Bey donanmasının efes'ten Sakız'a açılması.
1322-1323	Birgi'deki Aydınoğlu Mehmed Bey Cami'i minberinin yapılması
1326	Bursa' nın Osmanlılar tarafından alınması
1327-1328	Aşağı Kadife Kale' nin Umur Bey tarafından zaptı.
1330	Umur Bey'in Sakız seferi
1331	Umur Bey'in komşu Beyliklerle Gelibolu seferi; Osmanlıların İznik 'i alması

1332	Umur Bey'in ilk Rumeli seferi
1333	Umur Bey'in Adalar Denizi veMora seferleri
1334	Aydınoğlu Mehmed Bey'in ölümü
1335	Alaşehir'in Umur Bey tarafından muhasarası ve vergiye bağlanması; Bizans imparatorunun Foça'da Saruhan ve Umur Bey'lerle ittifak edip yardım istemesi
1337	Andronikos'un Arnavutluk seferi Umur Bey'in yardım istemesi
1338	Umur Bey'in Yunanisten seferi
1339-1340	Umur Bey'in Eflak seferi
1341	3.Andronikos'un ölümü
1342	Umur Bey'in Akdeniz'e açılması, Kıbrıs taarruzu ve 2.Rumeli seferi
1342	Girit sefer: 3.Rumeli seferi
1343	Umur Bey'in 4.Rumeli seferi
1344	Aydınoğlu Mehmed Bey'in oğlu İbrahim Bey'in ölümü; Hıristiyan müttefik kuvvetlerinin İzmir'i zaptı.
1345	Umur Bey'in karşı koyması ve Hıristiyan şeflerinin ölümü; Umur Bey'in beşinci Rumeli seferi
1346	Osmanoğlu Orhan Bey'in Kantakuzen'in kızı Teodora ile evlenmesi; Umur Bey'in ve Saruhanoğlu'nun Rumeli'ye asker göndermeleri
1347	Latinlerle Aydınoğulları arasında barış müzakereleri
1348	Aydınoğlu Umur Bey'in İzmir önünde şehid düşmesi ve kardeşi Hızır Bey'in başa geçmesi; Hızır Bey'le Latinler arasında antlaşma
1349-1350	Tire emiri Süleyman Şah'ın ölümü

1360	Hızır Bey'in ölümü ve İsa Bey'in başa geçmesi
1362	Osmanoğlu Orhan Bey'in ölümü
1365	Bir Kıbrıs donanmasının Menteşe ve Aydın'ı tehdidi ve İskenderiye'ye hücumu
1366	Mısır hükümeti ile Anadolu Beyleri arasında anlaşma teşebbüsleri
1376	Aydınoğlu İsa Bey Camisi'nin Ayasulug'ta yapılması
1389	Kosova savaşı ve Aydınoğlu larının Osmanlılara asker yardımı; 1. Murad'ın şehid düşmesi ve Yıldırım'ın başa geçmesi
1389-1390	Aydın Eli'nin Osmanlılar'ın eline geçmesi
1390	Venediklilerin Ayasulug ve Balat'daki imtiyazlarını Osmanlılar'a yeniletmeleri
1400	Anadolu Beyliklerinden bir kısmının ve Aydınoğlu larının Timur'a sığınması
1402	Ankara Savaşı; Timur'un Anadolu Beylikleri'ni yeniden canlandırması; Timur'un İzmir'i zaptı ve Aydın Eli'nin Aydınoğullarına geri verilmesi; Aydınoğlu Musa Bey'in ölümü.
1404	2.Umur'un ölümü ve Aydınoğlu Cüneyd Bey'in Aydın Eli'ne hükmetmesi
1405	Mehmed Çelebi' nin Cüneyd ittifakına üstün gelmesi
1406	Kıyı beyliklerinin Süleyman Çelebi'ye bağlanması
1410	Çelebi Mehmed'in yeniden egemenlik kurması
1415	Mehmed Çelebi' nin Cüneyd Bey'i yola getirmesi
1421	Mehmed Çelebi'nin ölümü ve 2.Murad'ın başa geçmesi
1425-1426	Cüneyd Bey'in son ayaklanması ve öldürülmesi; Aydın Eli'nin kesin olarak Osmanlı Ülkesine katılması

3.2 Mimarisi

Batı Anadolu Beylikleri içerisinde adından en çok sözü edilen yapıları yapmış olan Aydınoğulları yaşadıkları topraklarda var olan kültür birikiminin etkisinde kalmışlardır. Aynı zamanda Osmanoğlu Beyliği ile olan sıkı bağlantıları, ticari ve siyasi ilişkilerinin kültür alışverişine etkisiyle mimariye olan ilgilerinin de artmasına neden olmuştur. Bu etkenler Aydınoğulları'nın var oldukları sürece çok sayıda eser vermelerine neden olmuştur. Eserlerin yapıldığı şehirleri bilmek ve bu bölgelerde oluşan yapı yoğunluğunu anlayabilmemiz, İsa Bey Camisi'nin de birdenbire ortaya çıkmış bir yapı olmadığını daha güzel ortaya koymaktadır. Oluşan mimari deneyimler ve birikimler İsa Bey Camisi'nde farklı tarzlar denenme ihtiyacını, sahip olunan ustaların bir araya toplanmasıyla adeta üslup karşılaştırmasına, bunların sonucunda da planda ve cephede tamamen döneminden farklı bir yapı ortaya koyulmasına sebep olmuştur. Aşağıda liste bu yoğunluğun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır (Akın, 1968).

Birgi'de

1-Mehmet Bey Camisi

2-Mehmet Bey Türbesi

3-Mehmet Bey Medresesi

4-Mehmet Bey'in kardeşi Sultan Şah Türbesi ve Medresesi

5-Mehmet Bey kızı Hanzade Hatun Türbesi

6-Gazi Umur Paşa Türbesi

7-Umur Paşa kızı Azize Melek Hatun Darül-huffaz

8-İsa Bey Camisi

9-İsa Bey Türbesi

10-Yıldırım zevcesi ve İsa Bey kızı Hafza Hatun Çeşmesi

11-Silahtar Ağa Zaviyesi

12-Halil Bey kızı Huri Mescidi

13-Şeyh Muhiddin Zaviyesi

14-Yatağan Dede Zaviyesi (Yenice Köyü)

15-Yatağan Dede Zaviyesi (Samut Köyü)

16-Karahasan bin İbrahim Camisi

17-Umur Bey Mescidi

18-İsa Bey Camisi (Keles)

19-Ali Baba Zaviyesi

20-Hanzade Hatun Hamamı

21-Saru Bey Çeşmesi

22-İsa Bey Hafsa Hatun Zaviyesi

23-Gazi Umur Paşa Vakfı Değirmeni

24-Delü Baba Zaviyesi

Tire'de

1-Süleyman Şah Türbesi

2-Feriştehoğlu Medresesi

3-Umur Paşa kızı Gürci Melek Cami

4-Umur Paşa kızı Gürci Melek Köprüsü

5-Cündi Bey Cami

6-Kara Hasanoğlu Zaviyesi

7-Kara Hasan Cami

8-Ali Han Türbesi

9-Ali Han Medresesi

10-Tabakhane Mescidi

11-Yahşi Bey Cami

12-Yahşi Bey Zaviyesi

13-Şeyh Ali Han Zaviyesi

14-Şeyh Eleki Sultan Zaviyesi

15-Ahi Baba Zaviyesi

16-İshak Bey Mescidi ve Zaviyesi

17-Delü Baba Zaviyesi

18-Hüseyünlü Zaviyesi

19-Hafza Hatun Çeşmesi

20-Hafza Hatun Camisi

21-Hafza Hatun Zaviyesi

22-Bedesten

23-Çanakcı mescidi

İzmir'de

1-Seyyid Mükrimiddin zaviyesi

2-İzmir Dizdarı Hasan Bey Mescidi

3-Han Bey Zaviyesi ve Mescidi

4-Ahi Cuka Zaviyesi

5-Ceneyd Bey İmareti

6-İzmir oğlu Bayezıd Bey Oğlu Ömer Bey imareti

7-İzmir Dizdarı Hasan Ağa Camisi

8-Fatih İbrahim Bey Camisi ve çeşmesi

9-Fatih İbrahim Bey Hamamı

10-İzmir oğlu Bayezıd Bey Kervansarayı ve değirmen vakfı

Aydın'da (Güzelhisar ve çevresi)

1-Şeyh Ali Han Oğlu İsmail Türbesi

2-Aydın kızlarından Hafza Hatun Türbesi

3-Üveys Bey Camisi

4-Aydın Baba Zaviyesi

5-Mustafa Bey Zaviyesi

6-Selçuk Hatun Zaviyesi

7-İlyas Bey Medresesi

Selçuk'ta

1-İsa Bey Camisi

2-İsa Bey Mescidi

3-İsa Bey Türbesi

4-Azize Hatun İmareti

5-Azize Hatun Hamamı ve değirmeni

6-Azize Hatun Bezirhane ve dükkan

7-Hızır Bey Hatunu Mescidi

8-Musa Bey Zaviyesi

9-Musa Bey Mescidi

10-İsa Bey Çeşmesi

11-Germiyanlı Mescidi

12-Ezine Bazar Camisi

13-Yahşi Bey Camisi ve Medresesi

Alaşehir'de

1-Umur Bey Camisi

2-Umur Bey Mescidi

4. AYASULUK'TAN SELÇUK'A TARİHSEL VE FİZİKSEL GELİŞİM

4.1 Tarihçe

Prehistorik dönemde Ayasuluk tepesinin çevresinde Çukuriçi, Arvalya, Havutçulu Höyükleri gibi eski Tunç Çağı dönemine has yakın köy yerleşmeleri vardı. İyon döneminde eski Efes olarak anakent görevini üstlenmiş olan Ayasuluk Tepesi'nin çevresinde Artemision, Smyrna, Koressos ve Orthygia gibi liman yerleşmeleri ve kutsal alanlar devam etmiştir. Lydia kralı Kroisos dönemine kadar anakent görevini üstlenen Ayasuluk Tepesi daha sonra önemini yitirmiştir (Duran ve Gökçe, 1997).

Bizans ve Türkler çağında tekrar eski durumuna kavuşmuş olan kent ve tepe artık yeni Efes olarak yaşamını sürdürmüştür.

4.1.1 Ayasuluk Kenti

Ayasuluk kenti birçok farklı fonksiyonla önem kazanmıştır. Aydınoğluları'nın ve Osmanlılar'ın döneminde en işlek darphanelerden biri olmuştur. Bu darphanede basılan ilk paralarda Venedik ve Anadolu'ya hakim olan İlhanlı devletinin paralarının karakteristik özellikleri görülmüştür. Anadolu'daki İlhanlı yönetiminin dikkatinden kaçmak için basılmış ve daha çok Ayasuluk darphanesinin baskı özelliklerini taşıyan gümüş ve bakır paralarda 'Bey' ve 'Darp' yeri bulunmamaktadır. Bu paralar daha çok korku dönemi paraları olarak adlandırılmaktadır (SB, 1998).

Toprak paylaşımında, Hızır Şah'a verilen Ayasuluk, Mehmet Bey zamanında da Birgi başkent olmasına rağmen konumu, Avrupa ile olan siyasi ilişkileri, tersanesi ve darphanesi gibi önemli kuruluşlarıyla başkent olma özelliklerini taşımaktaydı. Mehmet ve Gazi Umur Bey'in ölmesiyle Beylik lideri Hızır Şah, Beylik merkezini Ayasuluk'a taşımıştır. Hızır Şah dönemi (1348-1360) Beylik'in duraklama dönemi olmuştur. Aydınoğulları'nın denizlerdeki üstünlüğü de bu dönemde kaybolmuştur. Hızır Şah'ın 1348'de Latinlerle imzaladığı antlaşma, Beylik'in dışa açılmasını ve büyümesini engelleyerek Beylik'in çöküşünü hazırladı.

Mehmed Bey'in en küçük oğlu isa Bey'in (1360-1390) başa geçmesiyle Beylik sanat ve kültür yönünden en ileri çağını yaşamıştır. Bu dönem sivil ve dini yapılar çoğaldığı, bilim adamlarının korunduğu bir dönem olmuştur. Özellikle Selçuk İsa Bey Camisi, bugün Selçuk adıyla özdeşleşmiş bir yapıdır. 1390 yılında Yıldırım Bayezıt'ın Aydınoğlu Beylik'ini Osmanlılar'a bağlamasıyla Beylik'in siyasi yaşamı son bulmuştur (SB, 1998).

Aydınoğlu Beyliğinin 2. Murad tarafından 1426 ortadan kalkmasıyla Aydın sancağı olarak anılmaya başlanmıştır. 18. yy'a kadar bu şekilde devam etmiş, Aydın sancağının eyalete dönüştürmesi, İzmir, Saruhan ve Menteşe sancaklarının kurulmasıyla statüsü değişmiştir. 1850'den 1867'ye kadar Aydın eyaletinin merkezi olan Aydın Güzelhisarı bu konumunu İzmir'e bırakmıştır. 1889 yılında ise Ayasuluk İzmir sancağı içine girerek aynı bu günkü konumuna ulaşmıştır (SB,1998).

Ayasuluk -bugünkü adıyla Selçuk-, 14. ve 15.yüzyıllarda Aydınoğulları'nın Batı Anadolu kentleri arasında önemli bir yere sahipti. Ayasuluk tersanesi ve deniz gücünün Aydınoğullarının siyasal ve ekonomik açıdan gelişimine çok büyük katkıları olmuştur. Anadolu'nun içlerinden gelen kervanlar, kara yoluyla olduğu gibi, Büyük Menderes nehri üzerinden su taşımacılığı yoluyla da deniz ticaret yollarının güvenli bir liman kenti niteliğindeki Ayasuluk'a ulaşıp oradan iç ve dış ticaretin hizmetine sokuluyordu. 15. yüzyıldan sonra yavaş yavaş deniz taşımacılığının İzmir ve Kuşadası limanlarına çekilmesi, kentin giderek etkin özelliğinin yitirilmesine neden oldu. 16.yy'dan itibaren kentin siyasal, sosyal ve ekonomik yönden düşüş içe geçtiği gözlenmektedir. Beylik merkezi ve denizlerden faydalanma gibi özelliklerini yitiren Ayasuluk, Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak döneminde Aydın sancağının 13 kenti içerisinde 3. veya 4. sıralarda görünüm sergileyen bir kent olmuştur (SB, 1998).

Ayasuluk kenti, tarih boyunca çeşitli dinlere ve kültürlere ev sahipliği yapmakla tanınmıştır. Artemis Tapınağının buradaki varlığı buraya çok önemli bir misyon yüklemiştir.

Daha sonra Hristiyanlığın da yerleşmeye çalıştığı bu kent, bugün, geçmişten daha önemli bir statü kazanmasına sebep olmuştur. Artemis kültürünün yerini, bugün, batı dünyasında 'Meryem Ana'üstlenmiştir. Aydınoğlu Mehmed Bey ve ardından İsa Bey 'Devletin ve Dinin koruyucusu' ünvanlarıyla anılmıştır (SB, 1998).

Özellikle Selçuk'ta İsa Bey Camisi kitabesinde, hamamın kitabesinde, Tire 'de Büyükkale bucağındaki çeşme kitabesinde bu sıfatlar doğrulanmıştır. Dönemin tıp bilginlerinden Hacı Paşa'nın 1380 yılında Beylik lideri İsa Bey'e sunduğu eserinin üzeride de 'Devletin ve Dinin erdemli hizmetkarı ünvanıyla anılmıştır (SB, 1998).

4.2 Önemli Aydınoğulları Yapıları

1-İsa Bey Türbesi

Türbeyi Aydınoğlu İsa Bey sağlığında yaptırmış ancak 1403'te ölünce Birgi'de babası Mehmet Bey'in türbesine gömülmüştür (Tuncer,1991). Türbede kimin yattığına dair herhangi aydınlatıcı bir bilgi yoktur. 1964 yılında Vakıfler Genel Müdürlüğünce restore ettirilen türbe büyük ölçüde özelliğini kaybetmiştir. Giriş kapısı çevresindeki merme söve alınarak sıva ile kaba bir görüntü verilmiştir. Sekizgen bir plan içeren türbe, bir sıra kesme taş iki sıra tuğla örgüsüyle ele alınmıştır. Kubbesi Selçuklu karakteri taşıyan türbe, yıldızvari görünümüyle dikkati çekmektedir. Türbe girişi bir niş içerisinden olup, sekizgen planın dışına çıkmıştır. Bu giriş türbeye anıtsal bir görünüm kazandırmıştır. Yapının kapı alınlığındaki tuğla dekorasyonlu kitabeleri yapının diğer bir özelliğini teşkil etmektedir (Göksoy, 2004).

2- İsa Bey Hamamı

Aydınoğulları İsa Bey tarafından 1365 tarhinde yaptırılmıştır. Kitabesi sivri kemerli mermer üzerine 5 bölümden bir pano içerisine yerleşmiştir. Sülüs tarzında yazılan kitabesinin bazı yerleri okunamamıştır. Kitabesi şöyledir:

"Dinin dünyanın ve devletin medar-ı iftiharı devletin büyük emiri Aydınoğlu Mehmet Bey'in oğlu İsa Bey zamanında bu mübarek hamamın inşa edilmesi emredildi. Hac ve Haremeyn'in ziyneti olan Salih oğlu Hacı Hoca Ali'nin yaptırdığı bu binanın inşası 766 yılında Safer ayında tamamlandı." (SB, 1998).

5 üniteden oluşan hamamın 3 ünitesi yıkık durumdadır (Daş, 1997). Kare planlı ana mekanın çevresine doğu ve batı yönlerinde yarım kubbelerle örtülmüş bölümler yerleştrilmiştir. Güney batıda yer alan kubbeli bölüme geçiş üçgenlerle ele alınırken, diğerlerinde ise mukarnaslı binilerle geçiş sağlanmıştır. Yakın zamanda yapılan kazı çalışmalarıyla hamamın içi ve çevresi temizlenmiştir. Halen koruma ve restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Yapının dış duvarları kırma taş, kubbe geçişleri ve kemer yüzeyleri tuğla malzemeyle inşa edilmiştir (SB,1998).

3- Saadet Hatun Hamamı

14. yüzyılda Aydınoğulları Beylik ailesinden Saadet Hanım tarafından yaptırılan hamam 1967-72 yılları arasında restorasyon görmüştür (Göksoy, 2004). Giriş kapısı üzerinde yer alan kitabenin bazı bölümleri olmadığından tarih saptaması yapılamamıştır (SB, 1998). Mermer üzerine sülüs yazı tarzıyla ele alınan kitabenin okunabilen kısmı şöyledir:

"Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla. Bu büyük ve yüksek hamamı temiz kadınların başının tacı olan ve Allah'ın rahmetine kavuşmuş bulunan Saadet Hanım yaptırdı. Allah onun hayratını kabul etsin."

Sıcaklığın çevresinde yer alan iki halveti ve genel olarak dikdörtgen bir plan içeren hamamın tüm ünitelerinde kubbeye geçiş üçgenlerle sağlanmıştır. Hücrelerde kare plan hakimdir. Hamam Efes müzesi sınırları içerisinde yer alıp ziyaretçilere açıktır (SB, 1998).

4-Akıncılar Mescidi

Aydınoğulları dönemine ait olan caminin 4.65 x 4.65 ebatlarındaki zencirek formlu minaresi batı yönünde bulunmaktadır. Cami ibadete açıktır (SB, 1998).

5- İsa Bey zevcesi Azize Hatun imareti

Gazi Bey'in kızı Azize Melek tarafından yaptırılmıştır. Saadet Hatun Hamamı'nın bitişiğinde yer almaktadır. İmaretin ön cephesi üç bölümden, dikdörtgen bir plandan oluşmaktadır. 14. yüzyılın sonunda yaptırılan imaret kubbesel ana mekanın dışına çıkılarak ele alınmıştır. 1966 yılında restorasyon gören yapının mimari tarzı, imaret binası olduğu tezini kuvvetlendirmektedir (SB, 1998).

4.3 Önemli Osmanlı Yapıları

1- İshak Bey Camisi

1648 yılında Aydın valiliği yapan İshak Paşa tarafından yaptırılmıştır. Cami'nin yerinde eskiden başka bir cami olduğu yapıdan ayrı olarak duran minareden anlaşılmaktadır. Kare plan üzerine sekizgen kasnaklı görüntü sergileyen caminin kubbesine geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Doğu ve kuzey cephelerinde yapıyı genişletmek için ekler yapılmıştır (SB, 1998).

2- Kılıçarslan Mescidi

Anton Kallinger Caddesi üzerinde bulunan mescid 15. yüzyıl özellikleri taşımaktadır. Kare planlı olup son cemaat yeri üç bölmelidir. Kubbesi sekizgen kasnaklıdır. 1964 yılında restore edilmiştir.

3- Alparslan Mescidi

Saint Jean Caddesi üzerinde bulunan ve ibadete açık olan mescid 1965 yılındaki restorasyonla büyük ölçüde orijinalliğini kaybetmiştir. 14. yüzyıl yapılarından olan mescid kare planlıdır(SB, 1998).

4- Yahşi Bey Medresesi

Aydınoğlu Beyliğine son veren 2. Murat'ın komutanlarından , ilk sancak Beyi, Halil Yahşi Bey tarafından 15.yy'ın ilk yarısında yaptırılmıştır (SB, 1998).

4.4 Cumhuriyet Dönemi ve Günümüze kadar Selçuk

Osmanlılar zamanından başlayan gerileme dönemi Cumhuriyet Döneminde de devam etmiş, sahilde yer alan Kuşadası'nın gelişimi buradaki yapı faaliyetlerinin de gerilemesine ve bataklıkların, Menderes ovasının içinde kalan bir köy görünümü almasına sebep olmuştur.

Kuşadası'nın Osmanlılar döneminde başlayan gelişimi Ayasuluk'un önce Anadolu Eyaletinin Aydın sancağına bağlı bir kazası, ardından Aydın ili, İzmir sancağına bağlı olan Kuşadası'na bağlı bir nahiye olmuştur. 1914 yılında Ayasuluk ismi Selçuk şeklinde değiştirilmiştir. Cumhuriyet'ten sonra gelişme gösterse de Kuşadasının gelişimi bu dönemde de Selçuk'un ikinci planda kalmasına neden olmuştur (SB,1998).

5. İSA BEY CAMİSİ

5.1 İsa Bey Camisi'nin Konumlanma Özellikleri ve Çevresi ile İlişkileri

Jüstiniyen devrinde yapılmış olan kilisenin yamaçlarında inşa edilmiş olan İsa Bey Camisi'nin şehrin içerisinde bulunduğu konum itibariyle, önemli dini yapıların bir arada olması halkı bir arada toplanmasını sağlanmıştır. Caminin diğer yapıların merkezinde yer alan bir noktada bulunması, kentin bütün önemli kesimlerinden görülebilen bir konumda olması gibi hususların, yer seçiminde dikkat edilen kıstaslar olduğu düşünülmektedir (1). İsa Bey Camisi konum itibariyle Menderes ovasına bakan tepenin eteğinde, Selçuk Kalesi, St. Jean Kilisesi, İsa Bey Hamamı ve Artemis Tapınağı gibi önemli tarihi yapıların çevrelediği bir konumdadır (2, 2a).

Cami, topoğrafik durumu itibariyle kuzey ve doğu cepheleri dağın eteklerine gömülü şekilde yapılmıştır (3). Arazinin oldukça eğimli olması yapının inşasında bazı güçlüklere sebep olmuştur. Doğu ve Kuzey cepheleri, arazinin konumundan olumsuz etkilenen cepheler olarak öne çıkmaktadırlar. Bu cephelerde arazinin topografik koşullarından dolayı daha az sayıda pencere açılmıştır. Batı ve Güney cephelerinde ise bu cephelere nazaran tamamen tezat bir görünüm sergilenmiş, anıtsal bir mimari yaratılmak suretiyle çift sıra pencere açılmıştır (4).

5.1.1 İsa Bey Camisi Hakkında Gezginlerin Düşünceleri

İsa Bey Camisi'nin şehrin bu kısmında yapılmış olması, dini kurumların halkı bir araya getirmesi hususundaki önemli etkilerini bize bir kez daha hatırlatmaktadır. Söz konusu varlıkların sayıca çokluğu, Aydınoğullarının Ayasuluk'u idare merkezi olarak görüp buraya yerleştiklerine bir işarettir.

Aralarında Evliya Çelebi, İbn-i Batuta, Cornelis de Bruyn, Chandler, Texier, Falkaner, Weber gibi tanınmış isimlerin olduğu 17. ve 19. yüzyıllar arasında gelen bütün gezgin ve araştırmacılar İsa Bey Camisi'ni övgü dolu sözlerle anlatmışlardır.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi, bize cami hakkındaki en eski bilgileri vermektedir. Yapılışından üç yüzyıl sonra depremin tahribatını müteakiben Camiyi gezen Evliya Çelebi şöyle der (Zillioğlu, 1984):

" Öyle bir camisidir ki, yeryüzünde benzeri ancak Şam'ı şerifte Emeviyye Cami ola.. Kargir kubbe değildir. Servi levhaları üzerine kurlun örtülüdür. Bütün sütunları da servi ağaçlıdır. Ayasofya kadar büyüktür, ama ensizdir. Avlusu dahi camidendir. O hesapça Ayasofya kadar

vardır. Duvarları serapa beyaz mermerdir. Kubbesi üstündeki kargir kubbenin içi safi altın levhalarla nakışlıdır. Caminin uzunluğu 250, enliliği 180 ayaktır. Cami içinde dört sütun vardır ki yeryüzünde benzeri yoktur. Kırmızı somaki, zeytuni sütun görülmüştür ama, mavi sütun hiç görülmemektedir. Bu sütunları yüksekliği kırk mimar arşunudur. Üçer adam ancak kuvaklayabilir. Caminin yedi kapısı vardır. Sanatlı mihrabının anlatılmasından insan acizdir. Minberi ceviz levhasındandır. Meğer benzeri, Sinop camisi minberinden ola... Üç duvarına esma-i Hüsna yazılıdır ve firdolayı güzel yazılar yazılmıştır ama okunması zor yazılardır. Mihrabında (inallahe ve melaiketuhu...) ayeti kerimesi yazılmıştır. Caminin sol tarafında padişahlara mahsus sofa, sağ tarafında Hazreti Peygamberin hırkai şerifi sofasıdır. Bunların kafeslerini cihan ressamlarının resmetmesi imkansızdır. Camiye güneş ışığı, duvarlarındaki billur mermer ve necef camlardan ve yedi kapı üzerindeki kaferlerden girer. Ama hırka-i şerif İstanbul'dadır. Burada yalnız sandukası vardır. Teberruken ziyanet olunur. Bir Hazreti Osman hattı Kur'anı Kerim vardır diye ziyaret edilir. Avlusu mermer döşelidir. Pabuç ile girilmez. Çünkü camiden sayılır. Avlunun ortasında bir büyük havuz vardır."

İbni Batuta ise Seyahatnamesinde camiden söz etmiştir ancak başka hiçbir kaynakta rastlanmayan yapının kimliğine ters düşen bir yorum getirmiştir. Seyehatnamesinde şöyle yazar:

" Binadaki Ulu Cami de dünyanın en güzel mabetlerinden biridir. Bu mabet evvelce Rumların çok hürmet gösterdikleri bir kilise idi. Şehir Müslümanları tarafından feshedilince, onu cami yapmışlarıdır. Binanın duvarları renkli, tabanı ise beyaz mermerle kaplanmıştır. Çatısı kurşunla örtülüdür. Muhtelif ebatlarda on bir kubbesi vardır. Her kubbenin altında bir havuz bulunur. Ortasında geçen nehrin iki tarafını çeşitli ağaçlar asma ve yasemin çardakları kaplar. Caminin on beş kapısı vardır."

Daha sonra Efes'in tarihinin en önemli şehirlerinden olması sebebiyle birçok batılı gezgin, İsa Bey Camisi'nden de bahsetmişlerdir. Bu gezginler arasında Ayasuluk'u 1832'de gezen C. Texier, 1845'lerde gezen ve inceleyen Falkener ile 1880'lerde Efes kazılarına başlayan Avusturyalılar başta gelmektedir.

Cornelis de Bruyn, Chandler, Weber gibi tanınmış isimler 17.-19.'yylar arasında cami hakkında günlüklerine övgü dolu sözler yazmışlardır.Özellikle Falkener'in çizimleri bugün yapının yok olan veya özgün durumu açıklığa kavuşturulmayan bazı kısımlarının gerçek nitelikleri hakkında bilgi vermektedir (Çelik,1995).

5.2 Plan Özellikleri

İsa Bey Camisi 13 Mart 1375 tarihinde Şam'lı mimar Ali bin Dımışki tarafından Aydınoğlu İsa Bey tarafından yaptırılmıştır. Bu bilgi Cami'nin portal kitabesinden açıkça elde edinilmektedir (Bkz. Portal kitabeleri, 5.6.11) (Sönmez,1989).

5.2.1 Cami

İsa Bey Cami'sinin plan şeması, mimarının da Şam'lı olması itibariyle Şam Emeviye camilerinden gelen Diyarbakır Ulu Cami ve Artuklu camilerine dayanmaktadır (Aslanapa,1977). XIV. yüzyıla ait olan İsa Bey Camisi'nin planı, doğudan batıya doğru uzanan bir dikdörtgen şeklindendir. Söz konusu dikdörtgen formu sayesinde, caminin hariminde* geniş kitlelerin toplanması mümkün olmuştur. Anadolu'da ilk defa bir camide ortaya iki kubbe konulması suretiyle mihrap önündeki sahının** iki kubbe ile genişletilmesine İsa Bey Cami'sinde rastlanılmaktadır. Böylelikle orta sahın, daha yüksek ve kubbeli bir mekana olanak vermektedir.

Yapının inşa edildiği tarihe kadar meydana getirilen cami planlarında mihrap üstünde daha geniş ve hacimli bir kubbe inşası genel olarak rastlanılan bir özellik olmakla birlikte, söz konusu sahının ikinci bir kubbe ile genişletilmesi yeni bir anlayışın başlangıcı olmuştur. Aynı zamanda orta sahında daha yüksek ve kubbeli bir mimari oluşturularak binanın bütünlüğünün de sağlandığı görülebilmektedir (Şeker, 1970) (Resim 5.16).

Güney duvarına paralel olarak oluşturulmuş planda, geniş bir mekana olanak veren ortadaki iki kubbenin yanlarında beşik çatılı dikdörtgenler yer almaktadır (6). Cami mekanı 52X21 m. boyutlarında olup, yaklaşık sekiz metre aralıklarla tek sıra oluşturan dört sütun dikkati çekmektedir. Nefleri ayıran dört granit sütunun üçü mukarnas başlıklı, bir tanesi ise kompozit Roma başlığıdır (Resim 5.75, 5.76). Mekandaki tuğladan sivri kemerleri taşıyan sütunların 'Büyük Gymnasium' olarak da bilinen Lysimakhos'un şehrindeki limanın yanında bulunan hamamdan getirilmiş olduğu düşünülmektedir (Kuran, 1964). Mihrapla giriş üzerine denk gelen kısım üstünde bulunan iki adet kubbeyi dört köşeli yüksek birer kasnak taşımaktadır. Sekizgen kasnaklı kubbelerden ilkine Türk üçgenleriyle, ikincisine de mukarnaslı köşe geçiş elemanlarıyla geçilmiştir (7). Kubbenin sekizgen kasnağında, parçalar halinde füruze

---

* Osmanlı Cami'lerini çevredeki evlerden ve sokaklardan ayıran duvarlarla çevrili dış avlu (Hasol, 1998).

** Cami ve kiliselerin içinde tapınmaya ayrılmış olan geniş bölüm.

çinilerden mukarnas dolgular vardır. Bu dolgular altıgen levhalar içindeki yıldızlarla süslüdür. Bunlar Selçuklu üslubundadır (Aslanapa,1977).

Mihrap aksından girilen caminin girişi iki sütunla üçe ayrılmıştır (8). Caminin günümüzde de kullanılan bu kapılarından başka, her iki yan nefte de ikişer kapı daha vardır (23). Bu kapılar Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde 'Cami'ye yedi kapıdan girilir' diye tanımlayarak anlatılmıştır (Zillioğlu,1984). Günümüzde Cuma günleri ve cemaatin çok olduğu günlerde Batı Cephesi'ne yakın olan kapı, cemaatin camiyi terk etmesi için kullanılmakta, ancak diğerleri kullanılmamaktadır. Bu kapılarla, mihrap aksındaki giriş kapısı demir doğrama ile kapatılmıştır. 1975'ten önceki yıllarda caminin duvar boşluklarında pencere ve kapı olmaması yapıyı daha da harap duruma getirmiş durumdaydı (Resim 5.1). Caminin orijinal durumuyla ilgili Falkaner'in (1862) çizdiği gravürden iç mekan perspektifi hakkında bilgi sahibi olmak mümkün olmaktadır (Resim 5.10). Bu gravürde iç mekandaki yazı kuşaklarını, minberi, mihrabı, kubbedeki bezemeleri, sütun başlıkları gibi birçok detayı görmek mümkün olmaktadır.

Girişin solundaki doğu cephesinin iç tarafında 63 cm'lik yükseltilmiş kottaki mekanın kuzey tarafı kadınlar mahfili olarak, güney tarafı ise depo olarak kullanılmaktadır. Bu mekanların caminin ana mekanından ayırımını sağlayan elemanlar ahşap seperatörlerle sağlanmıştır. Bu ayırıcılar herhangi bir yere tespit edilmemiş, seyyar elemanlardır (9). Depo olarak kullanılan kısımda orijinal minberin kırık haldeki parçaları istiflenmiş durumdadır (10). 1990 yılındaki restorasyonda kullanılan pencerenin içlik alçı kalıpları da burada yer almaktadır.

Kadınlar mahfilinde duvarda iki pano şeklinde kalmış olan kalem işi yazmaların, orijinalde tüm duvarları çevrelediği Falkener'in gravürlerinden anlaşılmaktadır (VII). Ancak günümüzde sadece bu 85x65 ve 65x80 ebatlarındaki iki küçük parça pano kalmıştır (13,14). Kadınlar mahfilinin önünde avlu cephesine bakan kapılardan K5 kapısının kenarında kaba yontulmuş bir taş bulunmaktadır (19).

Planın Batı Cephe'si duvarında P1 ve P2 pencerelerinin boşlukları zeminden 26 cm'lik yükseklikte yer almaktadır. Güney cephesinde ise P3 26cm'lik yükseklikte, P4 penceresi ise zeminle aynı kottadır (15,16). Batı cephesi duvarında ise P5 ve P6 pencereleri dış cephedekinden farklı söve detaylarıyla duvarı süslemektedir. Ahşap doğramalar ve pencerelerdeki lokma demir parmaklıklar, 1975 yılındaki restorasyonda yapılmış orijinal olmayan elemanlardır. Restorasyon öncesindeki fotoğraflarda da pencere boşluklarında herhangi bir detay izine rastlanılmamıştır. P5 penceresinde kitabe de vardır (bkz.Kitabeler başlığı).

Üst kotta +7.10 dan geçen planda güney cephesinde orta aksın her iki yanındaki neflerde de üçer adet pencere yer almaktadır. Bu kottaki pencereler dışında +9.81 kotunda da aynı adet pencerelerin tekrarı sıralanmaktadır (17). Üçlü sıra pencerelerin süslediği yan neflerin üstü de 1975 restorasyonunda beşik çatı ile kapatılmıştır. Restorasyondan önceki harap durumu 18'de görülebilmektedir. Cami mekanı kuzey duvarının üst sıra pencerelerinde güney cephesindeki pencerelerle aynı içlik ve dışlık detaya sahip olup, dışta sekizgenlerden oluşan bal peteği, içte ise 1975'te yapılmış, daha sonrada 1990'da bazıları onarılmış alçı içlikler yer almaktadır (18).

Döşeme 1990 yılındaki restorasyonda tamamen mermer kaplanmıştır.

Mihrap 1990 yılında restore edilerek orijinaline uygun halde yeniden yapılmıştır. Bir dönem Cami'nin kervansaray olarak kullanıldığı ve mihrap aksından bir kapı açıldığı bilinmektedir. Mihrabın dağılan orjinal parçalarından birçoğu bulunamazken, orjinal tepe taşı halen İzmir Kestanepazarı Cami'sinde yer almaktadır (Aslanapa,1977) (Va).

Resim 5.1 İsa Bey Camisi'nin 1970'lerdeki durumu

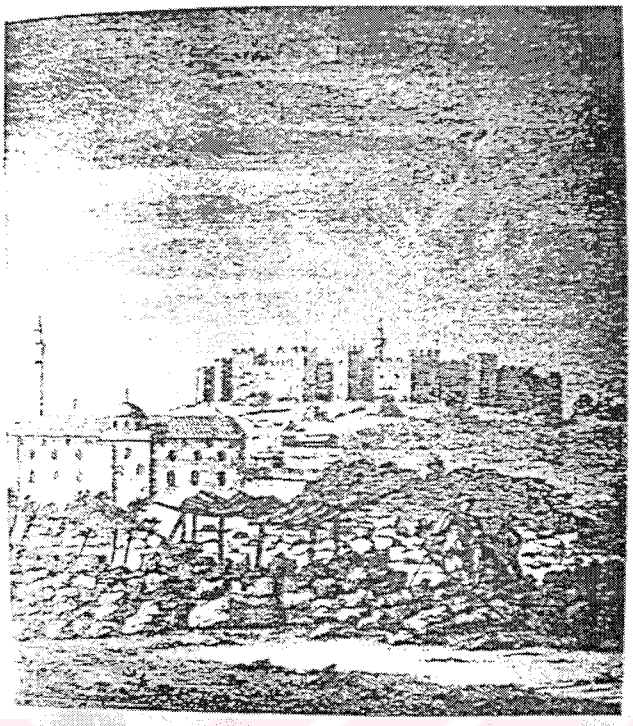

Res. 1 - Cornelis de Bruyn'dan
İsa Bey Camii'nin 17. yy'daki görünümü

Resim 5.2 Cornelis de Bruyn'dan görüntüler

Resim 5.3 Restorasyonda çatı yapılmadan önce iç mekanın durumu

Resim 5.4 Yağmur sularından dolayı harap hale gelmiş çinili kubbe

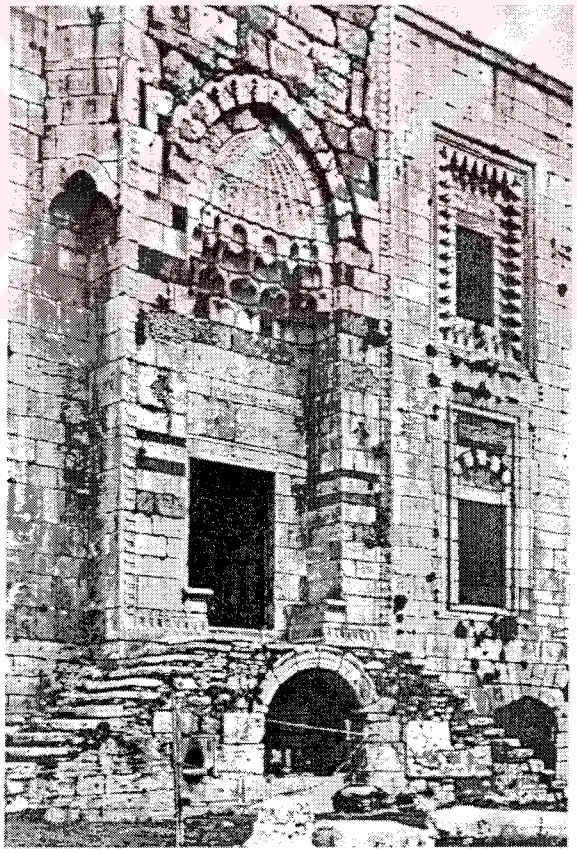

Resim 5.5 Batı Cephesi portalinin restorasyondan önceki durumu

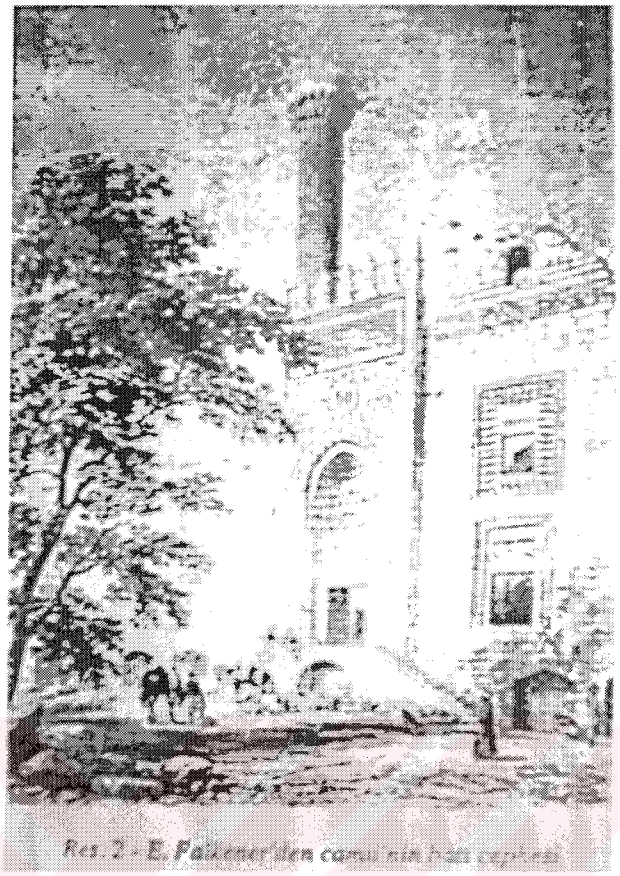

Resim 5.6 Batı Cephesi portalinin Falkener tarafından çizilmiş gravürü

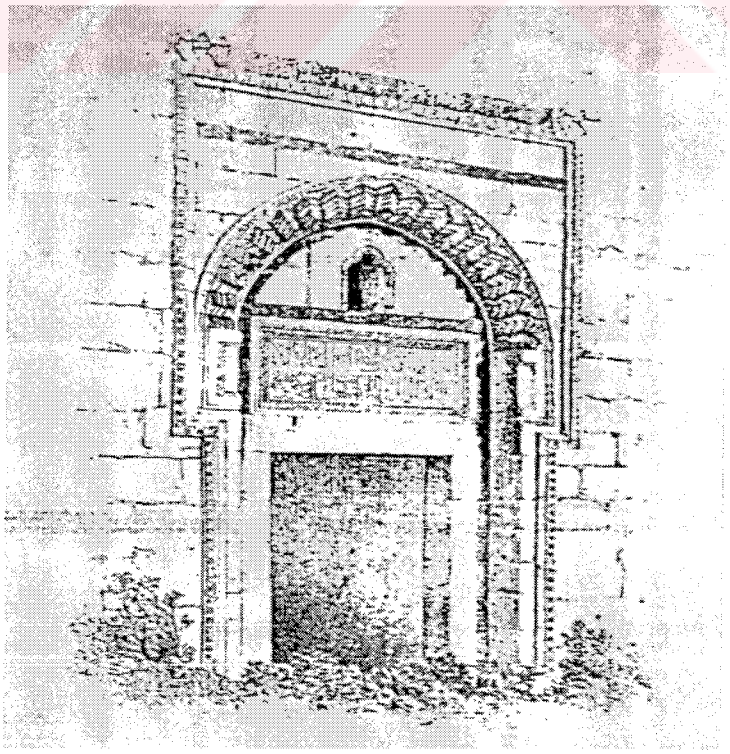

Resim 5.7 Kuzey Cephesi'nin Falkaner'in çizdiği gravürden alıntı

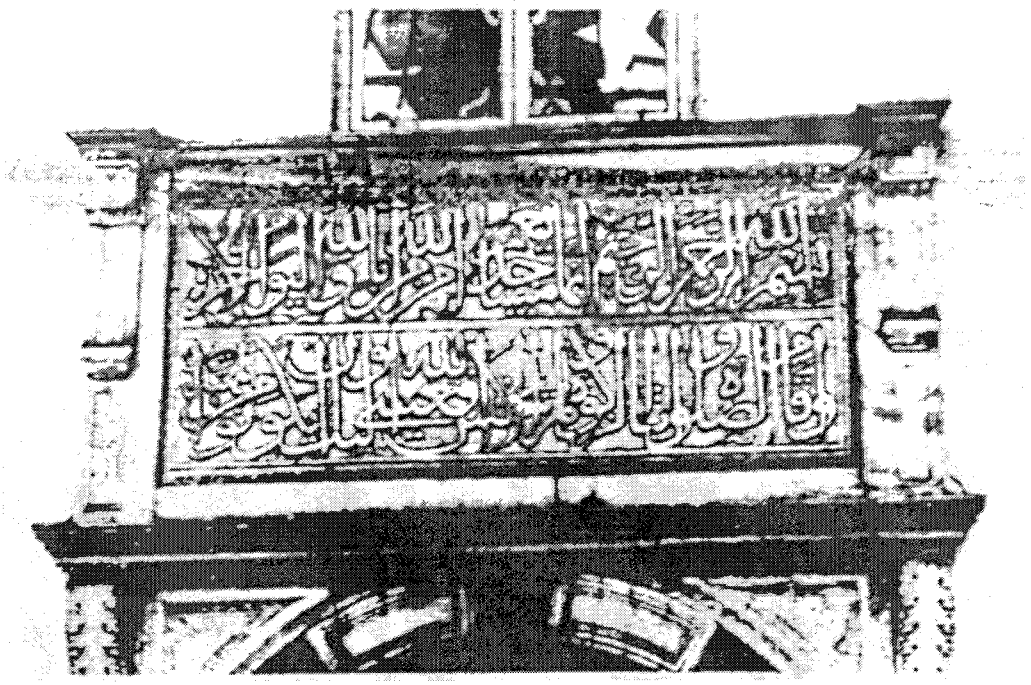

Resim 5.8 Kuzey Cephesi kapısının günümüzde Kestanepazarı Camisi'nde bulunan kitabesi

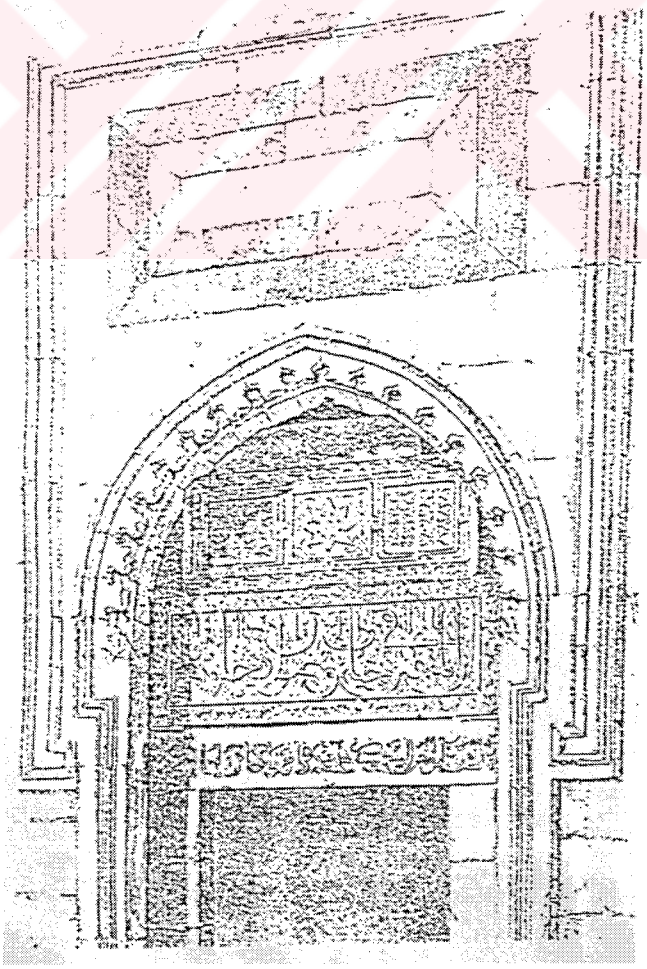

Resim 5.9 Doğu Cephesi'nin Falkaner'in çizdiği gravürden alıntı

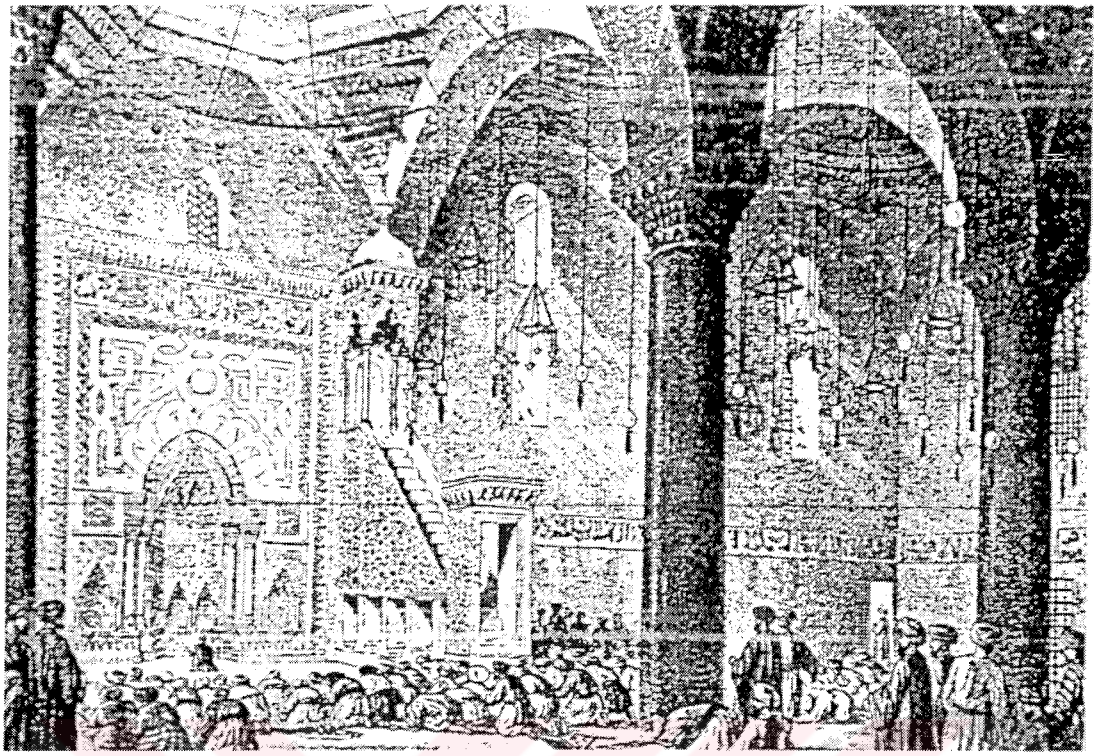

Resim 5.10 Falkener'in iç mekandan çizdiği bir perspektif

Resim 5.11 Kentin önemli birçok kesiminden görülen bir konuma konumlanmıştır.

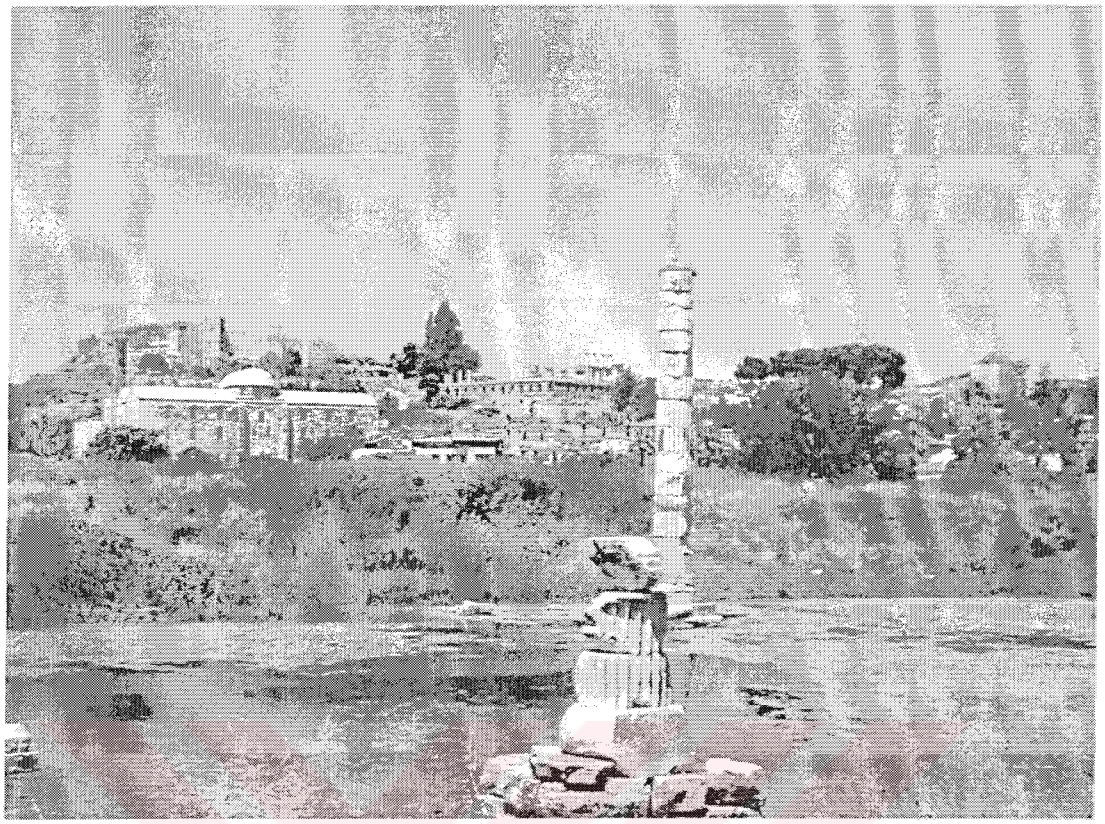

Resim 5.12 Artemis Tapınağından, İsa Bey Camisi'ne, St. Jean Kilisesi'ne, Selçuk Kalesi'ne bakış

Resim 5.13 St. Jean Kilisesi'nden İsa Bey Camisi'ne bakış

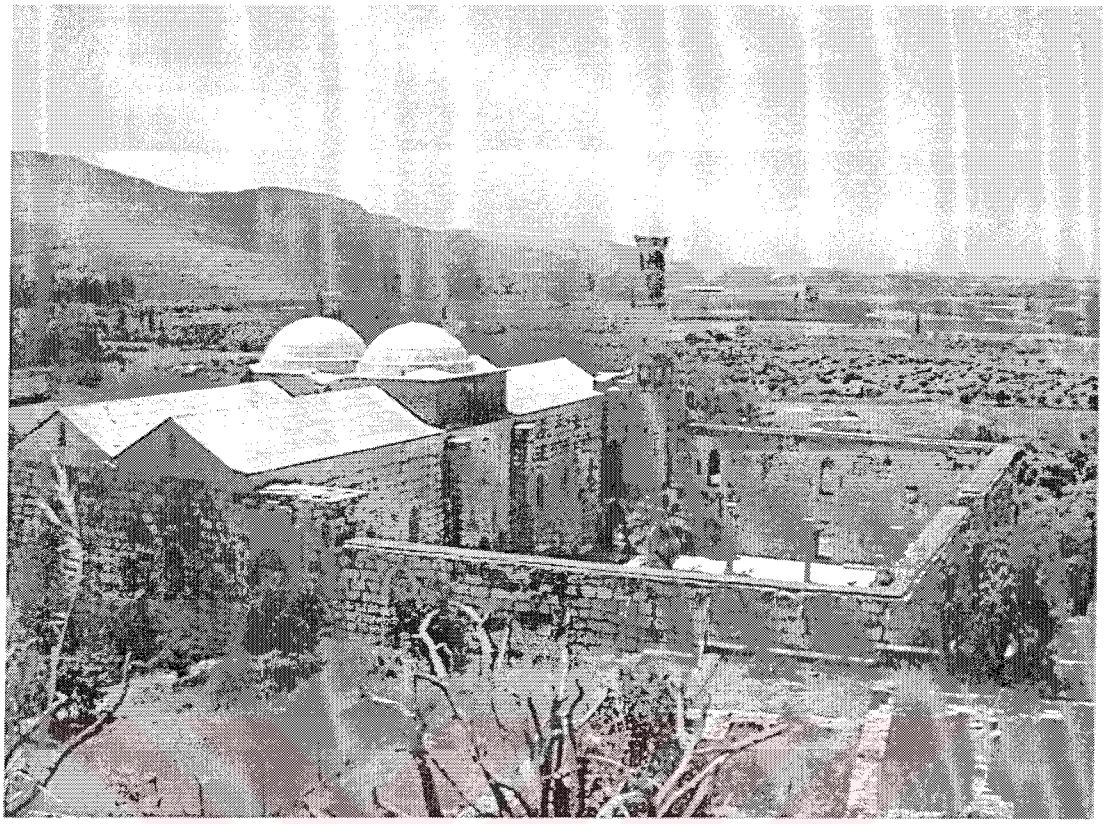

Resim 5.14 Doğu ve Kuzey yamaçlara gömülü konumlandırılmış

Resim 5.15 Menderes Ovası'na bakan görkemli Batı Cephesi

Resim 5 16 Doğu tarafındaki yan nefden orta aksa bakış

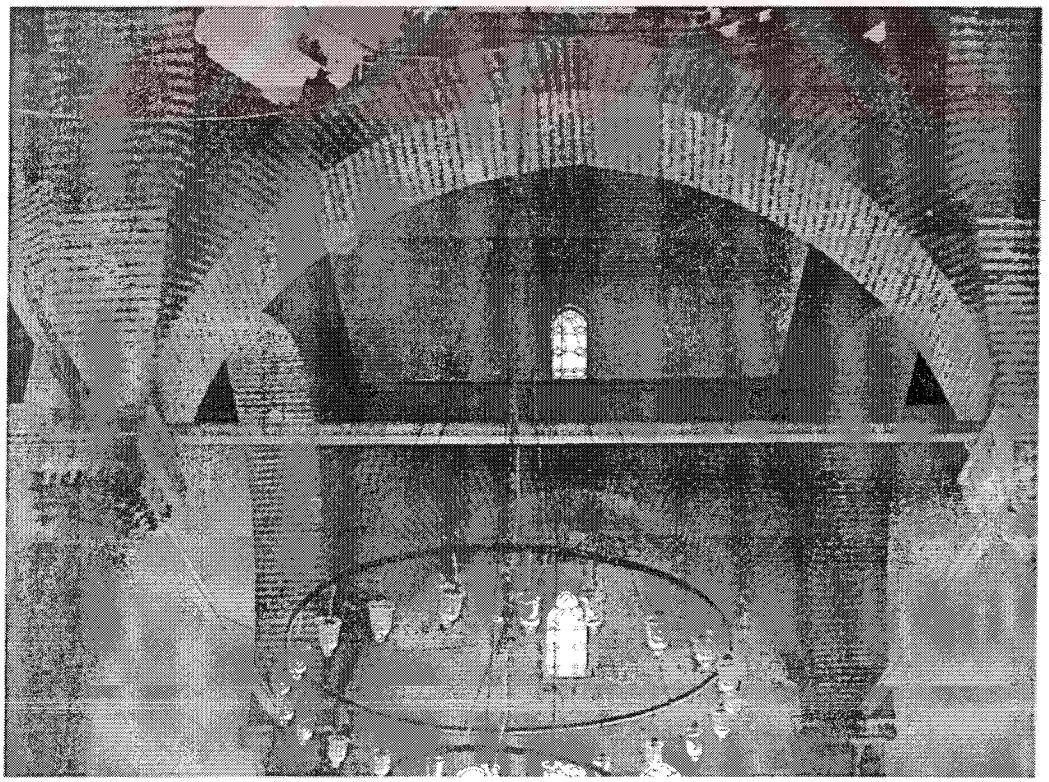

Resim 5.17 Mihrap aksından caminin giriş kemerini bakış

Resim 5 18 Kubbelerin geçiş elemanları, mukarnaslı üçgenler ve Türk üçgenleridir.

Resim 5.19 Mihrap aksından cami girişine doğru bakış

Resim 5.20 Cami içerisinde yan neflerden Doğu Cephesi'nin iç yüzüne bakış

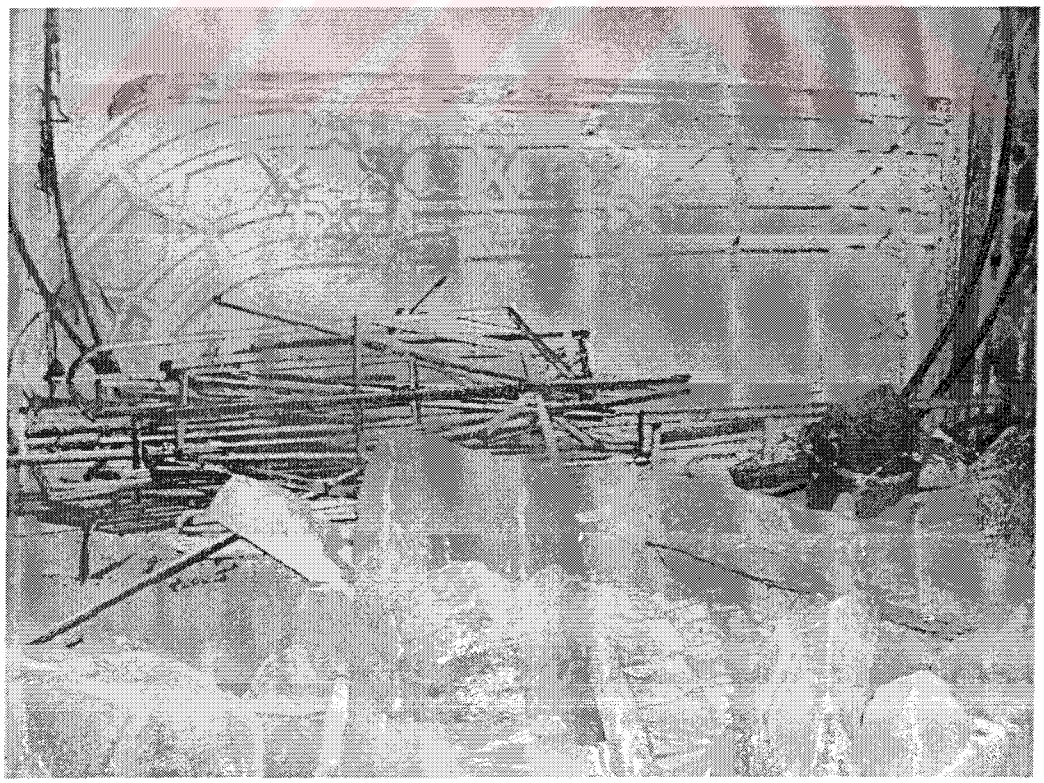

Resim 5.21 Doğu Cephesi'nin iç yüzünde depo edilmiş pencerelerin içlik alçı kalıpları

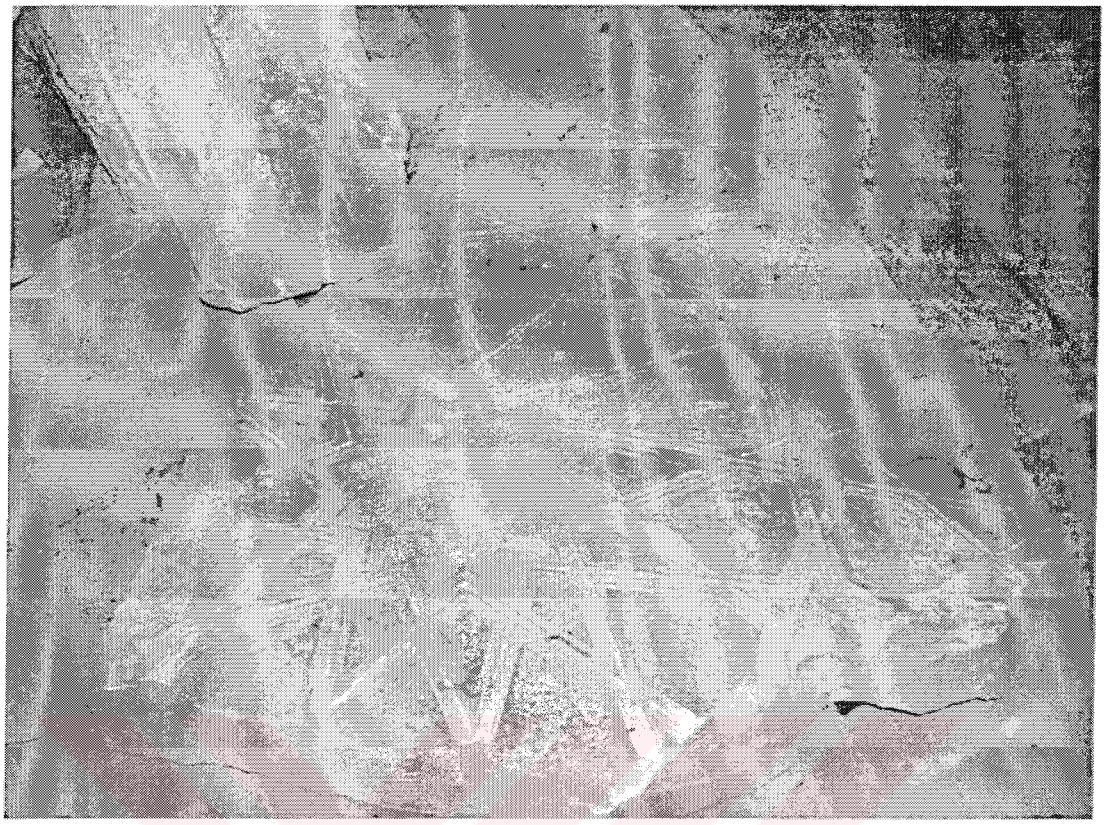

Resim 5.22 Orijinal minberin bezemeli bir parçası

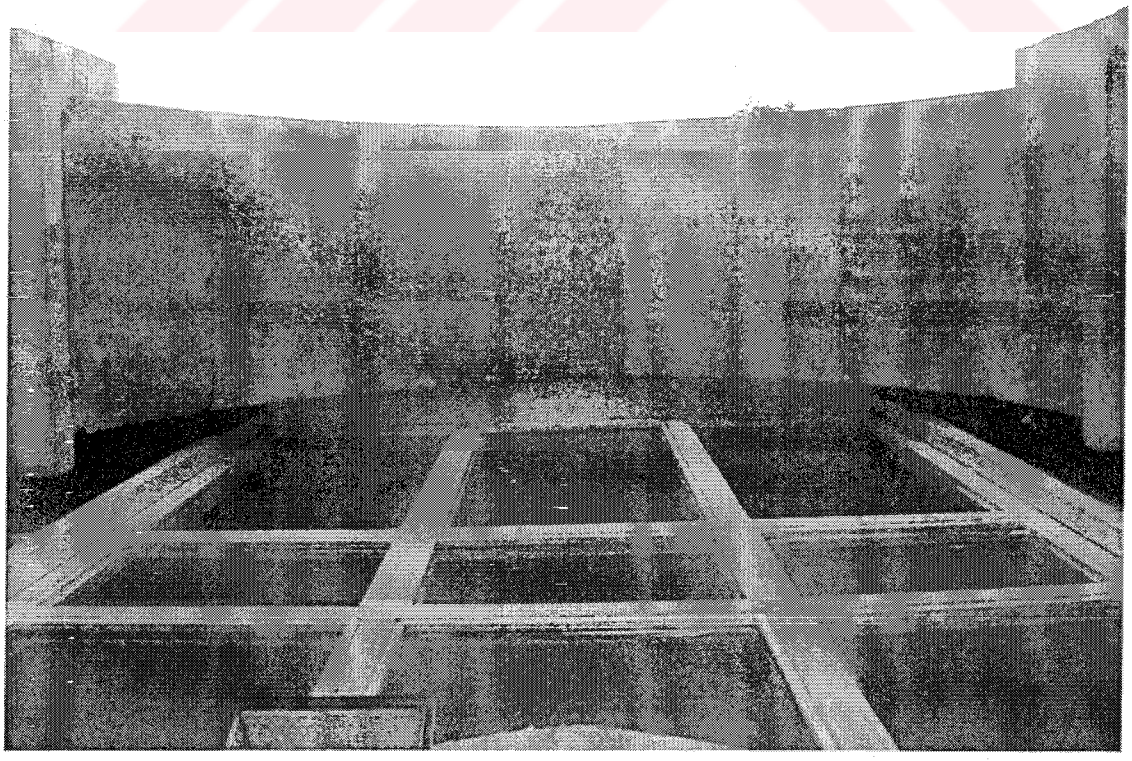

Resim 5.23 Camiye giriş kemerine alttan bakış

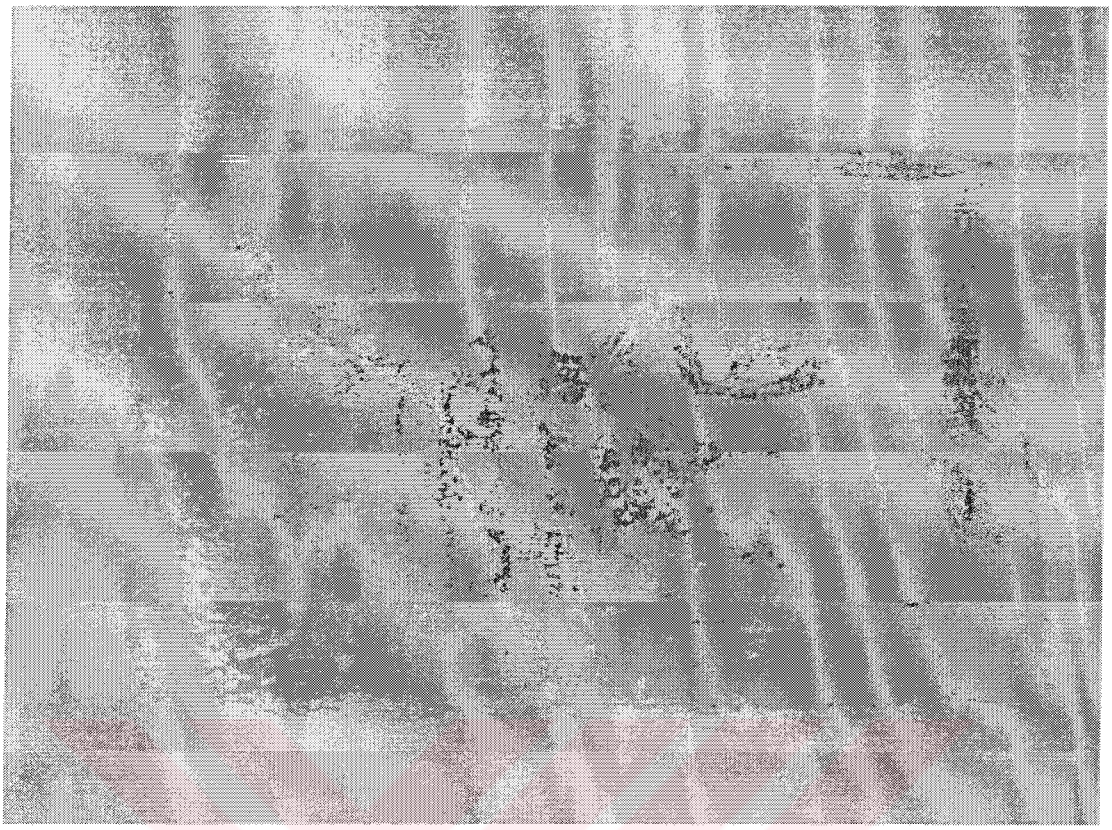

Resim 5.24 Doğu Cephesi'nin iç yüzündeki kalem işi yazılar

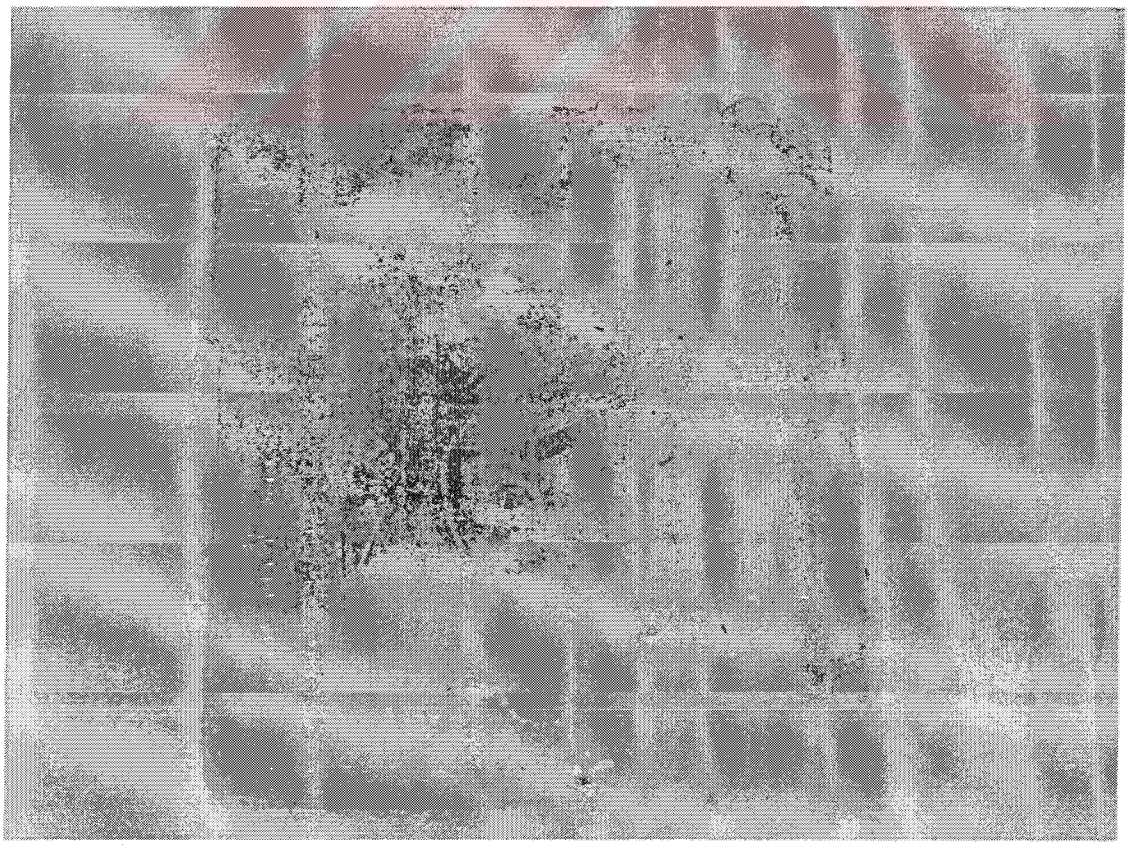

Resim 5.25 Doğu Cephesi'nin iç yüzündeki kalem işi yazılar

Resim 5.26 Batı Cephesi iç yüzünden P2 ve P4 pencerelerine bakış

Resim 5.27 Batı Cephesi iç yüzünden P1ve P3 pencerelerine bakış

Resim 5.28 Doğu Cephesi'ne doğru caminin yan nefi

Resim 5.29 Camiye giriş kapısının üzerindeki pencereler

Resim 5.30 Doğu Cephesi iç yüzündeki kadınlar mahfilinin önünde kabayonu taş

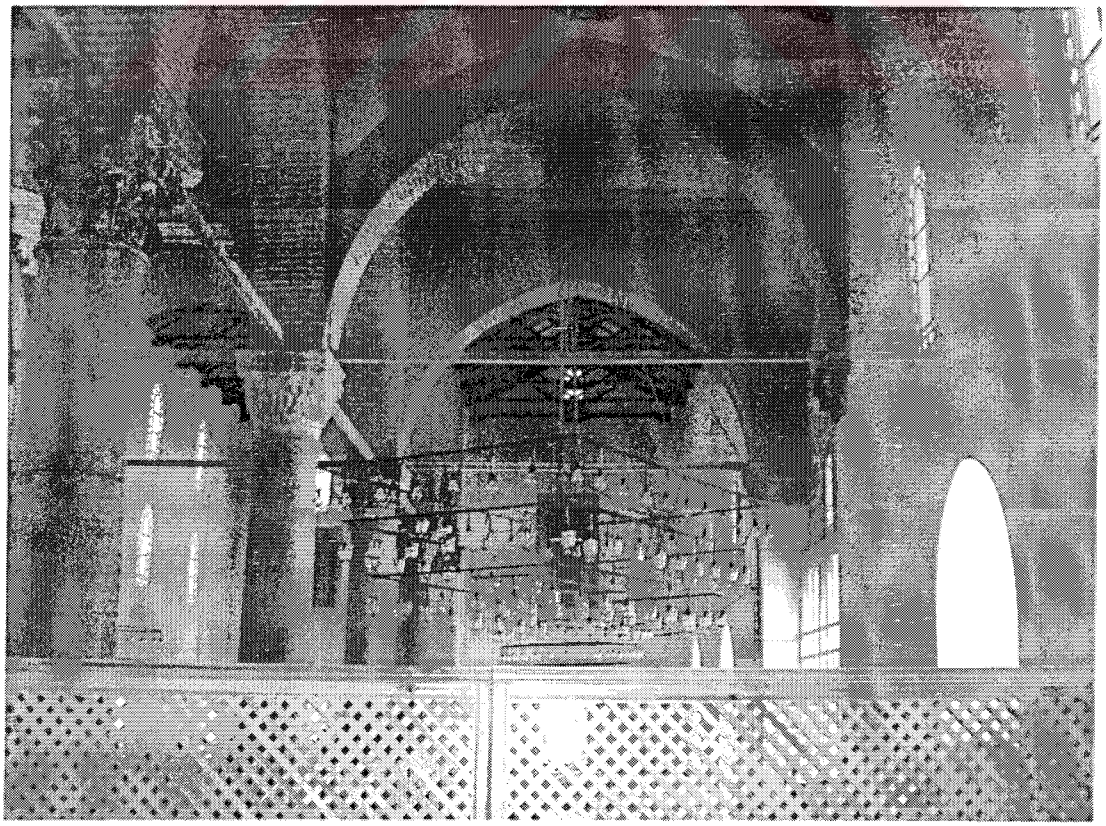

Resim 5.31 Kadınlar mahfilinden cami içerisine bakış

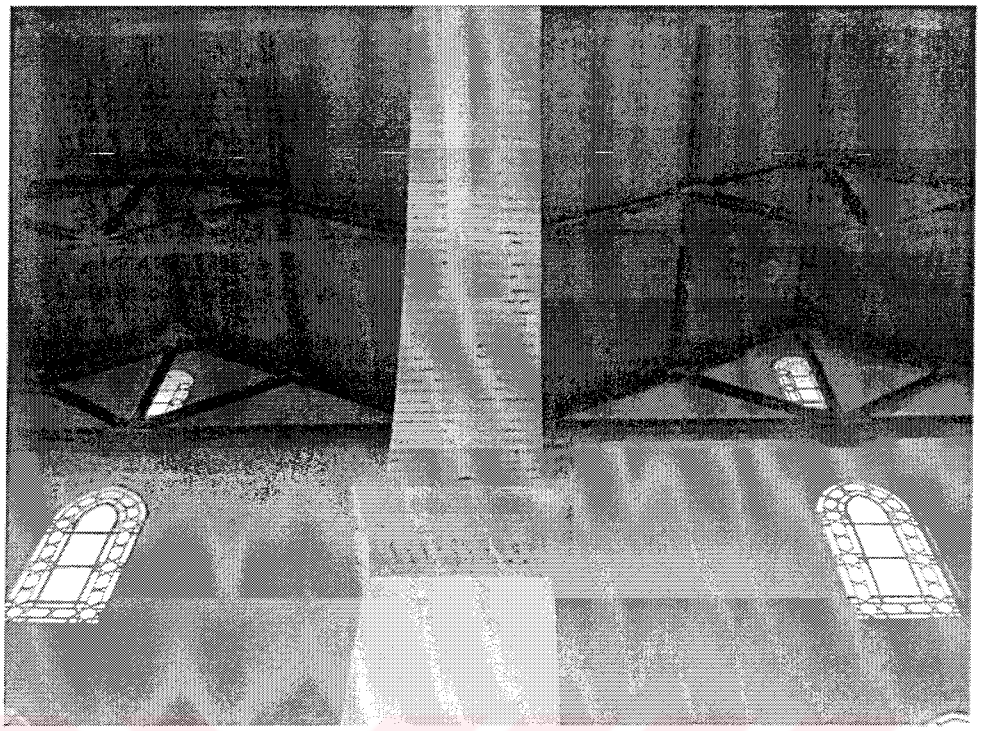

Resim 5.32 Doğu Cephesi'nin iç yüzünden çatıya bakış

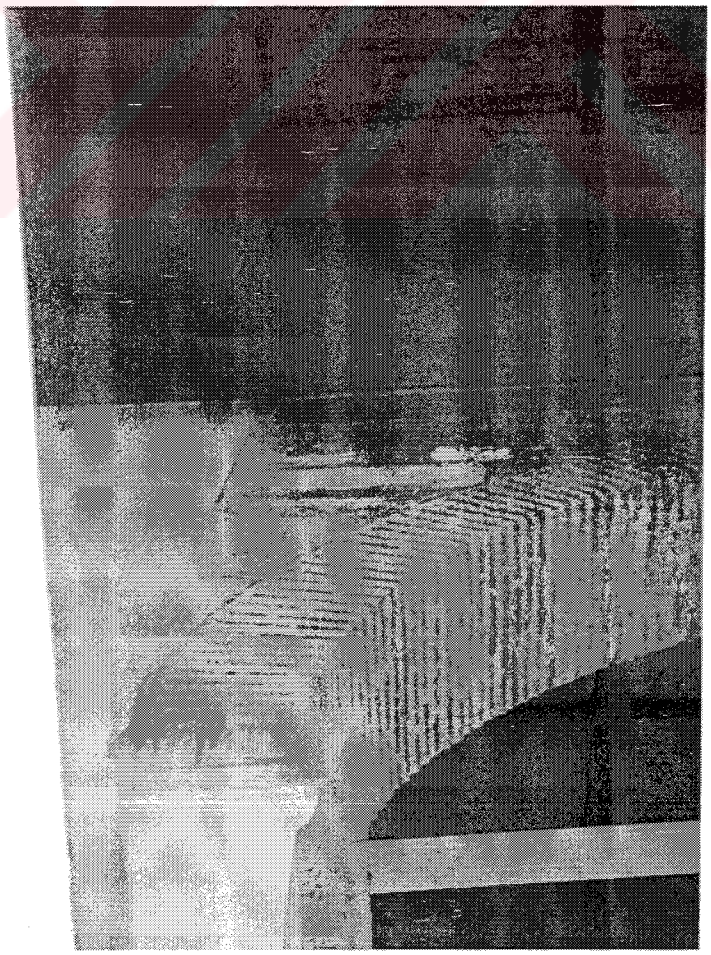

Resim 5.33 Doğu Cephesi tarafında çatı ve kemer birleşimi

Resim 5.34 Cami içinden şu an kullanılmayan yan kapılara bakış

5.2.2 Avlu

Cami mekanının güney cephesine paralel uzanan plan şemasını, önündeki revaklı avlu tamamlamaktadır. Günümüzde avluya Batı Cephesi'ndeki güney yönünden 15 ve kuzey yönünden 12 basamaklık merdiven kollarıyla çıkılmaktadır (24). Batı Cephesi'nin halen ayakta olan minaresinin oturduğu merdiven kulesinin altındaki, mermer yıldız tonozlu kapı girişinden avluya girilir. Yıldız tonozun üzeri çatıya kadar boşluktur, böylece tonozun üzerinde hafifletme sağlanmıştır. Minare kulesinin merdivenleri ise birkaç basamak kırığı dışında oldukça iyi durumdadır (25,26,27). Minare kulesinin içerisindeki basamaklarda devşirme malzemeler olduğu gözlenmiş ve bazı basamak taşlarının üzerinde Roma dönemi yazı tarzına rastlanmıştır.

Avlu revak izlerinin bulunduğu yaklaşık 40 cm'lik teraslarla, yürüme yolları mermer, havuzun etrafı ise toprak zemindir. Havuz, 8 adet yivli orijinal mermer taştan oluşmuş, 50 cm'lik derinliğe sahiptir (Bkz detay no:08). Havuz halen abdest almak için kullanılmakta olup, içini otsu bitkiler kaplamıştır (28,29). Batı Cephesi'nde yer alan şu an dükkan olarak kullanılan bölmelerin orijinalde abdest alma mahalleri olduğunu düşünmem, havuzun orijinaldeki kullanımına uygun olmayarak kullanıldığı sonucuna varmama sebep olmuştur. Havuzun

ortasında 35cm derinlikte 15 cm çapında toprak künk bulunmuştur. Bu künk havuzu döşemesinin altında yer almaktadır. Üzeri kapak şeklinde kullanılan bir taş ve çiçeklerle örtülü olduğundan koruma altındadır. Cami görevlisinden alınan bilgiye göre bu toprak künk St. Jean Kilisesi'nin duvarının altından gelen oradan da palmiye ağacının dibindeki rögara bağlantı yaptığı bilgisi alınmıştır. Bu bilginin doğruluğunu tespiti için sondaj çalışması yapılması gerekmektedir. Havuzun etrafındaki toprak zemin Batı Cephesi'nin iç yüzünde zemin suyunun duvarda yükselmesine sebep olmuştur. Orijinalinde avlunun tamamı mermer kaplama olduğu düşünülmektedir (Zillioğlu, 1984). Cami içerisinde yaşanan rutubet problemi, muhtemelen avlu döşemesinin orijinale uygun kullanılmamasından kaynaklanmaktadır.

Avlusu, ortasında sekizgen havuzu ve oniki adet sütunları ile revaklı avlunun ilk örneklerindendir. Bu sütunların antik yapılardan devşirilmiş olduğu ve taşıdıkları bir üst örtü sisteminin bulunduğu, duvarlardaki konsol izlerinden anlaşılmıştır. Revakların U şeklinde avlu etrafında döndüğü, köşe noktalarda ise kemerlerle duvara bağlantı sağlandığı bezemeli üzengi taşları ve üzerlerindeki tuğla konsol izlerinden anlaşılmaktadır (30). Birbirini takip eden duvardaki delikler de sütunların üstündeki kemerlerin duvarla bağlantısını sağlayan elemanların yuvaları olduğu, üst örtünün de bu kemerlerle taşındığı düşünülmektedir (31,32). Üst örtünün düz ahşap çatı olduğuna dair görüş de bulunmaktadır (Aslanapa, 1977).

Üzeri açık olan üç tarafı revaklı avlunun, hiçbir dayanağı olmadan bir örtü sistemiyle kapatılmış olabileceği düşünülmemektedir. Avludaki üst sıra pencere yerlerinin ise, süsleme amaçlı olarak yapıldıkları düşünülmektedir. Avlunun içinde dördüncü bir kenarda, cami kısmının önünde revak bulunmaması ve yanları sütunlu kanatsız üç kapıdan içeri giriliyor olması, dikkat çeken başka bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu kapıların kervansaray olarak kullanıldığı bir sırada açılmış olduğu düşünülmektedir. Avludaki revak sütunları 1990 yılındaki restorasyonda yerinde bulunan kaidelerin üzerinde ayağa kaldırılmıştır. Mevcut sütunlardan tam olarak revak yüksekliğini ayarlamak mümkün olmasa da S1 ve S2 sütununa yakın bir ölçü olduğu tahmin edilmektedir. Sütun başlıklarından S1 sütunundaki başlık diğer bazı sütunlarda da görülmektedir (bkz. Pafta no 05-06). Sütun başlıklarından S4 sütununa ait olanı avludaki diğer sütunlardan farklı olmasıyla öne çıkmaktadır (Resim 5.196, 5.197).

Cami avlusunda Batı Cephesi'nin tam karşısında yer alan 16 basamakla avluya inilen ancak bugün kullanılmayan doğu kapısı yer almaktadır (38).

Kuzey yönünde ise bugün yine kullanılmayan 13 basamakla avluya inilen başka bir giriş vardır. Kuzey kapısının tam karşısı cami mekanı giriş kapısını karşılamaktadır.

Avlunun şekillendirilmesinde kullanılan yöntem de üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir nokta olarak öne çıkmaktadır. Bu revaklı avluyla ana mekanın birleştiği noktalarda minarelerin yer aldığı anlaşılabilmektedir. Söz konusu yapı tarzı, ileriki dönemlerde Osmanlı Mimarisi'nde avluların düzenlenişinde örnek olmuş ve avluların caminin ana mekanıyla organik bir birleşme sağlamasına önayak olmuştur. Son cemaat mahallinin revaklı avluyla birlikte gelişmesi, duvarlarda tezyinatlı pencereler açılmak suretiyle açık ve kapalı kısımların ahenginin temin edilmesi, iç ve dış uyumun sağlanmasına yarar sağlamış, ve İsa Bey Camisi'nin sanat tarihi açısından arz ettiği önemin altını çizmiştir (Kalfazade, 1995).

Avlunun doğu ve batı yakalarında yükselen tuğla minarelerden doğuda olanı yıkılmış olup, minareyle ilgili tek göstergenin mermer merdivenli kaidesi olduğu görülmektedir. Mozaik şeklinde birbiri üstüne konarak yükseltilmiş olan diğer minarenin çanak kısmı yıkılmış olup, 1934 yılında İzmir Müzesi'nin gözetimi altında restore edilmiş ve yıkılma tehlikesinin ortadan kalkmış olduğu görülmektedir. Daha sonraki yıllarda da onarım gördüğü tahmin edilmektedir. Batı minare kulesinin üzerinde avlu duvarının kotuna denk gelen revak örtüsünün taşıyıcı elemanlarının yuvaları olduğu düşünülen iki delik vardır.

Avludaki sütun kaidelerinden halihazırda mukarnaslı köşeleriyle kullanımda görülen kaide (bkz. Pafta no:14 detay no:3) yapının yapıldığı dönem ve cami içerisindeki yapının inşasında yapılan sütunlarla tarz benzerliği göstermektedir.

Batı Cephesi, avlu duvarının iç yüzünde yerde serbest duran 6 adet sütun kaidesi bulunmuştur. Bu kaidelerin de yapının genelinde devşirme malzeme kullanıldığından diğer sütunların kaideleri olabileceği ihtimalini akla getirmiştir (bkz. Pafta 14, detay no 4). Bu kaideler de restitüsyonda kullanılsa dahi sütun sayısına denk düşmemektedir. Batı Cephesi'nin cephe destek ayağının olduğu noktada yerde serbest duran zambakların yanında 1 adet sütun kaidesi bulunmuştur (Resim 5.195). Avludaki diğer sütun kaideleriyle uyumsuzluğu nedeniyle, bunun restitüsyonda kullanımı düşünülmemektedir.

Resim 5.35 Batı Cephesi'nden avluya çıkan merdiven, altındaki çeşme ve lahit

Resim 5.36 Batı Cephesi'nden avluya girişte altından geçilen yıldız tonoz

Resim 5.37 Yıldız tonozun üzerinde minareye doğru olan hafifletme boşluğu

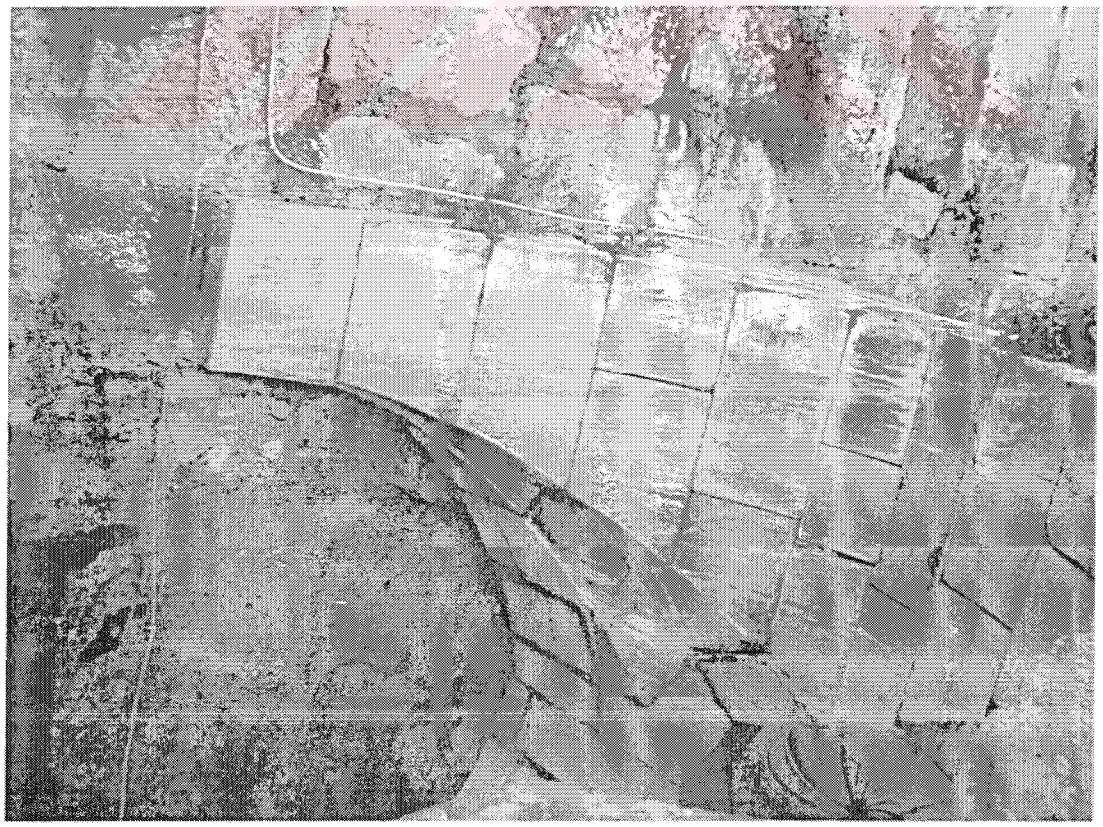

Resim 5.38 Yıldız tonozun duvarla birleşim detayı

Resim 5.39 Havuz

Resim 5.40 Avlunun ortasındaki sekizgen havuz

Resim 5.41 Revak kemerlerinin oturduğu tahmin edilen kemer üzengisi

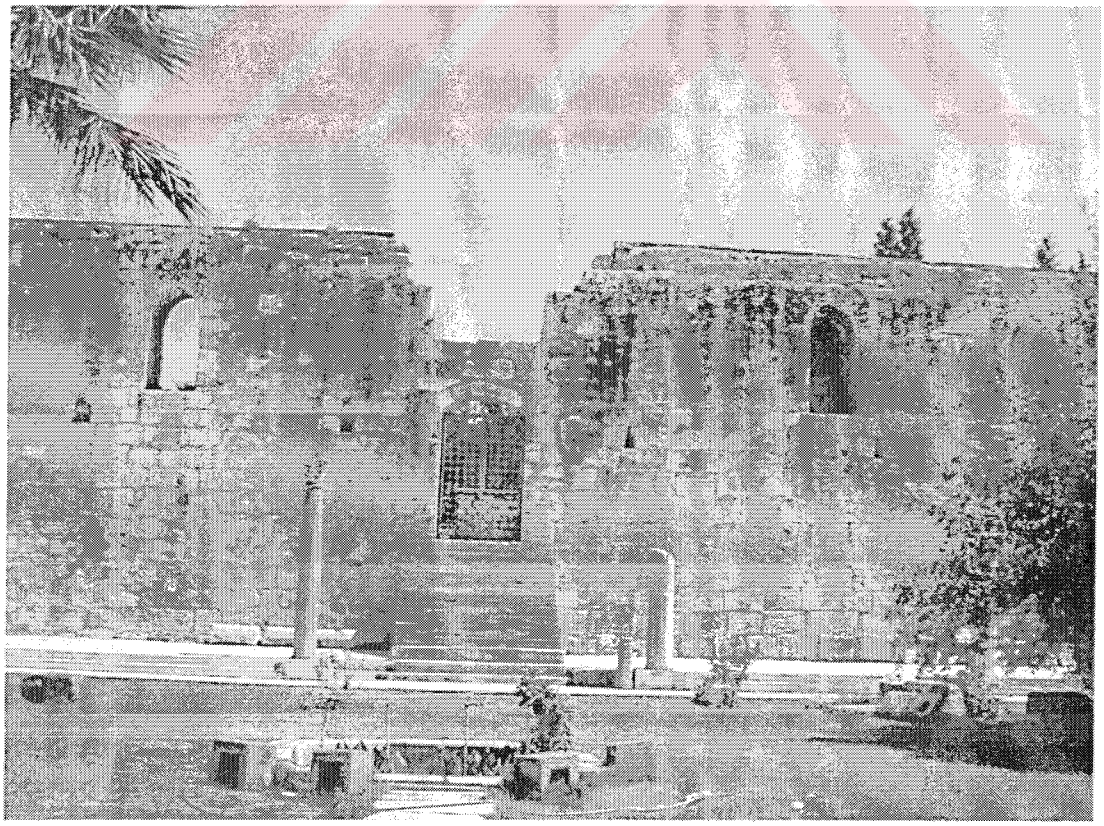

Resim 5.42 Avlunun kuzey giriş kapısı

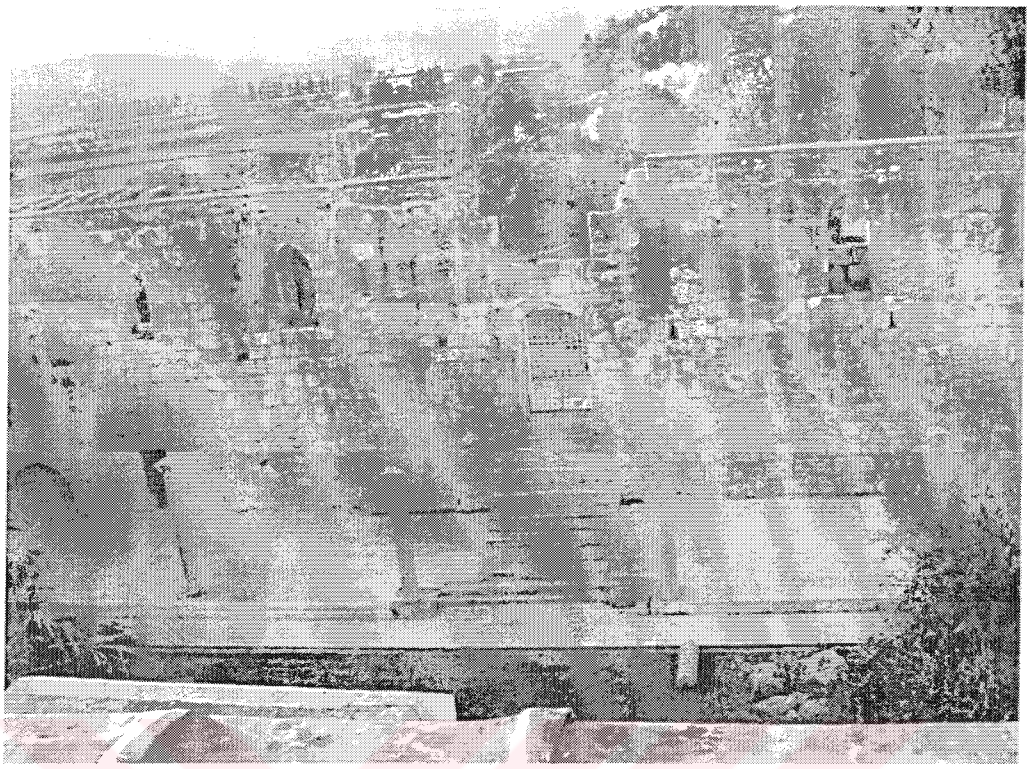

Resim 5.43 Kuzey Cephesi'ndeki revak elemanlarının oturduğu düşünülen delikler

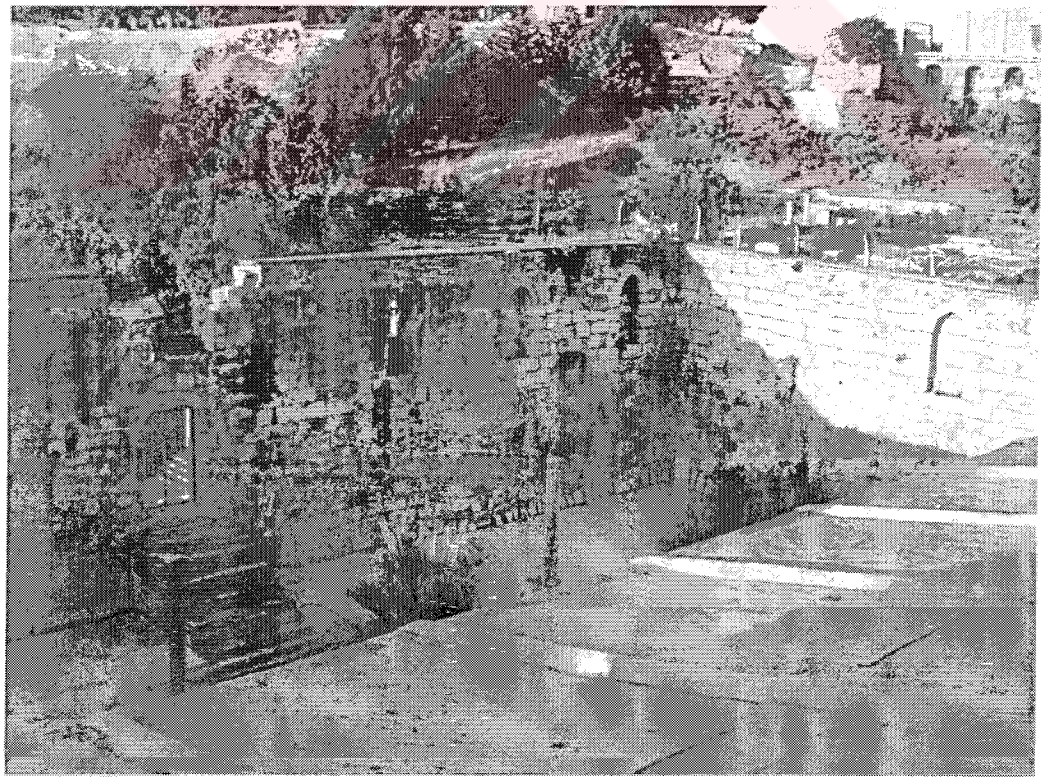

Resim 5.44 Kuzey kapısının yıkılan duvarı

Resim 5.45 Minareden avluya bakış

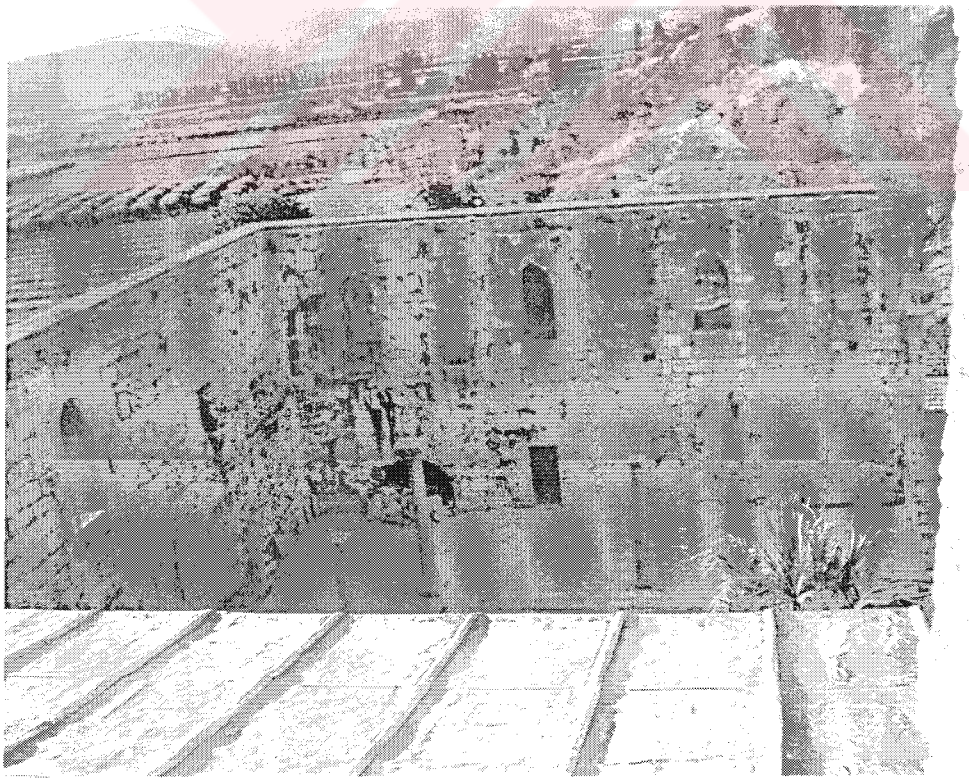

Resim 5.46 Çatıdan avluya bakış

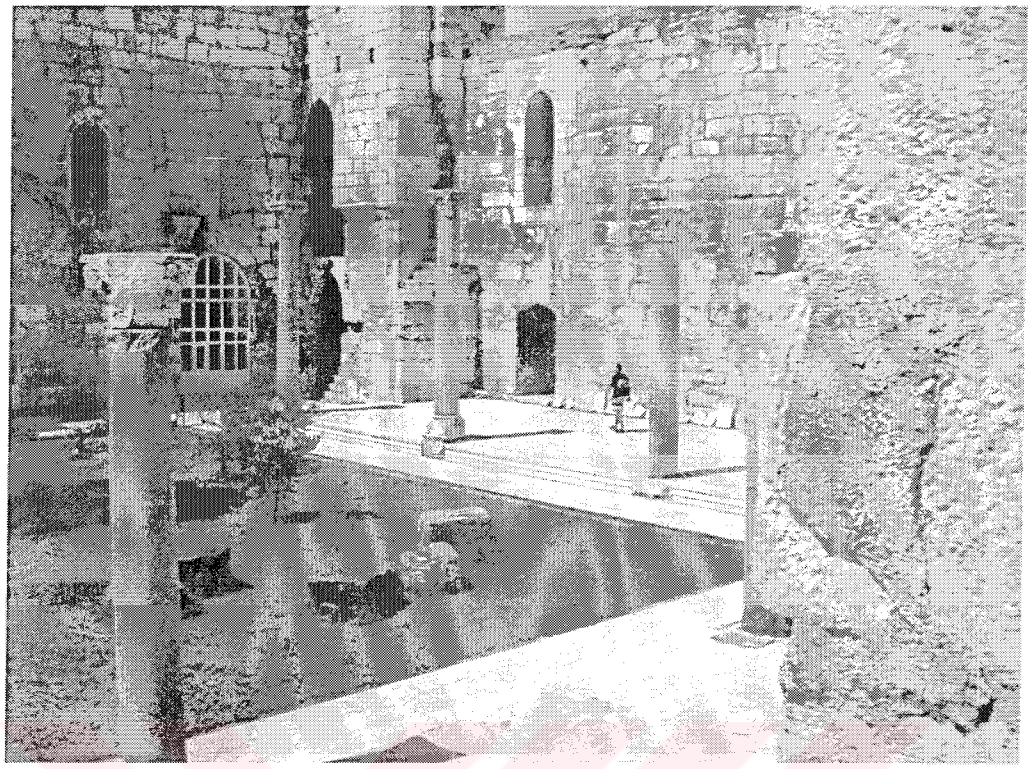

Resim 5.47 Kuzey kapısından batı kapısına bakış

Resim 5.48 Avluya giriş yapılan Batı Cephesi'nin iç yüzü

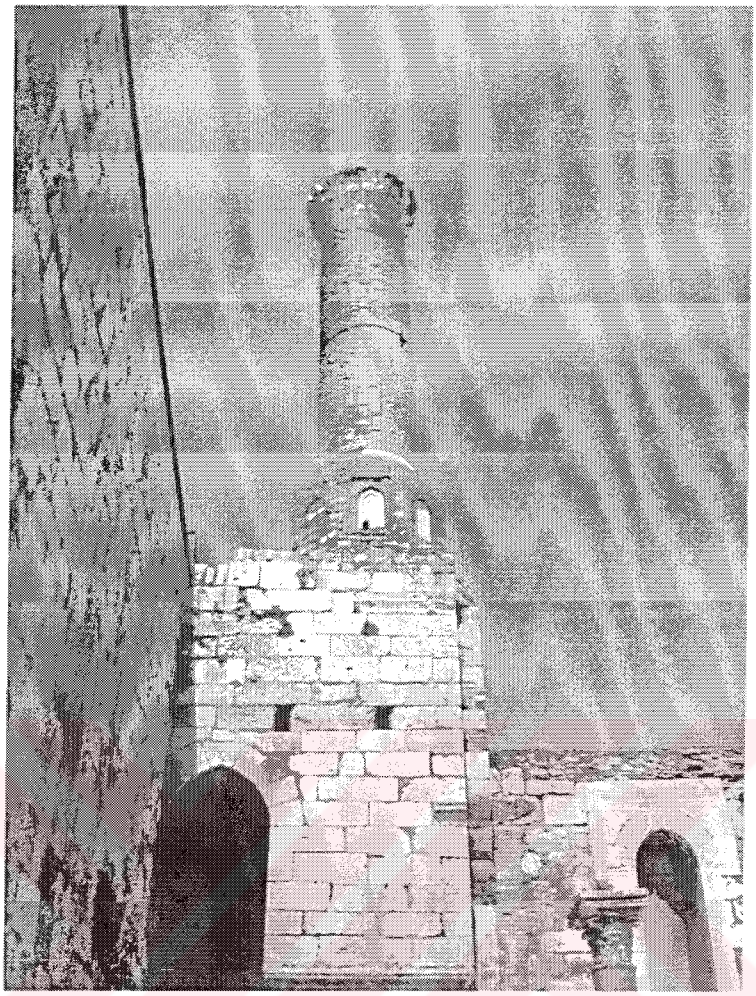

Resim 5.49 Batı Cephesi minaresi

Resim 5.50 Doğu kapısından avluya bakış

5.51 Doğu Cephesi'nden avluya giriş kapısı

5.52 Kuzey doğu cepheden avluya bakış

5.53 Avludaki iğde ağacı

5.54 Saint Jean Kilisesi'nden camiye genel bir bakış

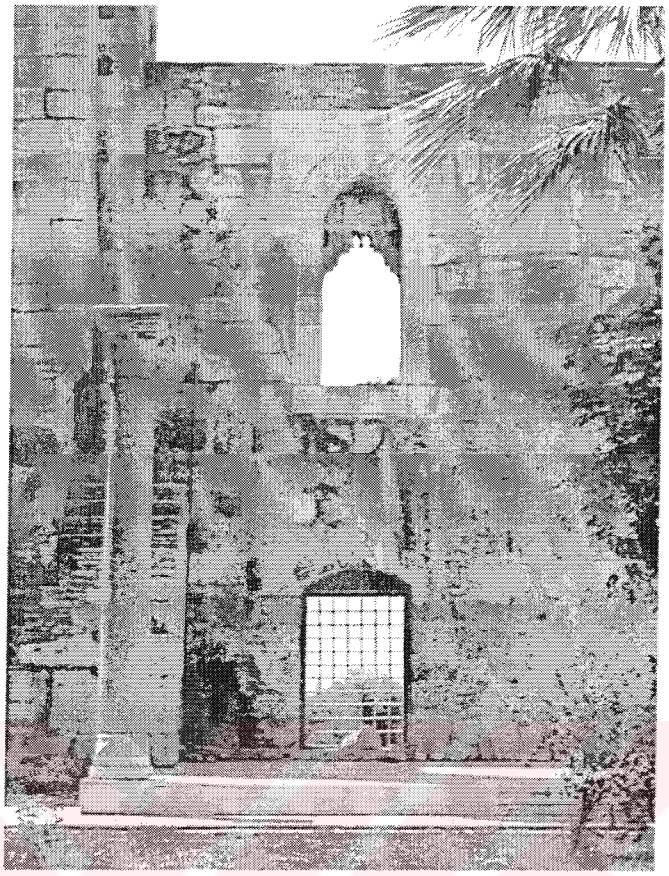

5.55 Batı Cephesi'nin avlu pencerelerinin avlu içinden görünümü

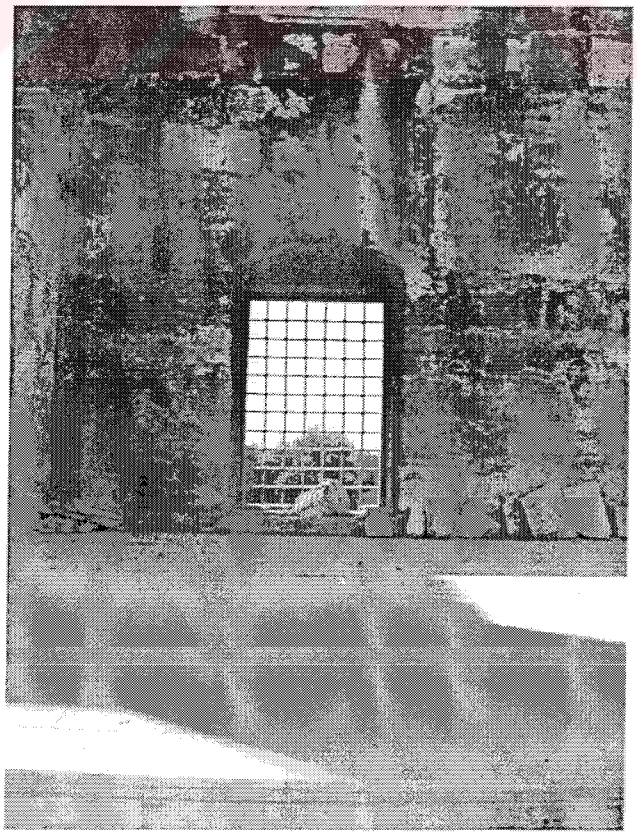

Resim – 5.56 Avlu duvarında görülen kısım kısım sıva kalıntıları

.5.57 Revak sütunlarının çatıdan görünümü

5.3 Örtü Sistemi

Cami mekanının mihrap aksında sekizgen kasnağa oturan tuğla örgü kubbeler mekanı daha geniş algılamamızı sağlamıştır. Kubbesi aynı dönemde yapılan diğer yapılarda da olduğu gibi tuğla örgü bir kasnağa oturmuştur (Resim 5.63, 5.66, 5.68).

Yanlardaki iki nefin örtüsü ahşap beşik çatı ile geçilmiştir (Resim 5.70). Kubbe kasnaklarındaki pencereleriyle olan uyumsuzluğundan dolayı orijinal çatının az eğimli veya düz olduğu tezi Yılmaz Önge tarafından öne sürülmüştür (Kolay,1999). Yapının 1975 yılındaki resimlerine bakıldığında Batı ve Doğu Cepheleri'ndeki üçgen çatı alın duvarların yapı bünyesindeki genel taş örgü sistemine uymadığı gözlenmiştir. Kubbe kasnaklarındaki pencerelerin kapalı olması da bu tezin doğru olabileceğini düşündürmektedir (Resim 5.67). Ancak günümüzde cami içi sıvalı dışı ise mermer kaplama yapıldığından bu farklılığı gözlemek mümkün olmamaktadır. Cami içerisinde sütun kemerlerinin üzerinde yükselen duvarda ise halen camiyi boydan boya ikiye bölen çimento ile sıvalı olan bölüm, orta duvarın da çatı restorasyonunda yükseltilmek ihtiyacı duyulduğunu göstermektedir. Ancak bunun yanında Falkaner'in gravüründe dahi alın duvarlarının görünmesi yapının belli bir dönem sonra çatı örtüsünün değiştirilmiş olduğu tahminimizi güçlendirmektedir.

Caminin örtüsünün düz damlı ya da az eğilimli bir çatı olma ihtimali de bulunmaktadır. Yapının mimarının Şam'lı olması da bu ihtimali kuvvetlendiren diğer bir faktördür. Selçuk İsa Bey Camisi dışında, Birgi Ulu Camisi de ahşap çatı ile örtülüdür (İslam Ansiklopedisi, 1998).

Yapının örtüsü birçok kaynakta ahşap olarak belirtilmiştir. Yapının çatısı inşa tarihi belirtilmeyen bir zamanda beşik çatı olarak değiştirilmiştir. Ek kalkan duvarların duvar örgü tekniklerinin kabayonu taş örgü yapıldığından, yapının tamamından ayrı bir özellik gösterdiğinden, özgün örtüsünün düz ahşap kirişleme olduğu düşünülmüştür. Yılmaz Önge'nin ileri sürdüğü görüşe göre yapının özgün duvar bitiş kotuyla, iç hacimdeki sütunların bitiş kotunun aynı olmasının düz ahşap kirişlemeli bir çatı olduğu fikrini desteklediği düşünülmektedir (Kolay, 1999).

İsa Bey Camisi'nin avlu girişinin üzerinde yer alan yıldız tonozun yaygın kullanımının Suriye, Doğu ve Güneydoğu Anadolu geleneklerinin izleri görülmektedir. İsa Bey Camisi'nin mimarının da Şamlı olması bu geleneklerin izlerinin de bu camide görülmesini sağlamıştır (Resim 5.36, 5.38) (Kolay, 1999).

Avlu içindeki sütun kaidelerinden ve duvarlarda bulunan izlerden avluyu çeviren kemerlerin şeklini çıkartmak mümkündür. Revakların üst örtüsünün de ahşap çatı olduğu tahmin edilmektedir (Kızıltan, 1958). Avlu duvarlarının orijinal yüksekliklerinin bilinmemesi, revak üst örtüsünün düz veya eğimli de olabileceğine işaret etmektedir (Resim 5.41, 5.52).

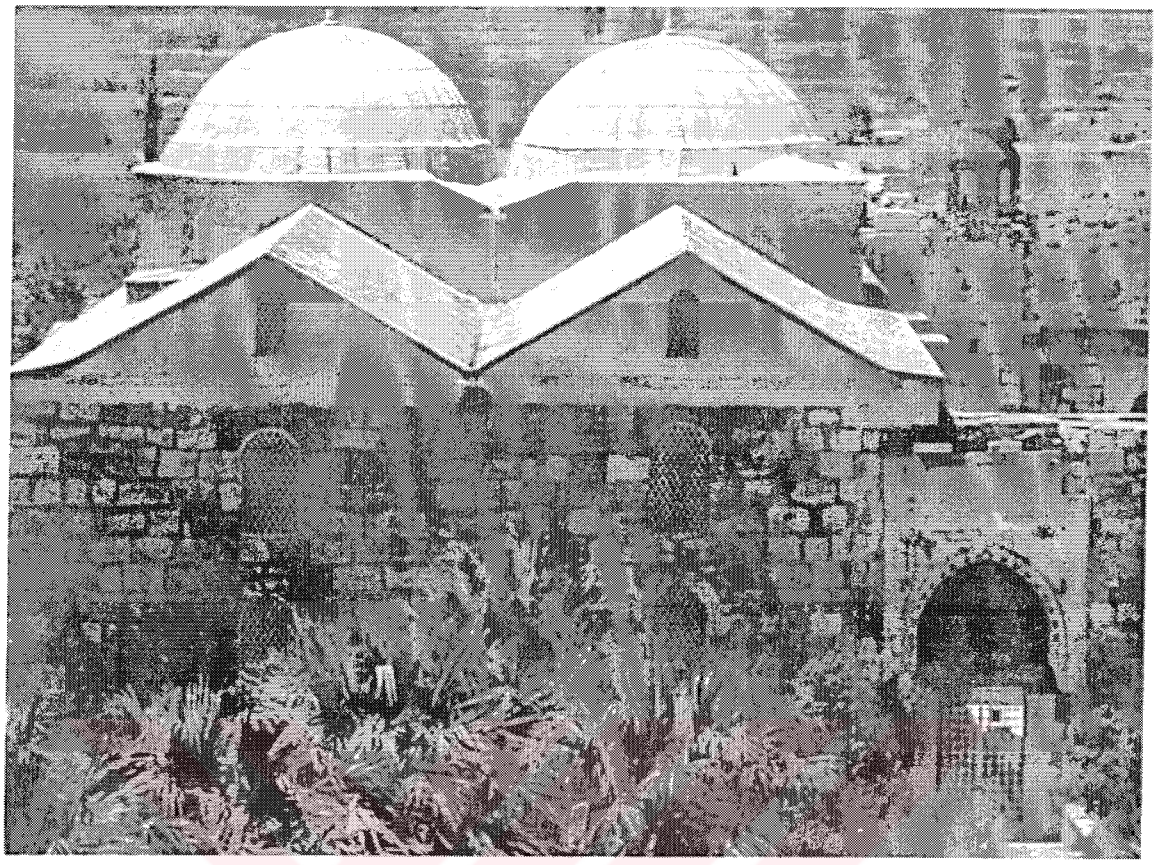

5.58 Doğu Cephesi

Resim 5.59 Batı yönündeki neflerin üst örtüsü

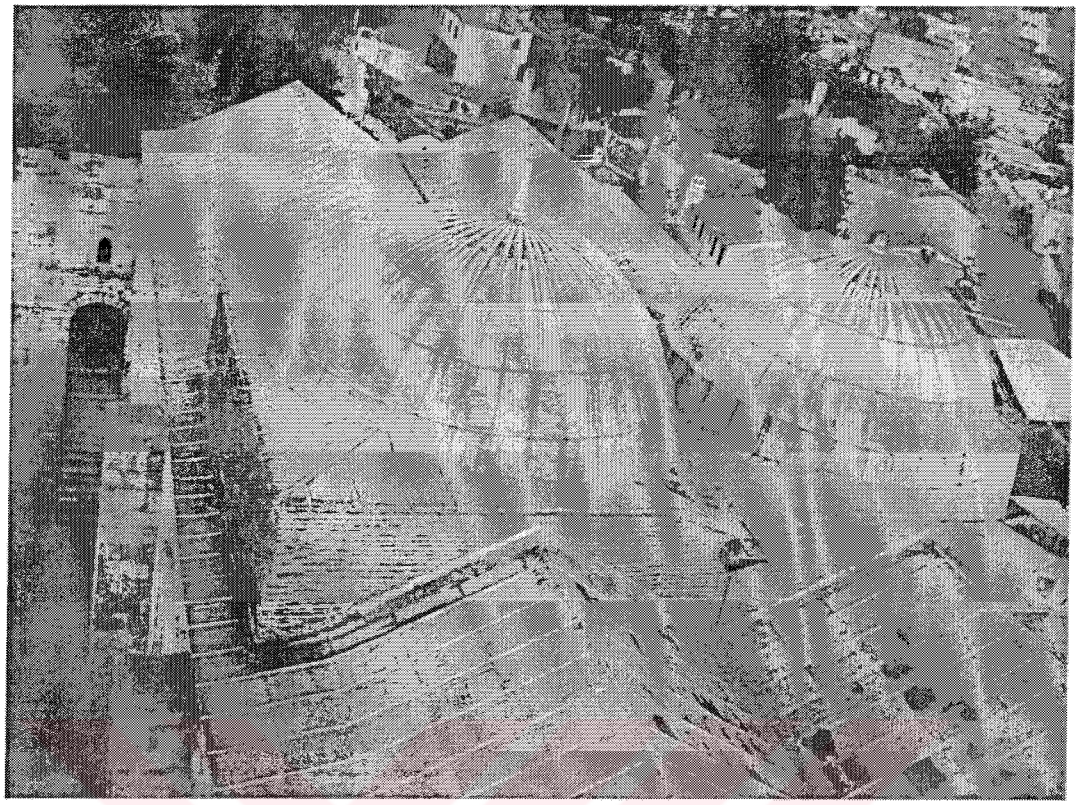

5.60 Minareden caminin üst görünümü

5.61 Çatıdan bir görünüm

5.62 Kubbelerin arası

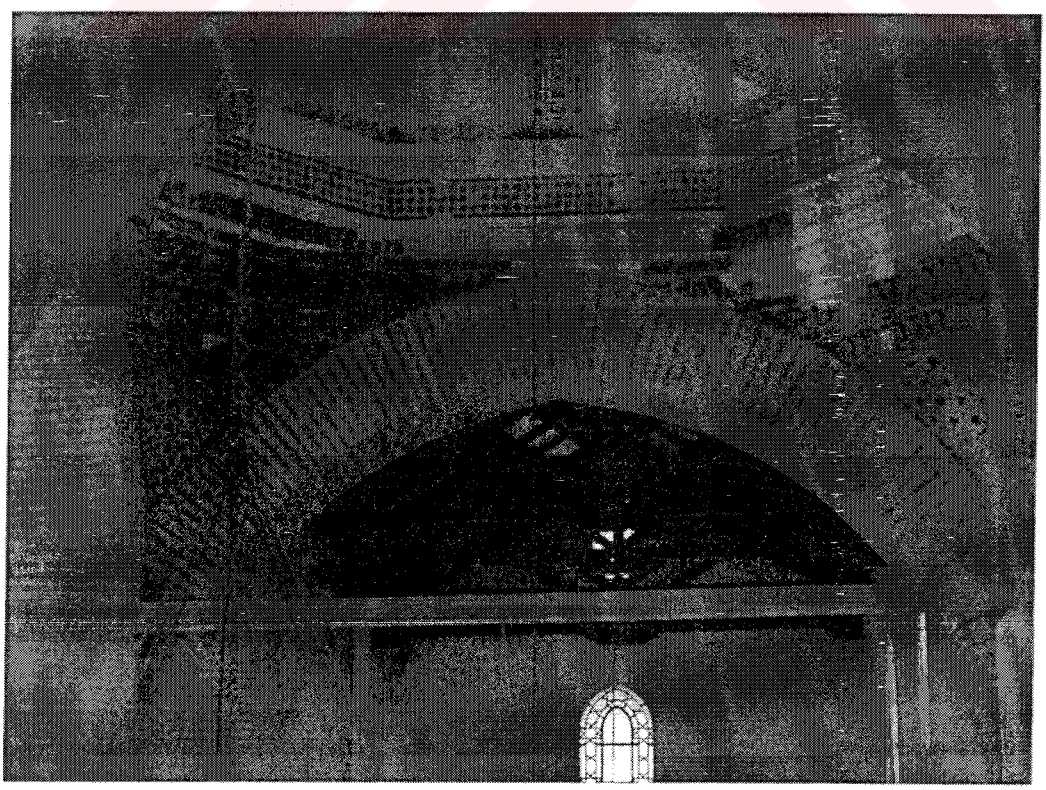

5.63 Kubbedeki çinili süslemeler

5.64 Sekizgen kubbe kasnağı

5.65 Çatının doğu ucu

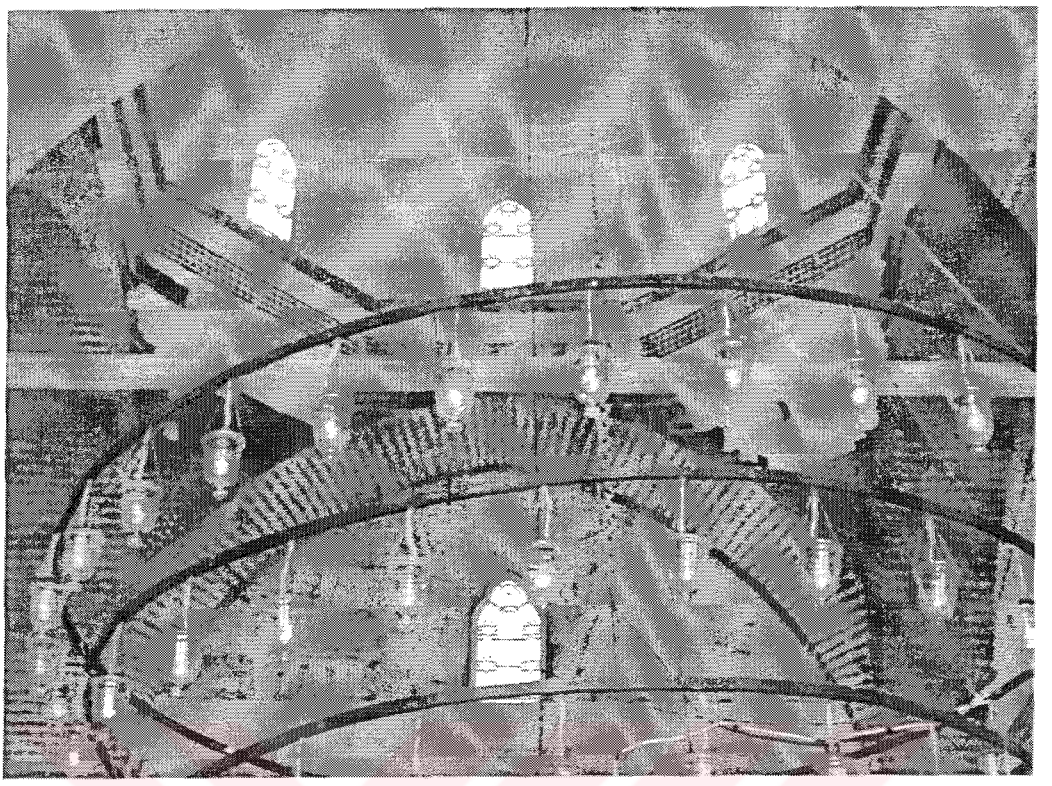

5.66 Sekizgen kasnaklı kubbe ve mukarnaslı geçiş elemanları

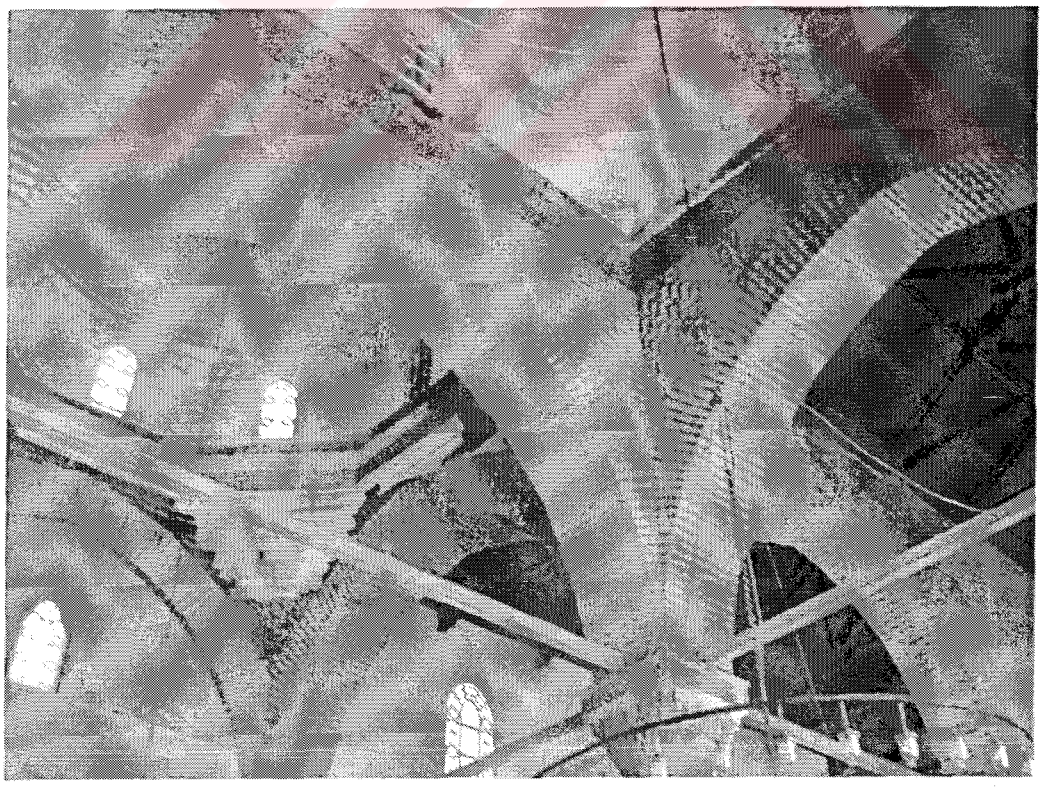

5.67 Kubbelerin geçiş elemanları

5.68 Beşik çatının orta aksla birleşimi

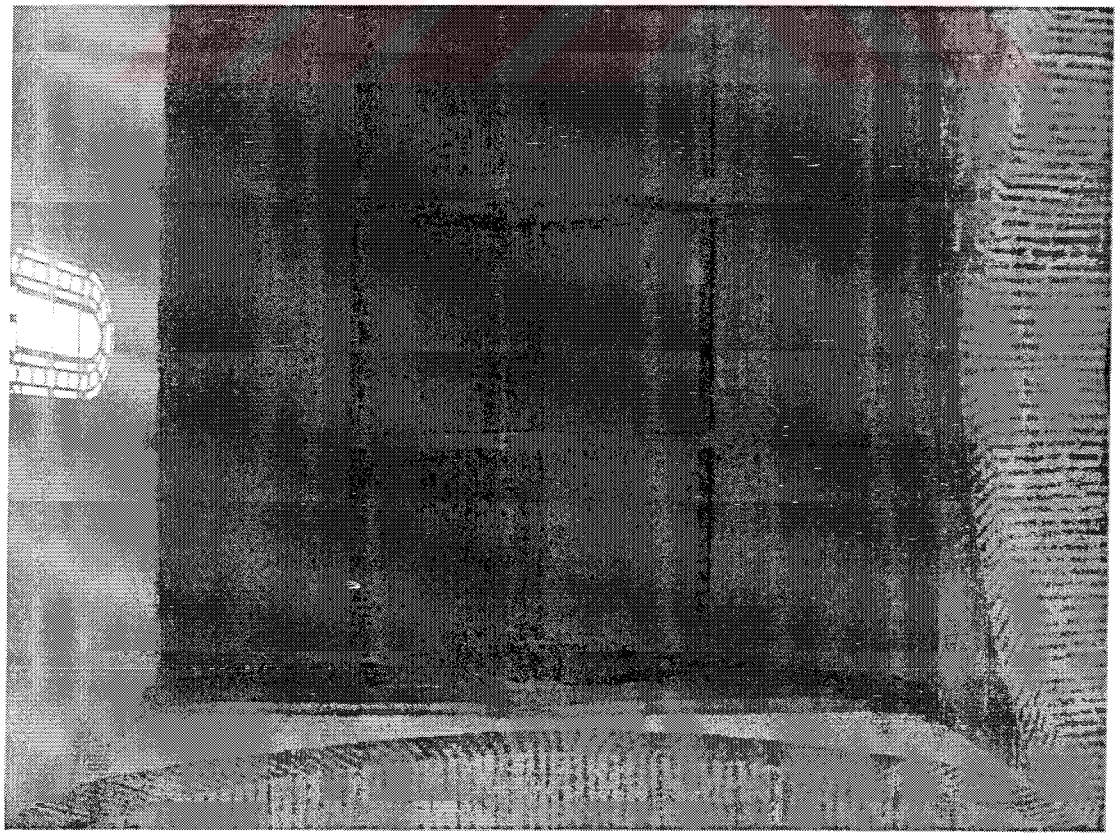

5.69 Çatının alttan görünümü

5.4 Taşıyıcı Sistemi

5.4.1 Duvarlar

En çok kullanılan malzeme taş olup yörede çıkan taşlar dışında devşirme malzeme de çok kullanılmıştır. Yörenin jeolojik yapısına uygun olarak kalker taşı kullanılmıştır. Mermer malzeme genellikle devşirme malzemesi olarak kullanılmış ve kaplama malzemesi olarak kullanıldığı daha çok görülmüştür. Türkler tarafından kullanılmayan Bizans yapılarından toplanan tuğlalar da derzlerde harç içinde iri, kırık parçalar halinde kullanılmıştır (Kolay,1999).

En önemli yapılarda duvarın iç ve dış örgüsü kesmetaş arası moloztaş ve harç dolgu tekniği kullanılmıştır. İç ve dış yüzeyleri genellikle iyi işlenmiş mermer kesme taş kullanılmıştır (Resim 5.70, 5.73). Batı Cephesi duvar detayının da bu tarz bir detaya sahip olduğu düşüncesi kuvvetlidir (Kolay, 1999).

5.4.2 Sütunlar

Tümü devşirme malzemeden olan sütunlar 14.yy'da ayak taşıyıcının yerini almıştır.Devşirme malzemenin aynı yapıda gelişigüzel kullanıldığı görülmüştür. Mermer ve granit kullanılan sütun malzemeleridir. Bölgede çıkmayan malzemelerin de çeşitli yapılarda kullanıldığı görülmüştür.

Genellikle tek parça halinde kullanılan sütunlar eğer kullanılan yerin yüksekliğini karşılamıyorsa ek parçalarla birlikte kullanılmıştır. Selçuk İsa Bey Camisi'nde sütunların bir kısmı kaide üzerine bir kısmı ise döşeme üzerine oturmaktadır. Ayak kullanımı ise İsa Bey Camisi'ndeki avlu ve cami beden duvarlarında plastr olarak kullanılmıştır. Ayak örgüsünde duvar örgüsünde kullanılan duvar örgü tekniği kullanılmıştır (Resim 5.70, 5.73, 5.74, bkz. Pafta 05-06).

Fethedilen yerlerde yeni yapıları çabucak yapıp bitirmek endişesi Roma ve Bizans yapılarındaki yapı elemanları kullanılmasına sebep olmuştur. Selçuk İsa Bey Camisi'nde ise çevreden toplanan başlıklar olmasına rağmen yeni yapılmış başlıklar da vardır. Bunlar Cami içerisindeki mukarnas başlıklı olan sütunlarla cami girişini üçe ayıran sütunlardır (bkz. Pafta no:15, detay no 11, 14, 15).

Mermer ya da devşirme malzeme kullanılan başlıklar sütuna demir kenetle birleştirilmiştir. Devşirme başlık kullanıldığında kemer ile sütun arasındaki boşluğa alçak geldiğinde bir tabla ilave edilmesi görülen genel bir özelliktir (Kolay,1999).

5.4.3 Kemerler

Selçuk İsa Bey Camisi'nde lento işlevine sahip yekpare bir taş veya duvar örgüsünden çıkan iki konsol taş üzenginin bir lento ile geçilerek iç kısımları oyularak sahte kemer oluşturulmuştur (Kolay, 1999).

Selçuk İsa Bey Camisi'nde mihrap aksındaki kubbelere geçiş ögeleri duvar içinde başlayıp kasnak içinde bitmektedir. Sekizgen plandan dairesel kubbe eteğine geçiş düzlem üçgenle ve mukarnas dizileriyle sağlanmıştır (Resim 5.78, 5.79, 5.82). Geçiş ögelerinin üzerlerinde mukarnas dizilerinden oluşan bezemeler vardır. Basit ve karmaşık mukarnas dizileri aynı yapıda ayrı ayrı yerlerde kullanılmışlardır (Resim 5.76). Bunun dışında düzlem üçgenlerin üzerleri çini ile kaplanarak sık rastlanan bezeme anlayışından farklı uygulamala yapılmıştır (Kolay,1999).

Caminin girişinde iki sütunla oluşturulan üçlü kesme taş kemer, avlu giriş kısımlarının taş kemerleri dışında yapıdaki tüm kemerler tuğladır. Avludaki revak kemerlerinin üzengi taşları ve onun üzerinde kemerden geriye kalan birkaç tuğla örgüsü bulunmaktadır.

Resim 5.70 Güney Cephesi'nin doğu ucu

Resim 5.71 Kuzey kapısı üzerindeki avlu duvarı

Resim 5.72 Doğu Cephesi avlu duvarı

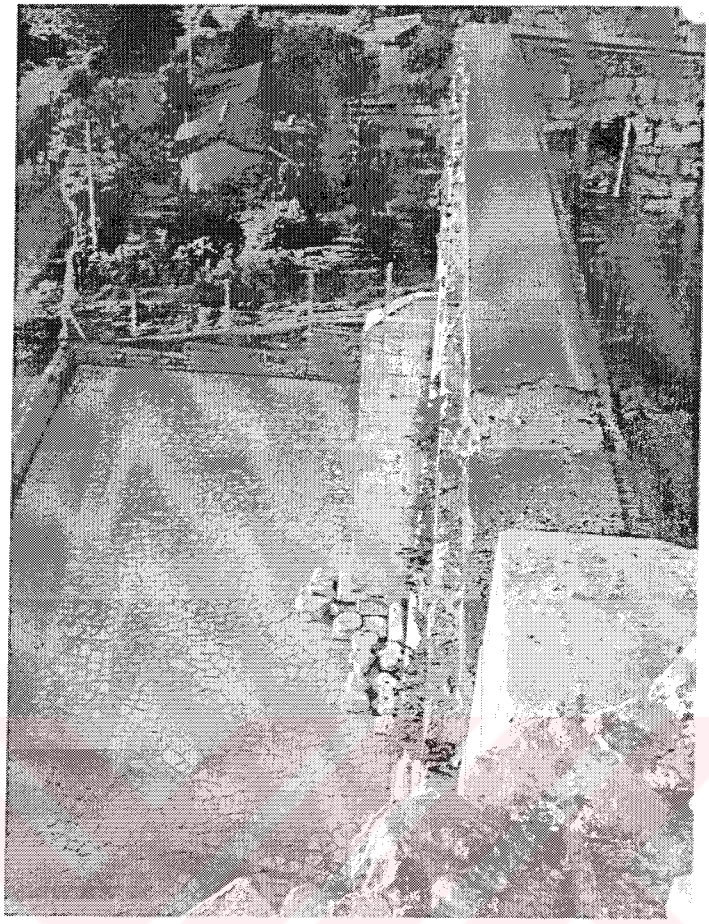

Resim 5.73 Batı Cephesi avlu duvarı, yerde portalin zambak motifli üst parçaları

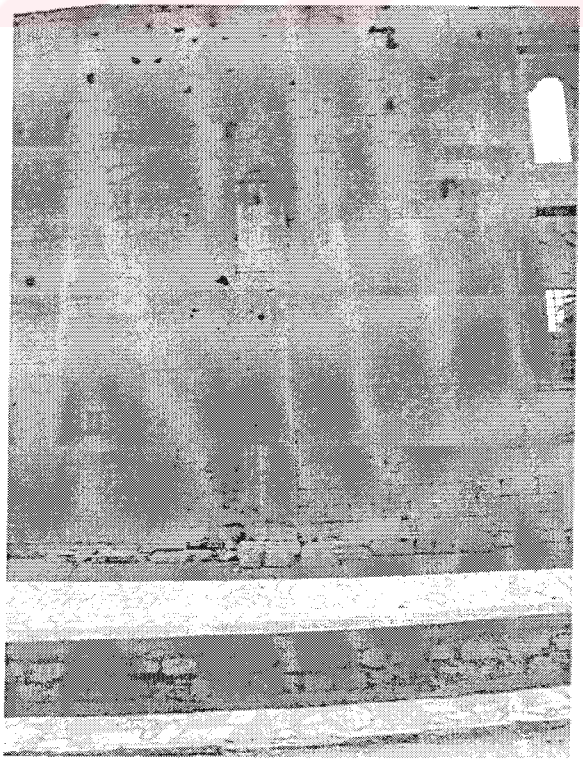

Resim 5.74 Batı Cephesi'ndeki ayak

Resim 5.75 Cami içerisindeki devşirme sütun başlığı

Resim 5.76 Camiden genel bir görünüm

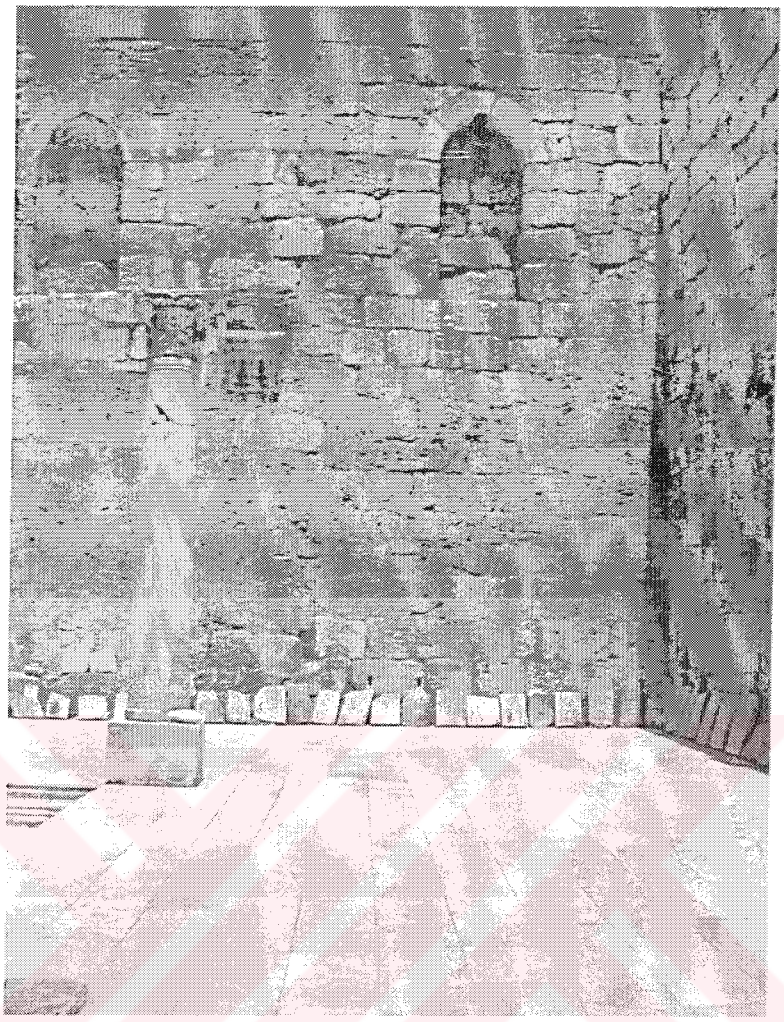

Resim 5.77 Kuzey Cephesi'ndeki revak birleşim noktası olduğu tahmin edilen kısım

Resim 5.78 Yan neflerden bir görünüm

Resim 5.79 Orta aks kemerleri

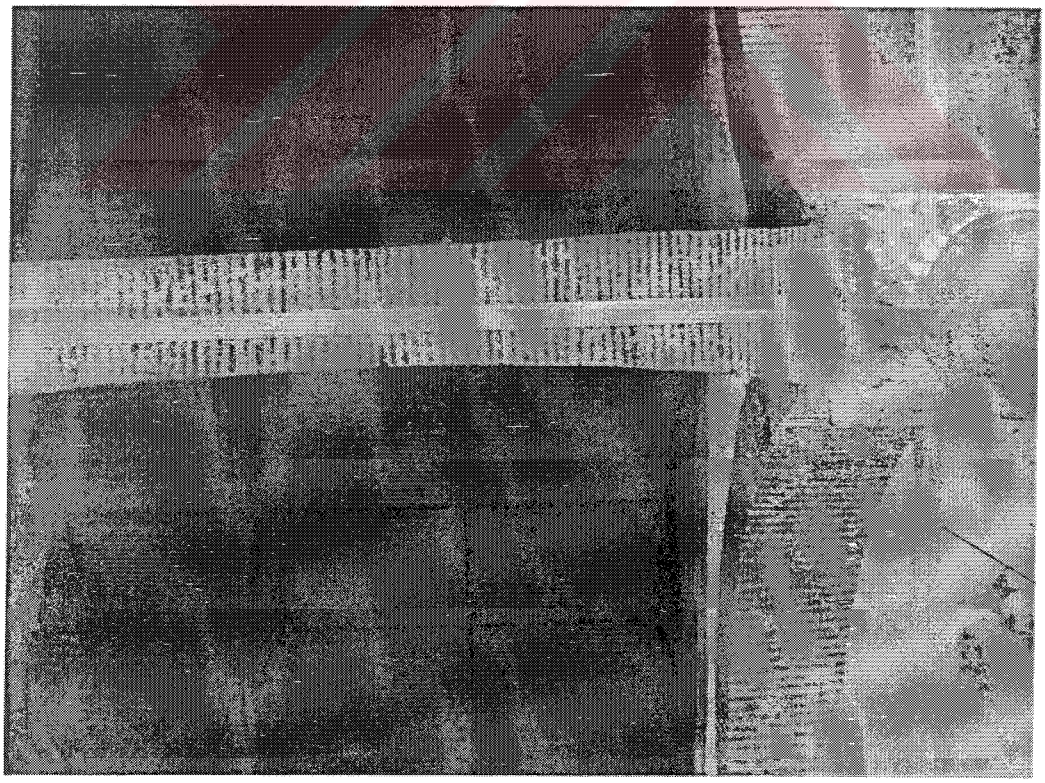

Resim 5.80 Orta aks kemerlerin alttan görünümü

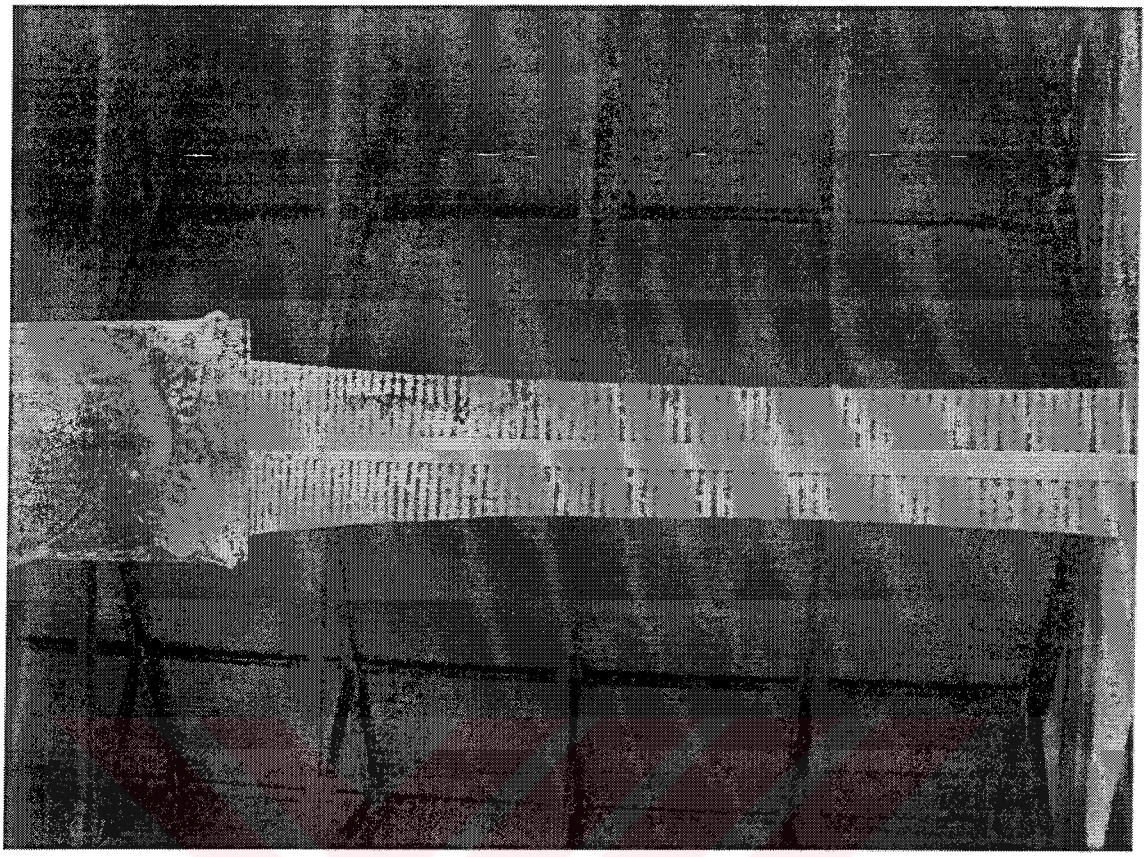

Resim 5.81 Yan nefleri ayıran kemerler

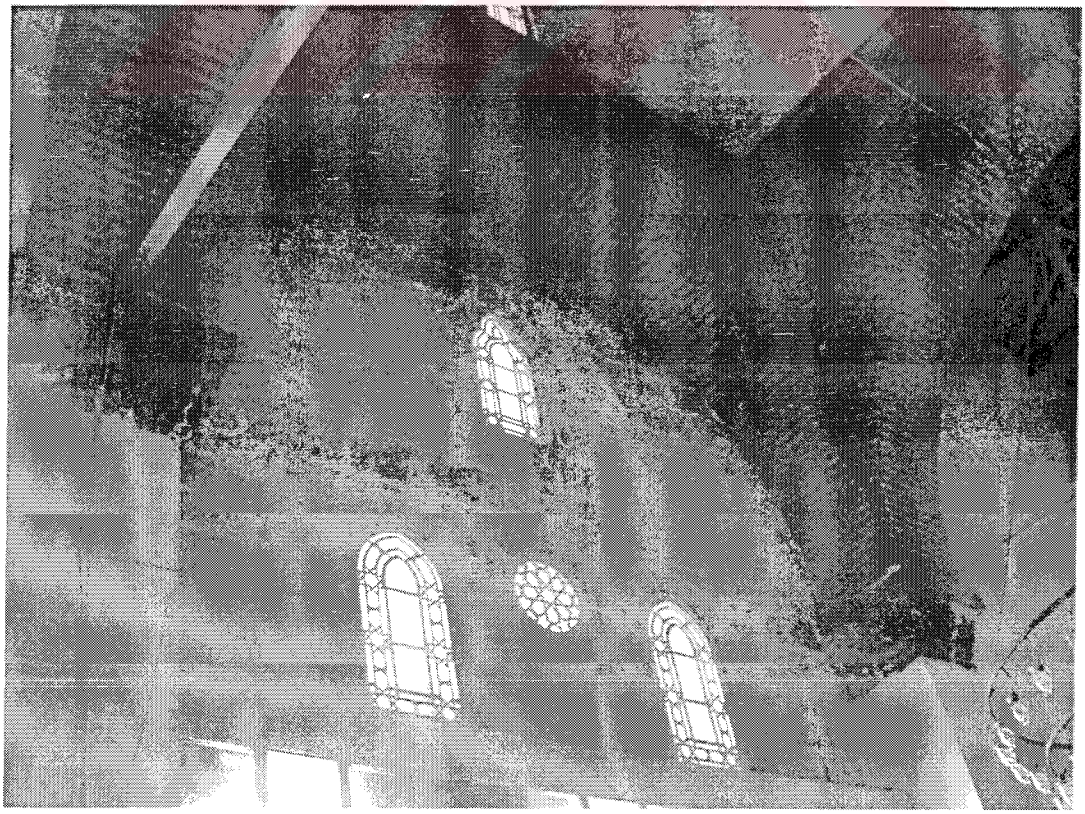

Resim 5.82 Cami giriş kemeri

Resim 5.83 Orta aks kemerleri

5.5 Cephe Özellikleri

5.5.1 Batı Cephesi

Batı Cephesi denize dönük olan cephe olup, aynı zamanda yapının en özenli cephesidir. Ana giriş portalinin de bulunduğu, mermer bloklarla kaplı olan Batı Cephesi, aynı zamanda zengin söveli pencerelerin bulunduğu görkemli bir cephedir. İki sıra halindeki pencerelerin iç mekanla, yani avlu ile ilişkisi düşünülerek yapılmamış olup, alt sıradaki niş sırası ile birlikte cephe üç yatay kısma ayrılmıştır. Böylelikle cepheye ovadan bakıldığında çok katlı bir bina görüntüsü oluşturmuştur. Diğer cephelerde kesme taş, kireç taşı ve devşirme malzeme kullanılmışken, bu cephede çok düzgün kesilmiş mermer devşirme malzeme kullanılmıştır. Söz konusu cephe, Osmanlı cami cephelerinin etkilendiği bir cephe özelliğine sahiptir (Portale çıkan merdivenlerin iki yanındaki nişlerin dükkan olabileceği rivayeti vardır. Ancak bu nişlerin zamanında abdest almak için kullanılmış çeşme nişleri olabileceği düşünülmektedir. Halen bu nişler birer camekanla örtülmüştür). Esas girişin yanındaki yüksek niş içinde minare bulunmaktadır. Minarenin şerefeden yukarısı yıkıktır. Batı cephesindeki

minarenin de onarım gördüğü üzerindeki yeni dönem tuğlalarından anlaşılmaktadır (Resim 5.98). Bu minareden Doğu Cephesi'ndekinin yıkılmış olduğu bilinmektedir (Aslanapa, 1977).

Batı Cephesi İsa Bey Camisi'nin en süslü, ihtişamlı cephesidir. Bu cephedeki pencere sövelerinin hepsi birbirinden farklılık göstermektedir (Resim 5.85, 5.92, pafta no:12). Söveler adete dantel gibi işlenmiş, halen birbiriyle yarışan güzelliktedir. Avluya çıkan merdivenin altında çeşme yer almaktadır. Çeşmenin kurnası tek taş bloktan yapılmıştır. Güney taraf merdivenin altında ise Efes harabelerinden getirildiği tahmin edilen bir lahit yer almaktadır. Bu lahit su deposu olarak kullanılmıştır (Resim 5.88). Güney tarafındaki 230x230 ebatlarındaki boşluklar şu an dükkan olarak faaliyet göstermektedir. Kuzey taraftaki nişlerin önlerine metal kapılar kapatılmış, şu an kullanılmamaktadır. Batı Cephesi avlu duvarının altında dükkan mahallerinin yanlarını devşirme taş bloklar süslemektedir. Batı Cephesi'nin kuzey ucundaki ayağın altında ise çatıda yer alan 1 tanesi giriş portalinin üzerindeki zambak şeklindeki taşların diğer 5 adeti çatıdakine nazaran yıpranmış olarak yerde durmaktadır (Resim 5.100, 5.102).

Giriş portali düğümlü geçmeli motifleri, renkli taşlarla süslenmiş olması, üzerindeki motifler, kitabeler ve kemerin altında yer alan stalaktitleriyle bütün görkemiyle Menderes ovasını karşılamaktadır (Resim 5.84, 5.92). Portalin etrafı bademli taş profillerle çepeçevre dönmüştür (Bkz. Detay no:19). Portalin ön ve yan yüzlerinde birçok kitabe yer almaktadır (bkz. Kitabeler). Avluya giriş kapısı orijinal olmayıp, sonradan yapılan lokma demir parmaklıklı bir kapıdır. Batı Cephesi'nin cami duvarında zift izleri, dükkan kemerlerinin üzerinde de çimento sıva görülmüştür.

5.5.2 Doğu Cephesi

Yapının araziye yerleşim şekli az sayıda pencere açılımına müsaade etmiştir. Avlu içinde birisi orijinalde kapalı olduğu düşünülen diğeri sonradan kapatılmış olduğu tahmin edilen iki adet pencere boşluğu vardır. Avlu dışından baktığımızda ise bir adet sonradan kapatılmış pencere boşluğu görülmektedir. Esas girişin tam karşısındaki doğu cephesinde bir minare daha olduğu ancak bu minarenin tahminen 1695'teki depremde yıkıldığı söylenmektedir (Bayat, 1985). 17. yüzyılda yapılmış gravürlerde de bu minarenin olmadığı görülmektedir. Minare kulesinin üstten görünümüne göre, burada bir minarenin var olduğu fikri doğmaktadır (Resim 5.72). Aksi takdirde kulenin tepesine çıkan medivenin çok da anlamı olmamaktadır (Resim 5.110, 5.112).

Doğu Cephesi'nin kapısının da oldukça süslü bir kapı olduğu Falkener'in gravürlerinden anlaşılmaktadır (Resim 5.9). Bu kapının üzerindeki kitabenin İzmir Çorak kapı Camisi'nde

yer aldığı söylenmektedir (Bayat, 1985). Bu kitabenin son durumu Resim 5.143'de görmek mümkündür. Bu kapının etrafındaki orijinal sövelerin bir kısmı halen yerinde görülebilmektedir. Kapı kemerinin iç tarafında çimento sıva ile yapılmış onarımlar görülmektedir (Resim 5.105, 5.106).

Doğu Cephesi'nde cami mekanının içine bakan iki sıra pencere yer almaktadır (Resim 5.103, 5.104). Avlu duvarının başka bir duvar üzerine örülmüş olabilme ihtimali, yerde en fazla 30 cm. genişleyerek taşma yapan duvardaki nişe kadar gidip sonlanan çıkıntıdan dolayı düşünülmektedir (Resim 5.107).

5.5.3 Kuzey Cephesi

Kuzey Cephesi Cami'nin topografyaya yerleşim koşullarından en olumsuz etkilenen cephesidir. Cephenin tam ortasındaki kapıdan merdivenlerle avluya giriş yapılırmış, günümüzde bu kapı kullanılmamaktadır (Resim 5.113). Bu cephenin batı ucundaki dönerek cepheyi saran Batı Cephesi kesme mermer taşları, cephenin genelinden çok farklı bir malzeme olarak dikkati çeker (Resim 5.116). Kapı bir dönem tamamen duvarla örülerek kapatılmış, son yıllarda yapılan restorasyonlarda bugünkü halini almıştır. Bu cephe genelde diğerlerine nazaran daha az düzgün kesilmiş taşlardan örülmüştür.

Kuzey kapısına ait Falkener tarafından yapılmış çizimler bulunmaktadır (V) (Bayat, 1985). Kapı mermerinin üst tarafında plake edilmiş mermer levhalar, yer sarsıntılarında yerlerinden kopmuş ve kapıya ihtişam veren süslemelerden çok azı kalmıştır (Resim 5.119). Kuzey Cephesi'nde kuzey kapısının üstündeki yerinden kopan birkaç taş halen bazıları merdivenli sokak üzerinde yer almaktadır. Kapı sövesinin duvarda kalan parçalarında da görülebilen stilize edilmiş zambak motiflerini görmek mümkündür. Halen kapının iki tarafında bir kısmını gördüğümüz sövenin bir tarafındakini de stilize edilmiş zambak motiflerinden okuyabilmek mümkündür (bkz. Pafta 14, detay no 6).

Kuzey Cephesi batı tarafı avlu pencereleri avlu içi ile uyum göstermekle birlikte, doğu tarafındaki avlu içindeki üçlü pencere sırasından ikisinin dış cephede izine rastlanılmamış, birisi de yarısına kadar duvar örülü gözükmektedir (Resim 5.120). Batı ucundaki avlu içerisinden da rahatlıkla görülebilen kemerli ve düz lentolu boşlukları sonradan açılıp doldurulmuş da olabilir (Resim 5.118). Örülü olan kısımlar bize buradan yapının antik dönem bir eki olduğu, söz konusu kapının geçiş amaçlı olarak açılmış olabileceği ihtimalini de akla getirmiştir. Duvarda doldurulmuş iki kapı boşluğunun yanlarında duvara gömülü küçük konsollar kalmıştır. Bu da bize yapının cami olmanın yanında bir külliyenin parçası olabileceği izlenimini de uyandırır (Resim 5.115, 5.117).

Kuzey Cephesi'nin doğu ucundaki yükseklik +280 kotunda olduğu için bu uçtan avlu duvarlarının üzerine çıkıp, rölövemiz için gerekli bazı ölçülerin ve fotoğrafların tespiti yapılmıştır. Duvar örgüsü sırasında duvar malzemesi olarak kullanılmış bir sütun başlığı Kuzey Cephesi'nin doğu ucuna doğru yine devşirme bir malzeme olarak dikkatimizi çekmektedir.

5.5.4 Güney Cephesi

Güney Cephesi camiye Anton Kallinger Cadde'sinden gelirken karşılaştığınız ilk cephedir. Cami mekanı yan neflerinin altlı üstlü üçlü sıra pencereleri bu cephede görülmektedir. Caminin planı bu cepheye paralel yerleşmiştir. Cephenin iki sıra üst kot pencerelerin dışında +0.00 kotu planında belirttiğimizde P5 ve P6 pencereleri yer almaktadır. Bu pencerelerden P6 iç mekanla aynı kotta, diğeri ise 26 cm yüksektedir. Güney Cephesi'nin batı ucunda Batı Cephesi'nin kesme mermer plakaları bu cephenin kenar kısmını da sararak adeta Batı Cephesi'ni kucaklamaktadır (Resim 5.127). Güney Cephesi'nin orta aksında mihrab duvarında bir dönem kapı açıldığı, restorasyonda bu boşluğun doldurulduğu görülmüştür. Bu kapı boşluğunun üzerindeki iki pencere görünmemekte, mihrab onları gizlemektedir (Resim 5.128).

Güney Cephesi'nin batı ucundaki granit sütun belediyenin o noktada sokakta bir sondaj, kazı çalışması sırasında yer altından çıkartılmıştır (Resim 5.130). Bu uçtaki duvar örgüsünde genel duvara göre bir farklılık gözlenmiştir. Daha büyük ve yuvarlatılmış hatlı taş bloklardan yapılmıştır. Cephenin üst kottaki pencereleri etrafında da devşirme sütun izlenimi uyandıran taşlar kullanılmıştır (Resim 5.128, 5.129). Cephedeki alt ve üst sıra pencerelerin kemerleri birbirinden farklıdır. Üst sıra pencere boşlukları tuğla kemerle alt sıradakiler taş kemerle geçilmiştir.

1975 yılından önce açık olan duvar boşlukları içlik ve dışlık pencerelerle kapatılmıştır. 1990 yılında onarım gören üst sıra pencerelerin revzenlerinin bazıları yeniden onarım görecek duruma gelmiştir. Bu pencerelerin etrafında ise otsu bitkiler oldukça fazla gözlenmiştir. Doğu tarafı en üst sıra pencerelerden birinin altında yine devşirme malzeme sütun başlığı dikkati çekmektedir (Resim 5.132). Bu cephede taş derzlerinin aralarında otsu bitkilerin oldukça yoğun olarak çıktığı gözlenmiştir.

Resim 5.84 Batı Cephesi portali

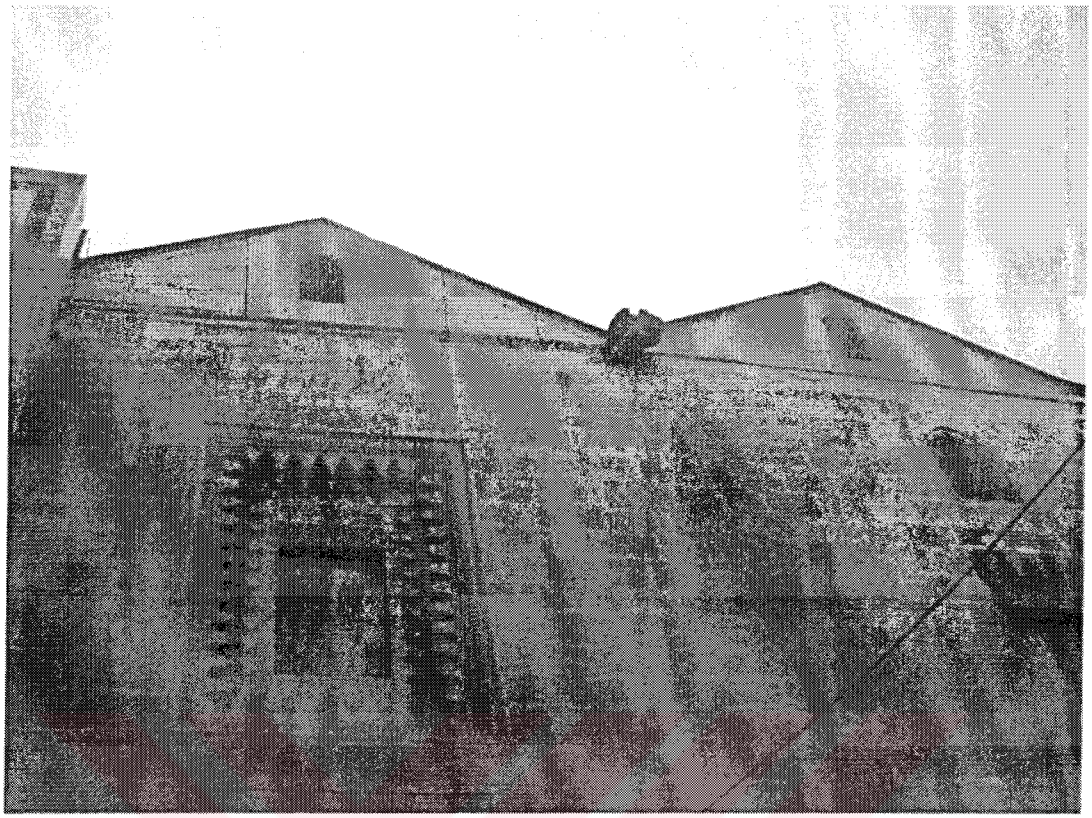

Resim 5.85 Batı Cephesi P3 penceresi

Resim 5.86 Batı Cephesi avlu duvarı pencereleri

Resim 5.87 P1 ve P3 pencereleri

Resim 5.88 Batı portalinin merdiven altındaki orijinal çeşme ve lahit

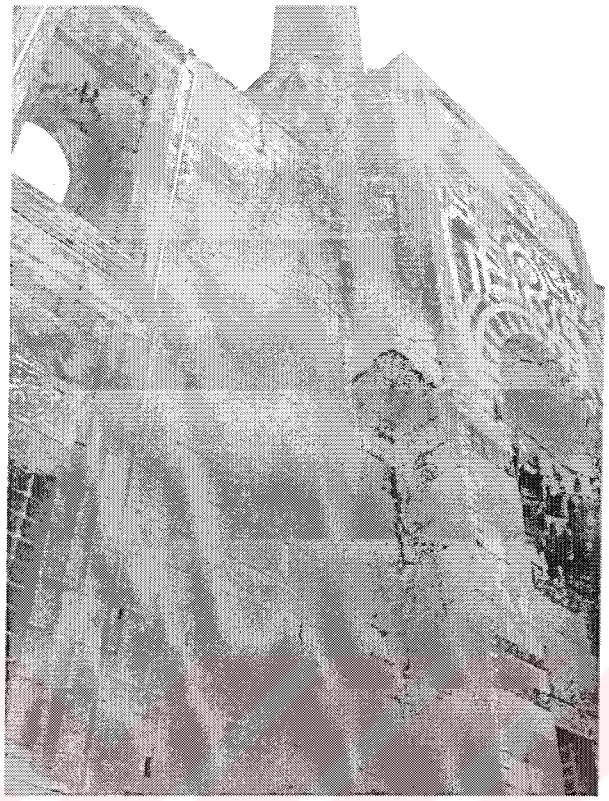

Resim 5.89 Batı Cephesi portalinin cephe ile birleşimi

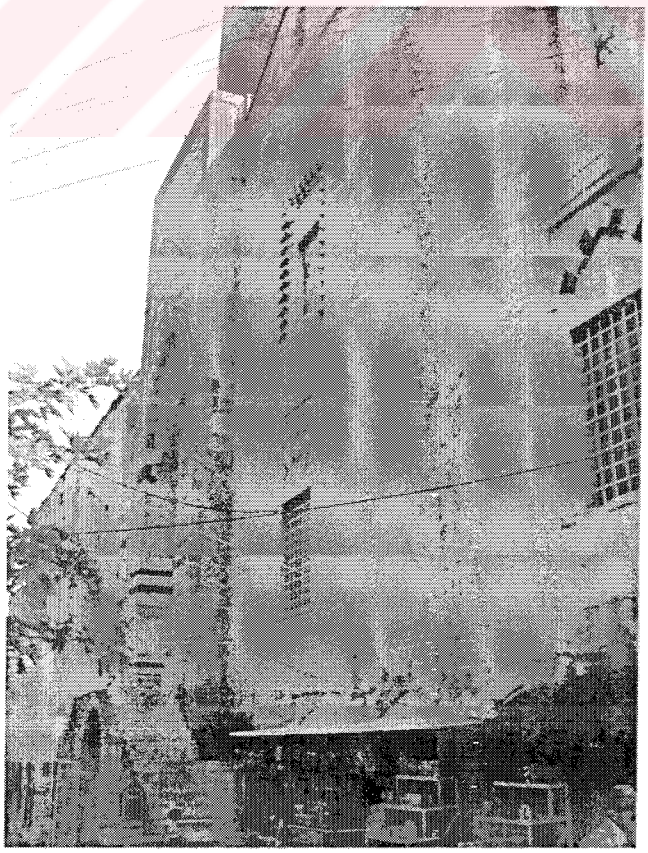

Resim 5.90 Batı Cephesi'nin güney tarafındaki dükkanlar

Resim 5.91 P2 ve P4 pencereleri

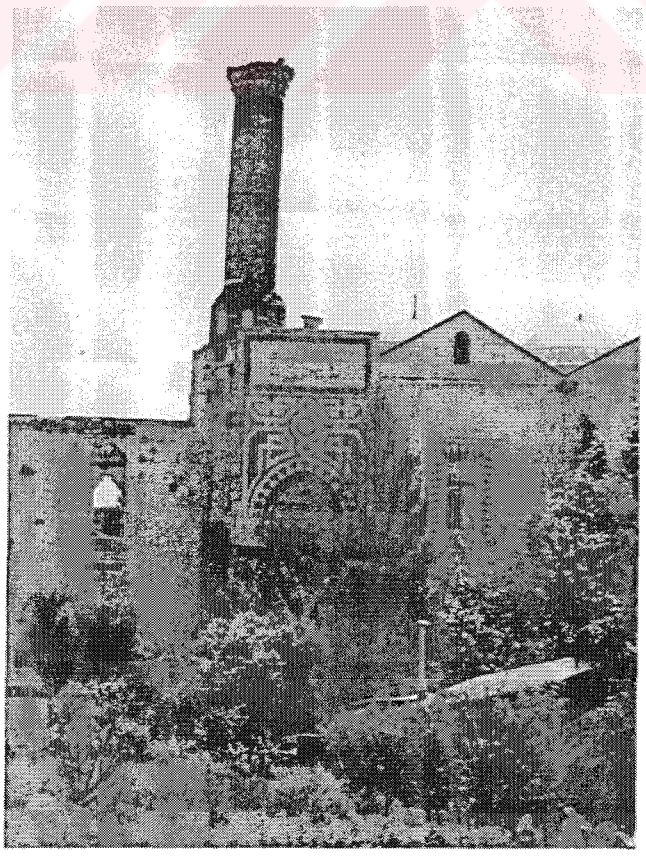

Resim 5.92 Batı cephesi portalinin görünümü

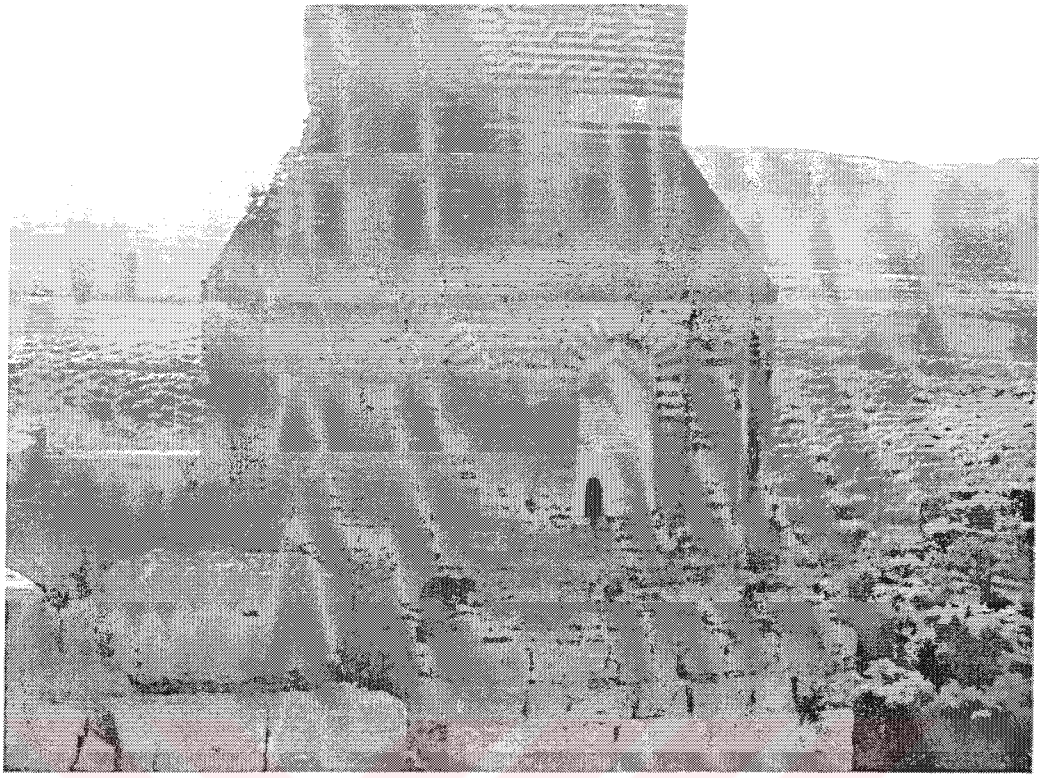

Resim 5.93 Minare Kürsüsü

Resim 5.94 Minare Kürsüsü

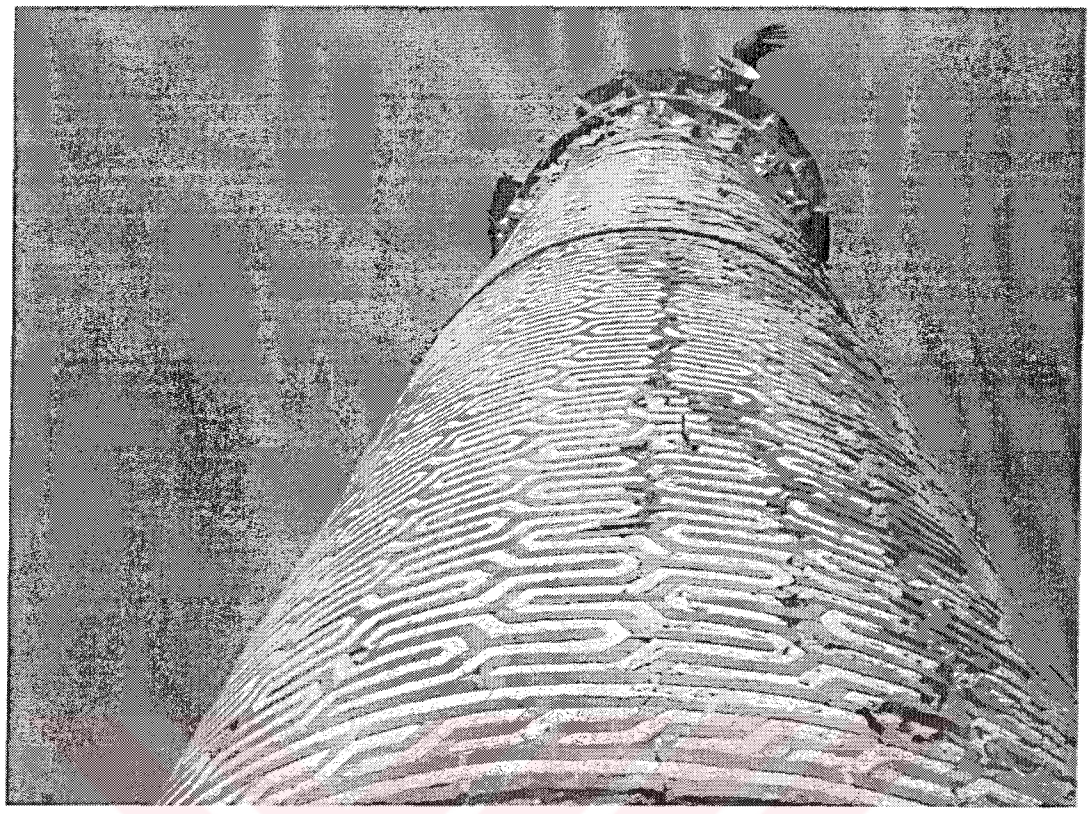

Resim 5.95 Batı Cephesi minaresi tuğla motifleri

Resim 5.96 Minare'nin tuğla örme detayı

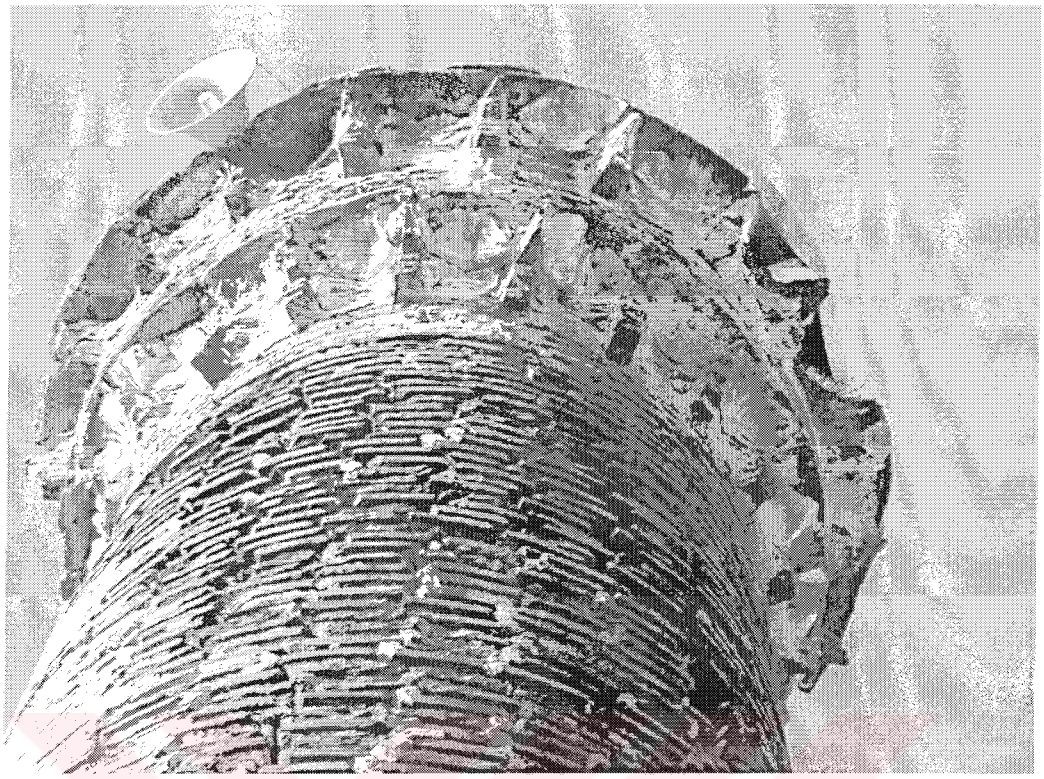

Resim 5.97 Minare'nin şerefesinden arda kalan kısım

5.98 Minare'nin 1975 yılında onarılan kısmı

Resim 5.99 Minare kulesinin yıldız tonoz üzerine denk gelen hafifletme boşluğu

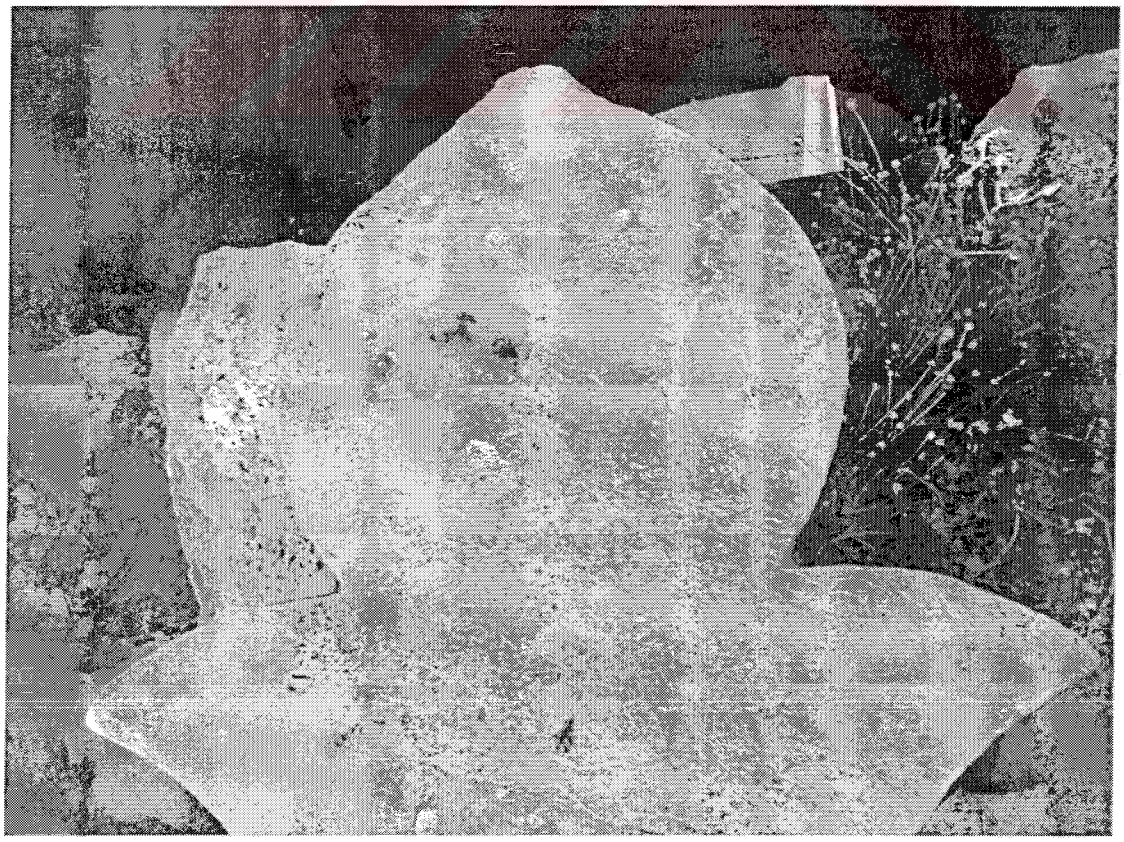

Resim 5.100 Batı Cephesi portali üzerinde yer alan zambak şeklindeki taş

Resim 5.101 Batı Cephesi portali tacının, yerinde bulunan parçası

Resim 5.102 Batı Cephesi portali zambak şeklindeki taşın kenet delikleri

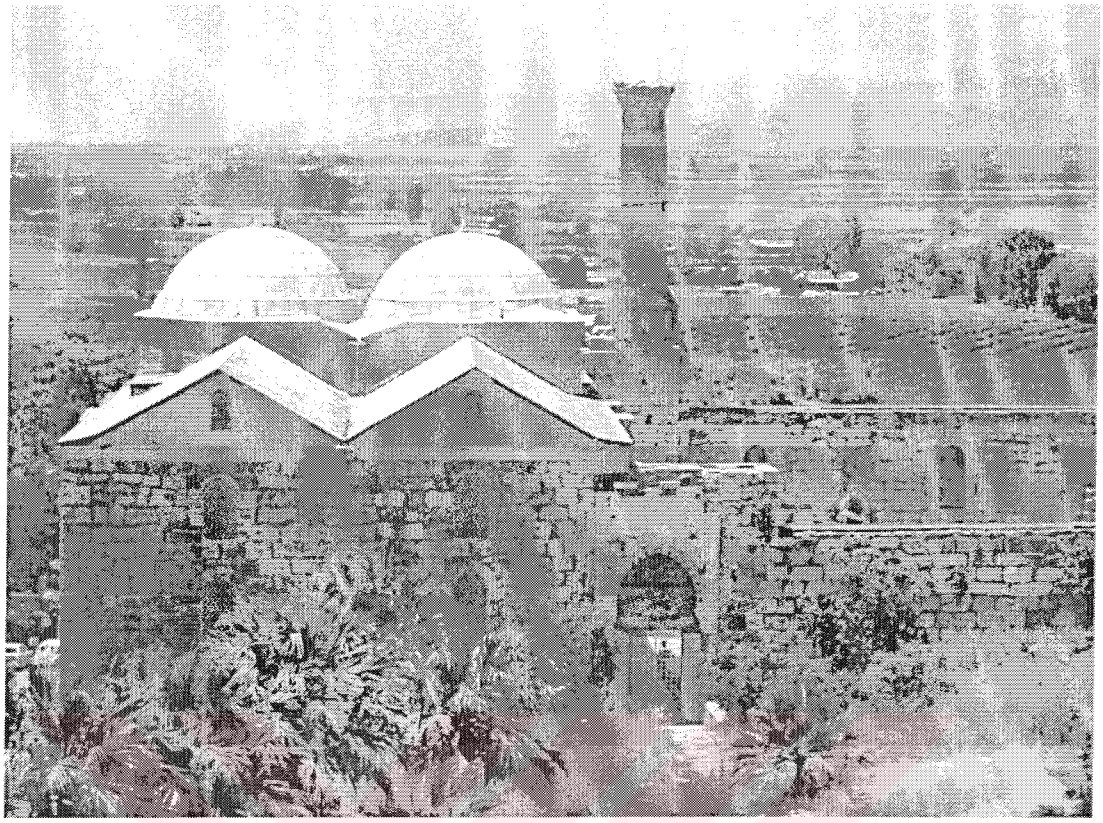

Resim 5.103 Doğu Cephesi

Resim 5.104 Doğu Cephesi

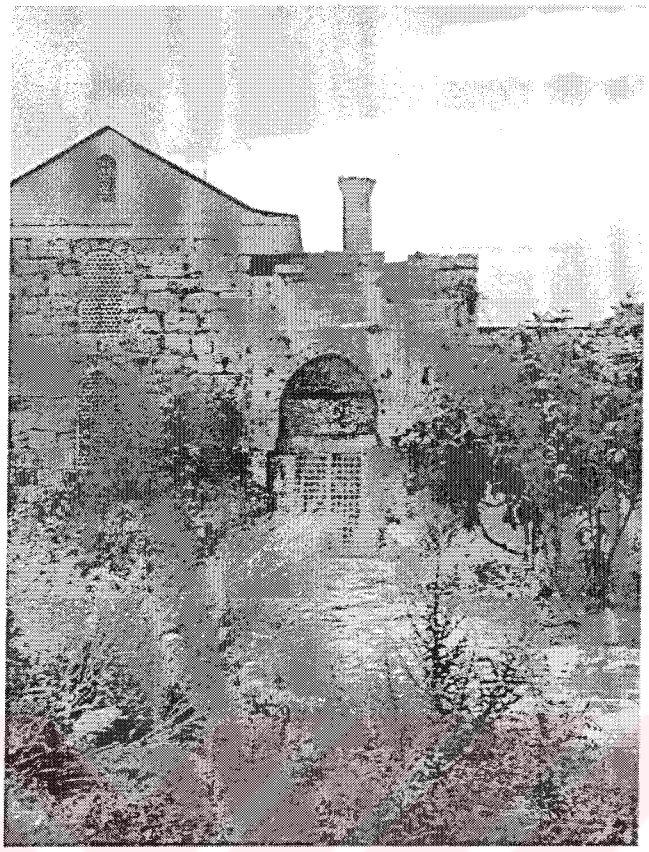

Resim 5.105 Doğu Cephesi Portali

Resim 5.106 Doğu Cephesi Portali

Resim 5.107 Doğu Cephesi'nde avlu duvarının üzerindeki niş

Resim 5.108 Doğu Cephe'sinde avlu duvarının altında çıkıntı yapan duvar kısmı

Resim 5.109 Doğu Cephesi portalinin kemer motif detayı

Resim 5.110 Doğu Cephe'sinde yıkılan minarenin yeri

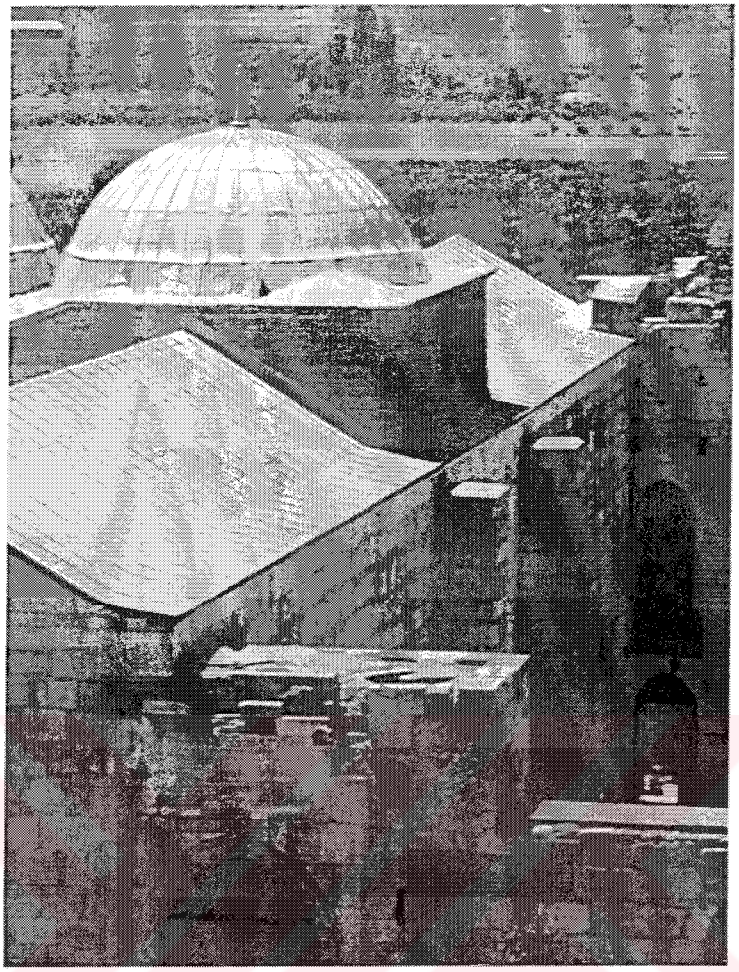

Resim 5.111 Doğu Cephe'sinde yıkılan minarenin yeri

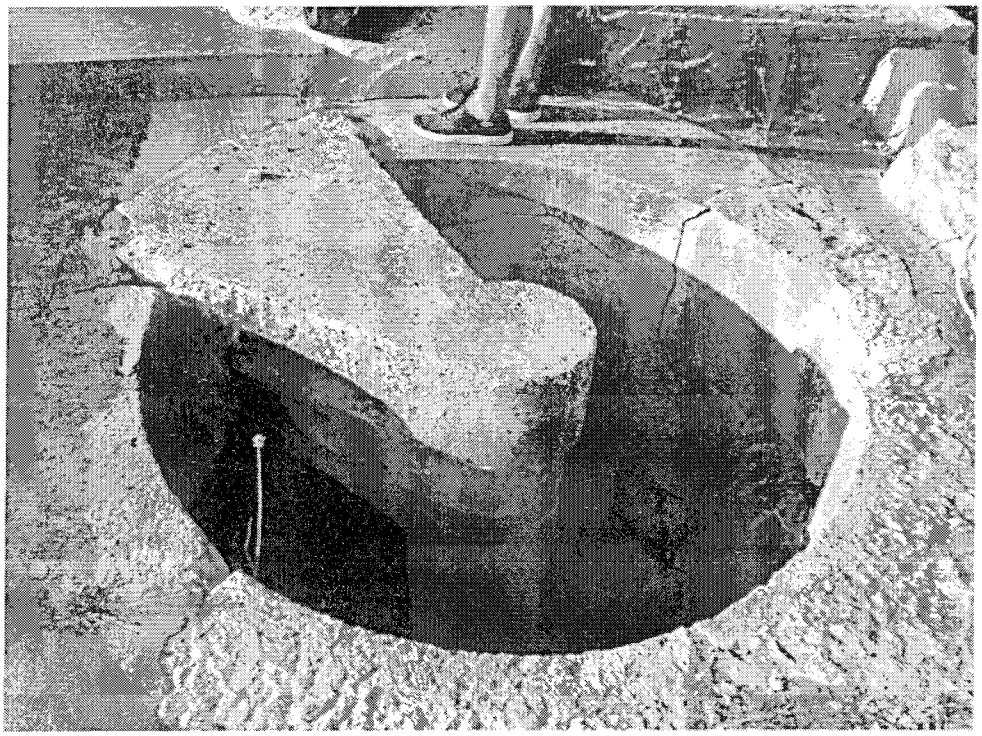

Resim 5.112 Doğu Cephesi minare kulesi üzeri

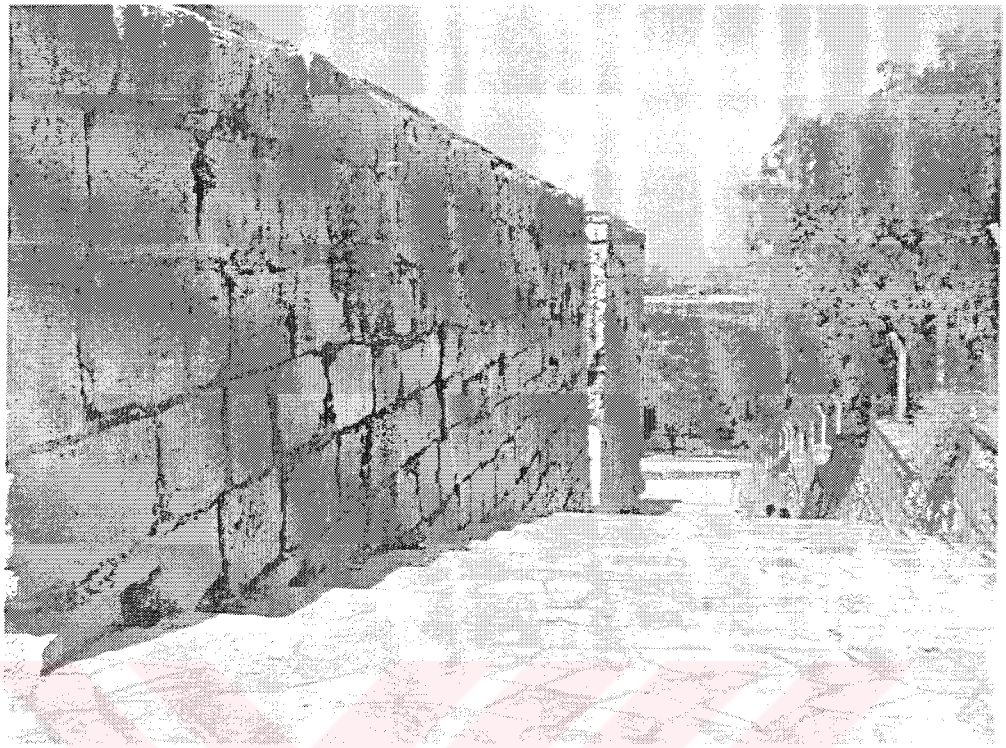

Resim 5.113 Kuzey Cephe'sinin doğu ucundan görünümü

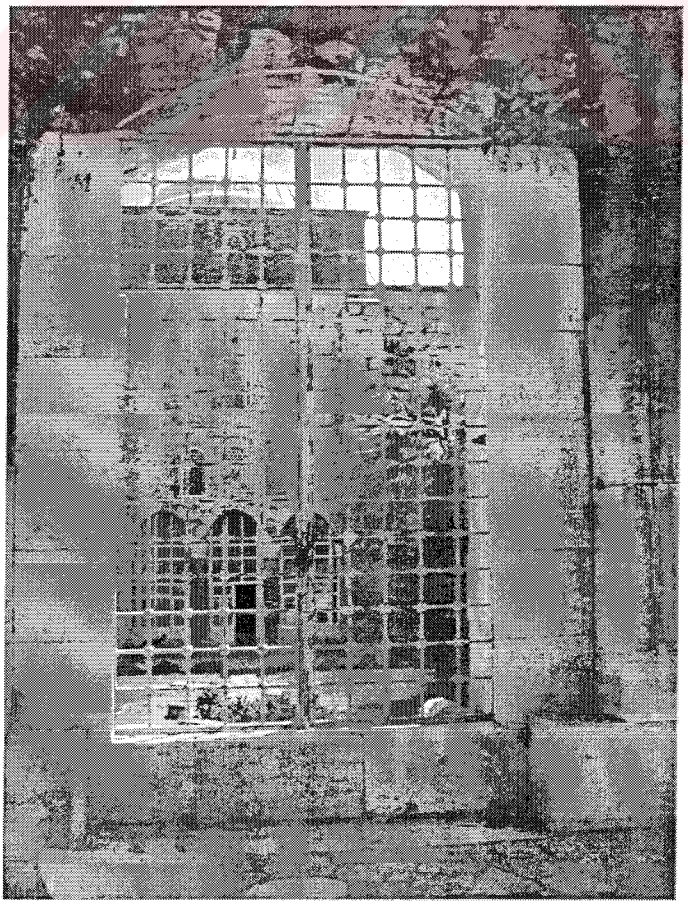

Resim 5.114 Kuzey Cephesi portalinin kalıntıları

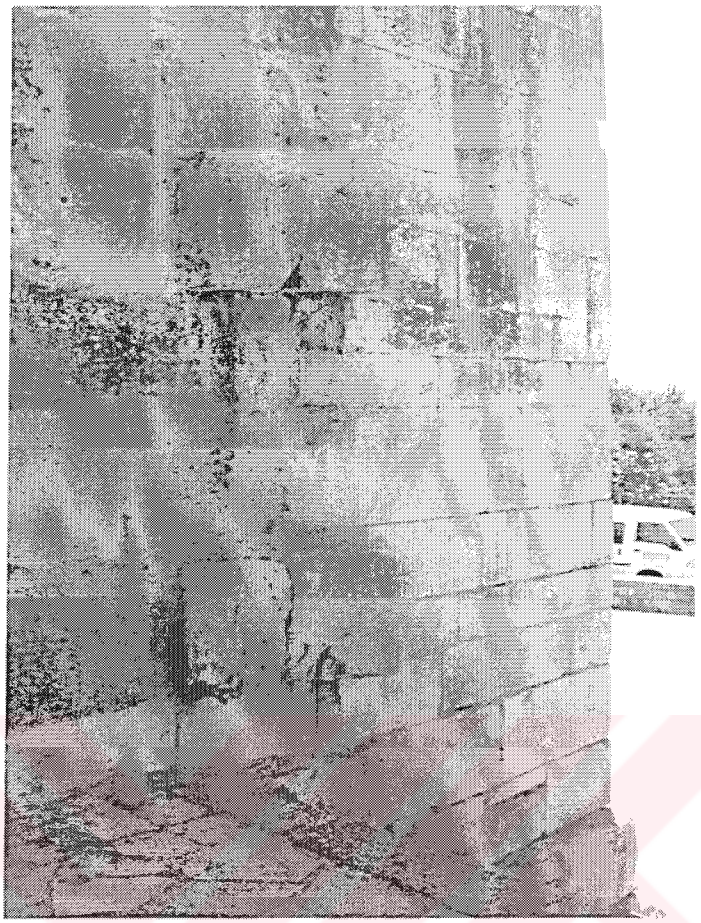

Resim 5.115 Kuzey Cephesi'nin üzerindeki antik dönem kalıntısı olduğu düşünülen konsollar

Resim 5.116 Kuzey Cephesi'nin St. Jean Kilisesi'nden görünümü

Resim 5.117 Kuzey Cephesi'nde görülen doldurulmuş kapı boşlukları

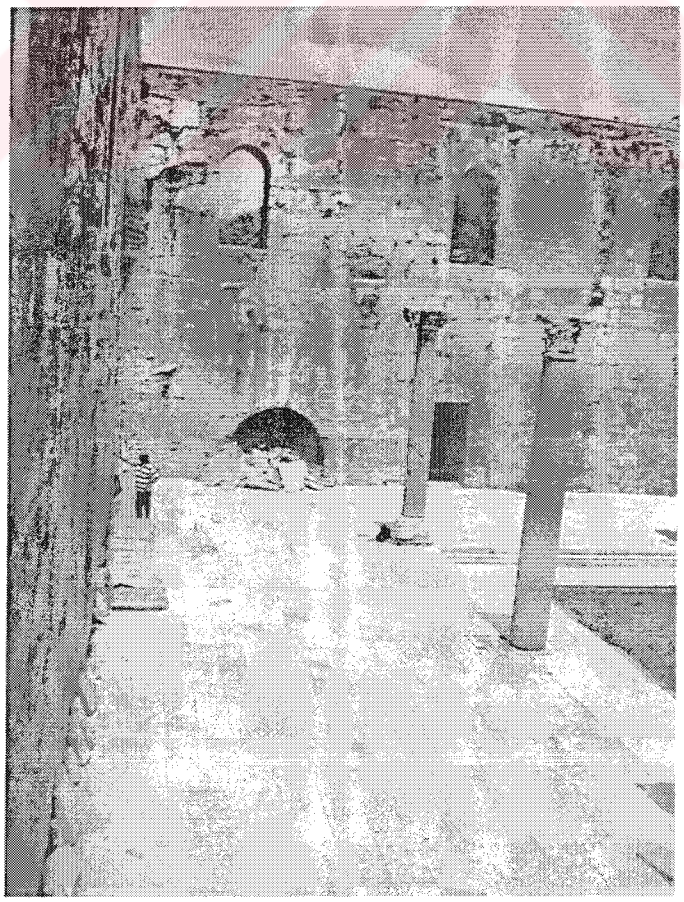

Resim 5.118 Kuzey Cephesi'ndeki doldurulmuş kapı boşlukları

Resim 5.119 Kuzey Cephesi kapısından kalan söve detayı

Resim 5.120 Kuzey Cephesi'nde yarısında kadar doldurulmuş pencere boşluğu

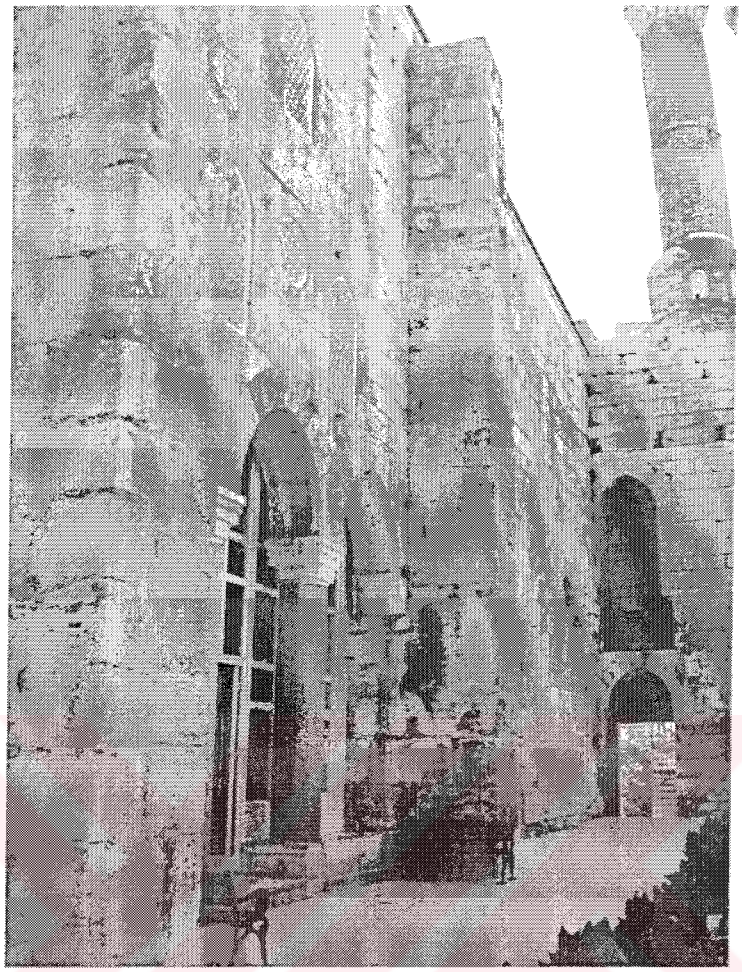

Resim 5.121 Cami ve avlu girişi

Resim 5.122 Camiye giriş

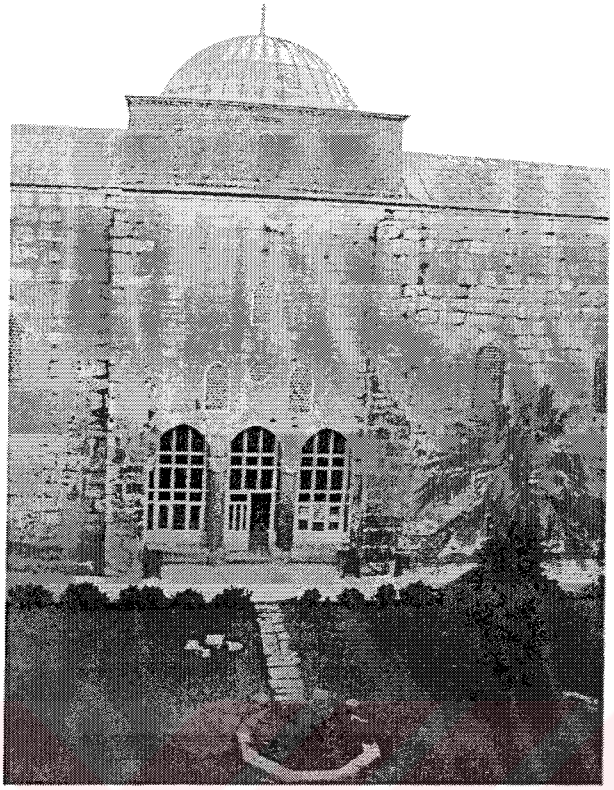

Resim 5.123 Caminin avluya bakan cephesi

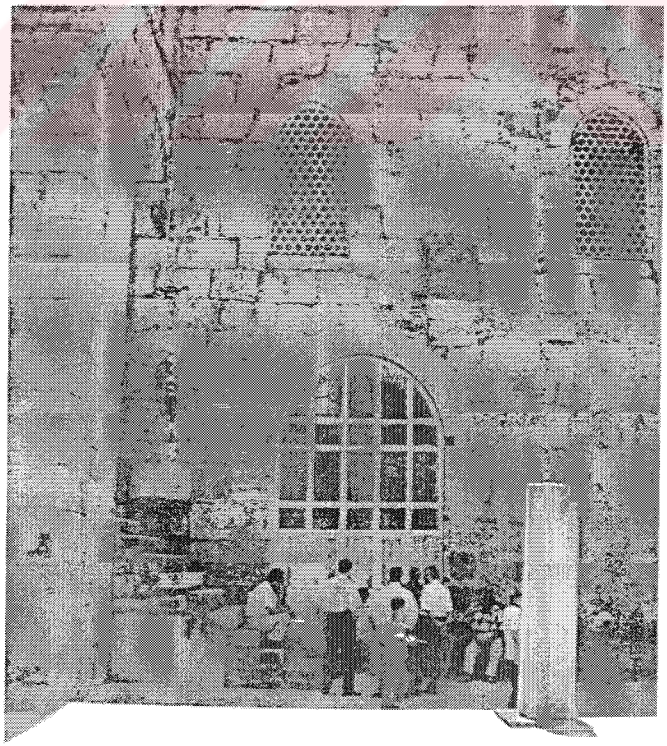

Resim 5.124 Caminin avlu cephesinin doğu ucu

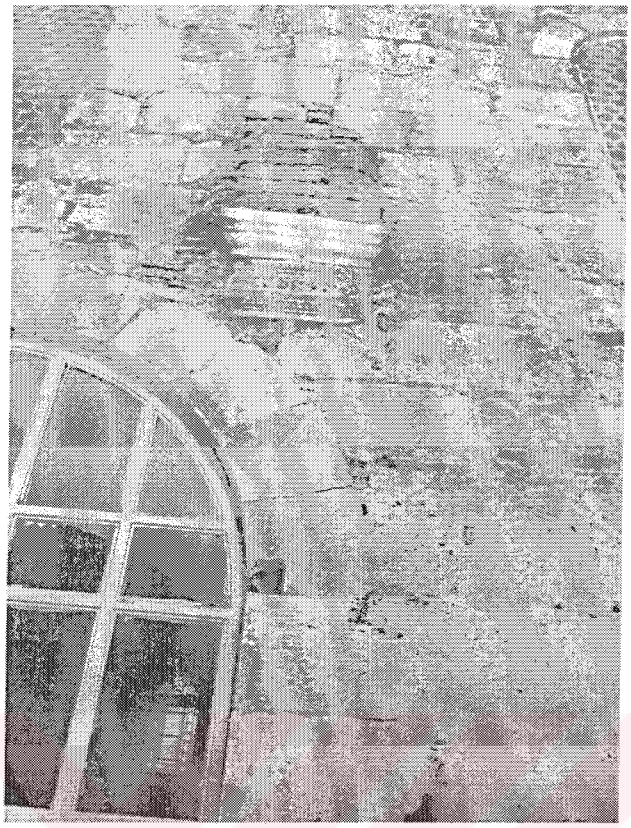

Resim 5.125 Revakların cami duvarıyla birleşim noktası

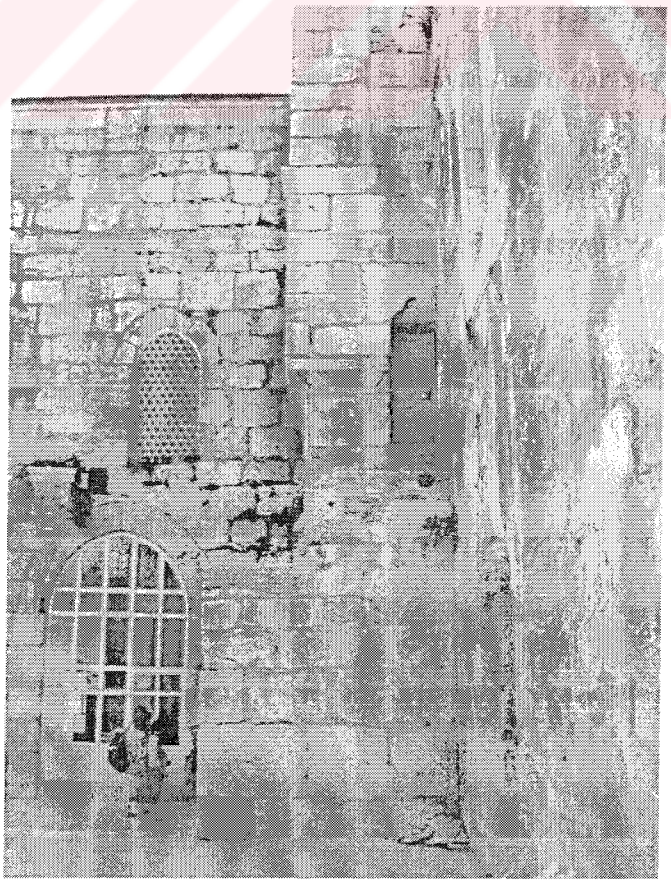

Resim 5.126 Caminin avlu cephesinin batı ucu

Resim 5.127 Güney Cephesi

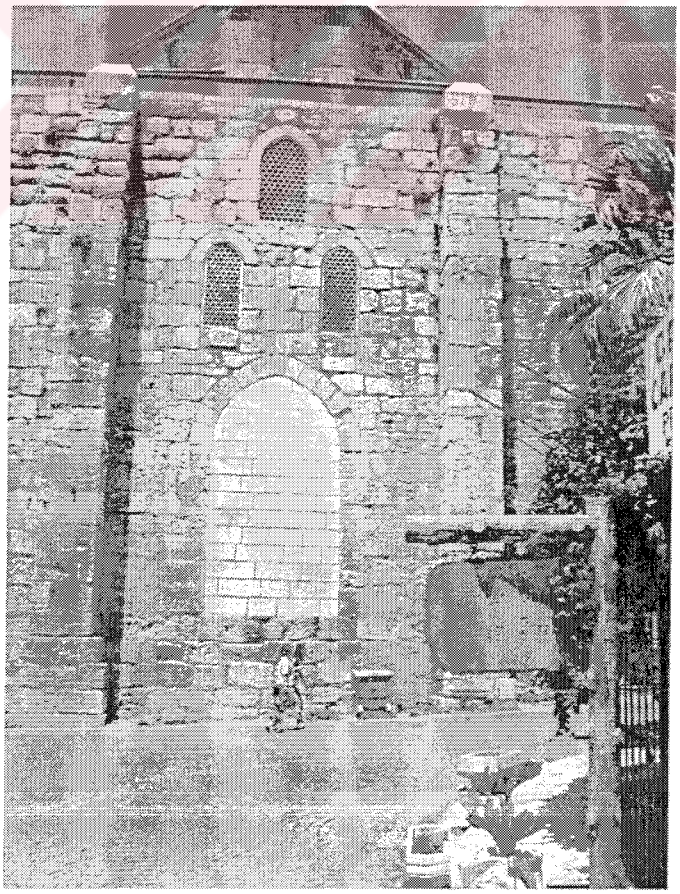

Resim 5.128 Güney Cephesi'nde mihrap aksında bir dönem açılan kapı boşluğu

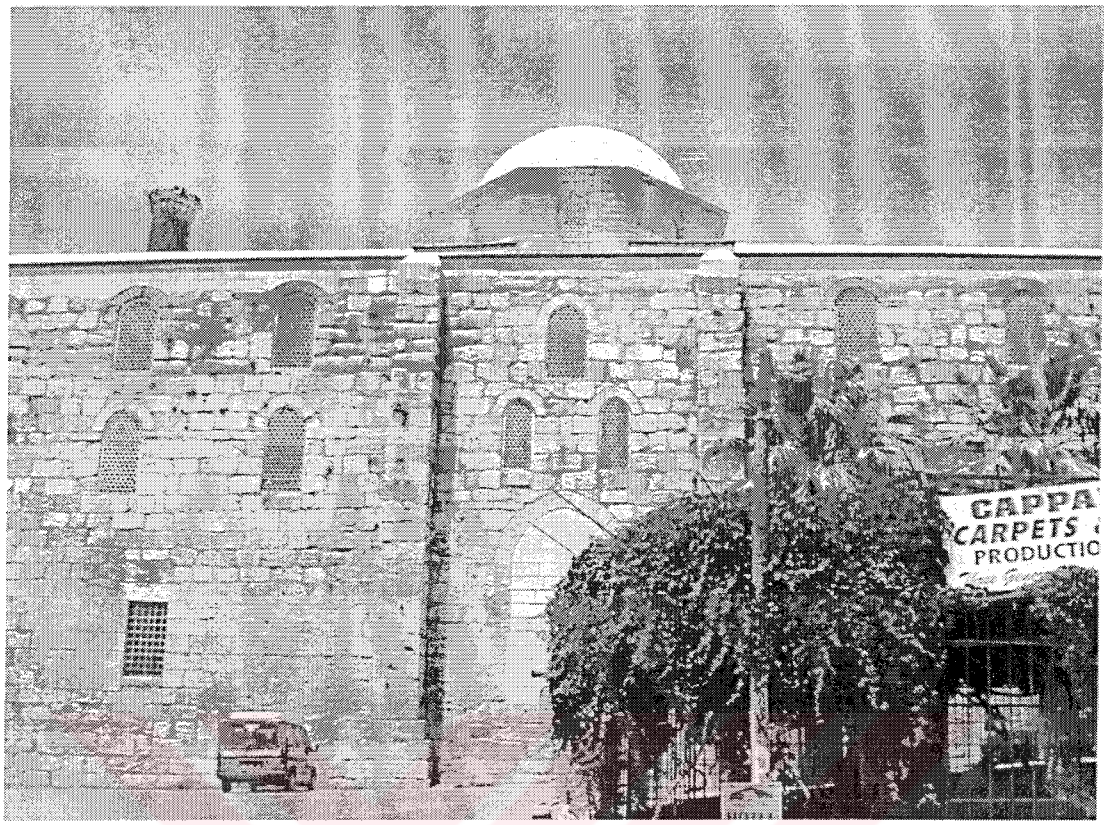

Resim 5129 Anton Kallinger Caddesi'nden Güney Cephesi

Resim 5.130 Güney Cephesi'nin batı ucunda bir yerindeki kazıdan çıkmış sütun parçası

Resim 5.131 Güney Cephesi'nde otsu bitkiler oldukça fazla gözlenmiştir.

Resim 5.132 Güney Cephesi'ndeki üst pencerelerden birinin altında devşirme taş görülmüştür.

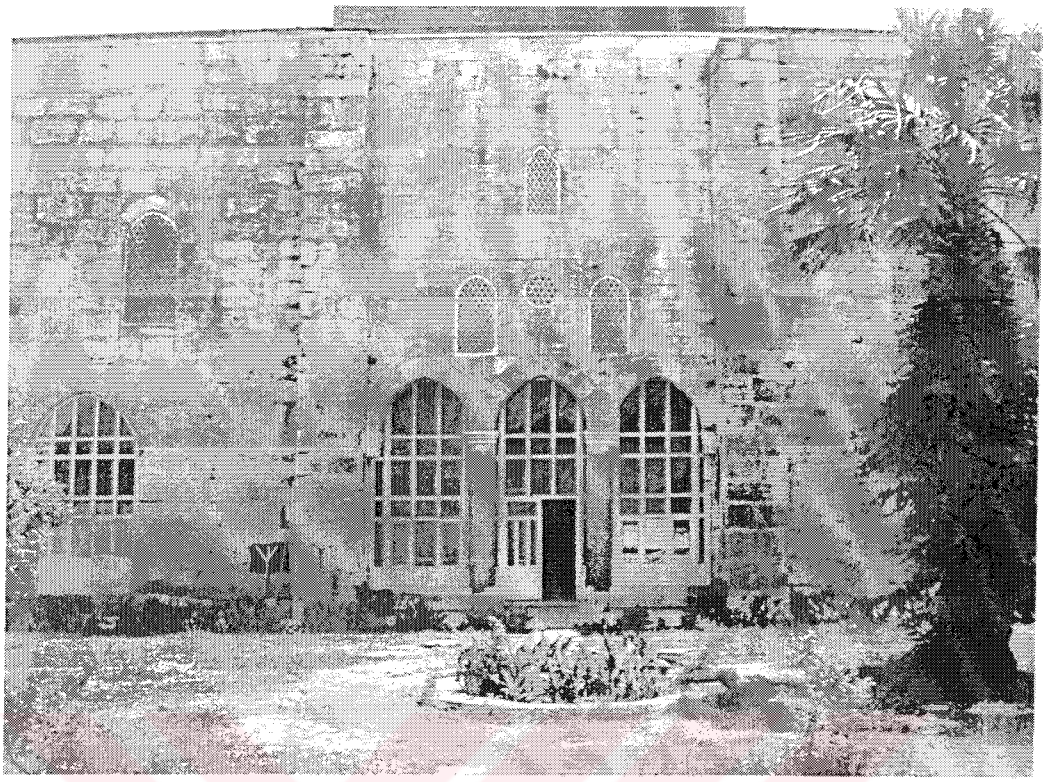

Resim 5.133 Avluya bakan Cami Giriş Cephesi

Resim 5.134 Revakların doğu kanadı

Resim 5.135 Revakların cami cephesiyle birleştiği batı ucu

Resim 5.136 Doğu kapısından avluya bakış

Resim 5.137 Revak kemerlerinin kalıntısı olduğu düşünülen tuğla kısım ve üzengi taşı

5.6 Kitabeler

5.6.1 Batı Cephesi Kitabeleri

5.6.1.1 Portal Kitabeleri

Portalin stalaktit dizilerinin bittiği yerde yaklaşık 6,5X0,4 m ebadında araları bitki motifleriyle doldurulmuş inşa kitabesi mevcuttur (Bayat, 1993). Söz konusu kitabeden, eserin 13 Mart 1375 tarihinde bitirildiği anlaşılmaktadır (Resim 5.140) .

Kitabe;

Bismillahirahmanirrahim. Emr bi-inşa-i haza el cami'ül mübareků'l Sultanu'u-azamü maliki rikabü'l-ümem Sultanü'l-İslam ve'l-Müslimin Fahrü'd-Devle ve'd-Din İsa Muhammed (Mehmed) bin Aydın Halle-de müke ameli Ali ibn Dımışiki ve ketebehü fi tasi' şehr-i şevval sene sitte seb'ini ve saba'miete.

Türkçe tercümesi (SB, 1998):

Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Bu mübarek caminin yapılmasını, büyük sultan, vatandaşların maliki, İslamın ve Müslümanların Sultanıi Devletin, dinin ve Dünya'nın iftihar kaynağı Aydınoğlu Mehmet oğlu İsa buyurdu. Allah mülkünü ebedi kılsın. Bunu Ali İbni Dımışki yaptı. Şevval ayının dokuzunda, 776 (1375) yılında yazdı.

Portal kirişi üzerinde zamanın tahribatıyla yer yer aşınmış durumda kelime-i tehvid yazılıdır.

Portalin üstündeki geometrik düğümlü geçmenin ortasındaki daire içinde, "Allah" yazısı mevcuttur. Geçmeler geçen asırda döküldüğünden halihazırda söz konusu yazı mevcut değildir. Ancak yazı, Falkener'in gravüründe net olarak görülebilmektedir.

Portalin en üstünde, zambak motifli akroterlerin altında 6X1 m. ebadında celi harfleriyle yazılmış bir kitabenin mevcudiyeti Falkener'de görülmektedir. Son restorasyonlarda burası düz mermerle kaplanmış bulunmaktadır.

5.6.1.2 Pencere Kitabeleri

Portalin solundaki düşey birinci sıra pencerelerden (P7) alttakinin lentosu üzerinde bir şiirden iki mısra olarak düşünülen Arapça bir kitabe vardır. (Resim 5.139) (Bayat, 1993).

"Ya amelüna, ya mübarek, ya said küllü yevmin seüdu ferahilun tezid. Ya amelüna, küllü yevmin iydun cedidun ve'l mülkü fi haza zemani rey'ün said"

Portalin solundaki ikinci sıra pencerelerin (P8) alttakinin üst kemerinde daire madalyon içinde kufi hatla üçü dişi üçü erkek 6 adet "Ali" kelimesini ihtiva eden bir kompozisyon mevcuttur. Bu kompozisyonun aynısına Konya Sultan Hanı portali üzerinde ve Azerbaycan'da Şirvanşahlar Sarayı'nda görülmektedir (Bayat, 1993).

Portalin sağındaki düşey birinci sıra pencerelerin üste olanının üzerinde (P3) Fusulet Suresi'nin 46. ayetinin veya Casiye Suresi'nin 15. ayetinin bir kısmı yazılıdır (Resim 5.181) (Her iki surede by ayet kısmı mevcuttur):

"Men amile salihan fe li-nefisihi ve esae fe aleyha"

Portalin sağındaki düşey birinci sıra pencerelerin alttakinin üzerinde (P1) iki Hadis'i Şerif bulunmaktadır (Resim 5.138).

"Kale'n Nebiyyü aleyhi's-selam: İnnemel amalü bi'n-niyat. El mecalisu bi'l emanat.

5.6.2 Kuzey Cephesi Kitabesi

Bugün üst duvar kısmı yıkık olan kapının orijinal halini E. Falkener'in gravürlerinde gayet net olarak görmek mümkündür (Kitabe, araştırmalar sonunda İzmir'de Kestanepazarı Camisi'nin son cemaat mahfilinden harime girilen kapı üzerinde tespit edilmiştir). Tevbe Suresi'nin 18. ayetinden oluşan kitabe, iki satır halindedir (Resim 5.7, 5.8):

" Bismillahirrahmanirrahim. İnnema ya'muru mesacidallahi men amene billahi ve l'-yevmi'l ahiri ve ekame's selate ve ate'z-zekate ve lem yahşa ilallahe fe asa ulaike en yekunu min el muhtedin.

5.6.3 Doğu Cephesi Kitabeleri

Doğu kapısı üzerinde günümüzde herhangi bir kitabe yoktur. Ancak gerek Evliya Çelebi gerekse E. Falkener burada iki kitabenin mevcudiyetinden bahsetmek suretiyle metinlerini vermektedirler (Resim 5.9). Bu metin ve çizimlerden yararlanılması suretiyle söz konusu kitabelerden birisi İzmir Çorak kapı Camisi'nde tespit edilmiş bulunmaktadır (Bayat, 1993).

Üst satır kufi hat ile; "Bismillahirrahmanirrahim. Kalallahü teala fi kitabihi;

Alt satır sülüs hat ile; "İnne'l müttekine fi cenaatin ve uyun (45) Üdduhula bi-selamin aminin (46)

Doğu kapısı üzerindeki kitabe kaybolmuştur. Evliya Çelebi ve E. Falkener'e göre burada Rad Suresi 24. ayeti bulunmaktaydı: "Selamün aleyküm bi-ma sabertum fe-ni me ukbe'd-dar."

Doğu kapısı girişinde tavanı çevreleyen yaklaşık 0,5X7m. ebadında yerden yüksekliği nedeniyle okunması çok zor olan bu kitabe biri kutsi olmak üzere iki hadisten oluşmaktadır.

Hadis-i Kutsi: "Kalallahü teala yuhatabu ehü'l-cenneti iza dehaluha: Selamün aleyküm ibadi, merhaben biküm hayyakü-mullah, Selamün aleyküm, sadakallahü'l-azim."

Hadis-i Şerif: "Kale-n-Nebiyyü aleyhisselam:Accilü bi's-selati."

Bu kitabeyi bugüne kadar herhangi bir araştırmacının gördüğü sanılmamaktadır. Kitabenin okunması bir yana, kitabenin varlığına dair eski ve yeni kaynakların hiçbirinde değinilmemektedir. Kitabenin ilginç yönlerinden bir diğeri de hattan kalan boşlukları dolduran nebati motiflerin bazılarının kalem çizgilerinin, taş ustası tarafından işlenmeden günümüze kadar gelmiş olmasıdır (Bayat, 1993).

5.6.4 Caminin İçindeki Kitabeler

Batı duvarı üzerindeki pencere, mihrap, cami duvarlarını çevreleyen ve sütun başlıkları üzerindeki abaküsler üzeri ile orta hatta kemerlerin kuzey ve güney duvarlarına gömüldükleri yerlerdeki yazılarla caminin kitabe yönünden emsallerine nazaran oldukça zengin bir durumda bulunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunların bir kısmı mermere oyulmuş, bir kısmı da sıvalı duvara renkli boyalarla yazılmış durumdaydı. Duvara renkli boyalarla yazılı olanların izleri, duvarlar sıvanmış olduğundan sadece caminin doğu duvarında örnek olarak bırakılmış iki pano görülebilmektedir (Resim 5.24, 5.25) (Bayat, 1993).

5.6.4.1 Mihrap Kitabesi

Evliya Çelebi'nin "Hüda hakkı için mihrab-ı müsennanın evsaf ve beyanında lisanlar kasırdır." Dediği mihraptan yerinin mevcudiyetini gösteren izlerden düz bir duvar ile yerde kırık dökük bazı parçalardan başka bir şey kalmamış durumda iken, 1990 yılında mevcut parçalardan, Falkener'in çizimlerinden ve o döneme ait caminin mihrabının geometrik bezemesini ihtiva eden bir mezar taşı ile günümüzde başka yerlerde olan mihrap tepe taşı ile kitabesini tespit ederek orijinal durumu ortaya çıkarılmıştır (Resim 5.18, 5.146). Evliya Çelebi de mihrabın üzerindeki kitabeyi Seyahatnamesine kaydetmiştir. Bunun yanında Falkener'in caminin içini gösteren gravüründe mihrap kitabesinin şematik görünümünü çizmiştir (Resim 5.10).

Üst satır kuf-i hat ile: "Bismillahirrahmanirrahim. Kalallahü subhanehu tebareke ve teala yazılıdır.

Alt satır Ahzab Suresi'nin 56. ayetini ihtiva eder: "İnnallahe ve melaiketuhu yusallune ale-n-nbiyyi, ya eyyuhellezi-ne amenu sallu aleyhi ve sellimu teslima." (Bayat, 1993).

5.6.4.2 Batı Duvarı Üzerindeki Pencere Kitabesi

Birinci sıra pencerelerin üsttekinde Müminin Suresi'nin 116. ayeti bulunmaktadır (Resim 5.145).

"Bismillahirrahmanirahim. Feteallahü'l-Melikü'l-Hakk, la ilahe, illa hu, rabbü'l-arşi'l-kerim." (Bayat, 1993).

5.6.4.3 Sütun Başlıkları Üzerindeki Kitabeler

Cami içindeki sütun başlıları üzerindeki abaküsler üzerinde ve orta hatta kemerlerin kuzey ve güney duvarlarına gömüldüğü yerlerde kitabeler mevcuttur (Resim 5.147, 5.149) (Bayat, 1993);

1. Sütun Başlığı: Bir Hadis-i Şerif ihtiva etmektedir.
1. yüz: Kale'n-Nebiyyü aleyhisselatü vesselam:
2. yüz: Leyletü'l-cum'ati yevmü cum'ati erbaatün işrune
3. yüz: saatün maminha, saatün illa ve lillahi tebareke ve teala
4. yüz: fiha sitte mieti elfi atikun küllühüm kad istevcebu'l-azab.

2. Sütun Başlığı: Üç Hadis-i şerifi ihtiva etmektedir.
1. yüz: Kal'en-Nebiyyü salavatülahi aleyhi ve selamühu men
1. Hadis
2. yüz: celese meclise yentezirü esselate fe huve fi's-salati.
2. Hadis
3. yüz: Efdalü'l-amali essalatü sümme kıra'etü'l-Kur'an.
3. Hadis
4. yüz: Esselatü imadü'd-din. Sadaka Resulallah.

3. Sütun başlığındaki kitabeler, 1. sütun başlığındakilerle aynıdır.

4. Sütun başlığındaki kitabeler
1. yüz: Kale'n-Nebiyyü aleyhisselam: El cum'atü haccü'l-fukara
1. Hadis
2. yüz: ve'l-mesakin.
3. yüz: Beşşiri'l-meşşaine fi zulemi'l-leyli ile'l-mesacidi
2. Hadis
3. yüz: binnuri tammi yevme'l-kıyameti.
3. yüz: Men benalillahi'l-mesciden benallahü lehü
3. Hadis
4. yüz: beyten fi'l cenneti.
4. Hadis
4. yüz: El mescidü beytü külli takiyin.

5. Hadis
4. yüz: Esselatü kurbanü küllü takiyyin.

Dördüncü sütun kemerinin batı duvarına gömüldüğü yerdeki kitabe
Burada Hz. Ali'nin bir vecizesi bulunmaktadır. Bir yüzü duvara gömülü olduğundan vecize natamam bir durumdadır:

1. yüz: Kale Aliyyün keremallahü veçhe: İmareti-d-dünya
2. yüz: bi erbaati eşya; evvelüha bi-ilmi'l-ulema, ve's
3. yüz: bi adli'l-umera, ve's-salisü bi sehai'l-ağniya...

Harimin orta hattındaki kemerlerin kuzey ve güney duvarlarına gömüldüğü yerlerde kufi hatla yazılmış dört kitabe daha mevcuttur. Ancak yazıların sıva ile dolmuş olması sebebiyle okunamamaktadır (Bayat. 1993).

5.6.4.4 İç Duvarlardaki Kuşaklar

Evliya Çelebi harimin üç duvarında "üç adem kadi balada celi hat ile altun, lacivert nilgün boyalarla çepeçevre Feth-i şerif ile yer yer esmai'il-Hüsna ve kufi hat ile zor okunabilen yazıların" mevcudiyetinden bahsetmektedir. Bu yazıların izleri 1970 yıllarına kadar duvarlarda belli olmaktaymış fakat 1975 yılında yapılan restorasyon sırasında buraların sıva ile kaplanması sonucu ortadan kalkmış ancak doğu duvarındaki parçalar örnek olarak bırakılmıştır (Bayat, 1993)(Resim 5.24, 5.25).

Sonuç olarak, İsa Bey Camisi, tespit edilebilen ve edilemeyen 25 adet kitabesiyle, kitabe yönünden oldukça zengin olan bir eserdir.

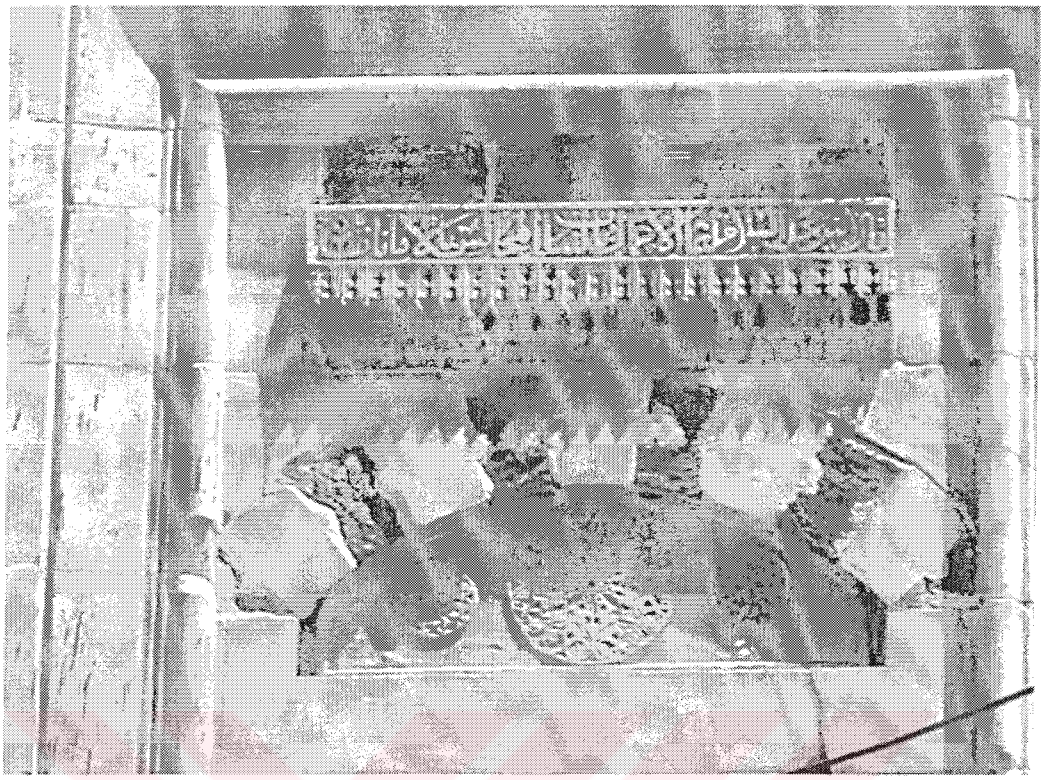

Resim 5.138 P1 Penceresi Kitabesi

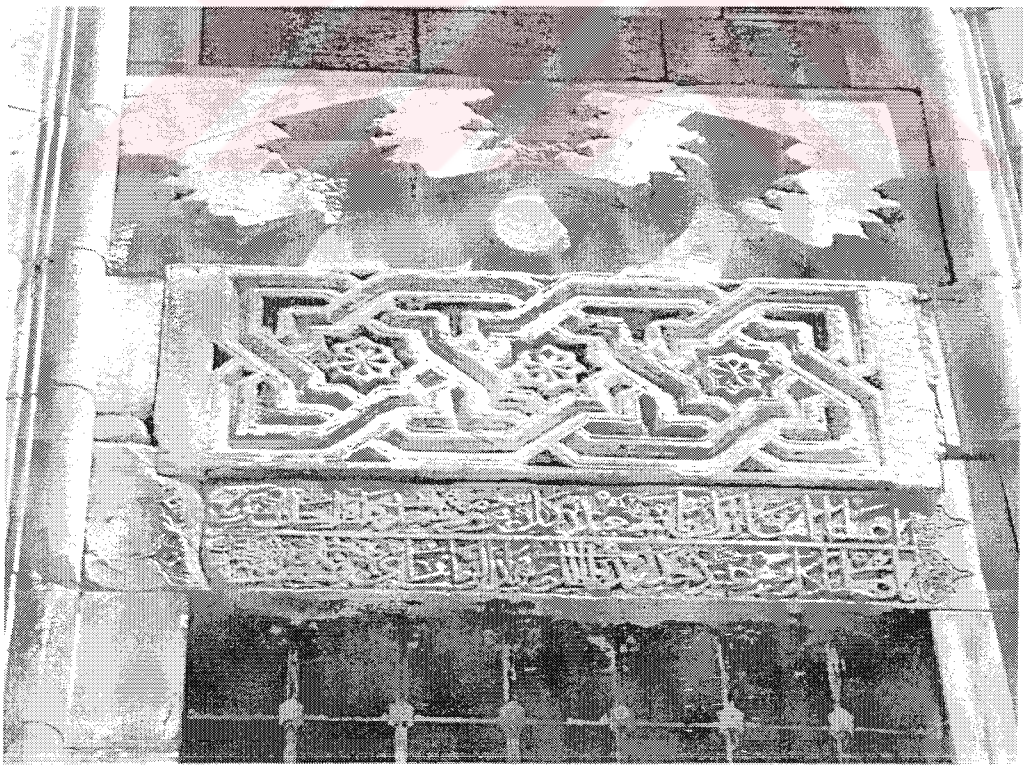

Resim 5.139 P7 Penceresi Kitabesi

Resim 5.140 Portal Girişi Üzerinde Kitabeler

Resim 5.141 Portal Girişi ÜzerindeKtabeler

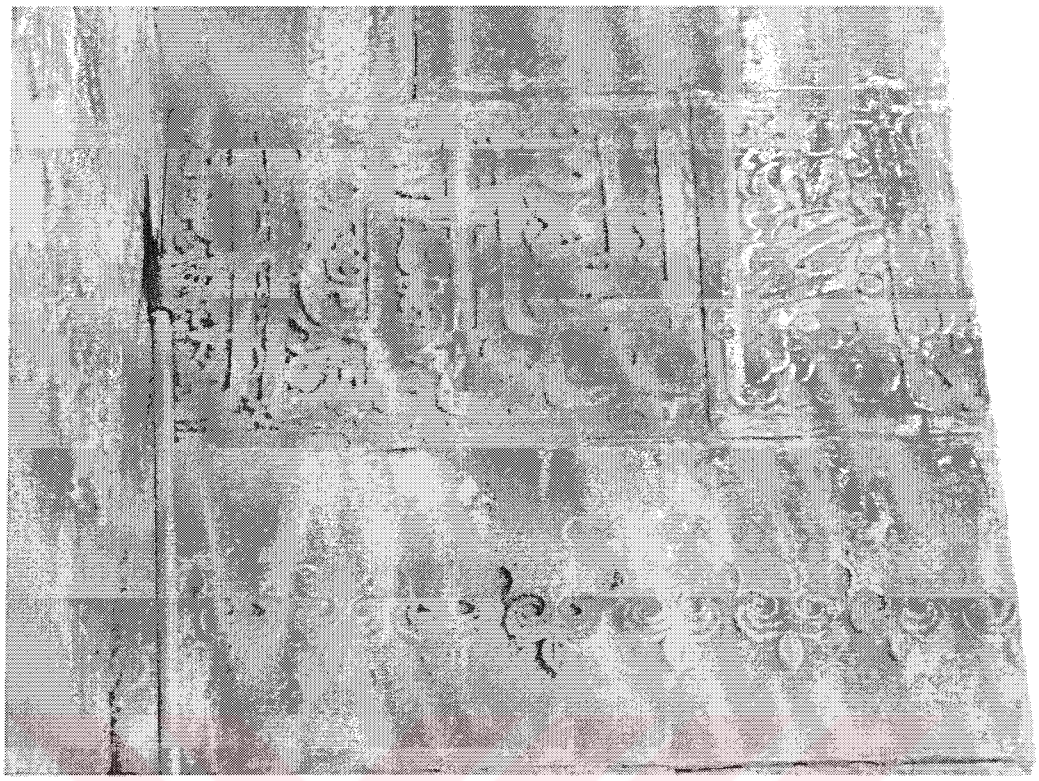

Resim 5.142 Portal yan duvar Kitabesi

Resim 5.143 İzmir Çorakkapı Camisi'ndeki Doğu Kapısına ait olduğu düşünülen Orijinal Kitabesi

Resim 5.144 1990 yılındaki Restorasyon'da orjinal parçaları toplanarak aslına uygun olarak yeniden yapılan mihrap kitabesi

Resim 5.145 Camiye genel bir bakış

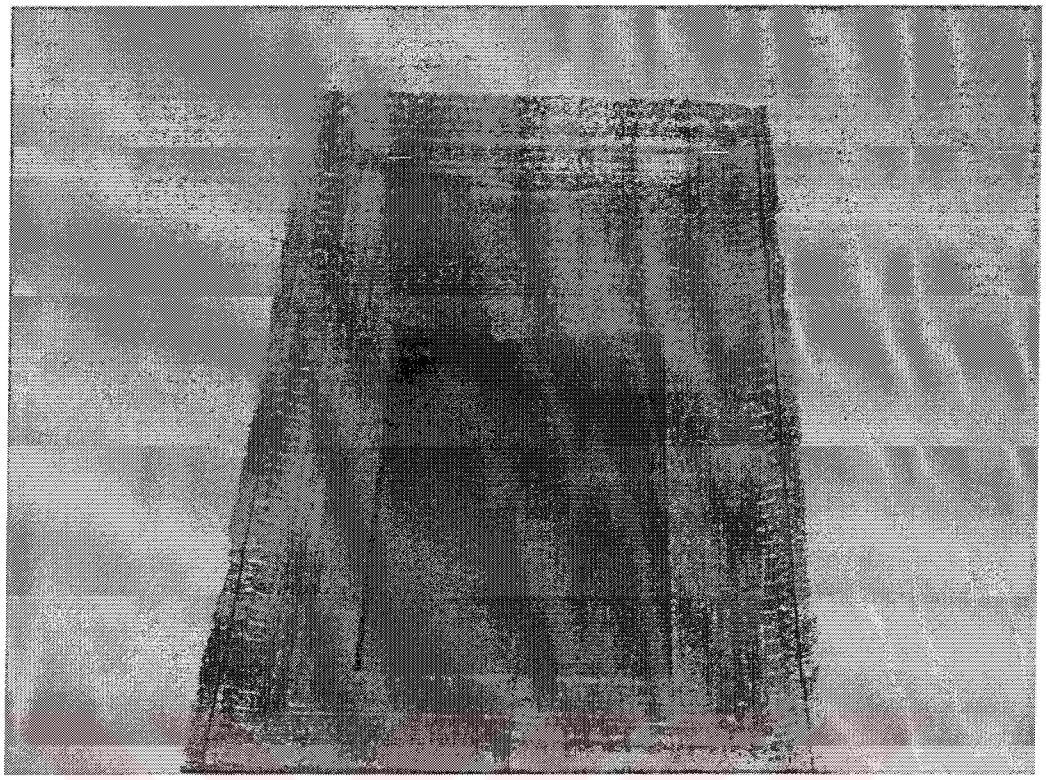

Resim 5.146 Batı Cephesi'ndeki P3 penceresinin cami mekanı içinden görünümü

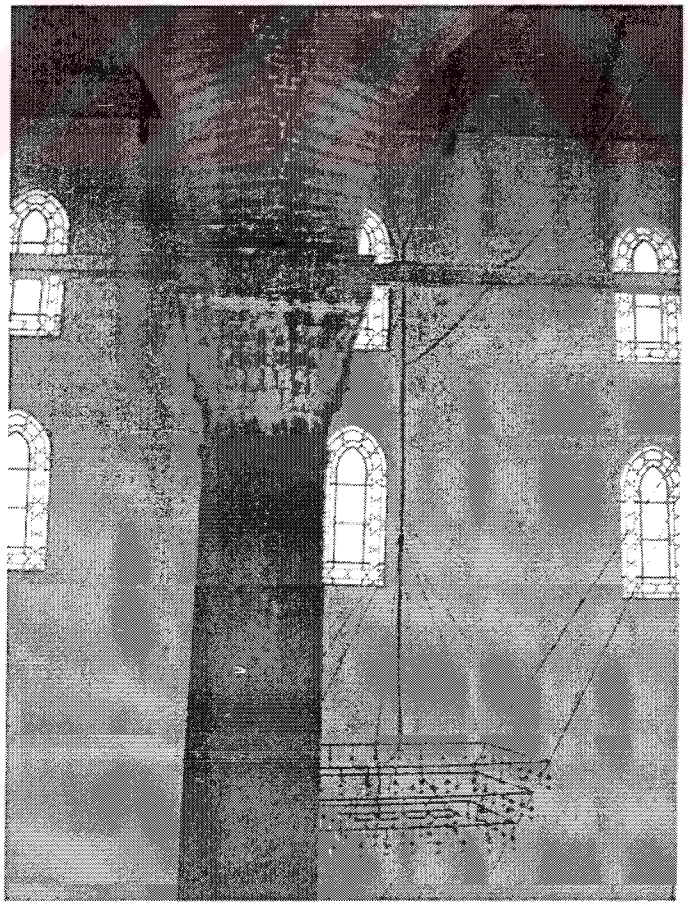

Resim 5.147 Cami orta akstaki sütun başlıklarından biri

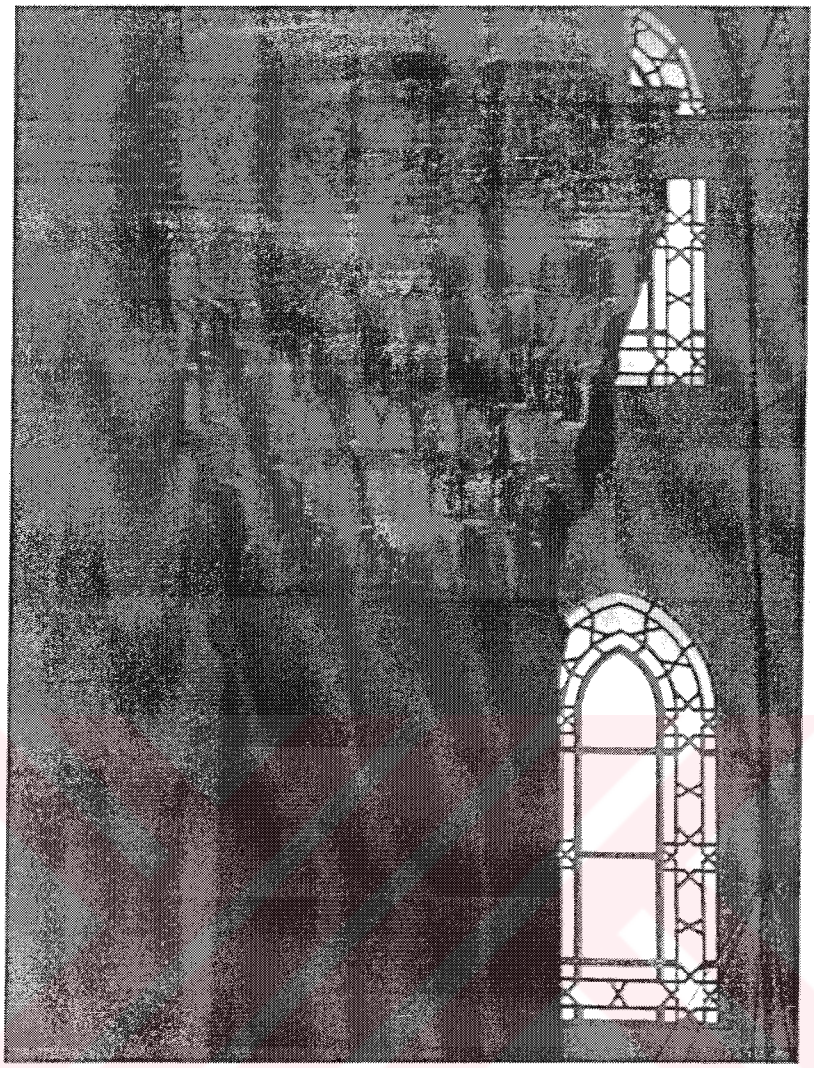

Resim 5.148 Cami içinden güney duvarındaki pencereler

Resim 5.149 Cami içindeki orijinal SC2 no'lu Selçuklu etkisinde yapılmış sütun başlığı

Resim 5.150 Kemerlerin caminin duvarına oturduğu üzengilerden avluya bakan bir adet

5.7 Bezeme Özellikleri

Kullanılan devşirme malzemelerdeki bezemeler olduğu gibi kullanılmış, döneminde yapılan başlıklar ise köşelerde pah ve mukarnas dizilerden oluşmaktadır. Başlıklarda tüm başlığı çevreliyen üç sıra derinliği az mukarnas dizileri bulunmaktadır.

Mihrap üzerine denk gelen kubbenin kasnak altı kısmındaki pandantiflerle kubbe başlangıcındaki kısımlar çini levhalarla süslenmiş durumdadır. Yağmur suları nedeniyle zarar görmüş olan çiniler, restorasyon sırasında eksik kısımlar alçı ile tamamlama yapılmıştır (Resim 5.16,17,18). Bu süslemeler, Selçuklu sanatının en güzel örneklerini yansıtmaktadırlar.

5.7.1 Minber

Mihrap ile birlikte yıktırılmış olan minber parçalarının kalıntıları halen caminin içerisinde Doğu Cephesi'nin iç yüzünde depo edilmiş şekilde durmaktadır (Resim 5.157, 5.158). Oldukça çok parçası mevcuttur. Falkener'in gravürü de bu minberin görünüşü hakkında fikir vermektedir (Resim 5.10). Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde minberin ceviz ağacından yapıldığı yazmakta, E. Falkener ve Charles Texier'in çalışmalarında minberin mermerden yapılmış olduğu belirtilmektedir (Resim 5.10). Minberin Ali bin Davud tarafından yapıldığı

Texier'in çalışmalarında belirtilmiş ve Şamlı olduğu belirtilen bu ustanın da yapının mimarı ile akraba olabilecekleri tezi öne sürülmüştür. Falkener çizimlerine göre de caminin minberinin yeniden kurulmasının mümkün olduğu da belirtilmektedir (Bayat, 1985).

5.7.2 Mihrap

1990 yılından önce tamamen harabe halinde bulunan mihrap, caminin içerisinde ve bazı parçaların tamamlanması metodu kullanılarak, Falkener'in eserindeki çizimlerden ve Agora'da bulunan mihrap motifinin aynısının bulunduğu mezar taşından yararlanılarak orijinaline uygun olarak yeniden yapılmıştır (Resim 5.10). Ali Haydar Bayat'ın yazısında belirttiğine göre Evliya Çelebi'nin mihrap üstünde Kur'andan Ahzab 56. ayetinin yer aldığı, başka bir kaynakta da 14.yy İzmir camilerinden birinden gelmiş olabileceğini tahmin ettiği bir kitabede aynı ayetin olması sonucu yapılan karşılaştırma sonucu Agora'da 1x5.5m ebatlarındaki kitabenin bir kısmı ele geçirilmiştir. İzmir Çorakkapı Camisindeki Doğu kapısı kitabesiyle de aynı yazı karakterinde yazıldığı da belirtilmiştir (Bayat, 1985).

İsa Bey Camisi mihrabının örneklerine Suriye'de Zengiler döneminde Şam ve Halep'teki çeşitli medrese mihraplarında görüldüğü söylenmektedir. İsa Bey Camisi mihrabının 13. ve 14.yy dini yapılarındaki Anadolu Zengi geleneğini yaşatan tek eser olduğu söylenmektedir (Bayat, 1985).

Mihraba gelince, Aziz Ogan (1956) avlu kısmında bahsedilen makalesinde mihrap için şu ifadeleri kullanmaktadır:

" .... Batı kapısı üzerindeki süslere ve içeride yere düşmüş üzerleri geometrik süsler bulunan kırık mermer levha kalıntılarına bakılırsa mihrabın pek de bedii bir tarzda işlenmiş olduğuna hükmetmek lazımdır. Halbuki mihrabı teşkil eden niş yukarıda söylediğimiz gibi burada bir kapı açılmak üzere kamilen yıkılmış ve mihrabın istalaktitli anahtar veya moloz taşı alınarak İzmir'de Kestane Pazarı Cami mihrabına yerleştirilmiştir. Bir zamanlar içinde yeniden namaz kılınmak üzere mihrap kısmı karşılıklı yükseltilen iki bölme duvarıyla küçültülmüş ise de anlaşılan bu, çok zaman sürmemiş, yine metruk bırakılmıştır."

5.7.3 Pencereler

Yapının Batı cephesi pencereleri yapının mimarlık ve sanat tarihi açısından önemini kazanmasında oldukça etken olmuştur.

Batı cephesinin cami duvarındaki pencerelerin her biri birbirinden farklı kemerler, renkli taşlar ve mukarnaslarla süslüdür. Bu pencerelerde bordürlü söve taşlarıyla dönülerek mermer

kabartma motifler kullanılmıştır (P1 penceresi söve (P1P3) detayı için bkz. Pafta no 16-18). Düşey birinci sıra pencerelerin her ikisinde de kitabe vardır. Düşey birinci sırasındaki (P3) üst pencerenin içliği de yine mermer söve ile özel bir profille dönülmüş ve yine kitabe konulmuştur (Resim 5.180, 5.181). İkinci düşey sıranın üst penceresinde (P4) ise kesme mermer taşlardan dışarıdakine benzer daha sade bir söve oluşturulmuş ve tepe kısmına stalaktitlerden oluşan taş işçiliği uygulanmıştır. P2 penceresi ise diğerlerine nazaran sadedir.
Avlu cephesindeki pencerelerin kenar söveleri ise cephe ile iç içe girerek çok güzel bir çerçeve oluşturmaktadırlar. Düşey birinci sıra pencerenin alttakinde kitabe vardır (Resim 5.183, P7). Düşey ikinci sıra pencerede ise madalyon içinde yazı gçrülmektedir. P7 penceresi oyma taş işçiliğinin güzel bir örneğini sergilemektedir (Resim 5.139). Bu penceredeki kakma tekniği ile yapılan oyma taşların aralarında renkli tamamlayıcı taşlar olduğu düşünülmektedir. (Bkz pafta 14 detay no 01).

5.7.4 Portal

Tarihsel kaynaklar ışığında, İsa Bey Camisi'nin portallerini doğu, batı ve kuzey cephelerinde bulunan dışa açılan üç ana kapının oluşturduğu ortaya çıkmaktadır. Kuzey ve doğu cephelerindeki kapıların hali hazırda kapatılmış olduğu görülmektedir. Söz konusu kapılardan "tak" şeklindeki Batı cephesi kapısı kullanılmaktadır. Tırtıllı bir silme (Bkz pafta no 16detay no 9) ile çerçeveli ve stalaktit oymalarla süslü olan kapı, dişli ve nöbetleşe beyaz ve sarımtırak taşlarla örülmüş olan taşkın sivri şekilli kapı hücresi, kemerinin kalınlığı dört sıra mukarnas dizisi ve dantela gibi işlenmiş bir yelpaze motifi ile tezyin edilmiştir (Bkz pafta no 16 detay no 21) (Şeker, 1970).

Caminin esas girişi olan Batı Cephesi kapısına 15'er basamaklı merdivenle çıkılır. Bu merdivenin altında bir çeşme yer almaktadır. Güney tarafındaki merdivenlerin altına bir lahit su deposu olarak yerleştirilmiştir. Kapı kemerinin üzerinde Suriye Zengi geleneğinin devamı geometrik düğümlü geçme süsleme vardır. Portalin en üstünde kapıya heybet kazandıran 6 adet zambak motifi şu an yerinde bulunmamaktadır. Zambaklardan bir tanesi portalin üstünde yatık durumda kalmıştır. Batı duvarının kuzey ucunda yerde 5 adet diğer zambak kalıntıları ise çeşitli parçalar halinde yer almaktadır (Bkz. Pafta no 14 detay 7) (Resim 5.183, 5.184).

5.7.5 Sütun Başlıkları

Cami içerisindeki kemerlerdeki başlıklardan üçü Selçuklu taş yontma sanatının en ileri örneklerini taşımaktadırlar (Bkz. Pafta no 15, resim 5.198, 5.199). Başlıklardan diğeri ise

devşirme, Roma dönemine ait başlıktır (Resim 5.198). Cami girişinde yine mukarnaslı başlıklar görülmüştür (Resim 5.201). Avludaki S4 sütunundaki başlık diğerlerinden farklı bezeme özelliğine sahiptir (Resim 5.197). S1 ve S3 sütunun başlığı abaküs yapraklı devşirme sütun başlıklarındandır.
S5, S6, S8, S9 nolu sütunlarda ise başlığı farklı detayda başka bir devşirme sütun başlığı vardır (Resim 5.196).

5.7.6 Kaideler

Avluda Batı duvarının iç yüzünde Resim 5.206, 2.207'de görülen kaidelerden 6 adet tespit tedilmiştir. Halihazırda kaidesiz şekilde yer alan birçok sütunun da oturduğu 40 cm'lik terasın mermer döşemesinin içinde orijinal kaide taşı kalıntıları görülmektedir (Resim 5.204, 5.205). S1, S2, S4 sütunlarının altında ise Resim 5.202 ve 5.203 'deki kaideler bulunmaktadır.

Resim 5.151 Batı Cephesi Minare kulesi üzerindeki devşirme taş

5.152 Kuzey Cephesi Kapısının mermer söve motifleri

Resim 5.153 Batı Cephesinin avluya bakan yüzeyinde görülen bezemeli devşirme taş

Resim 5.154 Batı Cephesinin Kuzey ucuna doğru duvarda görülen bezemeli devşirme taş

Resim 5.155 Batı Cephesi'nin kuzey ucuna doğru duvarda görülen bezemeli taş

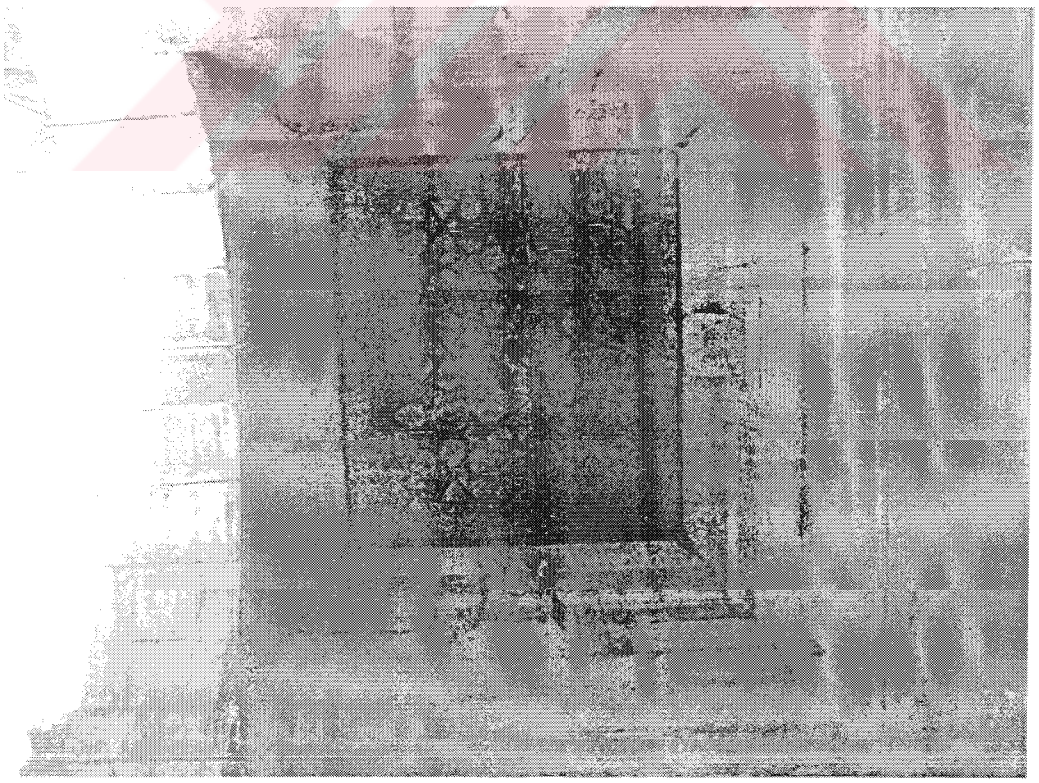

Resim 5.156 Doğu Cephesi'nden avluya giriş kapısının üst örtüsü

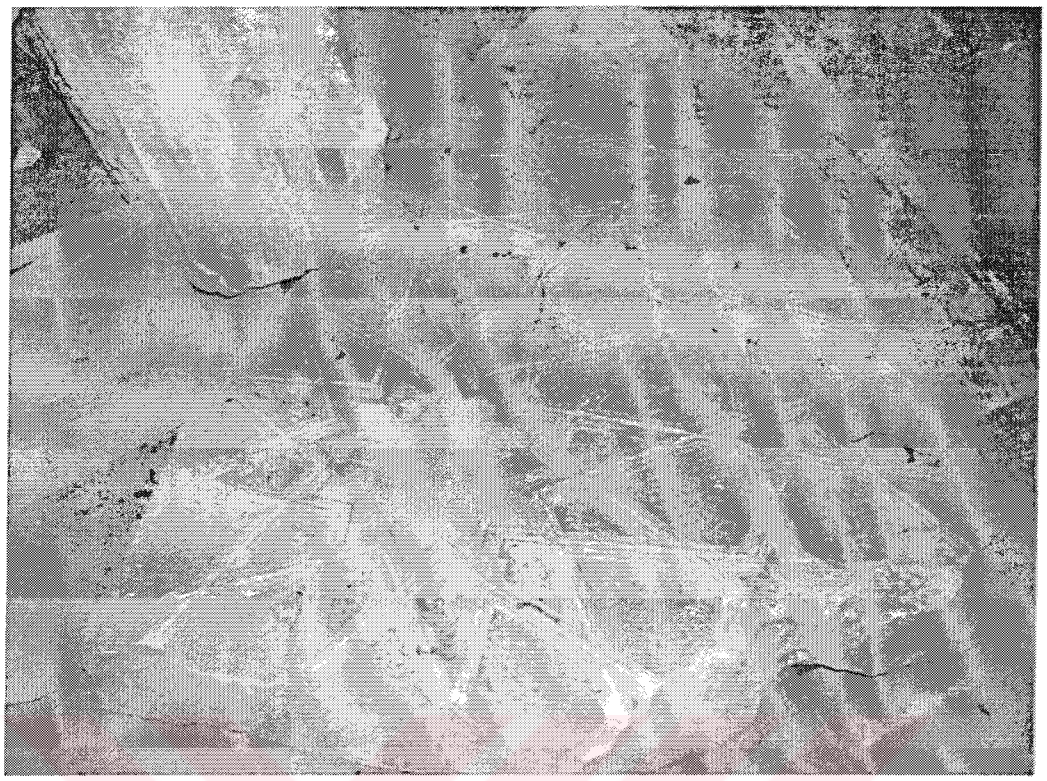

Resim 5.157 Minberin cami içerisinde bulunan parçalarından biri

Resim 5.158 Cami içerisinde Doğu cephesinin iç yüzünde depo olarak kullanılan mekanda bulunan orjinal minberin parçaları

Resim 5.159 Caminin mihrap önü kubbesinin bezemeleri

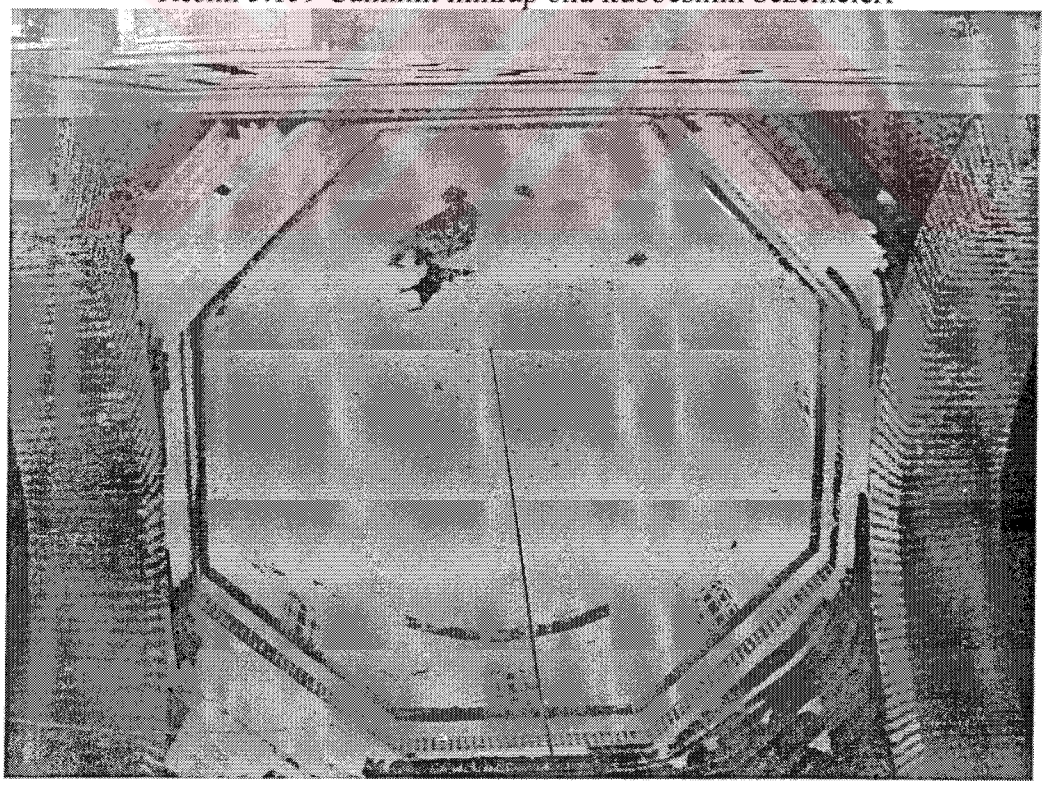

Resim 5.160 Mihrap üzerindeki kubbe

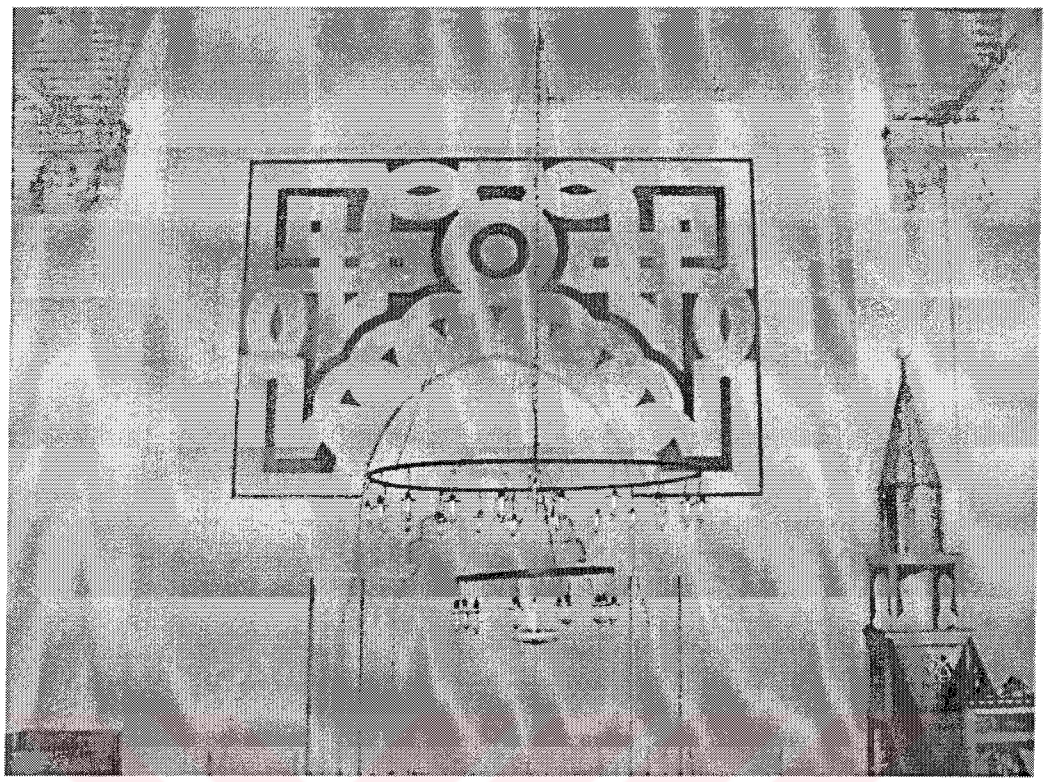

Resim 5.161 Mihrabın önden görünümü

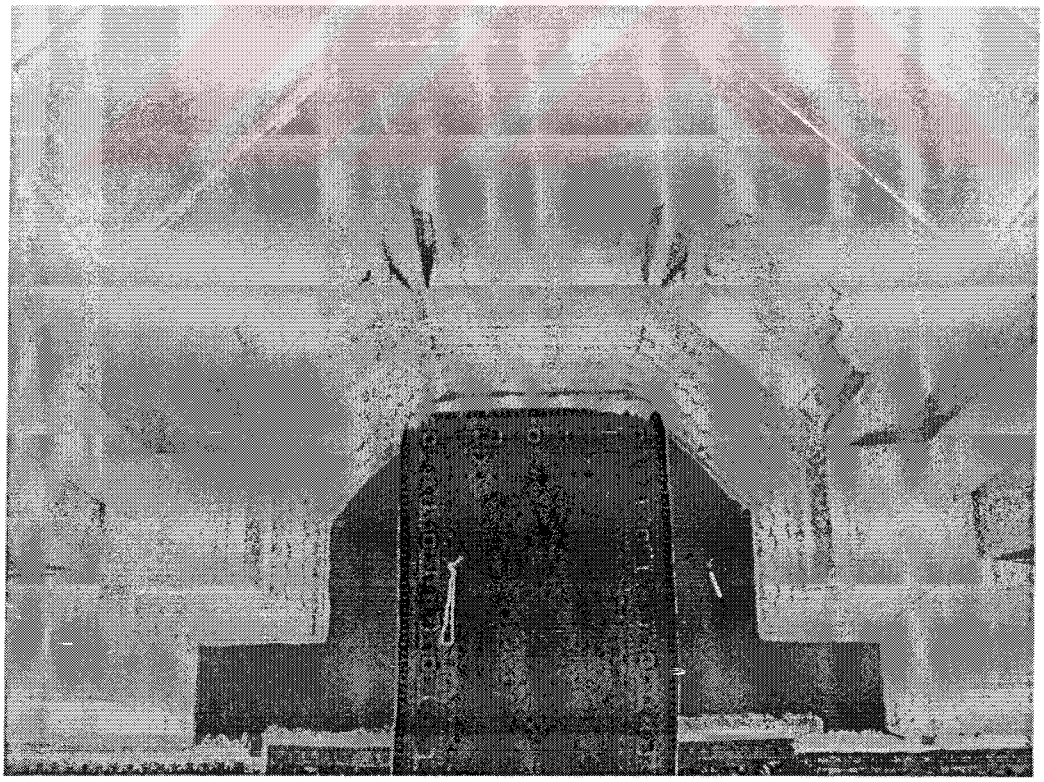

Resim 5.162 Mihrabın üstten görünüşü

Resim 5.163 Mihrabın Orta aksı

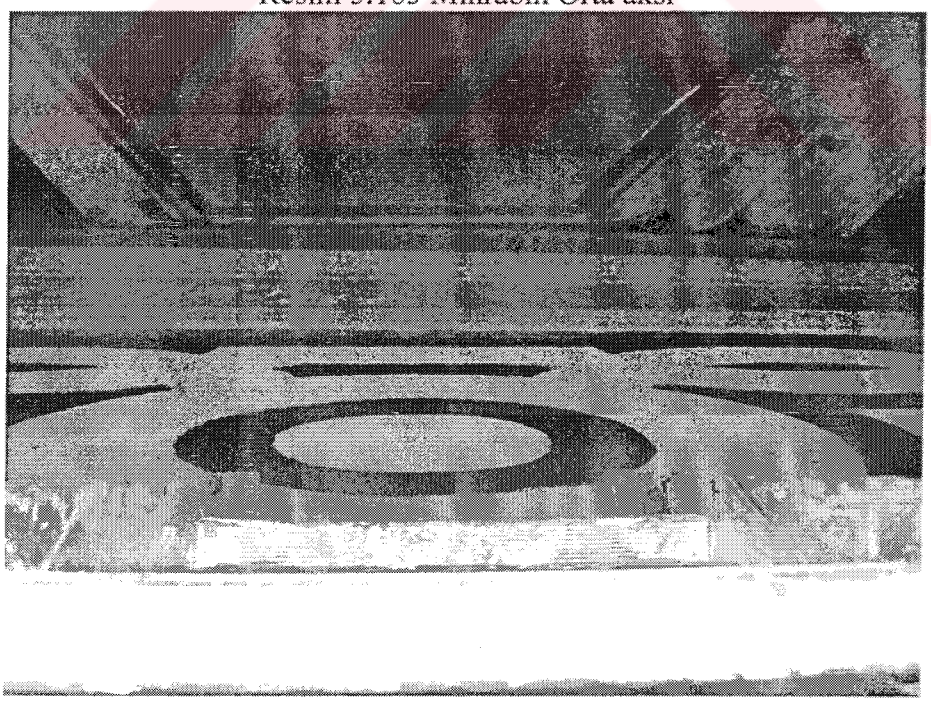

Resim 5.164 Mihrabın kemer kotundan kubbeye bakış

Resim 5.165 Mihrabın kemerinin iç yüzünde orjinal kalem işlerinden kalıntılar

Resim 5.166 Mihrabın rekonstrüksiyonunda kullanılan orjinal taşlar

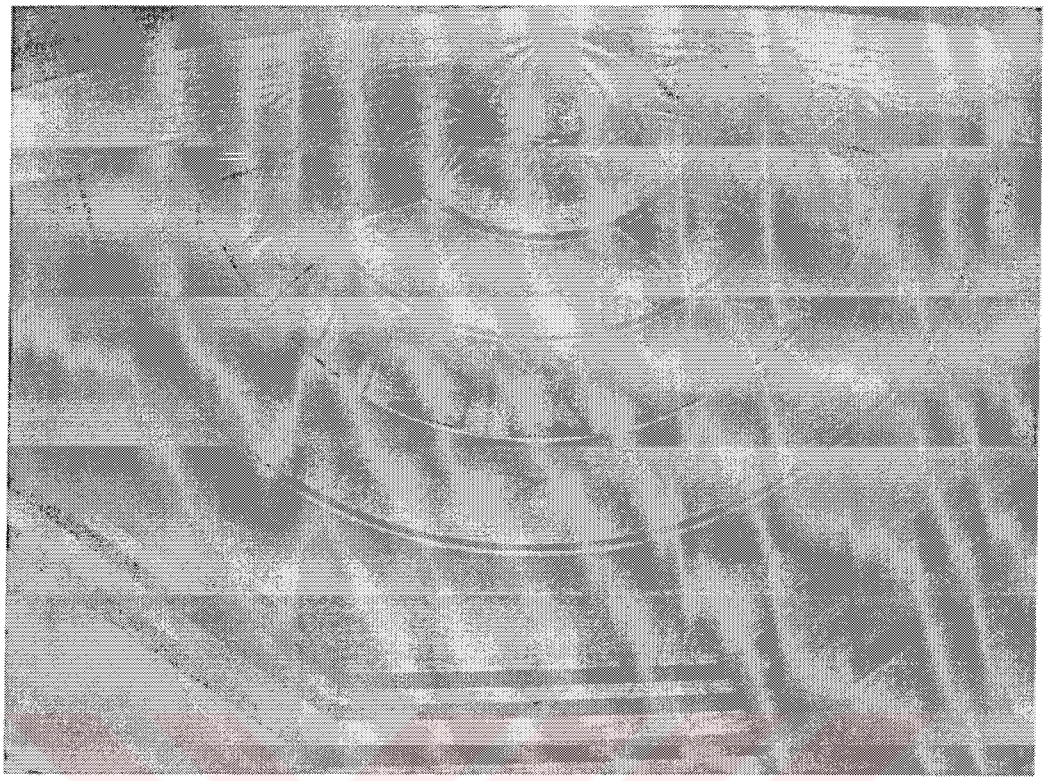

Resim 5.167 Mihrabın yeniden yapılan tepe taşı

Resim 5.168 Mihrabın İzmir Kestanepazarı Camisi'deki orjinal tepe taşı

Resim 5.169 Mihrabın tepe taşı detayı

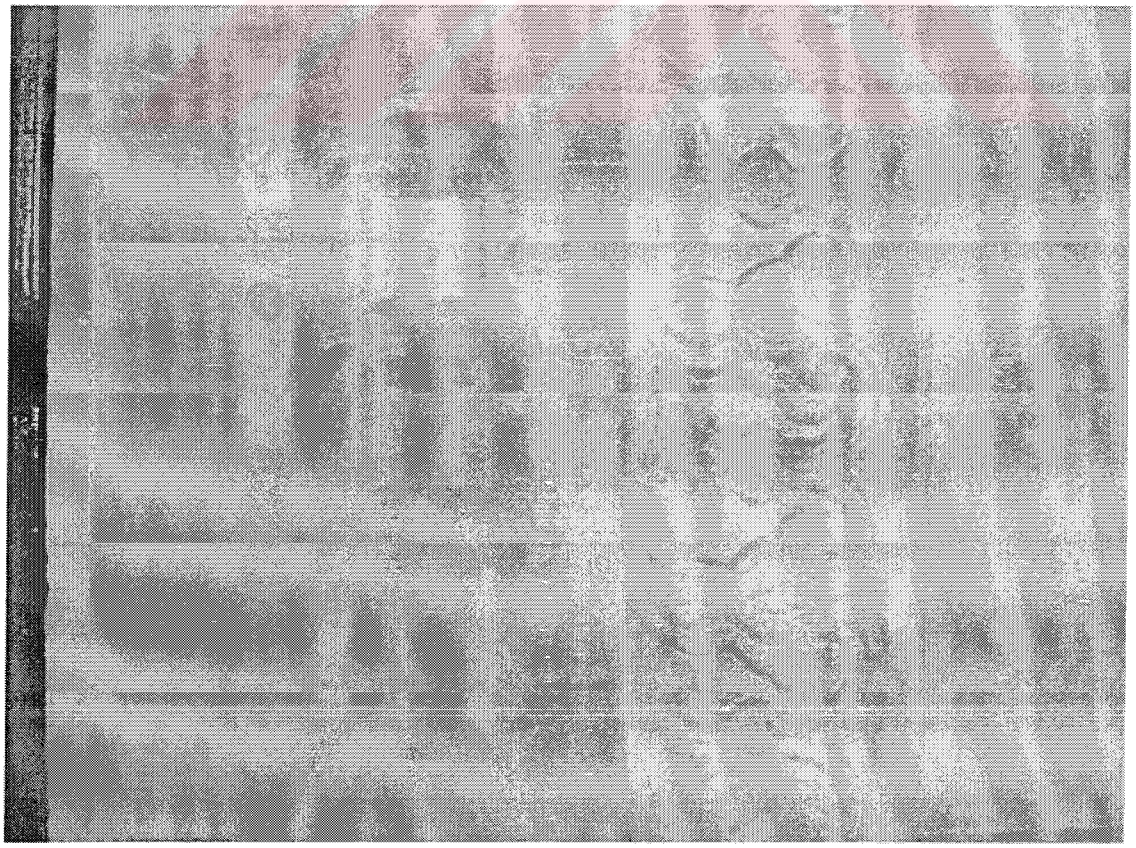

Resim 5.170 Mihrabın Kenar profili

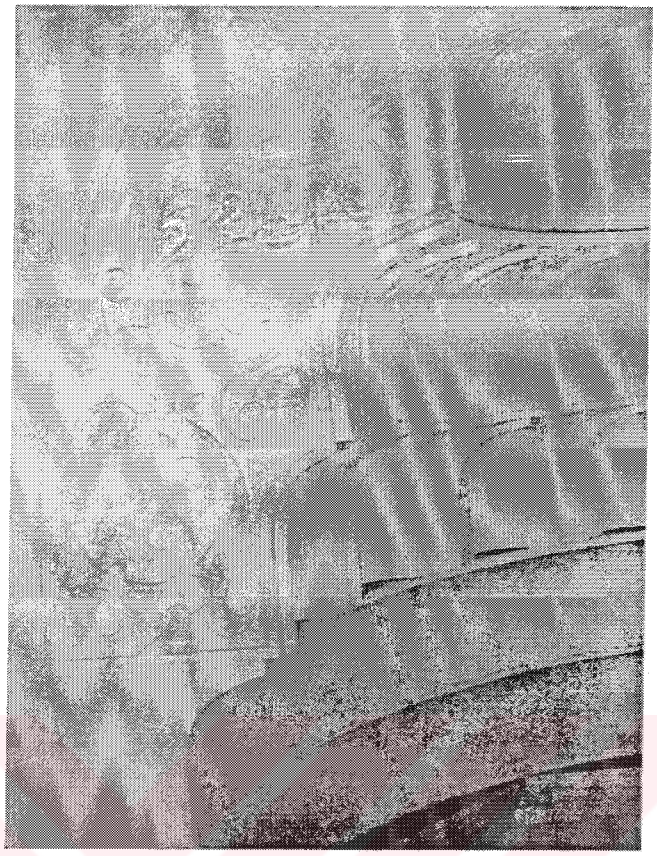

Resim 5.171 Mihrabın tepe taşı üzerindeki bezemeler

Resim 5.172 Mihrabın üstten bir görünüşü

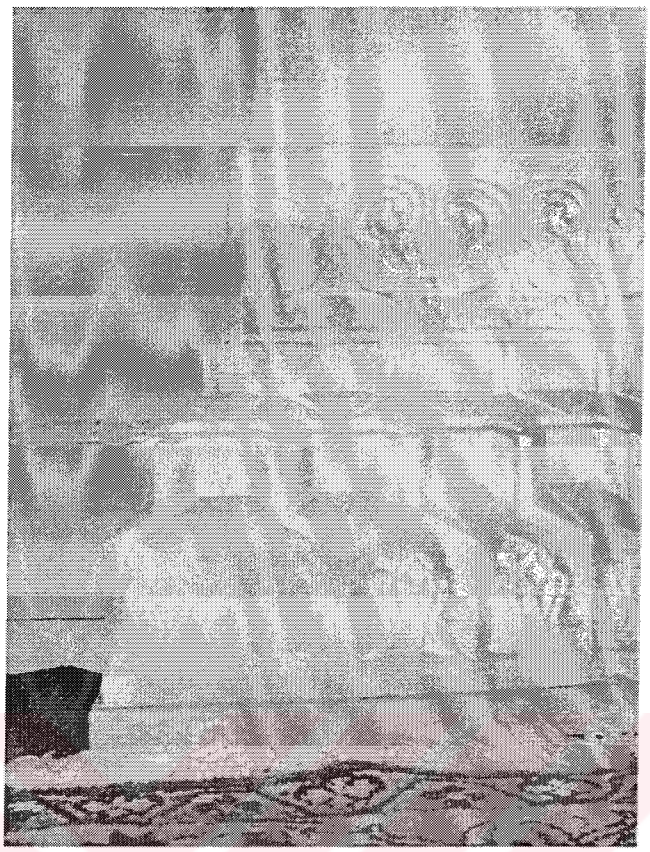

Resim 5.173 Mihrabın Kenar profili

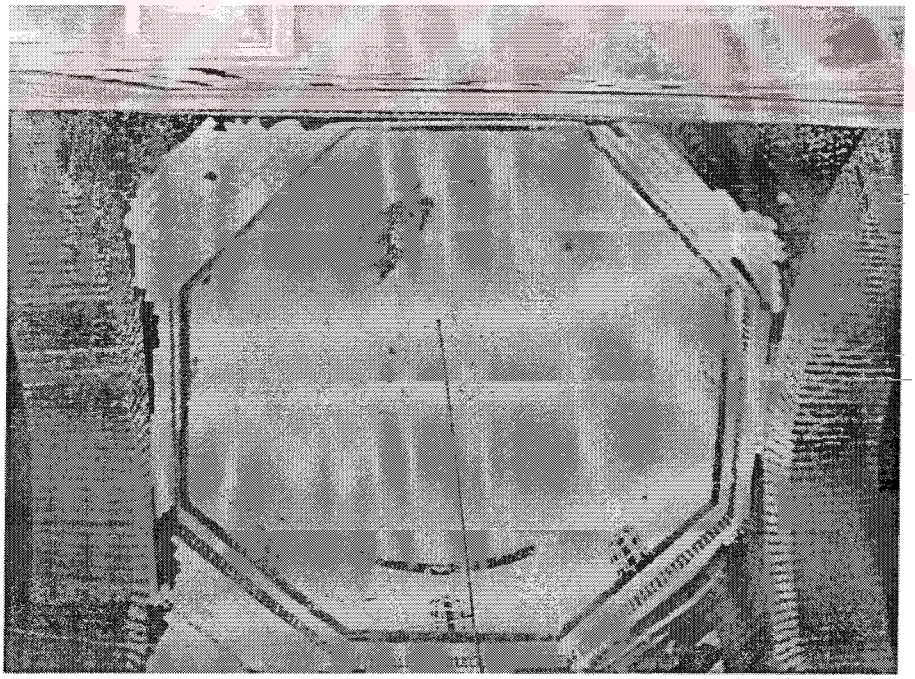

Resim 5.174 Mihrap üzerindeki sekizgen kasnaklı alçı bezemeli kubbe ve orjinal yeşil çinilerden oluşan pandantifler

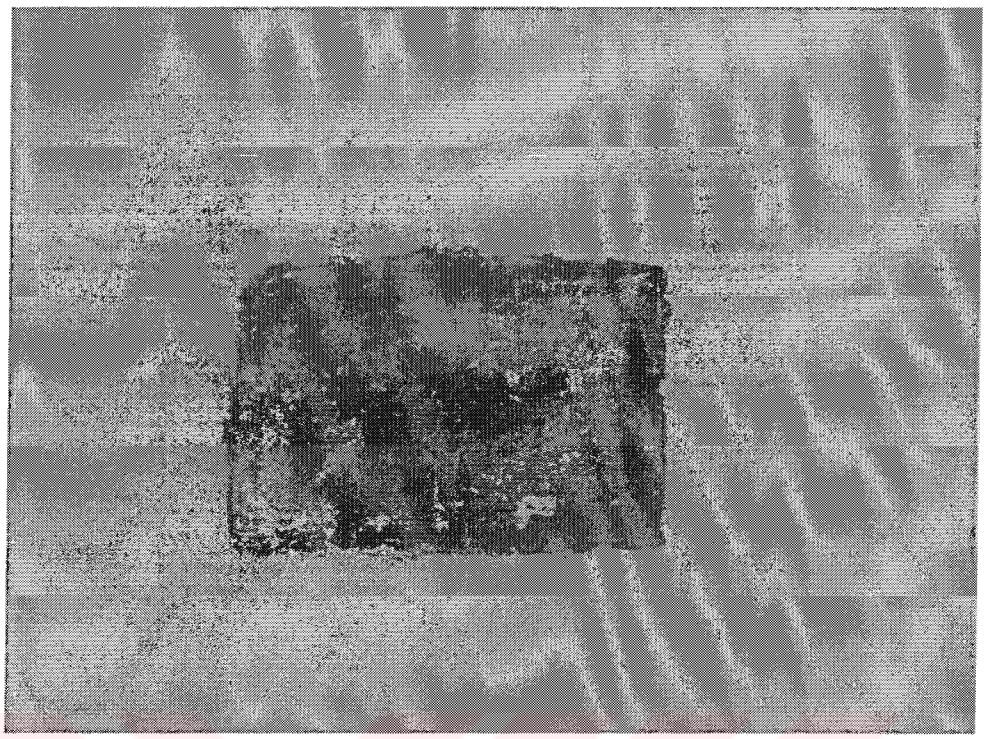

Resim 5.175 Doğu Cephesi'nin iç yüzündeki kuşak yazısı kalıntıları

Resim 5.176 Batı Cephesi P1 penceresi

Resim 5.177 Batı Cephesi P1 penceresi söve detayı

Resim 5.178 Batı Cephesi P2 penceresi

Resim 5.179 Batı Cephesi P4 penceresi

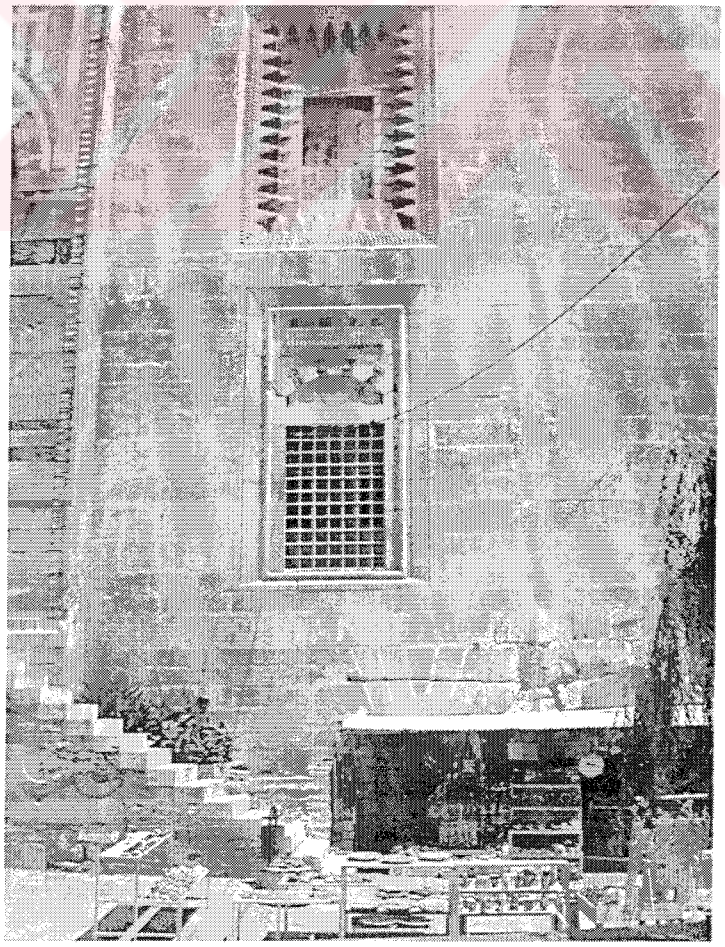

Resim 5.180 Batı Cephesi P1 ve P3 pencereleri

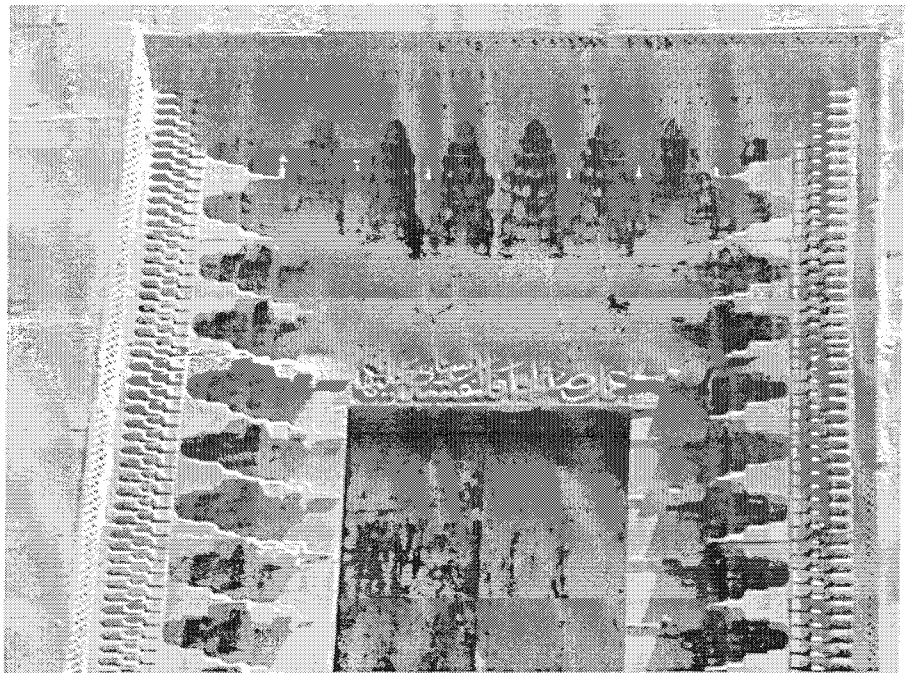

Resim 5.181 Batı Cephesi P3 penceresi

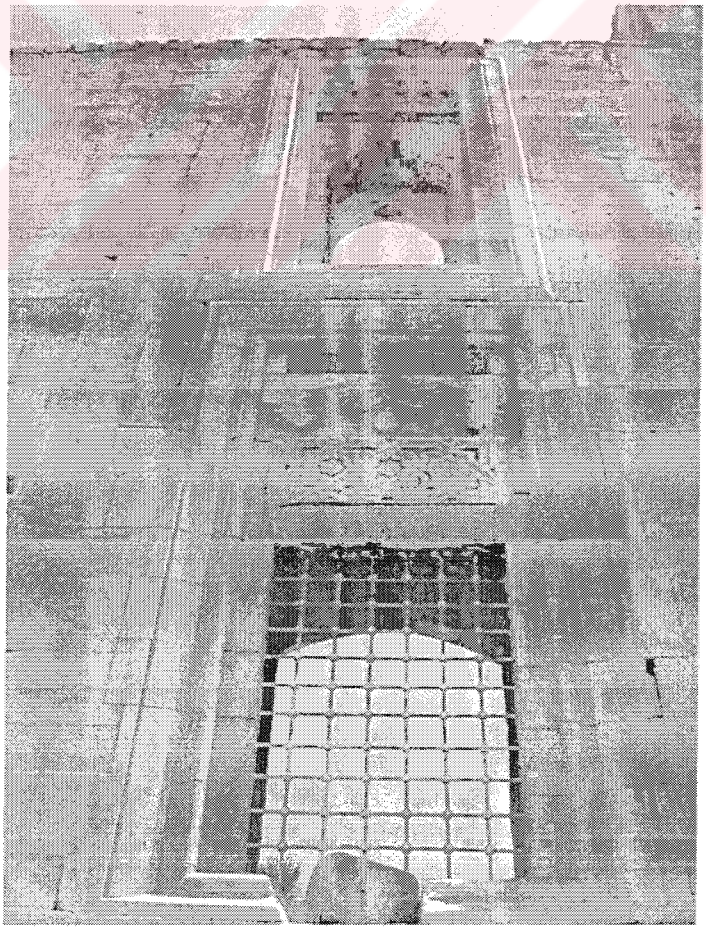

Resim 5.182 Batı Cephesi P7 ve P8 avlu pencereleri

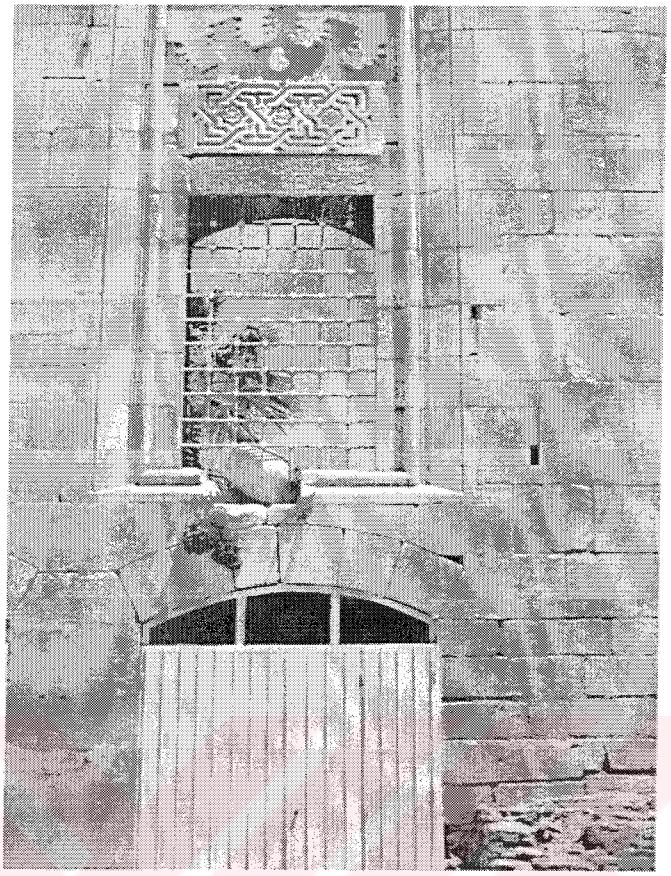

Resim 5.183 Batı Cephesi avlu pencersi ve altındaki dükkan modülü

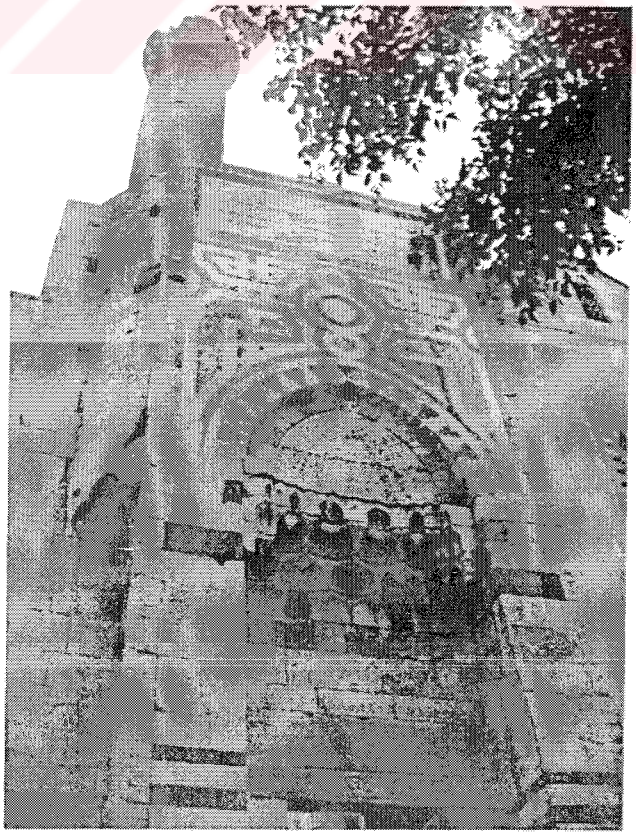

Resim 5.184 Batı Cephesi'nin görkemli giriş portali

Resim 5.185 Batı Cephesi portali ve minaresine bakış

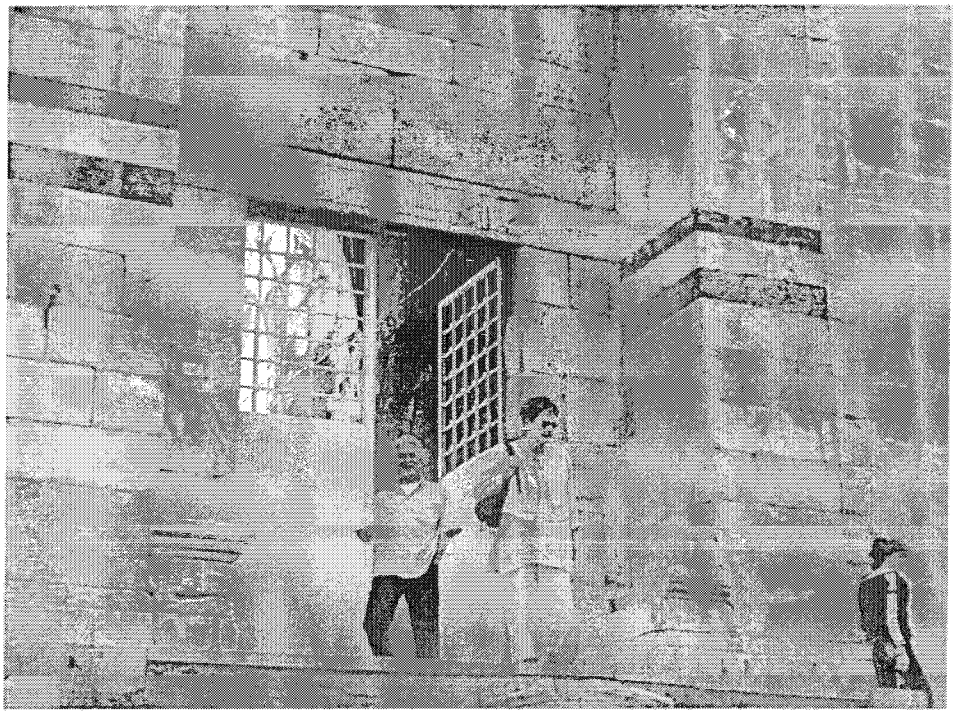

Resim 5.186 Batı Cephesi Portali

Resim 5.187 Batı Cephesi Portali

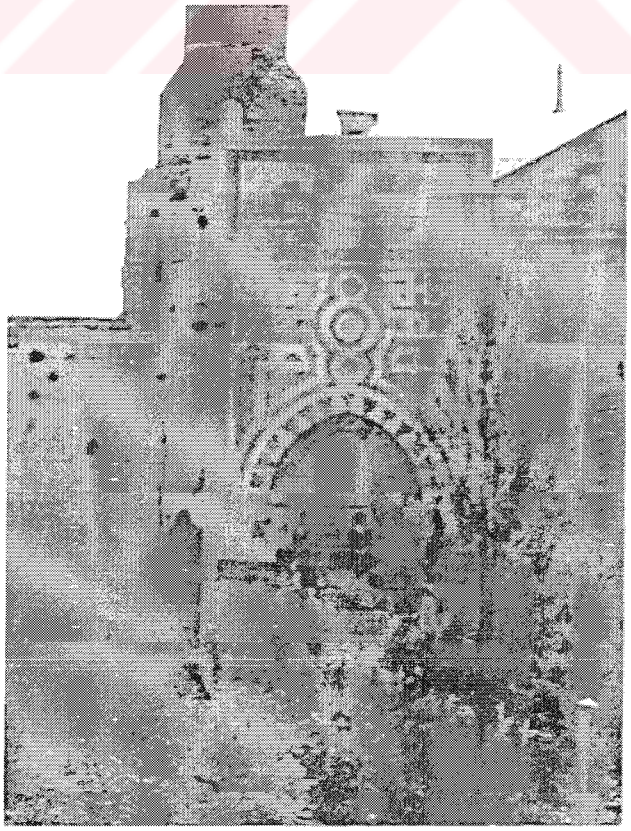

Resim 5.188 Batı Cephesi Portali

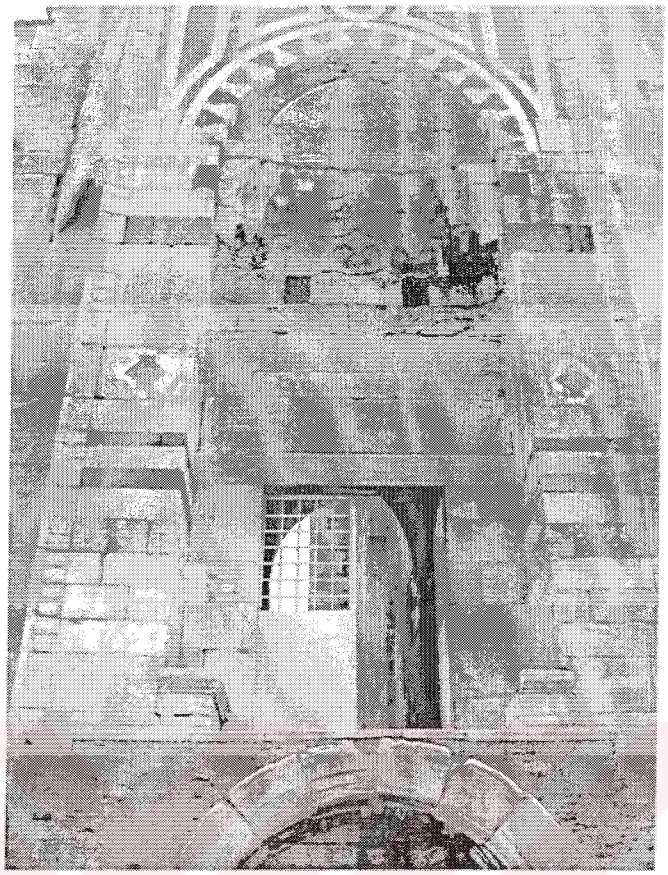

Resim 5.189 Batı Cephesi Portali

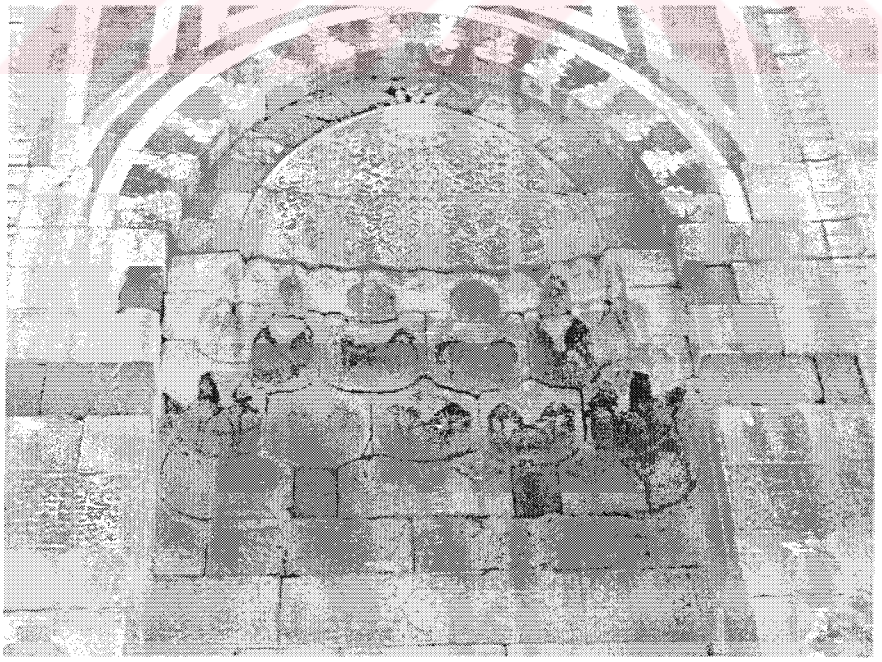

Resim 5.190 Batı Cephesi Portali stalaktitleri

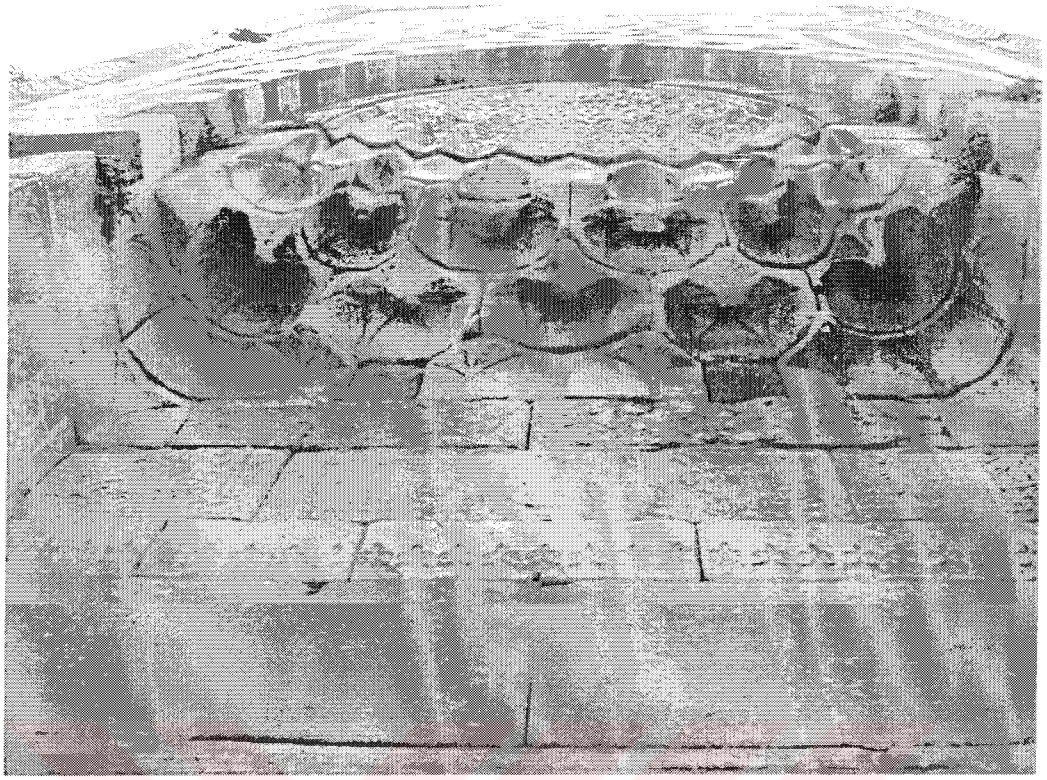

Resim 5.191 Batı Cephesi Portali stalaktitleri

Resim 5.192 Batı Cephesi Portali'nin kenar profil detayı

Resim 5.193 Batı Cephesi Portali stalaktitlerine alttan bakış

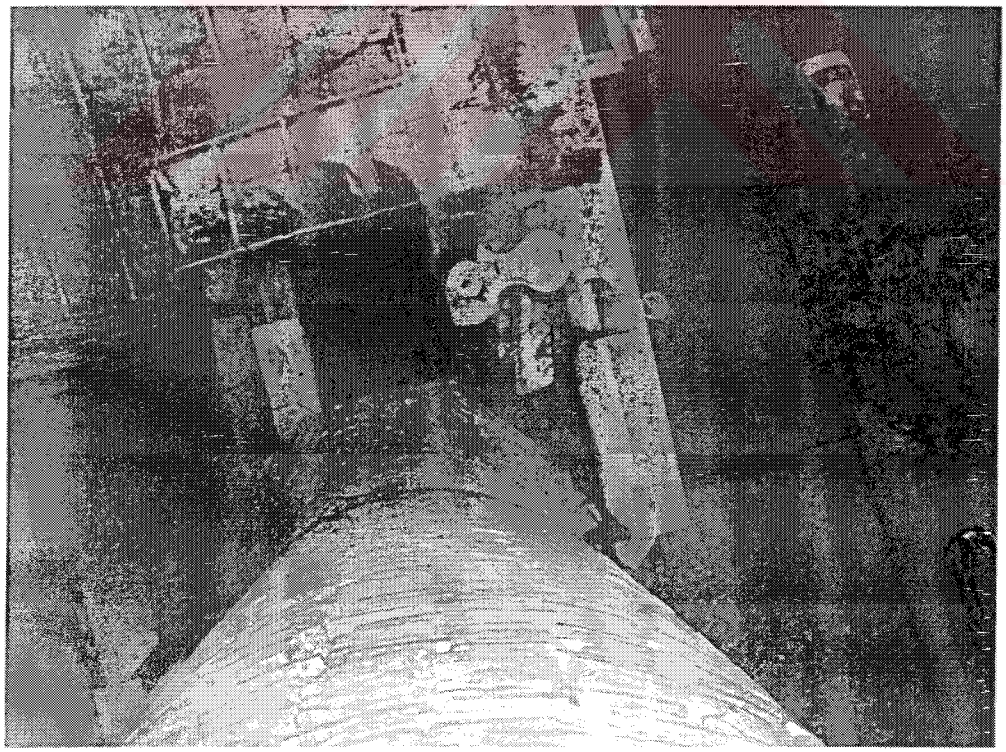

Resim 5.194 Batı Cephesi Minaresinden portalin üzerine bakış

Resim 5.195 Batı Cephesi önünde yerde bulunan portalin kırık zambak parçaları ve birkaç kaide örneği

Resim 5.196 Avludaki S1 sütunu başlığı

Resim 5.197 Avludaki S4 sütunu başlığı

Resim 5.198 Cami içerisindeki Roma sütun başlığı

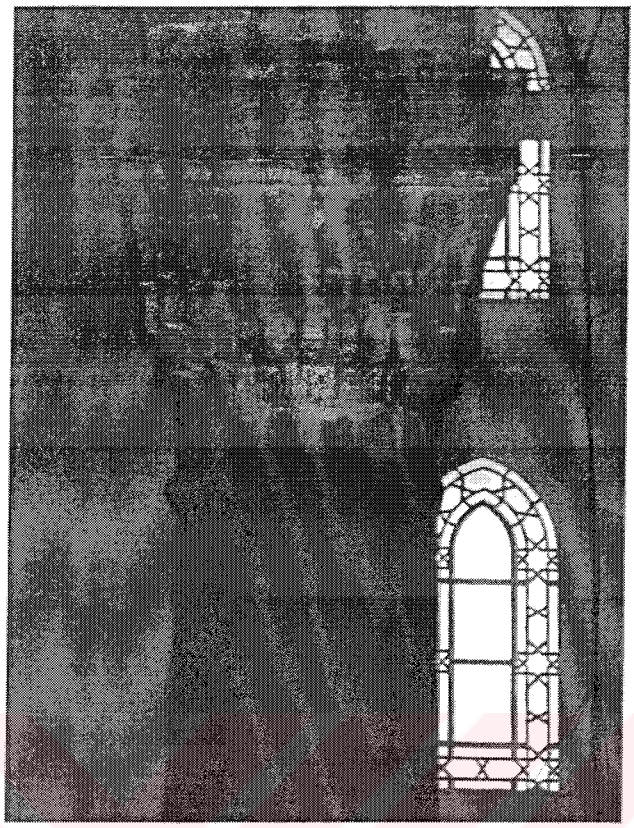

Resim 5.199 Cami içerisindeki mukarnaslı sütun başlığı

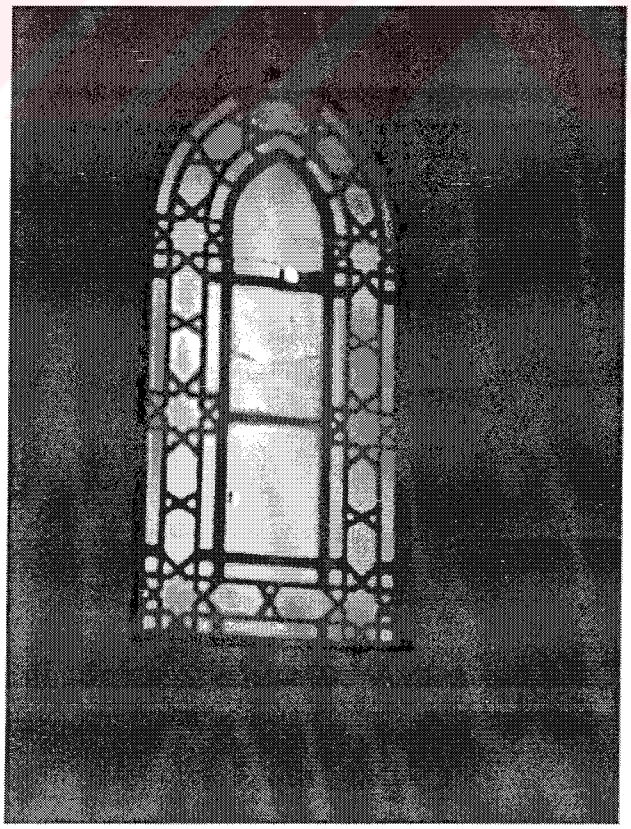

Resim 5.200 Camideki üst kot pencerelerin içlik detayı

Resim 5.201 Cami girişindeki sütunların başlık detayı

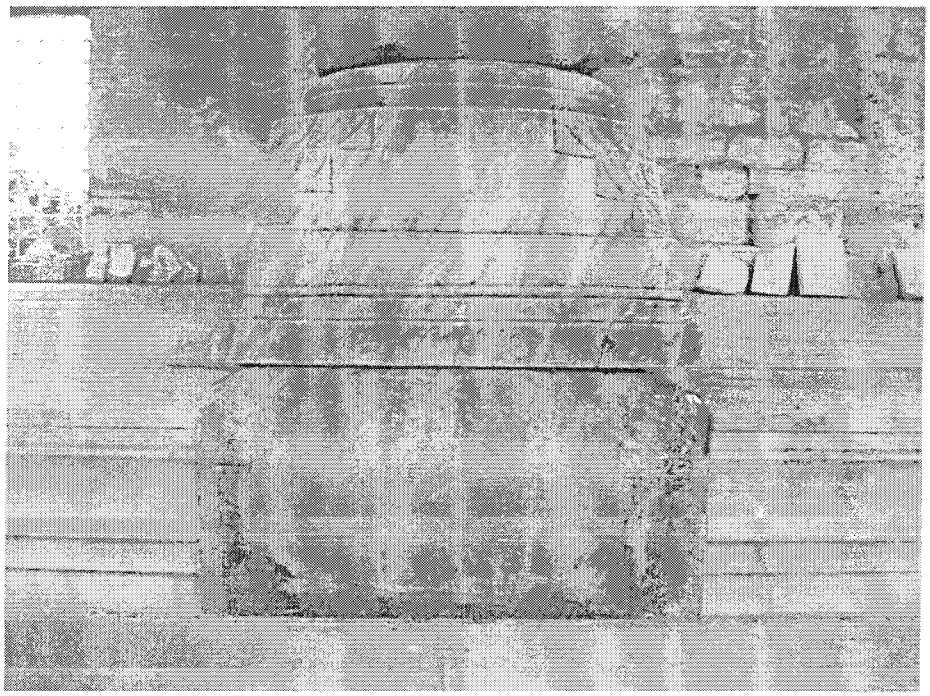

Resim 5.202 Avludaki S2 sütununun kaidesi

Resim 5.203 Avludaki S4 sütununun kaidesi

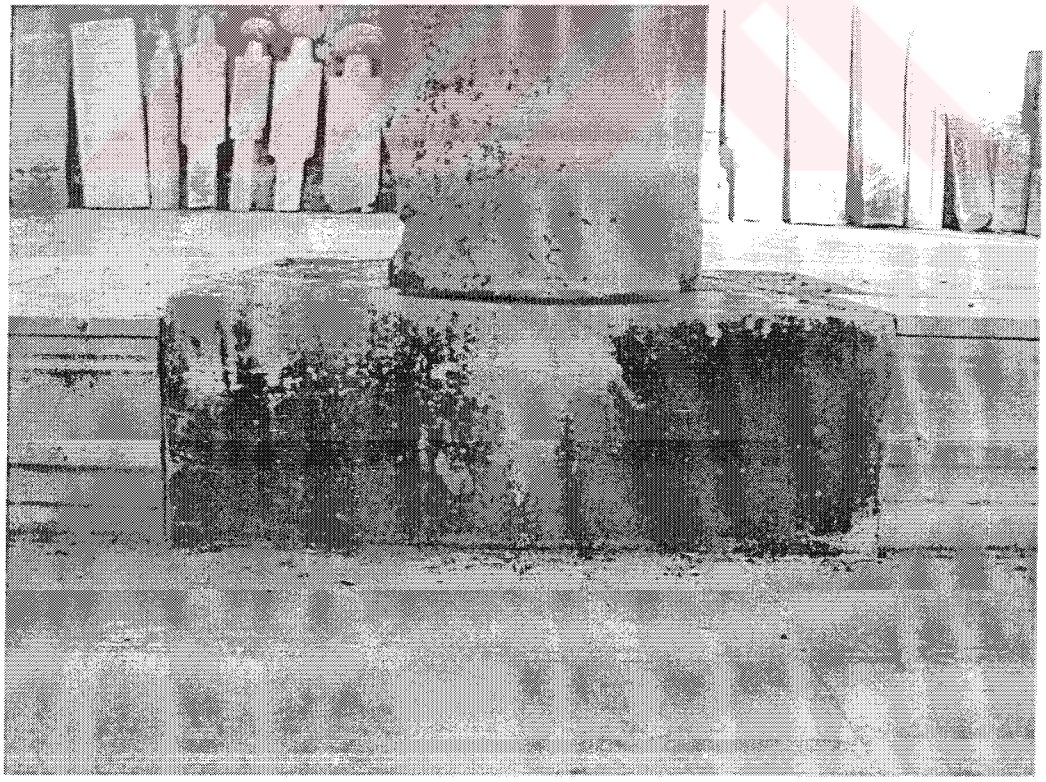

Resim 5.204 Avludaki S11 sütunu üzerinde Roma yazısı görülmüştür.

Resim 5.205 Avludaki S12 sütunu

Resim 5.206 Avluda Batı Cephesi'nin iç yüzündeki Retorasyonda kullanılmamış sütun kaideleri

Resim 5.207 Avluda Batı Cephesi'nin iç yüzündeki 6 adet sütun kaidesi

6. KORUMA DURUMU

6.1 Yapının Geçirdiği Onarım ve Restorasyonlar

19.yüzyılın sonlarına kadar etrafı otlarla kaplanmış bir halde ve çok kötü durumda olan yapının, 19.yy'ın ikinci yarısında bir süre kervansaray olarak kullanıldığı söylenmektedir (Aslanapa, 1977). Bu dönemde yapılan bir takım değişiklikler binada tahribata da neden olmuştur. Güney duvarındaki mihrap sökülmüş ve buraya bir kapı açılmıştır. Yine bu dönemde doğu ve kuzey kapılarından kitabeleriyle çeşitli mimari parçaları sökülerek alınmıştır. Yapılan değişiklikler, bakımsızlık ve yanlış kullanım yapının, günümüze gelinceye kadar özgün parçalarının bir kısmını yitirmesine ve harap hale gelmesine sebep olmuştur (Bayat, 1985).

1654 ve 1664 yıları daha etken olmak üzere çeşitli tarihlerdeki depremler sonucunda minarelerden biri ve revakların bir kısmı yıkılmıştır (Bayat, 1985).

1895'te Avusturya Arkeoloji Enstitüsü'nün Efes'te yürüttüğü çalışmalarla birlikte yapının avlusunda düzenleme ve temizleme çalışmaları yapılmıştır. Yapı, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir. Bundan sonra da bazı zamanlarda restorasyon görmüştür. Bu çalışmalarda genellikle yapının temizliği yapılmış, ardından da yapının yan neflerinin üstü örtülmüştür.

1975 yılında Vakıflar tarafından yapılan restorasyonda, çatı yenilenmiş, pencere boşluklarının içlik ve dışlıkları ile cami mekanının iç sıva ve badanası yapılmıştır. Caminin orta akstaki giriş kapısı, yanlardaki ikişer kapılar, avlu giriş kapıları ve alt sıra pencereler, kapılardaki lokma demir parmaklıklar da yapılmıştır.

1990 yılında yine Vakıflar tarafından yapılan restorasyonda cami mekanının içi ve avlu memer kaplanmıştır. Yer yer bir kaç mermer blok dışında orjinal döşemeler görülmemiştir. 1975 yılında yapılan pencerelerden onarım gerektirenlerin, onarımları yapılmıştır. Daha önceleri belli bir dönem kervansaray olarak da kullanılmış olan yapının mihrabının olduğu yerde kapı açılarak yerleşim merkezine daha kolay ulaşım sağlanmıştır. Ancak bu kapının açılmasıyla da birlikte mihrabın orjinal parçaları dağılmış ve bir çoğu yok olmuştur. Bu restorasyon sırasında mihrap kitabesi Agora'da bulunarak getirilmiş, yerinde dağılmış vaziyetteki bazı parçalarıyla da birleştirilerek, Falkener'in çiziminden de yararlanılarak mihrap orjinaline uygun olarak yeniden yapılmıştır. Mihrabın orjinal tepe taşı halen İzmir Kestanepazarı Camisi'nde yer almaktadır (Resim 5.168).

6.2 Yapının Mevcut Durumu

İsa Bey Camisi'nin yakın bir tarih olan 1970 yıllarındaki fotoğraflarına bakıldığında, 1975 ve 1990 yıllarındaki restorasyonlardan önce ne kadar harap durumda olduğu anlaşılmaktadır (Resim 5.1). Ancak yapılan restorasyonlarda yapının gerek bünyesine, gerekse orjinal görünümüne zarar verecek hatalar yapılmıştır.

En önemle dikkat edilmesi gereken husus rutubet sorunudur. Cami içerisinde zeminden ve çatıdan gelen rutubet vardır. Avlu zemini araştırdığımız kaynakların da desteklediğine göre orjinalde tamamen mermer kaplıymış. Hatta Evliya Çelebi Seyahatnamesinde, avluya ayakkabıların çıkarılıp girildiğini belirtmiştir. 1990 restorasyonunda avlunun havuz etrafındaki orta kısmı toprak bırakılmıştır. Dolgu olduğunu tahmin ettiğimiz bu zeminden ise cami içine su sızıntısı olduğunu, cami içindeki avluya bakan duvarda görmek mümkündür.

Çatıdaki onarımlar sonrasında ise beşik çatının dere kısımlarından su sızıntısı olduğu görülmüştür. Çatının halen derelerinden yağmur yağdığında su sızdırdığı söylenmektedir. İki beşik çatının altındaki tuğla kemerlerle taşınan caminin orta duvarında, doğu ve batı cephelerinin üst kotlarında rutubet izlerine rastlanmıştır (Resim 5.28, 5.32).

1990 yılında yapılan pencerelerdeki onarımlardan sonra yine caminin yan neflerindeki güney cephesine bakan pencere dışlıklarında patlamalar olmuştur (Resim 6.3). Avluya bakan cami cephesinin kasnaktaki penceresinde birkaç cam kırığı tespit edilmiştir. Diğer kasnaklardaki pencereleri teker teker gezmemiz mümkün olamamıştır ancak onlarda da cam kırıkları olabileceğinde şüphelenilmektedir. Bu da yapının kubbelerinin rutubete maruz bırakacaktır.

Güney Cephesi'nde daha yoğun olmak kaydıyla avlu duvarının üzerinde, yapının tüm cephelerinde otsu bitkilerin varlığı gözlenmiştir. Bu otlanmanın avlu duvarı üzerinde olanları cami görevlisi tarafından zaman zaman temizlenmektedir. Ancak Güney Cephesi'ndekilere ulaşmak mümkün olmamaktadır.

Batı cephesi'ne çatı restorasyonu sırasında zift sıçramıştır (Resim 6.2). Batı cephesinin cami duvarı üzerindeki bu izler oldukça yoğun ve kötü durmaktadır. Batı Cephesi'nde cami mekanının altındaki dükkanların kemerlerinde ise çimento sıva kullanılmıştır (Resim 6.1).

Kuzey, Doğu ve Güney Cepheleri'nin çeşitli yerlerindeki derzlerde çimento sıva kullandığı görülmüştür.

Cami içerisinde restorasyonda yapılan sıva gerek kubbelerde gerekse duvarlarda yazı kuşaklarının, kalem işlerinin algılanmasını tamamen imkansız kılmıştır.

Yapının minberi kırık bir şekilde doğu tarafı iç yüzünde depo edilmiş olarak durmaktadır.

6.3 Koruma Önerileri

Çatı derelerinin onarılılarak yapının beden duvarlarında çatıdan gelen rutubetin engellenmesi gerekmektedir.

Zeminin orjinal kullanımının da tamamen mermer kaplama olduğu tahmin edildiğinden, avludaki havuzun etrafındaki toprak dolgu olan kısımdan yağmur sularının yapı temellerine, oradan da beden duvarlarına yürüdüğü görülmektedir. Avlu zemininin orijinal kullanımında tamamen mermer kaplama olması ihtimali de göz önüne alındığında, avluda toprak zemin olan kısım yapılarak, cami içindeki özellikle avluya bakan cephedeki rutubet problemi ortadan kalkacaktır. Havuzun içerisinde oluşan otsu bitkilerin temizlenerek havuzun orijinal kullanımına uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Çatıdaki kubbe pencerelerinin kırık olan camlarının onarılması uygun olacaktır.

Güney Cephe başta olmak üzere kırılmış ve patlamış olan pencere dışlıklarının onarılması gerekmektedir.

Batı Cephesi'ndeki zift izlerinin uygun temizleme malzemeleri kullanarak temizlenmesi sağlanmalıdır. Temizleme işlemi sırasında cephenin kesme mermer kaplama taşlarına zarar verilmemesi gerekmektedir. Bu yüzden de malzeme seçimi çok önemlidir.

Yapının Batı Cephesi'ndeki çimento sıva cephenin özgün taşlarının bünyesine zarar vermektedir. Söz konusu sıvanın temizlenmesi gerekmektedir.

Yapının birçok yerindeki otsu bitki oluşumlarının temizlenmesi gerekmektedir.

Avlu duvarı üzerindeki beton harpuştanın yerine, kesme taşlardan oluşan geleneksel kireç harçla uygulanacak harpuşta yapılması gerekmektedir.

Doğu Cephesi kapısının üzerindeki kırık taşları düzenlenerek, kulenin üzerine kireç harç uygulamalı taş harpuşta yapılması gerekmektedir.

Kuzey Cephesi'nde yıkık olan duvarın uygun taş malzemeyle tamamlanması ve cephede oluşan otsu bitkilerin temizlenmesi gerekmektedir.

Camide abdest almak için orijinalde kullanılan mekanların şu an dükkan olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bu mahallerin şu anki kullanımına devam edilmesi, ancak abdest alma ihtiyacının karşılanabilmesi için uygun bir mekan ayarlanması gerekmektedir. Şu an kullanılmayan Batı Cephesi'nin kuzey kanadında dükkan modüllerinin bu amaç için düzenlenerek, bu ihtiyacın karşılanmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Bu düzenleme sırasında yapının bünyesine zarar verecek herhangi bir ek yapılmamalı ve oluşabilecek rutubet problemi için de önlem alınmalıdır.

Resim 6.1 Batı Cephesi'ndeki dükkanların üzerinde çimento harç kullanılmış

Resim 6.2 Batı Cephesi'deki zift izleri

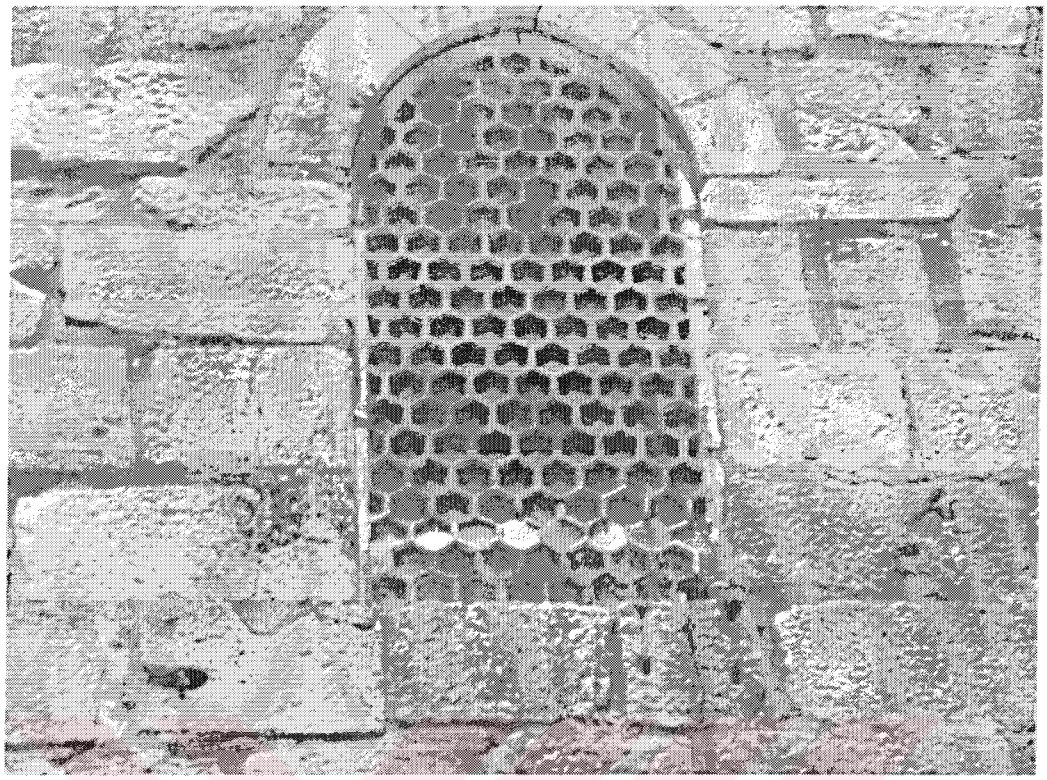

Resim 6.3 Güney Cephesi'ndeki patlamış pencere dışlıkları

6.4. Restitüsyon Raporu

Tez kapsamında özelliklerini ayrı ayrı ele aldığımız cami ve avlu bölümlerinden avlu kısmının restitüsyonunun hazırlanmasına karar vermemiz, cami mekanının büyük ölçüde, gravür ve kaynaklardan edindiğimiz bilgiler ışığında aslına uygun olarak ayakta durduğunu göstermesinden kaynaklanmaktadır. En önemli restitüsyon hazırlanabilecek kısımlar mermer minberin orijinal parçalarının belgelenerek rekonstrüksiyon yapılması, duvardaki yazı kuşaklarının da reprüdiksüyon yapılması için hazırlanacak restitüsyonlar olabilir. Ancak bu çalışmalar ayrı birer araştırma konusu şeklinde ele alınması gereken, büyük ekip ve ekipman gerektiren çalışmalardır.

Avluda halihazırda sütunlar, sütun kaidelerinin oturdukları kaide taşları, çeşitli sütun başlıkları bulunmuştur. Mevcut sütunların altında yer alan kaideler dışında, avluda serbest halde bulunan 6 adet (bkz.detay no 04) sütun kaidesi bulunmaktadır. Mevcut durumu Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1990 yılında yaptığı restorasyonda almıştır.

S1 mermer sütunun sütun başlığının altına ince bir ek kısım koyarak sütun boyunu yükseltmek uygun görülmüştür.

Kaidesi mevcut yerinde bulunan kaidedir (bkz.detay no 03). Tüm sütunların olduğu gibi bu sütunun da koordinatı sabit kabul edilmelidir. Sütun başlığı (A) mevcutta bulunan sütun başlığı olması gerekir.

S2 sütunu avludaki en uzun olup, diğer sütunlar bunun kotuna çıkartılmak için ek kısımlar kullanılmalıdır. S2 sütunu altındaki kaide S3 sütunu altına kaydıralarak S3 sütunu altına da avluda bulunan (bkz.detay no 04) kaidelerden biri koyulabilir. Sütun başlığı (A) mevcutta bulunan sütun başlığı olarak kullanılır.

S3 sütununa ek yapılması gerekmektedir. Sütun başlığı S1 sütunun başlığı ile aynı olup üst profili kaybolduğundan aslına uygun olarak yapılıp eklenerek, (A) sütun başlığı detayına uygun hale getirilir.

S4 sütunun başlığı avluda başka eşi olmayan tek bir başlıktır. (C) Kaidesi yerinde mevcut olan kaidedir (bkz.detay no 03).

S5 mermer sütunun sütun başlığının altına ince bir ek kısım koyulur. Sütun başlığı (B) mevcutta bulunan sütun başlığıdır. Kaidesi avluda bulunan kaidelerdendir (bkz.detay no 04).

S6 mermer sütunun sütun başlığının altına ince bir ek kısım koyulur. Sütun başlığı (B) mevcutta bulunan sütun başlığıdır. Kaidesi avluda bulunan kaidelerdendir (bkz.detay no 04).

S7 mermer sütununun neredeyse yarıya yakını kaybolmuştur. Bu yüzden sütuna ek yapılmalıdır. Sütun başlığı sembolik avludaki S2 sütunun başlığına (A) uygun bir görünümde yeni yapılacaktır. Kaidesi avluda bulunan kaidelerdendir (bkz.detay no 04).

S8 sütununa da ek yapılması gerekmektedir. Kaidesi avluda bulunan kaidelerdendir. (bkz.detay no 04). Sütun başlığı(B) mevcutta bulunan sütun başlığıdır.

S9 sütunu altında bezemesiz düz bir mermer blok kaide bulunmaktadır. Bu taş blok da eskidir ve yerinde muhafaza edilmelidir. Sütun başlığının da B başlığına benzemekle birlikte biraz farklı bir detaya sahip olduğu gözlenmiştir. Bu sütun başlığı da (D) yerinde kullanılacaktır. Sütun boyuna ek yapılması gerekmemektedir.

S10 sütununa sütun başlığı sembolik olarak, avludaki S2 sütunun başlığına (A) uygun bir görünümde yeni yapılacaktır. Sütun boyuna ek yapılacaktır. Kaidesi mevcutta olmadığından S9 sütunundaki gibi blok kaide yapılıp koyulacaktır.

S11 sütununa sütun başlığı sembolik olarak, avludaki S2 sütunun başlığına (A) uygun bir görünümde yeni yapılmalıdır. Kaidesi avluda bulunan kaidelerdendir (bkz.detay no 04). Sütun boyuna ek yapılmalıdır.

S12 sütununa sütun başlığı sembolik olarak, avludaki S2 sütunun başlığına (A) uygun bir görünümde yeni yapılacaktır. Sütun boyuna ek yapılacaktır. Kaidesi mevcutta olmadığından S9 sütunundaki gibi blok kaide yapılıp koyulmalıdır.

Avlu ve cami duvarlarındaki revak kemerlerinin oturtulduğu üzengi taşları sıra gelen sütunların hizalarınındadır. U şeklindeki revak izlerinin ve kaynakların verdiği bilgiler doğrultusunda tek eğimli revak örtüsü yapılması uygun görülmüştür.

Avlu zemini orjinalde de mermer kaplama olarak kullanıldığı birçok kaynakta açıkça belli edilmiştir. Toprak dolgu olan kısmı mermer kaplama yapılmalıdır.

Avlu duvarları tek eğimli çatı yönünde tek eğimli taş harpuşta yapılmalıdır.

Batı Cephesi'nde avlu duvarı cephe destek ayağının altında serbest halde bulunan antik dönem kalıntıları ve batı portalinin üzerindeki orijinal zambak şeklindeki taşların parçaları belgelenerek koruma altına alınmalıdır. Zambak şeklindeki taşlar, kapı üzerindeki çok iyi durumdaki bir adet taşla birlikte orijinal yerine kaldırılmalıdır. Pencerelerin ve kapıların kapaklarının Birgi Ulu Cami'nin orijinal kapakları gibi olabileceği tahmin edilmektedir.

Kuzey Cephesi'nin doğu kanadındaki yarısına kadar açık olan pencere boşluğunun tamamen orijinalden açık olduğuna karar verilmiştir. Kuzey Cephesi'nin yıkık olan duvar kısımlarında kapının orijinal kapı sövesi kalıntıları belgelenerek, (bkz.detay 06) Falkener'in gravürlerinden de faydalanarak kuzey kapısı orjinaline uygun olarak yeniden yapılabilecek bilgi edinilmiştir (Resim 5.7).

Doğu Cephesi'ndeki kapının yanında avlu duvarındaki pencere açılacak ve Doğu kapısı Falkener'in gravürlerinden de faydalanarak orjinaline uygun olarak yeniden yapılabilecek durumdadır (Resim 5.10).

7. BÖLÜM: SONUÇ

7.1 İsa Bey Camisi'nin Taşıdığı Önem ve Dönem Mimarisinden Farklılaştığı Mimari Özellikler

Aydınoğlu İsa Bey tarafından 1375 yılında inşa ettirilen İsa Bey Camisi, dönemin önemli merkezi olan Selçuk'ta inşa edilmiş, bu yapı merkezinde de Aydınoğullarının diğer yapıları gelişmiştir. Söz konusu eser, revaklı avlusu ve cephe mimarisi ile önem taşımaktadır. Beylikler dönemi cami mimarisinden farklılaşan fakat Osmanlı selatin camilerine ışık tutan yapılardan olmuştur. Caminin planı, Şam Emeviye Camisinden gelen Diyarbakır Ulu Camisi ve Artuklu camilerine dayanmaktadır (Aslanapa,1977). Şamlı olan mimar, Suriye cami mimarisinin farklı bir denemesini İsa Bey Camisi'de uygulamıştır. Bu uygulamadaki yenilik ise revaklı avlunun cami bünyesine katılmasıdır. Bu yapının yapıldığı dönemden sonra yapılan Türk camilerindeki avlu planı ve duvar mimarisinin ilk kaba hatları bu camide görülmektedir. Minarelerin cami mimarisindeki kullanımı daha sonra Osmanlı Mimarlığında da çok gördüğümüz gibi avlu-harim birleşiminde yükselmesi olmuştur. İsa Bey Camisi diğer küçük ölçekli Beylikler dönemi camilerine göre oldukça büyük ve görkemli bir yapıdır. Bu yapı aynı dönemlerde yapılmış Manisa Ulu Camisi gibi Anadolu'da Türkler tarafından yapılmış revaklı avluya sahip en eski camilerdendir. Yapının mimari plan özellikleri dışında süsleme elemanlarının çeşitliliği ve değişik bölgelerin birlikte denendiği bir sentez olması özelliğiyle, Osmanlı mimarisine kaynak oluşturması açısından da, son derece önemli bir yapıdır.

Caminin önde gelen özellikleri arasında, pencereli, revaklı ve şadırvanlı avlulu camilerin ilk örneklerinden olması ve Niğde Sungur Bey Camisinden sonra iki minareli camilerin ilklerinden olması öne çıkmaktadır (Aslanapa, 1977). Minarenin cami estetiğinde bir unsur olarak kullanılması, Türk mimarisinde çok kullanılan minarelerin avlu-harim birleşme çizgisinde yükselmesi, stalaktitli sütun başlıkları, düz mermer levhalarla kaplı ve birbirinden farklı iki sıra taş süslemeyle bezeli pencerelerle delinmiş cepheleri, caminin ilk anda göze çarpan diğer özellikleridir.

İsa Bey Camisi taşıdığı birçok önemli mimari özellik, yapıldığı dönemde getirdiği birçok yenilikli Beylikler dönemi mimarlığı ile Osmanlı mimarlığı arasında köprü oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

Akın, H., (1968), Aydınoğulları Hakkında Bir Araştırma, Ankara.

Aslanapa, O., (1977), Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı-14. Yüzyıl, Devlet Kitapları, Ankara.

Bayat, A. H., (1985), "İsa Bey Camii", Bilim Birlik Başarı Dergisi, 40: 10-13.

Bayat, A. H., (1993), Anadolu Beylikleri Döneminin En Önemli Eserlerinden Aydınoğlu İsa Bey Cami Kitabeleri, TTK Basımevi, Ankara.

Çelik, H., (1995), İsa Bey Camii, İstanbul.

Daş, E., (1997), "Selçuk'daki Türk Hamamları", Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu, 4-6 Eylül 1997, Selçuk Belediyesi, Selçuk, s.385-396.

Duran, R. ve Gökçe, T., (1997) "Ayasuluk Kitabeleri", Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu. 4-6 Eylül 1997, Selçuk Belediyesi, Selçuk. s. 367-373.

Falkaner, E., (1862), Ephesus and the Temple of Diana, London.

Göksoy, H.A., (2004), "Aydınoğulları ve Selçuk'daki Eserleri", İlgi Dergisi, 108: 22-27.

Hasol, D., (1998), "Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü", Yapı Endüstri Merkezi Yayınları: s.199,392.

İslam Ansiklopedisi, (2000), 'Aydınoğulları', Türkiye Diyanet Vakfı, cilt 4: s.241.

Kalfazade, S., (1995), İsa Bey Camii, Troya Basımevi, İstanbul.

Kızıltan, A., (1958), Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler, Doçentlik Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Kolay, İ. A., (1999), Batı Anadolu 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri, AKM Yayınları, Ankara.

Kuran, A., (1964), "İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami", Yıldız Teknik Üniveresitesi, Mimarlık Fakültesi, Ankara.

Muhammed T., (1983) İbni Batuta Seyahatnamesi, "Tuhfetu'n-Nus zan fi Garaibi'l Ensar" s. 206,210.

Ogan A., (1956), "Aydınoğullarından İsa Bey Camii", Vakıflar Dergisi, 3: 14.

Öztuna, Y., (1964), Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi, İstanbul.

Pakben, N., (1987), Ayasuluk'ta Beylikler Dönemi Yapılarının Koruma ve Restorasyonu, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon Bölümü.

SB, (1998), Selçuk Efes Ayasuluk, Selçuk Belediye Başkanlığı.

Şeker, M., (1970), Selçuk İsa Bey Cami, Endüstri Yayınları, İzmir.

Tuncer, O.C., (1991), Anadolu Kümbetleri -2: Beylikler ve Osmanlı Dönemi, Ankara.

Türkler Ansiklopedisi, (2002), 'Anadolu Beyliklerinin Mimarisi', Yeni Türkiye Yayınları, cilt 8: s. 18.

Zillioğlu, M., (1984), 'Evliya Çelebi Seyahatnamesi', Ankara.

Sönmez, Z., (1989), Başlangıçtan 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk İslam Mimarisinde Sanatçılar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

EKLER

Çizimler İçin Resim Listesi

Dizin	Pafta No
Rölöveler:	
Vaziyet Planı	01
± 0.00 Kot Planı	02
+7.00 Kot Planı	03
Tavan Planı Çatı Planı	04
A-A Kesiti C-C Kesiti	05
B-B Kesiti D-D Kesiti	06
Batı Cephesi	07
Avlu İçinden Caminin Giriş Cephesi	08
Güney Cephesi	09
Doğu Cephesi ve Kuzey Cephesi	10
Batı Cephesi Sistem Detayı	11
Batı Cephesi Pencere Detayı	12
Mihrap Detayı	13
Çeşitli Detaylar	14,15,16
Restitüsyonlar:	
0 Kotu Planı ve Çatı Planı	1
Batı Cephesi ve BB Kesiti	2
Doğu Cephesi ve CC Kesiti	3
Kuzey Cephesi ve DD Kesiti	4
Restorasyonlar:	
0 Kotu Planı	1
Çatı Planı	2
Batı Cephesi	3
Avlu İçinden Cami Giriş Cephesi	4
Güney Cephesi	5
Doğu ve Kuzey cephesi	6

ÇİZİMLER İÇİN RESİM LİSTESİ

Sayfa

İsabey Camisi'nin 1970'lerdeki durumu..... 27
Resim-Ia Cornelis de Bruyn'dan görüntüler..... 28
Resim-II Restorasyonda çatı yapılmadan önce iç mekanın durumu..... 28
Resim-III Yağmur sularından dolayı harap hale gelmiş çinili kubbe..... 29
Resim –IV Batı Cephesi portalinin restorasyondan önceki durumu..... 29
Resim IVa Batı Cephesi portalinin Falkener tarafından çizilmiş gravürü..... 32
Resim –V Kuzey Cephesi kapısının Falkaner'in çizdiği gravürdeki durumu..... 30
Resim –Va Kuzey Cephesi kapısının günümüzde Kestanepazarı Camisi'nde bulunan kitabesi..... 31
Resim –VI Doğu Cephesi kapısının Falkaner'in çizdiği gravürdeki durumu..... 31
Resim-VII Falkener'in iç mekandan çizdiği bir perspektif..... 32
Resim-1 İsa Bey Camisi kentin önemli birçok kesiminden görülen bir konuma yapılmıştır..... 32
Resim-2 Artemis Tapınağından, İsa Bey Camisi'ne, St Jean Kilisesi'ne, Selçuk Kalesi'ne bakış..... 33
Resim-2a St Jean Kilisesi'nden İsa Bey Camisi'ne bakış..... 33
Resim-3 Doğu ve Kuzey yamaçlara gömülü konumlandırılmış..... 34
Resim-4 Menderes Ovasına bakan görkemli Batı Cephesi..... 34
Resim-5 Doğu tarafındaki yan nefden orta aksa bakış..... 35
Resim-6 Mihrap aksından caminin giriş kemerini bakış..... 35
Resim-7 Kubbelerin mukarnaslı köşe geçiş elemanları..... 36
Resim-8 Mihrap aksından cami girişine doğru bakış..... 36
Resim-9 Cami içerisinde yan neflerden Doğu Cephesi'nin iç yüzüne bakış..... 37
Resim-10 Doğu Cephesi'nin iç yüzünde depo edilmiş pencerelerin içlik alçı kalıpları..... 37
Resim-11 Orijinal minberin bezemeli bir parçası..... 38
Resim-12 Camiye giriş kemerine alttan bakış..... 38
Resim-13 Doğu Cephesi'nin iç yüzündeki kalem işi yazılar..... 39
Resim-14 Doğu Cephesi'nin iç yüzündeki kalem işi yazılar..... 39
Resim-15 Batı Cephesi iç yüzünden P2 ve P4 pencerelerine bakış..... 40
Resim-16 Batı Cephesi iç yüzünden P1ve P3 pencerelerine bakış..... 40
Resim-17 Doğu Cephesi'ne doğru caminin yan nefi..... 41
Resim-18 Camiye giriş kapısının üzerindeki pencereler..... 41
Resim-19 Doğu Cephesi iç yüzündeki kadınlar mahfilinin önünde kabayonu taş 42
Resim-20 Kadınlar mahfilinden cami içerisine bakış..... 42
Resim-21 Doğu Cephesi'nin iç yüzünden çatıya bakış..... 43
Resim-22 Doğu Cephesi tarafında çatı ve kemer birleşimi..... 43
Resim-23 Cami içinden şu an kullanılmayan yan kapılara bakış..... 44
Resim-24 Batı Cephesi'nden avluya çıkan merdiven, altındaki çeşme ve lahit... 47
Resim-25 Batı Cephesi'nden avluya girişte altından geçilen yıldız tonoz..... 47
Resim-26 Yıldız tonozun üzerinde minareye doğru olan hafifletme boşluğu..... 48
Resim-27 Yıldız tonozun duvarla birleşim detayı..... 48
Resim-28 Havuz..... 49
Resim-29 Avlunun ortasındaki sekizgen havuz..... 49
Resim-30 Revak kemerlerinin oturduğu tahmin edilen kemer üzengisi..... 50
Resim-31 Avlunun kuzey giriş kapısı..... 50
Resim-32 Kuzey Cephesi'ndeki revak elemanlarının duvarda oturduğu düşünülen yuvaları..... 51
Resim-33 Kuzey kapısının yıkılan duvarı..... 51

Resim-34 Minareden avluya bakış..... 52
Resim-35 Çatıdan avluya bakış 52
Resim-36 Kuzey kapısından batı kapısına bakış..... 53
Resim-36a Avluya giriş yapılan Batı Cephesi'nin iç yüzü..... 53
Resim-36b Batı Cephesi minaresi..... 54
Resim-37 Doğu kapısından avluya bakış..... 54
Resim-38 Doğu Cephesi'nden avluya giriş kapısı..... 55
Resim-39 Kuzeydoğu Cephe'sinden avluya bakış..... 55
Resim-39a Avludaki iğde ağacı..... 56
Resim-40 Saint Jean Kilisesi'nden camiye genel bir bakış..... 56
Resim-41 Batı Cephesi'nin avlu pencerelerinin avlu içinden görünümü..... 57
Resim -41a Avlu duvarında görülen kısım kısım sıva kalıntıları..... 57
Resim-42 Revak sütunlarının çatıdan görünümü..... 58
Resim-43 Doğu Cephesi..... 60
Resim-44 Batı yönündeki neflerin üst örtüsü 60
Resim-45 Minareden caminin üst görünümü..... 61
Resim-46 Çatıdan bir görünüm..... 61
Resim-47 Kubbelerin arası..... 62
Resim-48 Sekizgen kubbe kasnağı..... 62
Resim-49 Çatının doğu ucu..... 63
Resim-50 Sekizgen kasnaklı kubbe ve mukarnaslı geçiş elemanları..... 63
Resim-51 Kubbelerin geçiş elemanları..... 64
Resim-52 Beşik çatının orta aksla birleşimi..... 64
Resim-53 Çatının alttan görünümü..... 65
Resim-54 Kubbedeki çinili süslemeler..... 65
Resim-55 Güney Cephesi'nin doğu ucu..... 67
Resim-56 Kuzey kapısı üzerindeki avlu duvarı..... 68
Resim-57 Doğu Cephesi avlu duvarı..... 68
Resim-59 Batı Cephesi avlu duvarı, yerde portalin üstündeki zambak motifli taşlar..... 69
Resim-60 Batı Cephesi'ndeki ayak..... 69
Resim-61 Cami içerisindeki devşirme sütun başlığı..... 70
Resim-62 Camiden genel bir görünüm..... 70
Resim-63 Kuzey Cephesi'ndeki revak birleşim noktası olduğu tahmin edilen kısım..... 71
Resim-64 Yan neflerden bir görünüm..... 71
Resim-65 Orta aks kemerleri..... 72
Resim-66 Orta aks kemerlerin alttan görünümü..... 72
Resim-67 Yan nefleri ayıran kemerler..... 73
Resim-68 Cami giriş kemeri..... 73
Resim-69 Orta aks kemerleri..... 74
Resim-70 Batı Cephesi portali..... 78
Resim-71 Batı Cephesi P3 penceresi..... 79
Resim-72 Batı Cephesi avlu duvarı pencereleri..... 79
Resim-73 P1 ve P3 pencereleri..... 80
Resim-74 Batı portalinin merdiven altındaki orijinal çeşme ve lahit..... 80
Resim-75 Batı Cephesi portalinin cephe ile birleşimi..... 81
Resim-76 Batı Cephesi'nin güney tarafındaki dükkanlar..... 81
Resim-77 P2 ve P4 pencereleri..... 82
Resim-78 Batı Cephesi portalinin görünümü..... 82
Resim-79 Minare Kürsüsü..... 83

Resim-80 Minare Kürsüsü..... 83
Resim-81 Batı Cephesi minaresi tuğla motifleri..... 84
Resim-82 Minare'nin tuğla örme detayı..... 84
Resim-83 Minare'nin şerefesinden arda kalan kısım..... 85
Resim-83a Minare'nin 1975 yılında onarılan kısmı..... 85
Resim-84 Minare kulesinin yıldız tonoz üzerine denk gelen hafifletme boşluğu... 86
Resim-85 Cephesi portali üzerinde yer alan zambak şeklindeki taş..... 86
Resim-86 Batı Cephesi portali tacının, yerinde bulunan parçası..... 87
Resim-87 Batı Cephesi portali zambak şeklindeki taşın kenet delikleri..... 87
Resim-88 Doğu Cephesi..... 88
Resim-89 Doğu Cephesi..... 88
Resim-90 Doğu Cephesi Portali..... 89
Resim-91 Doğu Cephesi Portali..... 89
Resim-92 Doğu Cephesi'nde avlu duvarının üzerindeki niş..... 90
Resim-93 Doğu Cephe'sinde avlu duvarının altında çıkıntı yapan duvar kısmı..... 90
Resim-94 Doğu Cephesi portalinin kemer motif detayı..... 91
Resim-96 Doğu Cephe'sinde yıkılan minarenin yeri..... 91
Resim-97 Doğu Cephe'sinde yıkılan minarenin yeri..... 92
Resim-98 Doğu Cephesi minare kulesi üzeri..... 92
Resim-99 Kuzey Cephe'sinin doğu ucundan görünümü..... 93
Resim-99a Kuzey Cephesi portalinin kalıntıları..... 93
Resim-100 Kuzey Cephesi'nin üzer,ndeki antik dönem kalıntısı olduğudüşünülen konsollar 97
Resim-101 Kuzey Cephesi'nin St. Jean Kilisesi'nden görünümü..... 98
Resim-102 Kuzey Cephesi'nde görülen doldurulmuş kapı boşlukları..... 98
Resim-103 Kuzey Cephesi'ndeki doldurulmuş duvar boşluları..... 99
Resim-104 Kuzey Cephesi kapısından kalan söve detayı..... 99
Resim-105 Kuzey Cephesi'nde yarısında kadar doldurulmuş duvar boşluğu..... 100
Resim-106 Cami ve avlu girişi..... 100
Resim-107 Camiye giriş..... 101
Resim-108 Caminin avluya bakan cephesi..... 101
Resim-109 Caminin avlu cephesinin doğu ucu..... 102
Resim-110 Revakların cami duvarıyla birleşim noktası..... 102
Resim-111 Caminin avlu cephesinin batı ucu..... 103
Resim-112 Güney Cephesi..... 103
Resim-113 Güney Cephesi'nde mihrap aksında bir dönem açılan kapı boşluğu... 104
Resim-114 Anton Kallinger Caddesi'nden Güney Cephesi..... 104
Resim-115 Güney Cephesi'nin batı ucunda bir yerindeki kazıdan çıkmış sütun parçası..... 105
Resim-116 Güney Cephesi'nde otsu bitkiler oldukça fazla gözlenmiştir..... 105
Resim-117 Güney Cephesi'ndeki üst pencerelerden birinin altında devşirme taş görülmüştür..... 106
Resim-118 Avluya bakan Cami Giriş Cephesi 106
Resim-119 Revakların doğu kanadı..... 107
Resim-120 Revakların cami cephesiyle birleştiği batı ucu..... 107
Resim-121 Doğu kapısından avluya bakış..... 108
Resim -121a Revak kemerlerinin kalıntısı olduğu düşünülen tuğla kısım ve üzengi taşı..... 109
Resim-122 P1 Penceresi Kitabesi..... 115
Resim-123 P7 Penceresi Kitabesi..... 115
Resim-124 Portal Girişi Üzerinde Kitabeler..... 116

Resim-125 Portal Girişi Üzerinde Kitabeler..... 116
Resim-126 Portal yan duvar Kitabesi..... 117
Resim-127 İzmir Çorakkapı Camisi'ndeki Doğu Kapısının olduğu düşünülen kitabe..... 117
Resim-128 1990 yılındaki Restorasyon'da orjinal parçaları toplanarak aslına uygun olarak yeniden yapılan mihrap kitabesi..... 118
Resim-129 Camiye genel bir bakış..... 118
Resim-130 Batı Cephesi'ndeki P3 penceresinin cami mekanı içinden görünümü..... 119
Resim-131 Cami orta akstaki sütun başlıkarından biri..... 119
Resim-132 Cami içinden güney duvarındaki pencereler..... 120
Resim-133 Cami içindeki orijinal SC2 no'lu Selçuklu etkisinde yapılmış sütun başlığı..... 120
Resim-134 Kemerlerin caminin duvarına oturduğu üzengilerden avluya bakan bir adet..... 121
Resim-135 Batı Cephesi Minare kulesi üzerindeki devşirme taş 125
Resim-136 Kuzey Cephesi Kapısının mermer söve motifleri..... 125
Resim-137 Batı Cephesi'nin avluya bakan yüzeyinde görülen bezemeli duvar taşı..... 126
Resim-138 Batı Cephesi'nin Kuzey ucuna doğru duvarda görülen bezemeli taş..... 126
Resim-139 Batı Cephesi'nin Kuzey ucuna doğru duvarda görülen bezemeli taş..... 127
Resim-140 Doğu Cephesi'nden avluya giriş kapısının üst örtüsü..... 127
Resim-141 Minberin cami içerisinde bulunan parçalarından biri..... 128
Resim-142 Cami içerisinde Doğu Cephesi'nin iç yüzünde depo olarak kullanılan mekanda bulunan orjinal minberin parçaları..... 128
Resim-143 Caminin mihrap önü kubbesinin bezemeleri..... 129
Resim-144 Mihrap üzerindeki kubbe..... 129
Resim-145 Mihrabın önden görünümü..... 130
Resim-146 Mihrabın üstten görünüşü..... 130
Resim-147 Mihrabın Orta aksı..... 131
Resim-148 Mihrabın kemer kotundan kubbeye bakış..... 131
Resim-149 Mihrabın kemerinin iç yüzünde orjinal kalem işlerinden kalıntılar..... 132
Resim-150 Mihrabın rekonstrüksiyonunda kullanılan orjinal taşlar..... 132
Resim-151 Mihrabın yeniden yapılan tepe taşı..... 133
Resim-151a Mihrabın İzmir Kestanepazarı Camisi'ndeki orjinal teptaşı..... 133
Resim-152 Mihrabın tepe taşı detayı..... 134
Resim-153 Mihrabın Kenar profili..... 134
Resim-154 Mihrabın tepe taşı üzerindeki bezemeler..... 135
Resim-155 Mihrabın üstten bir görünüşü..... 135
Resim-156 Mihrabın Kenarprofili..... 136
Resim-157 Mihrap üzerindeki sekizgen kasnaklı alçı bezemeli kubbe orjinal yeşil çinilerden oluşan pandantifler..... 136
Resim-158 Doğu Cephesi'nin iç yüzündeki yazı kuşağı kalıntıları..... 137
Resim-159 Batı Cephesi P1 penceresi..... 137
Resim-159a Batı Cephesi P1 penceresi söve detayı..... 138
Resim-160 Batı Cephesi P2 penceresi..... 138
Resim-161 Batı Cephesi P4 penceresi..... 139
Resim-162 Batı Cephesi P1 ve P3 pencereleri..... 139
Resim-163 Batı Cephesi P3 penceresi..... 140
Resim-164 Batı Cephesi P7 ve P8 avlu pencereleri..... 140
Resim-165 Batı Cephesi avlu penceresi ve altındaki dükkan modülü..... 141
Resim-166 Batı Cephesi'nin görkemli giriş portali..... 141
Resim-167 Batı Cephesi portali ve minaresine bakış..... 142

Resim-168 Batı Cephesi Portali..... 142
Resim-169 Batı Cephesi Portali..... 143
Resim-170 Batı Cephesi Portali..... 143
Resim-171 Batı Cephesi Portali..... 144
Resim-172 Batı Cephesi Portali stalaktitleri..... 144
Resim-173 Batı Cephesi Portali stalaktitleri..... 145
Resim-174 Batı Cephesi Portali'nin kenar profil detayı..... 145
Resim-174 Batı Cephesi Portali'nin kenar profil detayı..... 144
Resim-175 Batı Cephesi Portali stalaktitlerine alttan bakış..... 146
Resim-176 Batı Cephesi Minaresinden portalin üzerine bakış..... 146
Resim-177 Batı Cephesi önünde yerde bulunan portalin kırık zambak parçaları ve birkaç kaide örneği..... 147
Resim-178 Avludaki S1 sütunu başlığı..... 147
Resim-179 Avludaki S4 sütunu başlığı..... 148
Resim-180 Cami içerisindeki Roma sütun başlığı..... 148
Resim-181 Cami içerisindeki mukarnaslı sütun başlığı..... 149
Resim-182 Camideki üst kot pencerelerin içlik detayı..... 149
Resim-183 Cami girişindeki sütunların başlık detayı..... 150
Resim-184 Avludaki S1 sütununun kaidesi..... 150
Resim-184 Avludaki S1 sütununun kaidesi..... 151
Resim-185 Avludaki S4 sütununun kaidesi..... 151
Resim-186 Avludaki S11 sütunu üzerinde Roma yazısı görülmüştür..... 152
Resim-187 Avludaki S12 sütunu..... 152
Resim-188 Avluda Batı Cephesi'nin iç yüzündeki Retorasyonda kullanılmamış sütun kaideleri..... 153
Resim-189 Avluda Batı Cephesi'nin iç yüzündeki 6 adet sütunkaidesi..... 153
Resim-190 Batı Cephesi'ndeki dükkanların üzerinde çimento harç kullanılmış..... 158
Resim-191 Batı Cephesi'deki zift izleri..... 158
Resim-192 Güney Cephesi'ndeki patlamış pencere dışlıkları 159

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	:	15.02.1974
Doğum yeri	:	Gaziantep
Lise	:	Gaziantep Anadolu Lisesi 1985 - 1992
Lisans	:	Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü 1993-1997

Çalıştığı kurumlar : Repro Restorasyon Proje İnşaat Dekorasyon Ltd. Şti. 06.2002-11.2002
Hakan Kıran Mimarlık (Hakan Kıran) 1999-06.2000
Sute Ltd.Şti. (Umut İnan) 1999-1997

SELCUK ISA BEY CAMISI | 31.08.2004 | PAFTA NO: RÖLÖVE-01

1.00 3.00 5.00
0.00 2.00 4.00

RÖLÖVE ve RESTORASYON TEZ PROJESI | PROF.DR.NESLIHAN SONMEZ | 1534002 EREN GURSOY

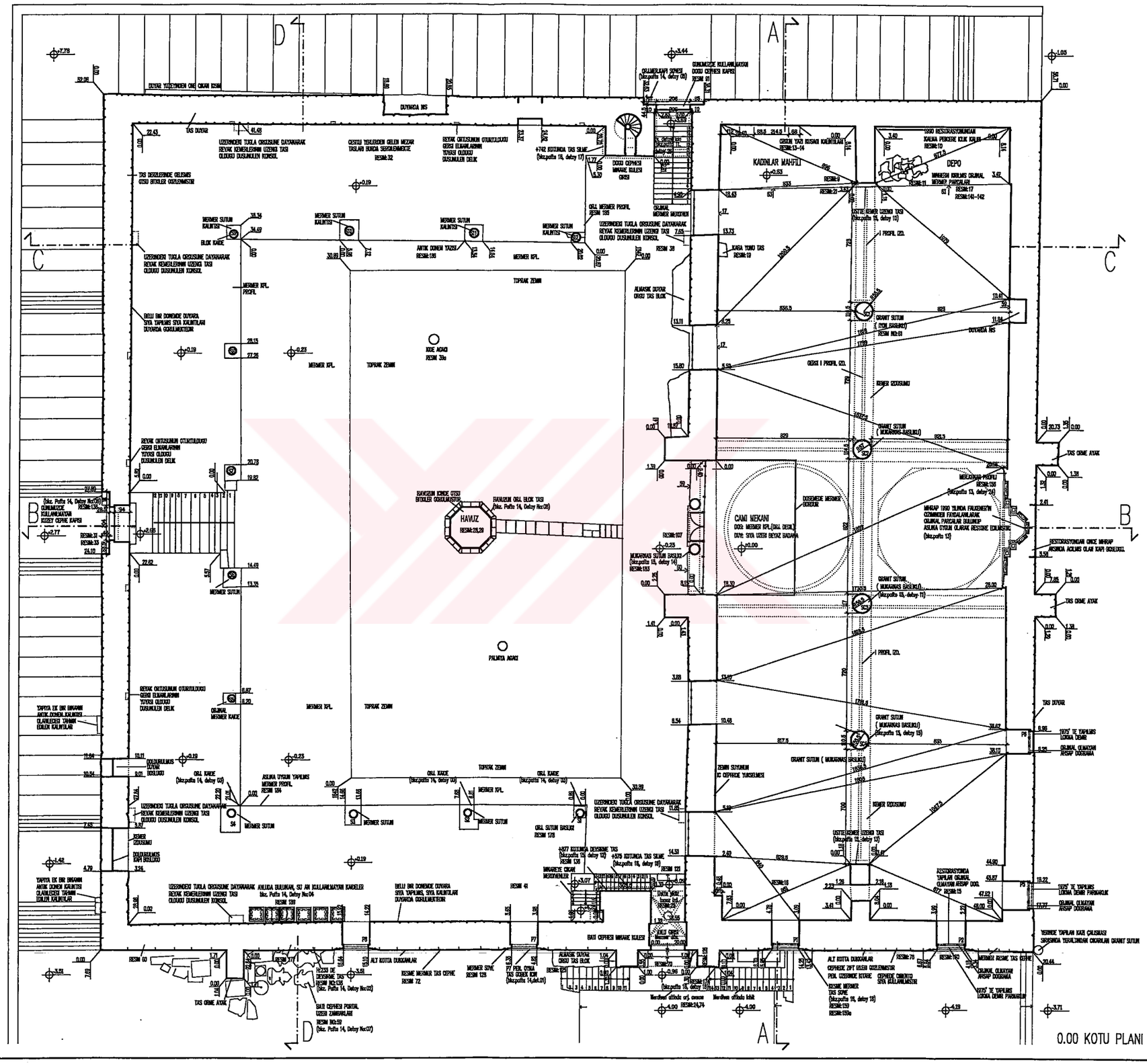
KADINLAR MAHFELI
DEPO
CAMI MEKANI
HAVUZ
TOPRAK ZEMIN
PALMIYE AGACI
0.00 KOTU PLANI
1.00 3.00 5.00
0.00 2.00 4.00

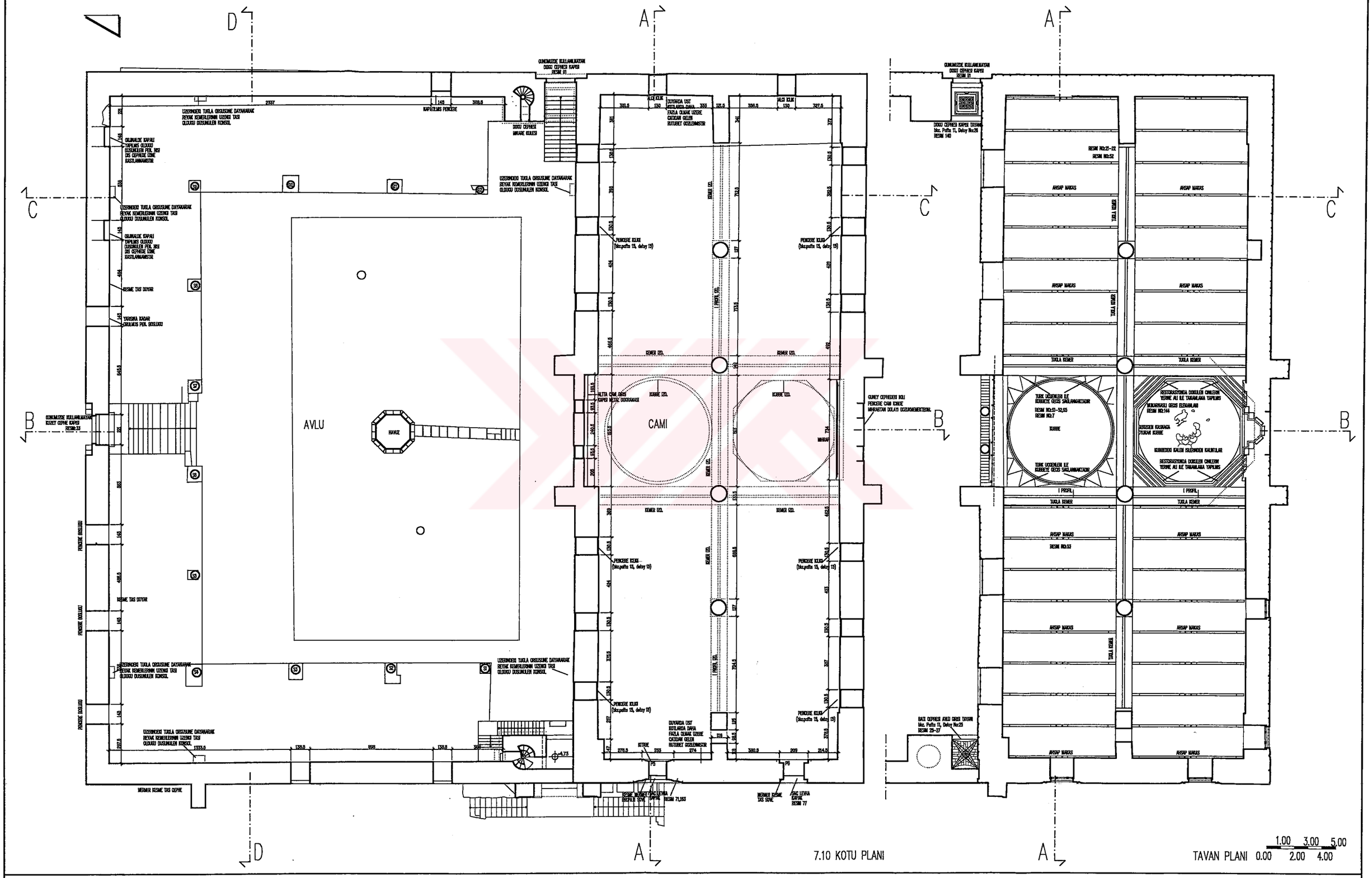
AVLU
HAVUZ
CAMI
KUBBE
KEMER
TURLA KEMER
AHŞAP MAKAS
PENCERE KILIKI
7.10 KOTU PLANI
TAVAN PLANI
1.00 3.00 5.00
0.00 2.00 4.00

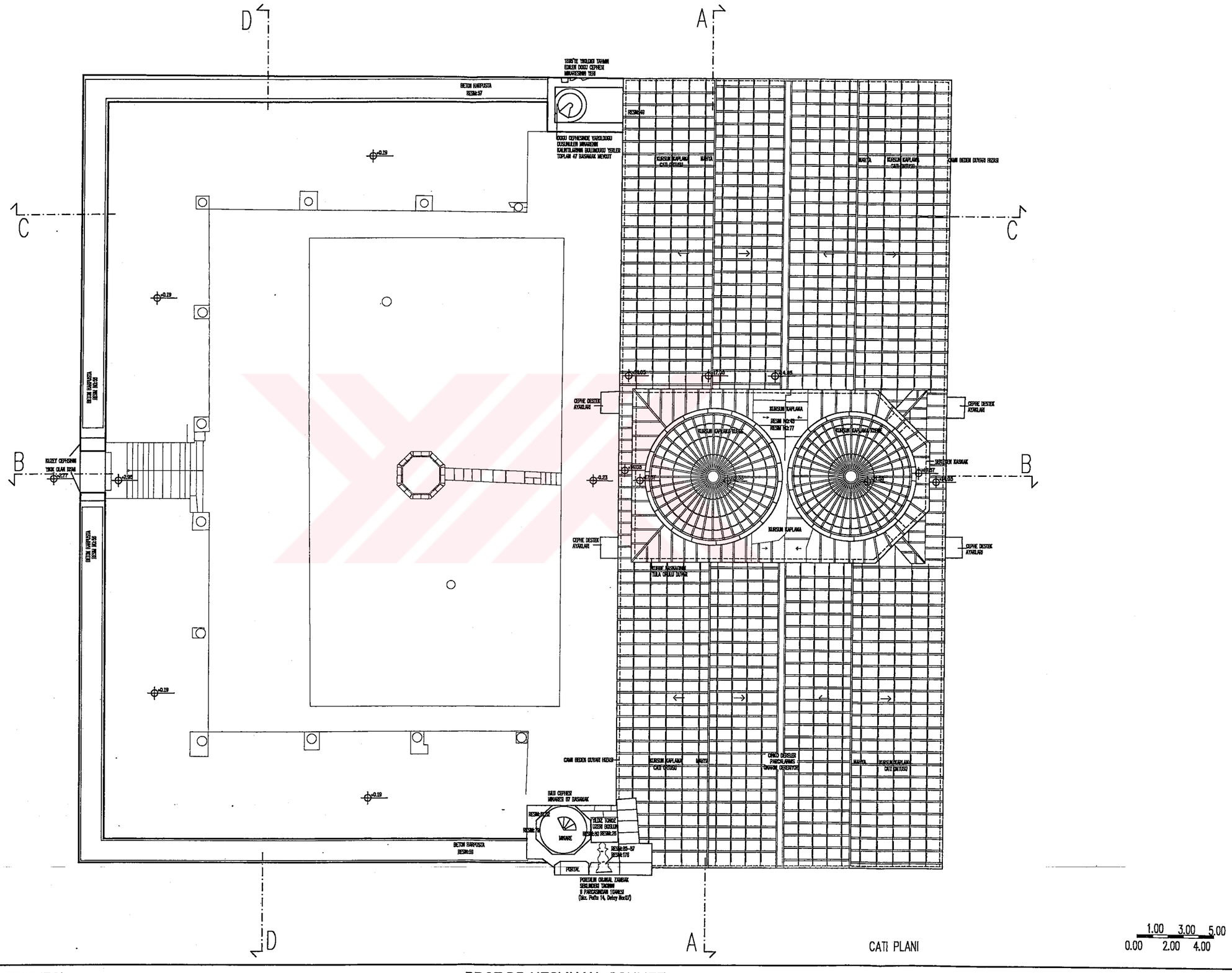
D
A
C
B
BETON HARPUSTA
RESIM:57
DOGU CEPHESINDE YARIDOKUSU DUSUMLULER MINARENIN KALINTILARINI BULUNDUGU YERLER TOPLAM 47 BASAMAK MEVCUT
KURSUN KAPLAMA
MARTA
CAMI BEDEN DUVARI HIZASI
CEPHE DESTEK AYAKLARI
KURSUN KAPLAMA
RESIM NO:43
RESIM NO:77
BERCEN KASMAK
KURSUN KAPLAMA
KUZEY CEPHESINE TEK OLAN RESIM
BETON HARPUSTA
RESIM NO:50
PUSRE KASMACINA TULA ORULU DUVAR
ORGO DESELER PARCALANMIS DAMARI GERCEKTE
BATI CEPHESI MINARESI 87 BASAMAK
MINARE
YILDIZ TONOZ UZERI BOSLUK
RESIM:80 RESIM:29
RESIM:85-87
RESIM:170
PORTAL
PORTALIN ORANLI ZAMBAK SEKLINDEKI TAGMANI
B PARCASINDAN TOPMESI
(Bkz. Pafta 14, Detay No:07)
CATI PLANI
1.00 3.00 5.00
0.00 2.00 4.00

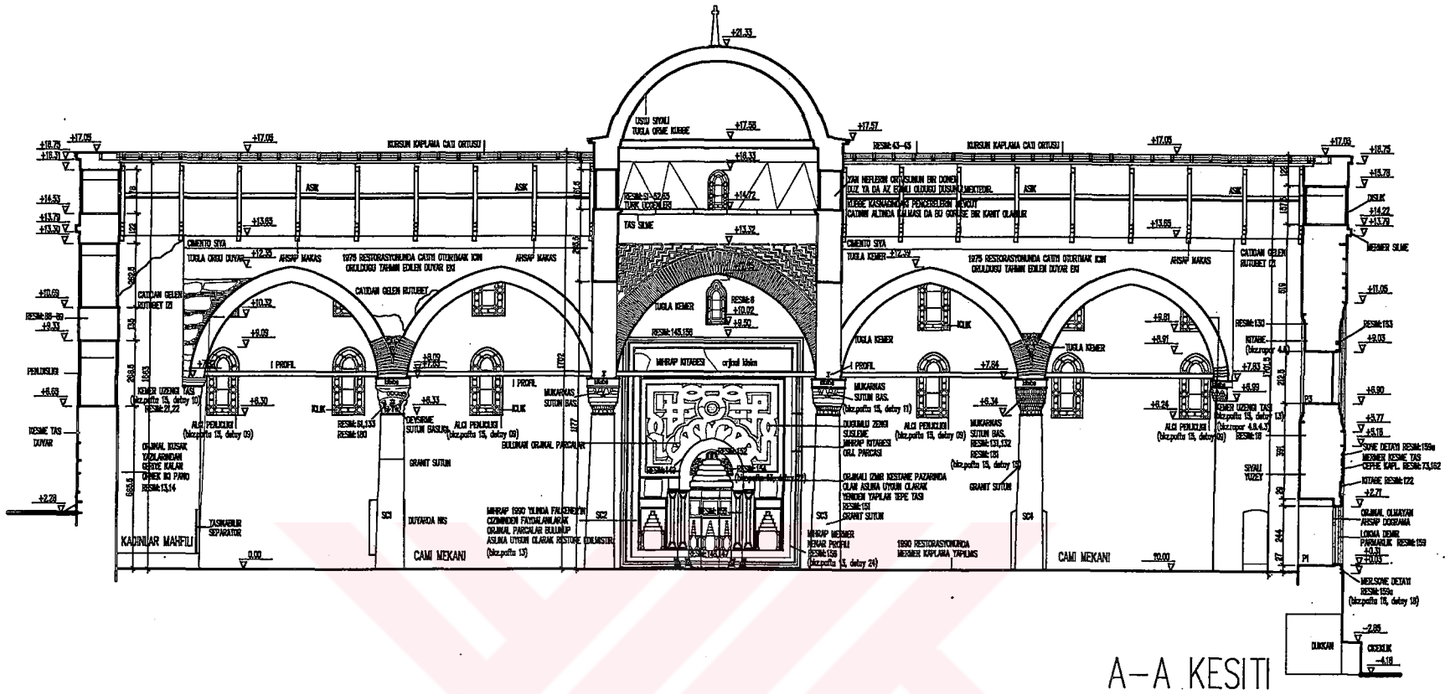

A-A KESITI

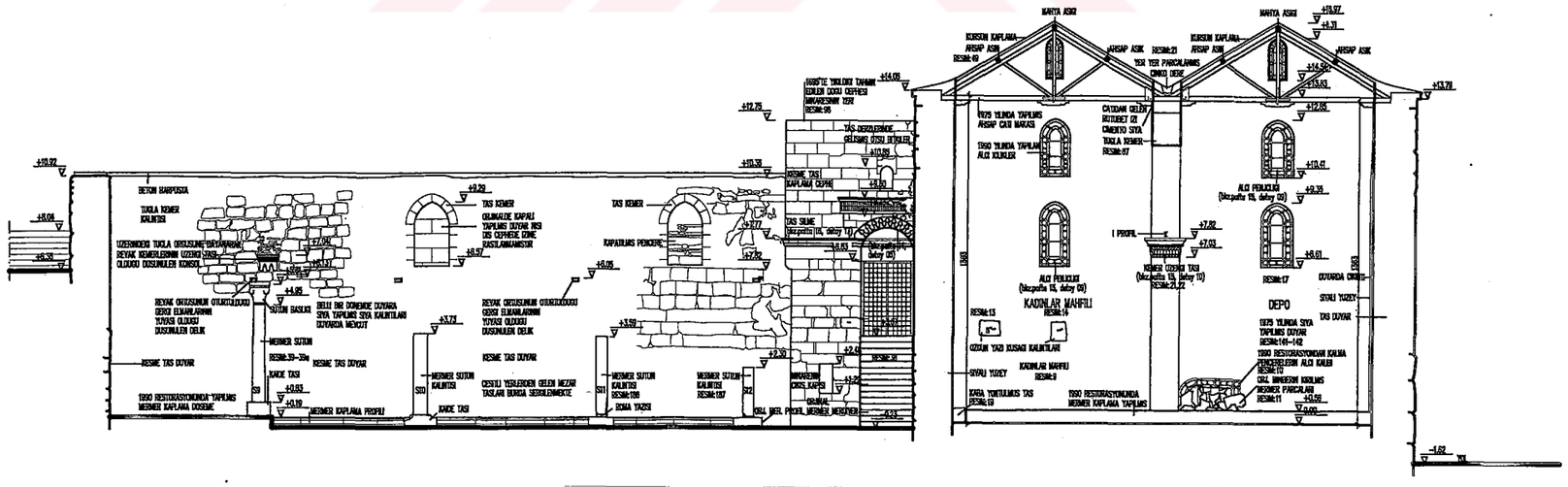

C-C KESITI

1.00 3.00 5.00
0.00 2.00 4.00

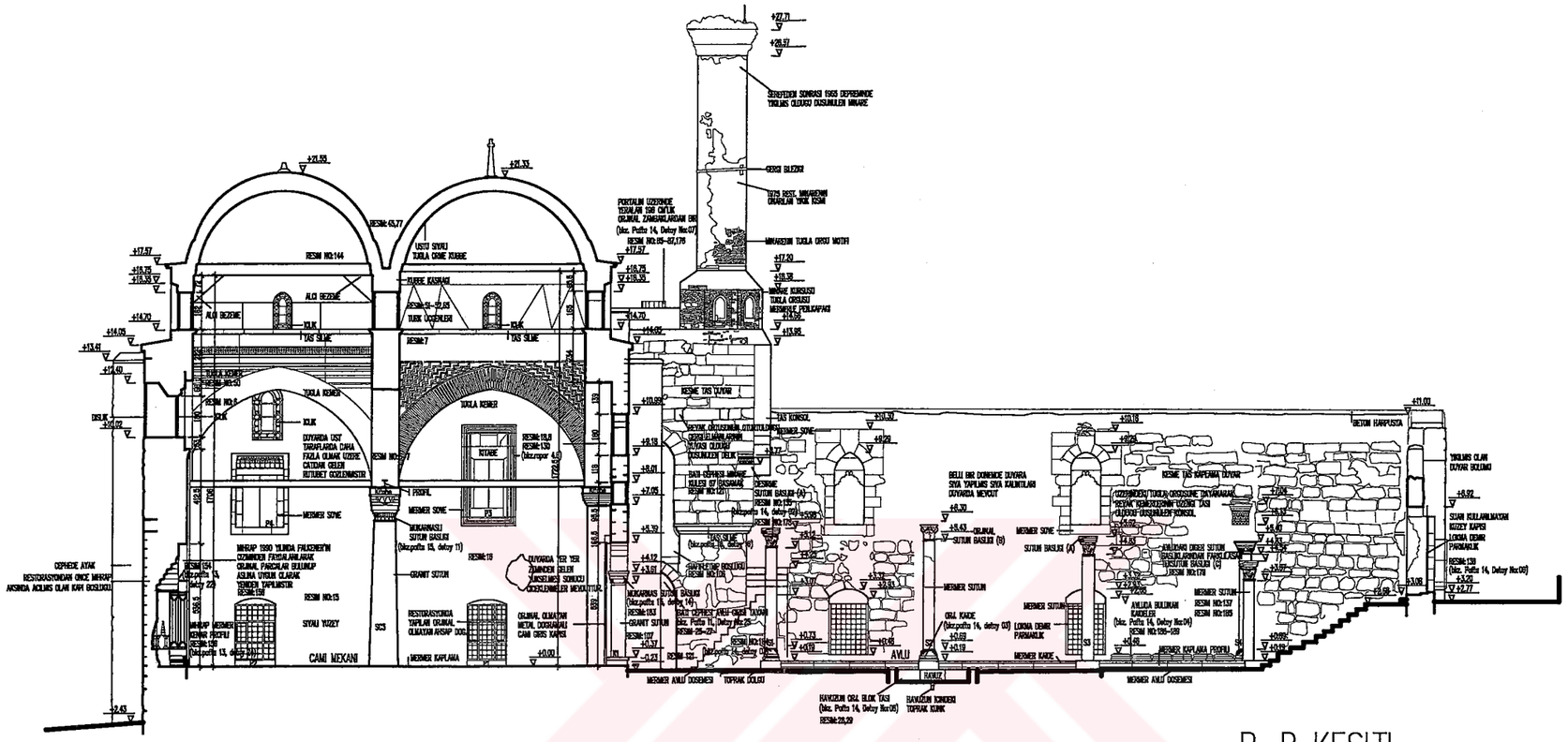

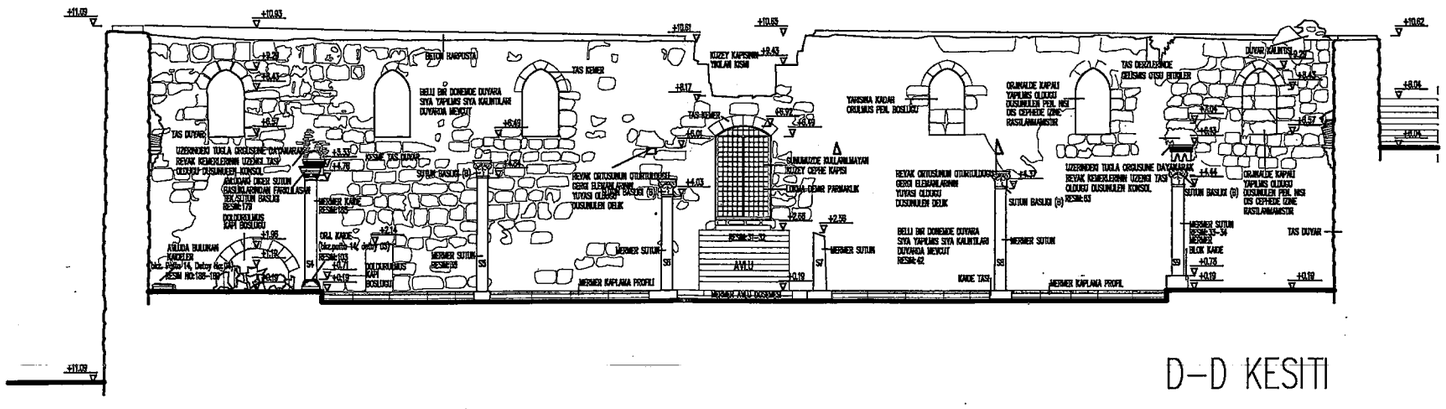

1.00 3.00 5.00
0.00 2.00 4.00

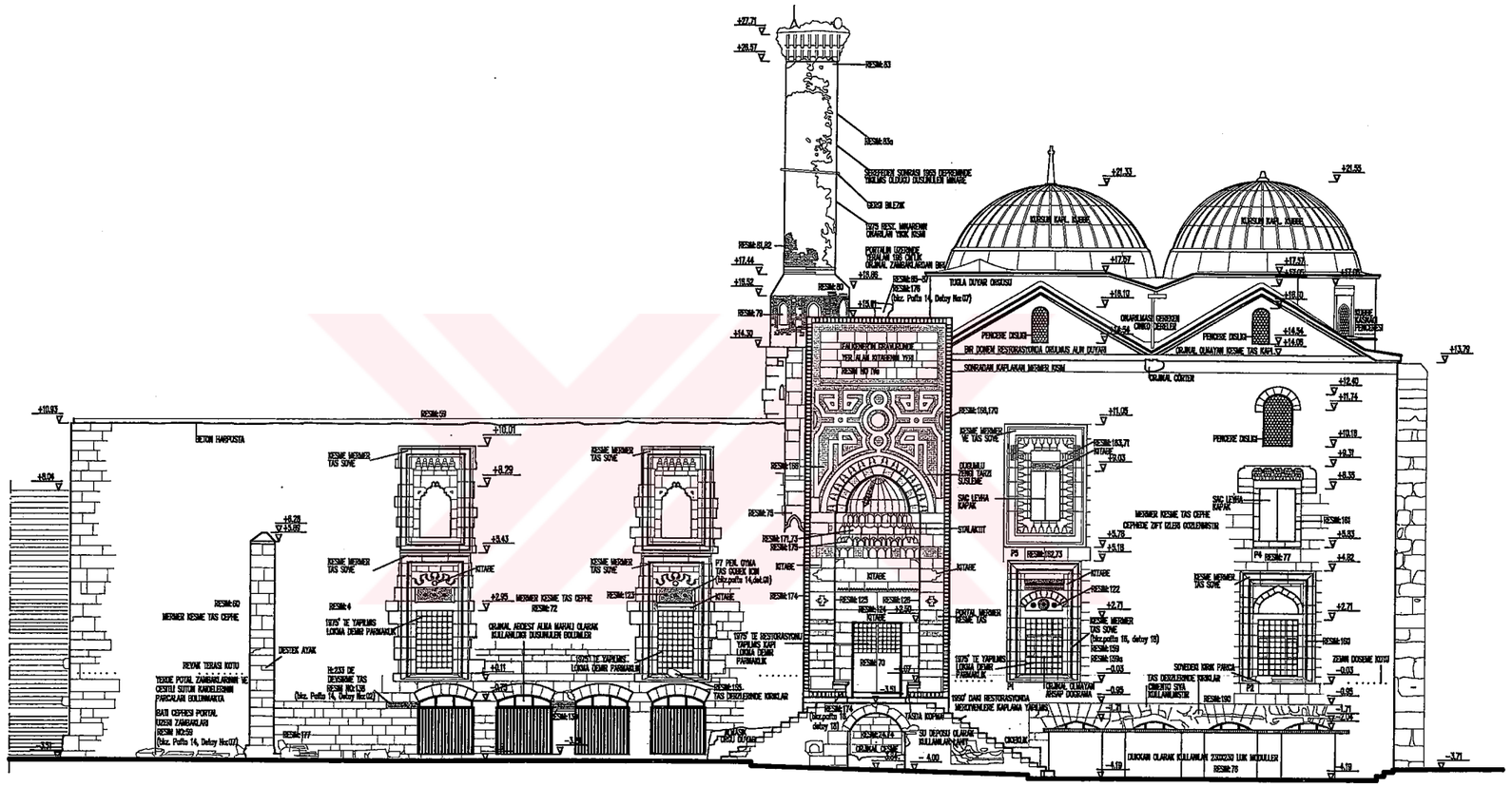

BATI CEPHESI

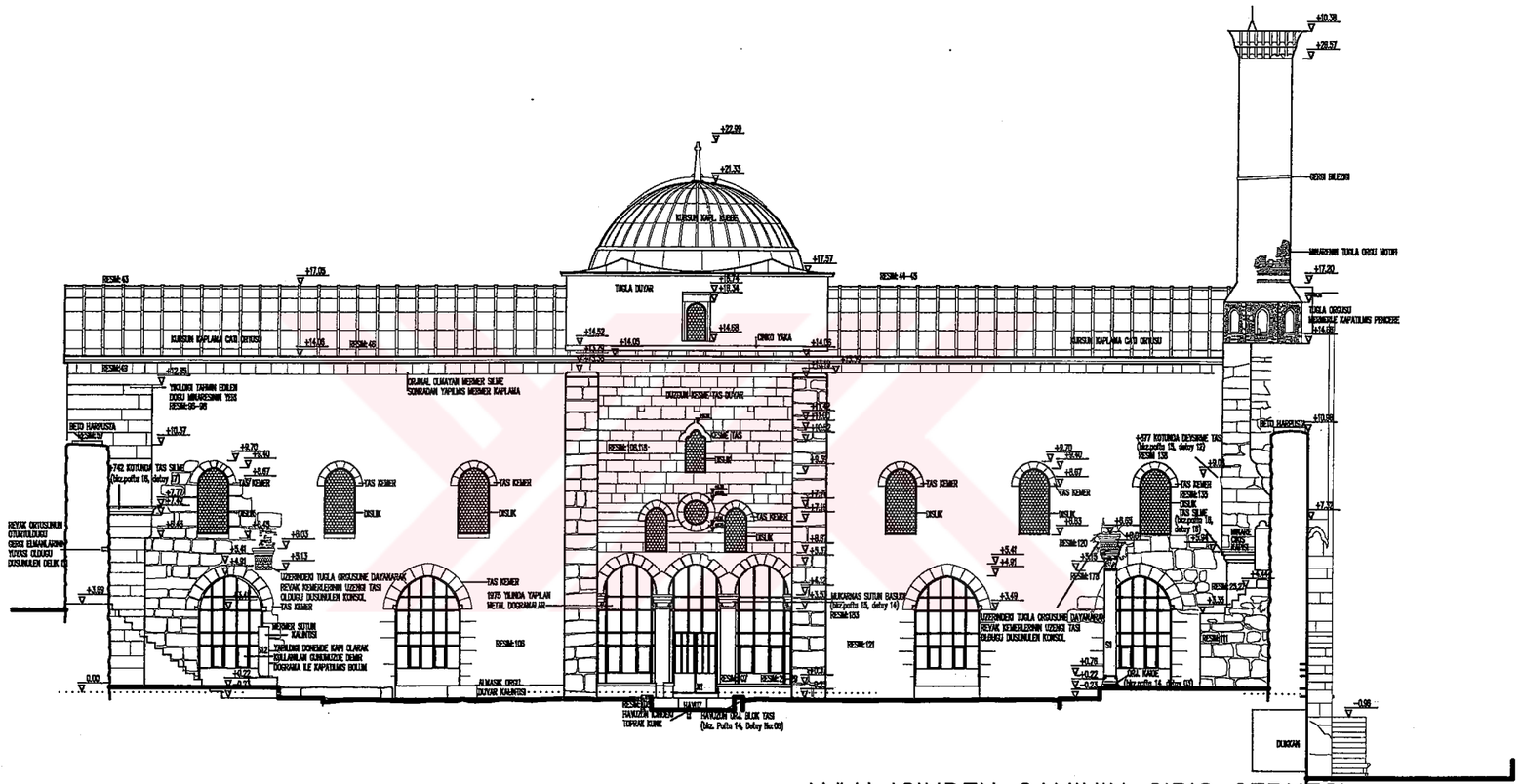

AVLU ICINDEN CAMININ GIRIS CEPHESI

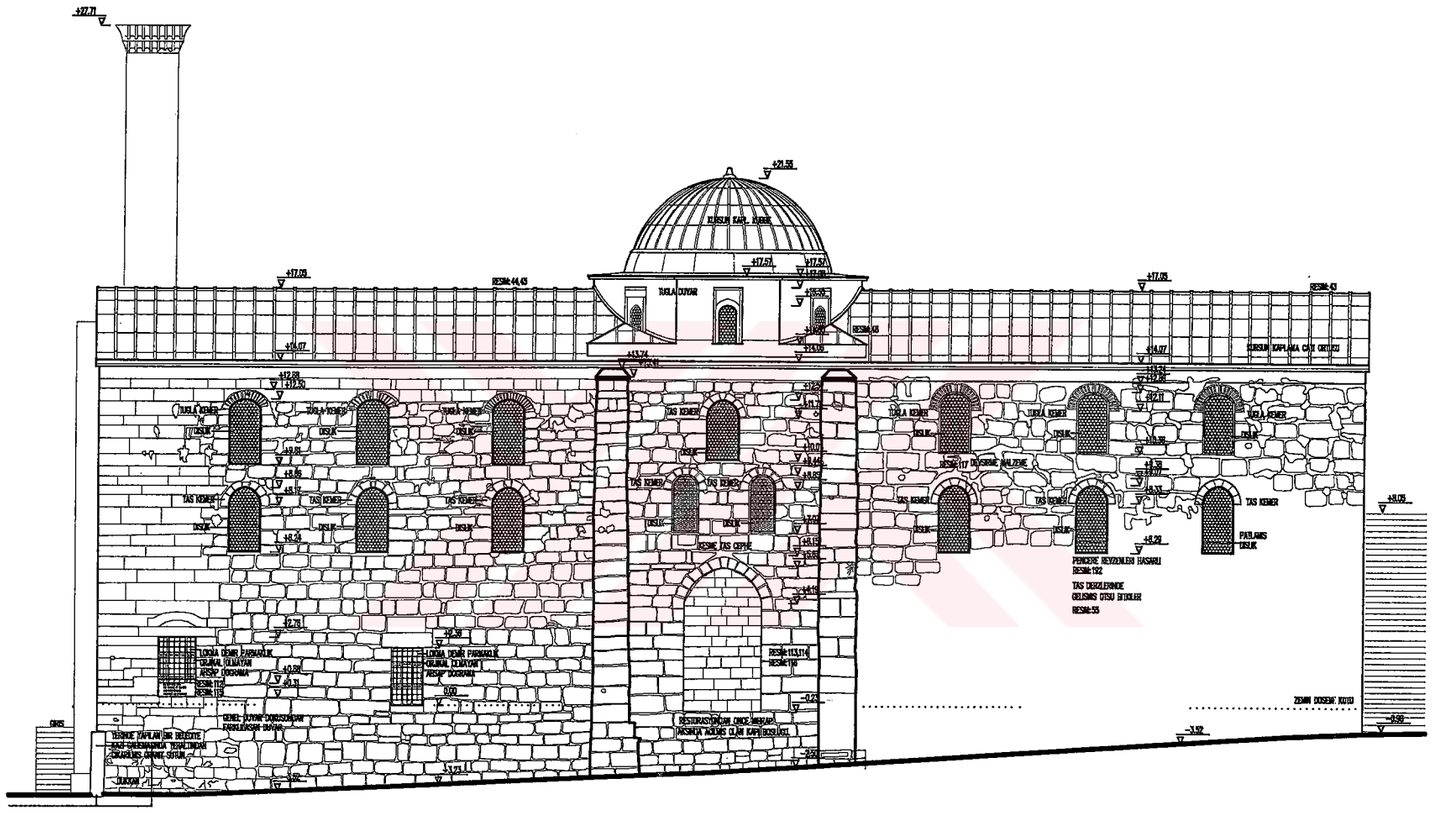

GUNEY CEPHESI

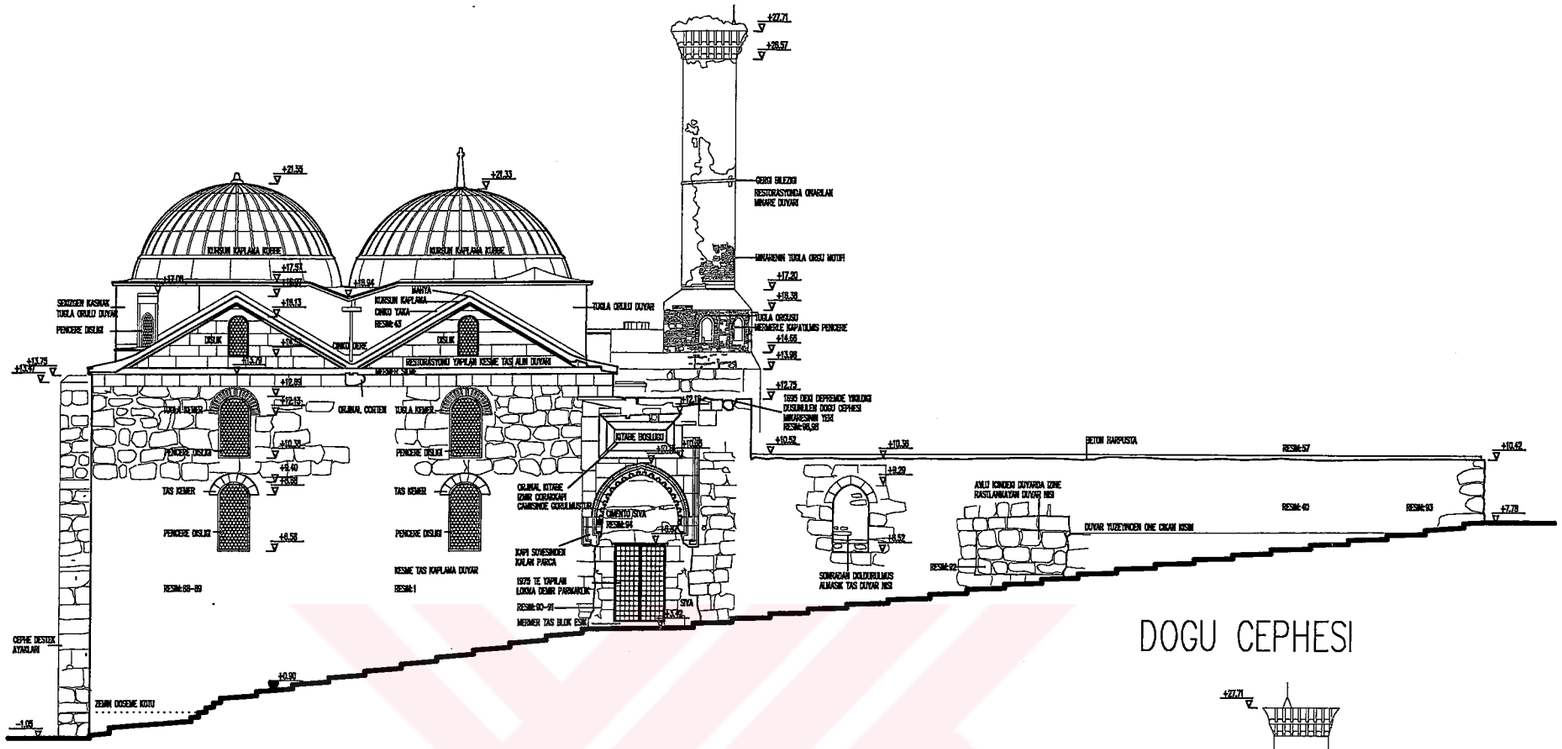
DOGU CEPHESI

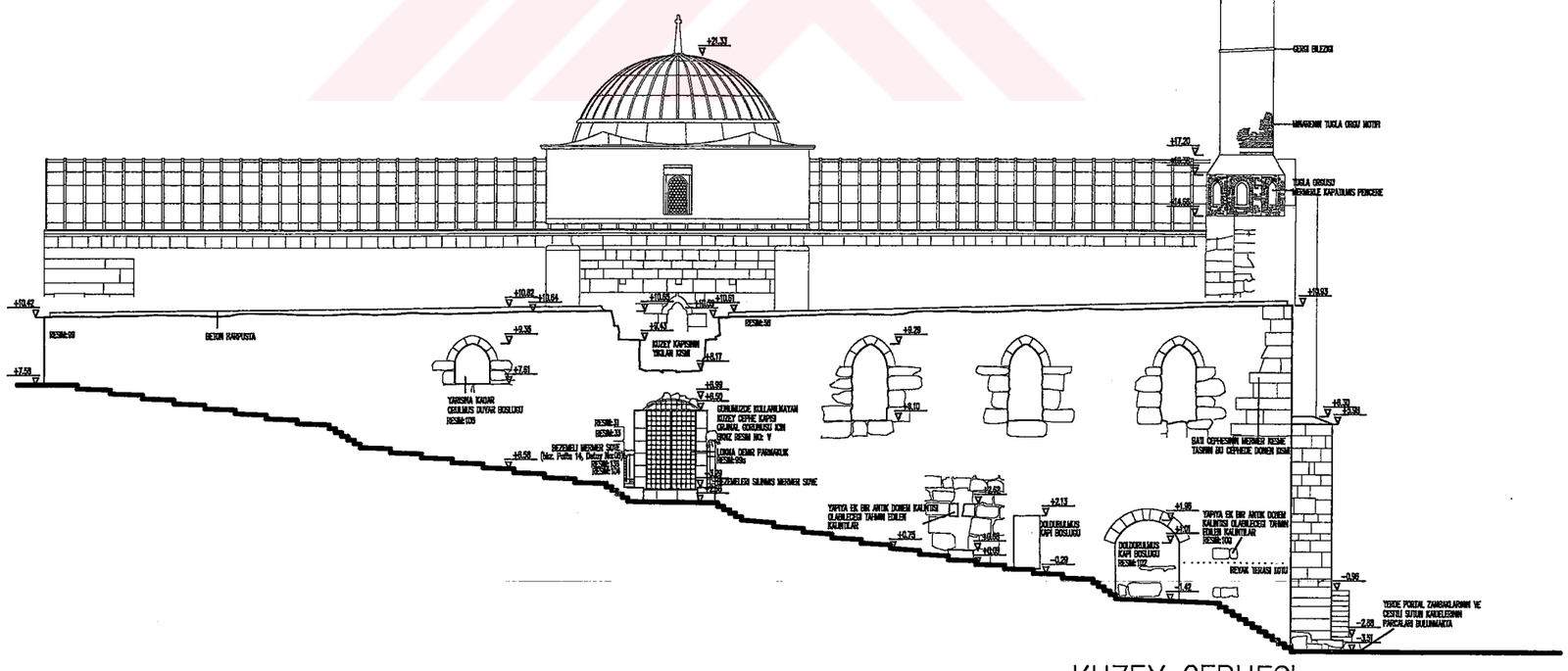
KUZEY CEPHESI

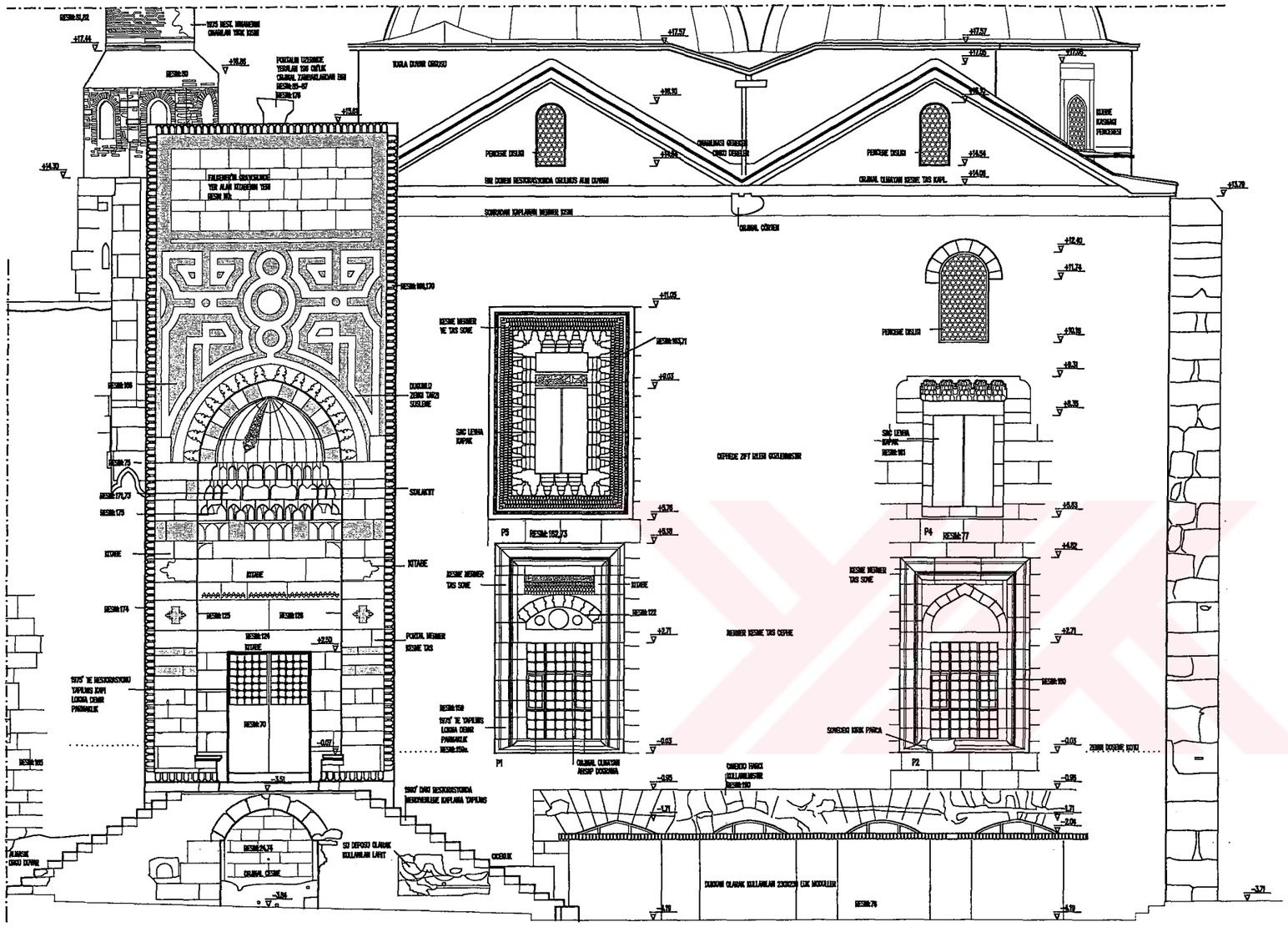

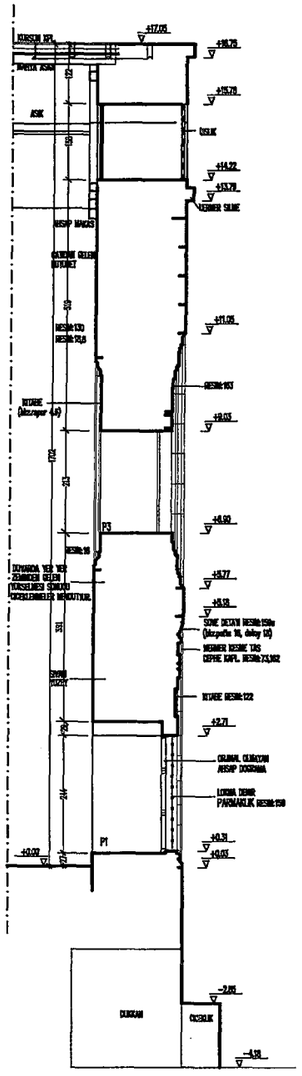

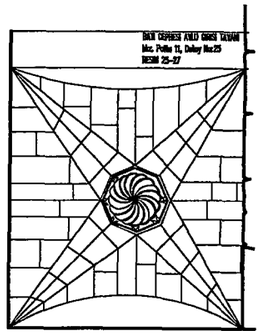

TAVAN PLANI
0:1/20

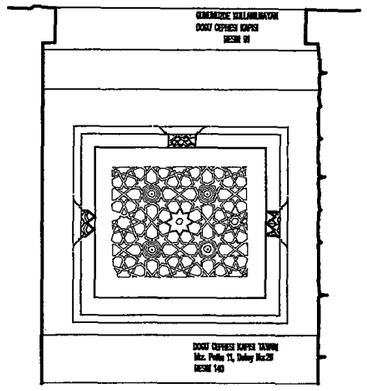

TAVAN PLANI
0:1/20

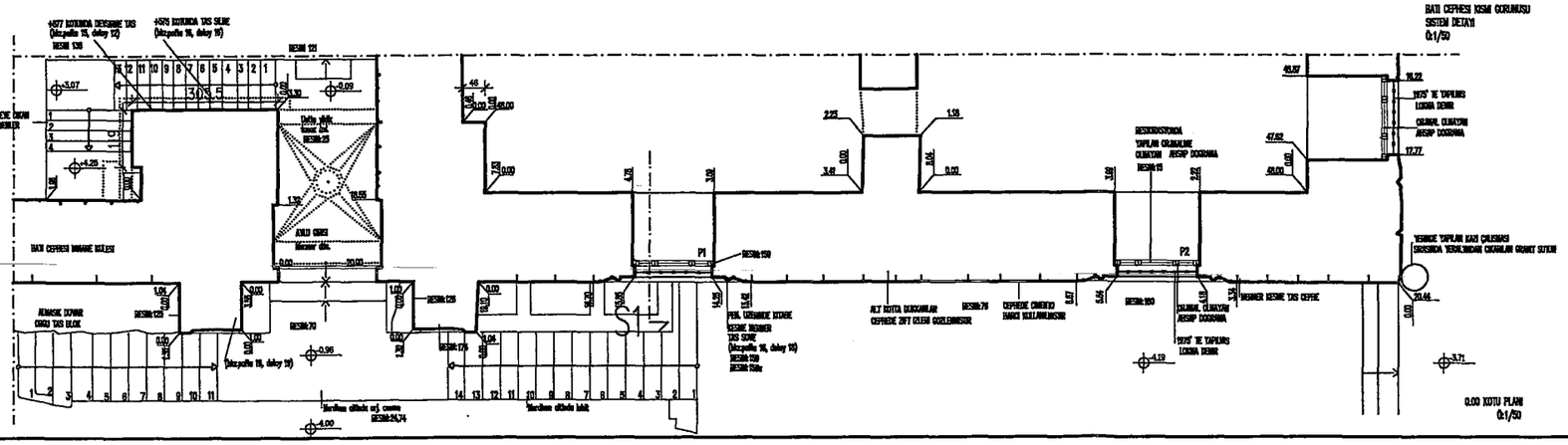

BATI CEPHESI KISMI KORUNUSU SISTEM DETAYI
0:1/50

SI KESITI
0:1/50

0.00 KOTU PLANI
0:1/50

1.00 3.00 5.00
0.00 2.00 4.00

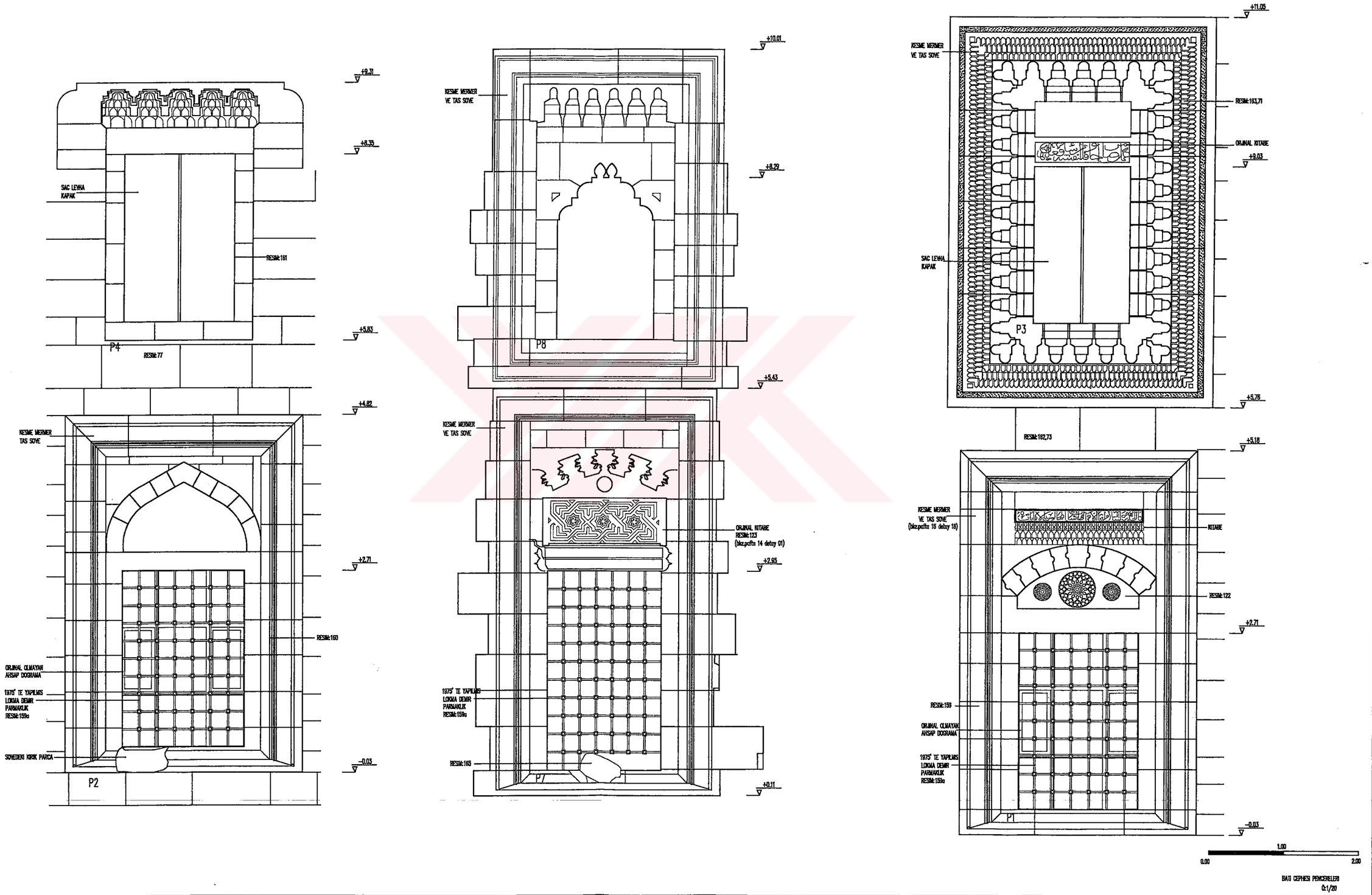
+9.31
+8.35
SAC LEVHA KAPAK
RESIM:161
+5.83
P4
RESIM:77
+4.82
KESME MERMER TAS SOVE
+2.71
RESIM:160
ORJINAL OLMAYAN AHSAP DOGRAMA
1975' TE YAPILMIS LOKMA DEMIR PARMAKLIK RESIM:159a
SOVEDEKI KIRIK PARCA
-0.03
P2
+10.01
KESME MERMER VE TAS SOVE
+8.29
P8
+5.43
KESME MERMER VE TAS SOVE
ORJINAL KITABE RESIM:123 (bkz.pafta 14 detay 01)
+2.95
1975' TE YAPILMIS LOKMA DEMIR PARMAKLIK RESIM:159a
RESIM:165
P7
+0.11
+11.05
KESME MERMER VE TAS SOVE
RESIM:163,71
ORJINAL KITABE
+9.03
SAC LEVHA KAPAK
P3
+5.76
RESIM:162,73
+5.18
KESME MERMER VE TAS SOVE (bkz.pafta 16 detay 18)
KITABE
RESIM:122
+2.71
RESIM:159
ORJINAL OLMAYAN AHSAP DOGRAMA
1975' TE YAPILMIS LOKMA DEMIR PARMAKLIK RESIM:159a
P1
-0.03
1.00
0.00
2.00
BATI CEPHESI PENCERELERI
Ö:1/20

SELCUK ISA BEY CAMISI | 31.08.2004 | PAFTA NO: RÖLÖVE-13

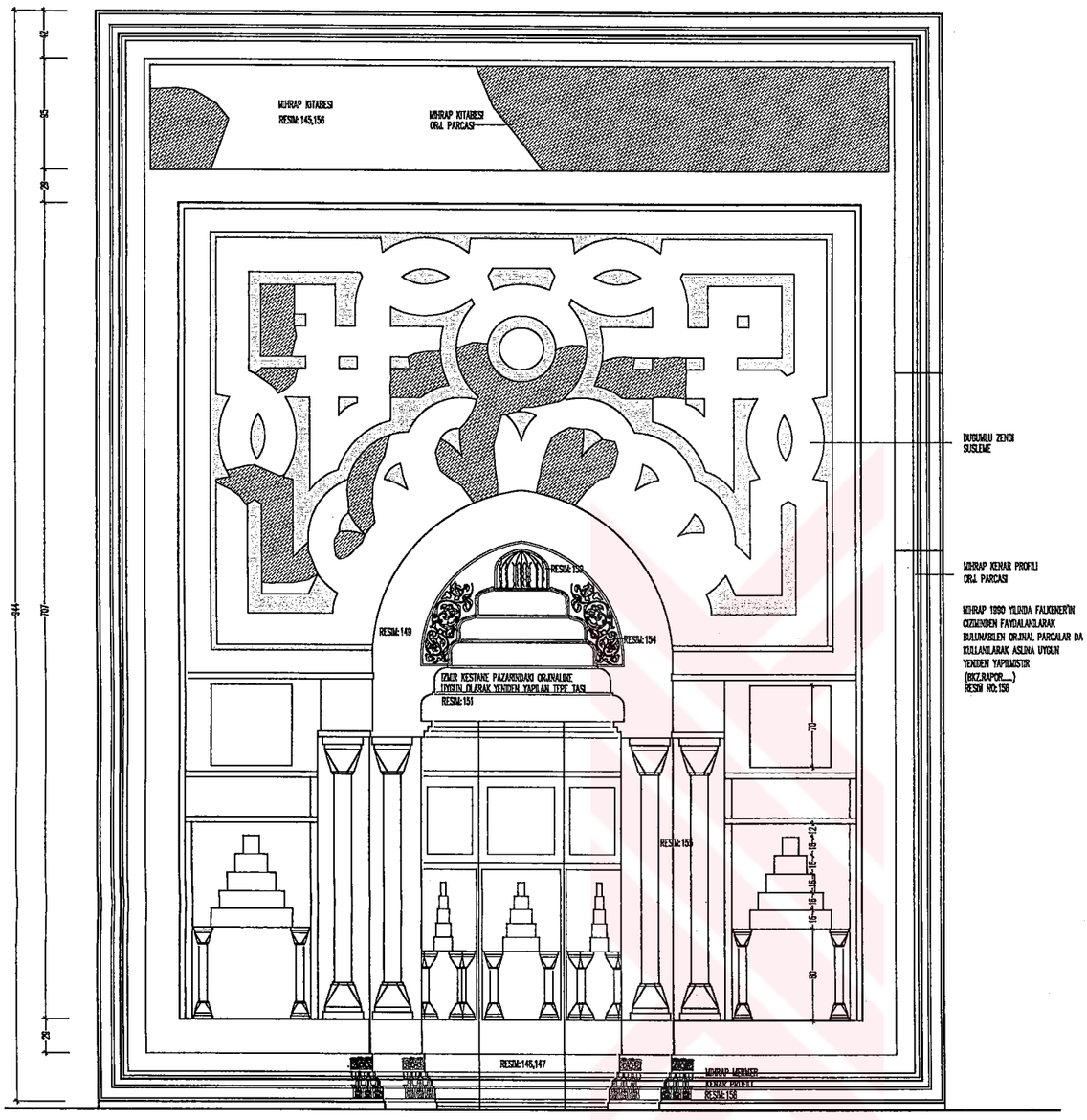

MEHRAP GÖRÜNÜŞ DETAYI
Ö:1/20

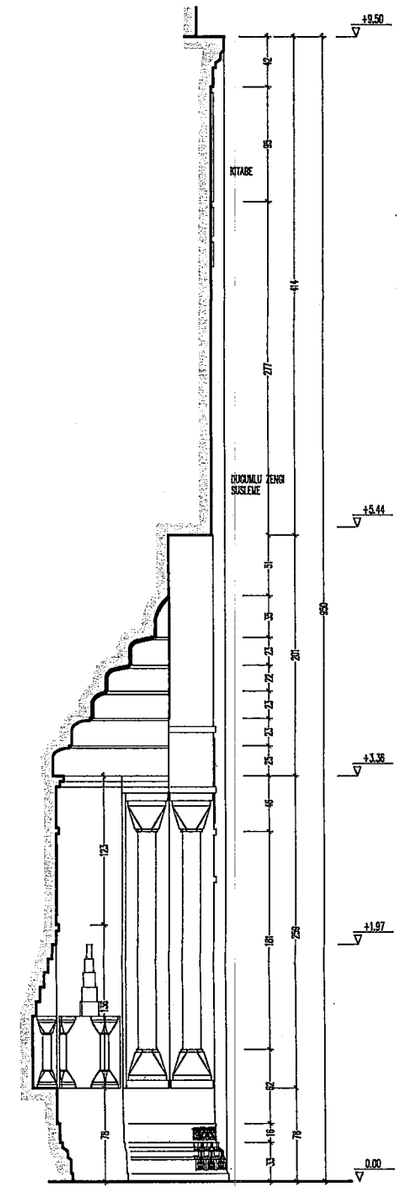

MEHRAP KESIT DETAYI
Ö:1/20

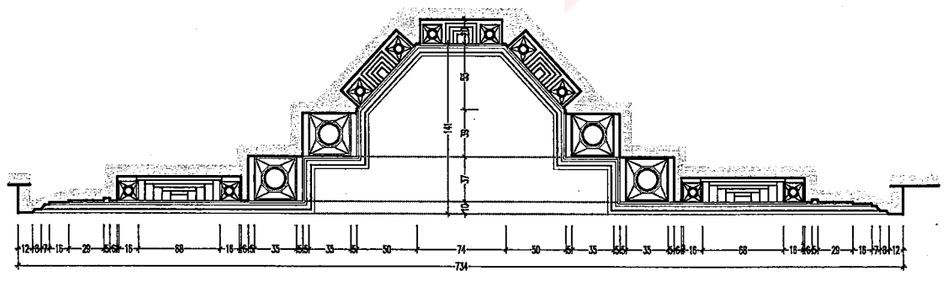

MEHRAP PLAN DETAYI
Ö:1/20

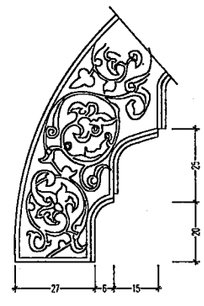

DETAY NO:22
ORTA TASIN MOTIFI
Ö:1/5

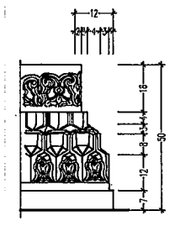

DETAY NO:23
PROFIL GÖRÜNÜŞÜ
Ö:1/5

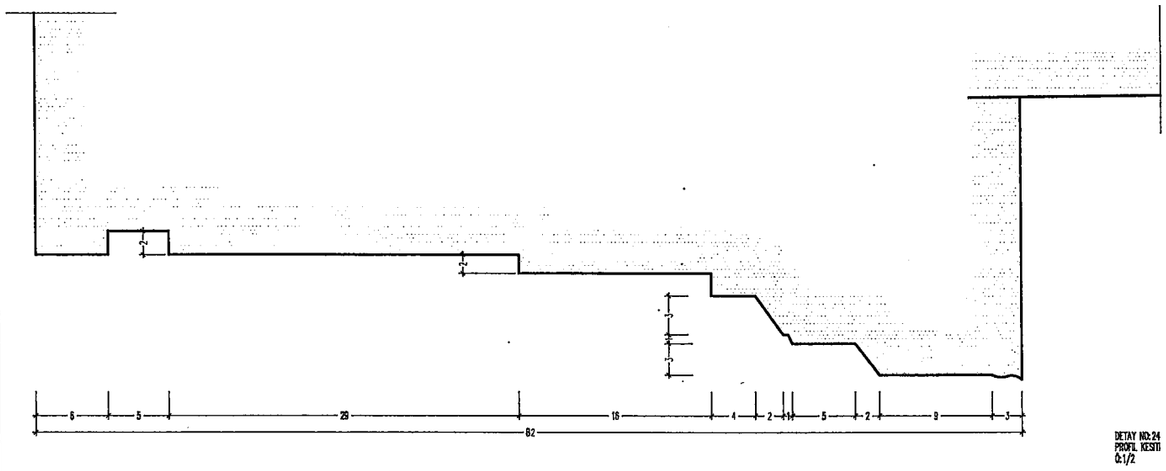

DETAY NO:24
PROFIL KESITI
Ö:1/2

0.00 1.00 2.00

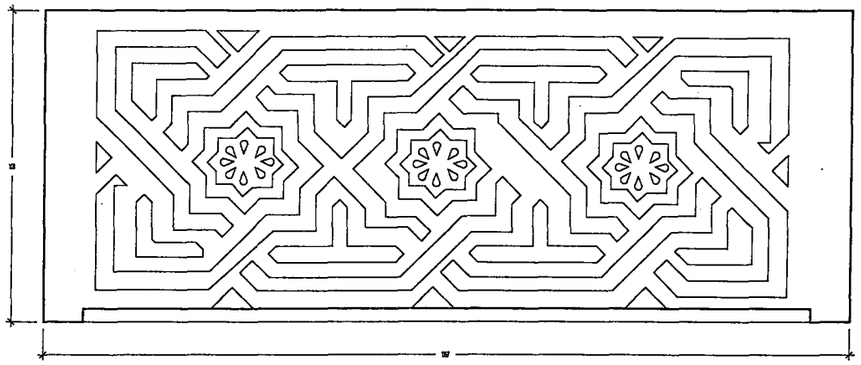

DETAY NO:01
BATI CEPHE PENCEREST TAS ISLEMELI GOBEK(RES-123)
Ö:1/5

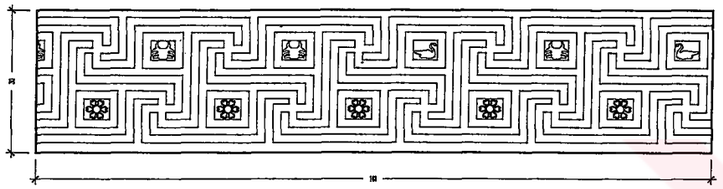

DETAY NO:02
BATI CEPHESINDEKI DEVSIRME TAS BLOK(RES-138)
Ö:1/5

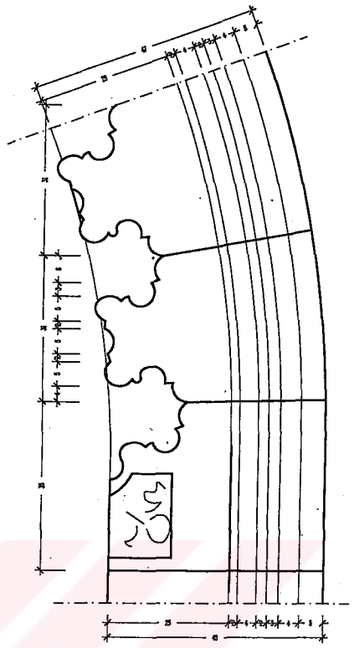

DETAY NO:05
DOGU KAPISI KEMER KEMER MOTIFI(RES-94)
Ö:1/5

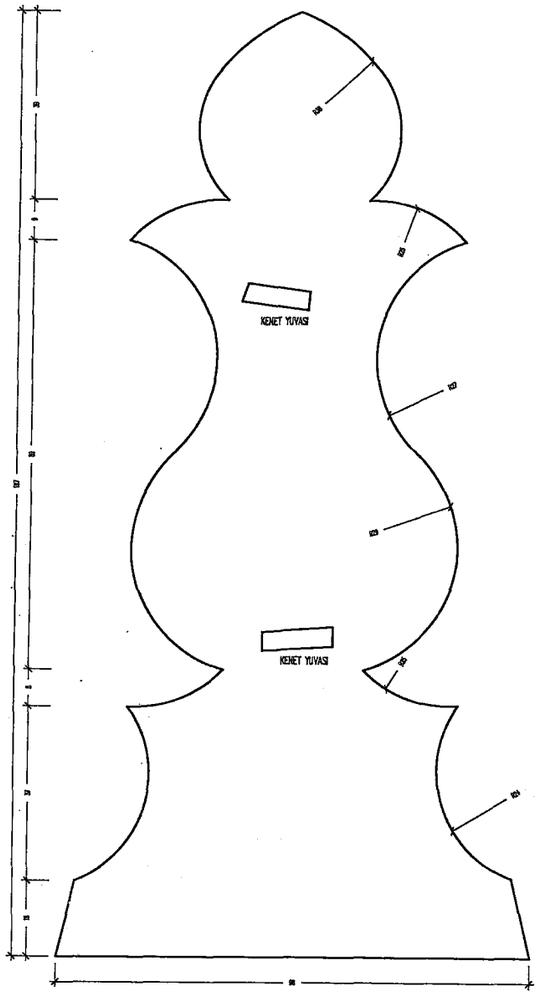

DETAY NO:07
BATI CEPHESINDE PORTALIN UZERINDE YERALAN
ZAMBAK MOTIFLI TAS (DERINLIK:29 cm)
(RES-85-87,176-177)
Ö:1/5

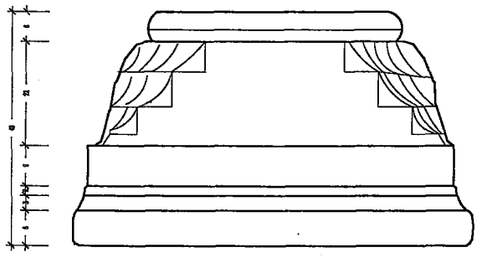

DETAY NO:03 GORUNUS
HALIHAZIRDA AKLU REVAGI SUTUN KAIDESI(RES-184)
Ö:1/5

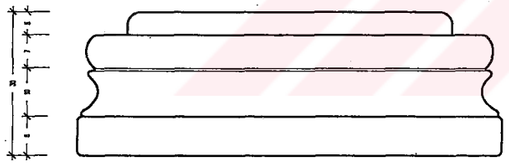

DETAY NO:04 GORUNUS
AVLUDA BULUNAN SUTUN KAIDESI(RES-188)
Ö:1/5

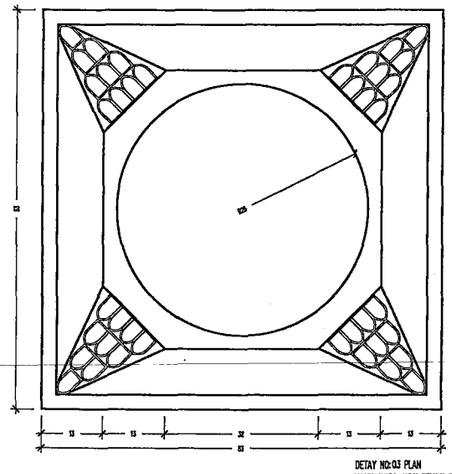

DETAY NO:03 PLAN
HALIHAZIRDA AKLU REVAGI SUTUN KAIDESI
Ö:1/5

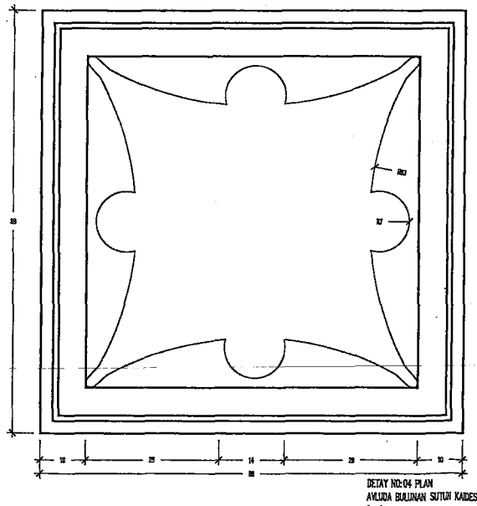

DETAY NO:04 PLAN
AVLUDA BULUNAN SUTUN KAIDESI (RES-188)
Ö:1/5

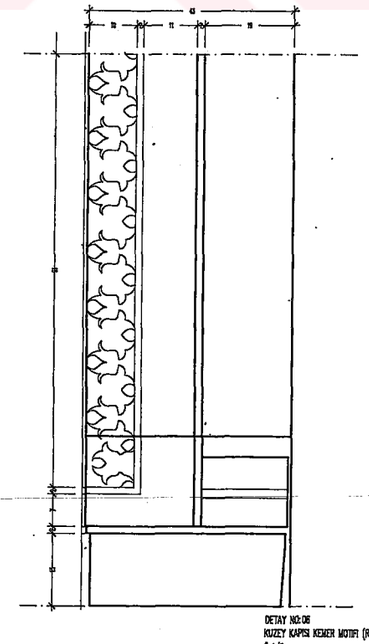

DETAY NO:06
KUZEY KAPISI KEMER MOTIFI (RES-136,99)
Ö:1/5

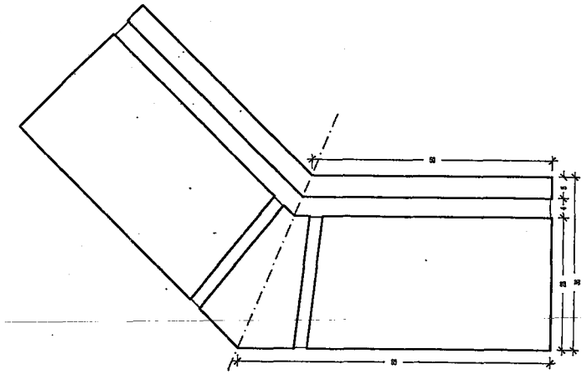

DETAY NO:08
AVLUDAKI HAVUZU OLUSTURAN
MERMER BLOK (DERINLIK:50)
Ö:1/5

0 10 30 50

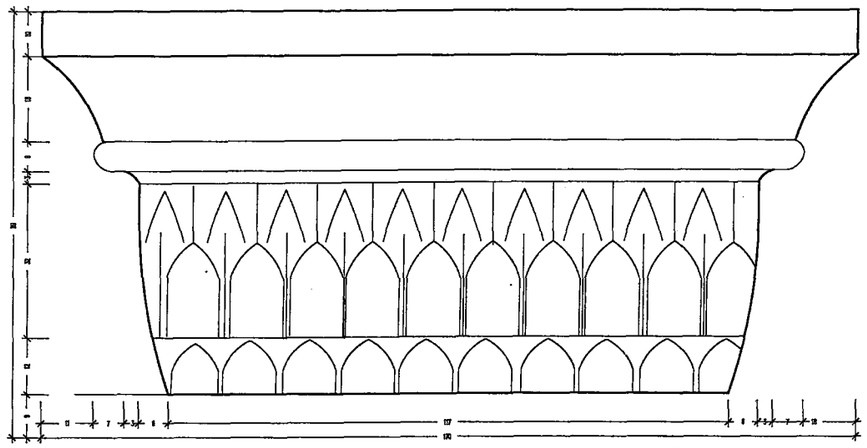

DETAY NO:10
SUTUN BASLIGI DOGU CEPHESINE OTURAN
Ö:1/5

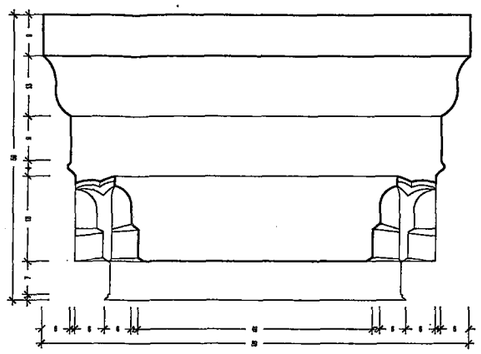

DETAY NO:14
CAMI GIRISINDEKI SUTUN BASLIGI
Ö:1/5

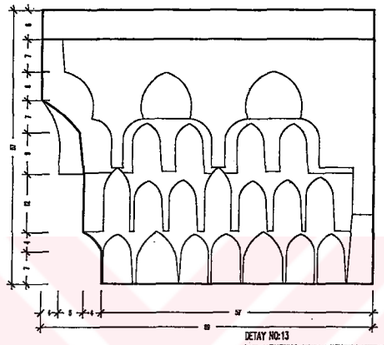

DETAY NO:13
BATI CEPHESINE OTURAN KEMERIN UZERINDEKI BEZEMELI TAS
Ö:1/5

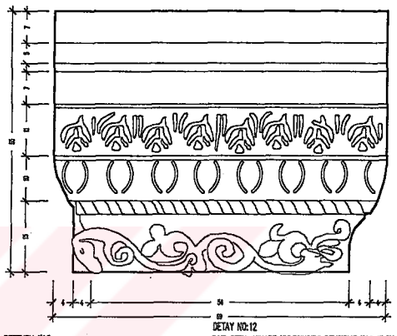

DETAY NO:12
BATI CEPH. MINARE KULESINDEKI DEVSIRME TAS BLOK
Ö:1/5

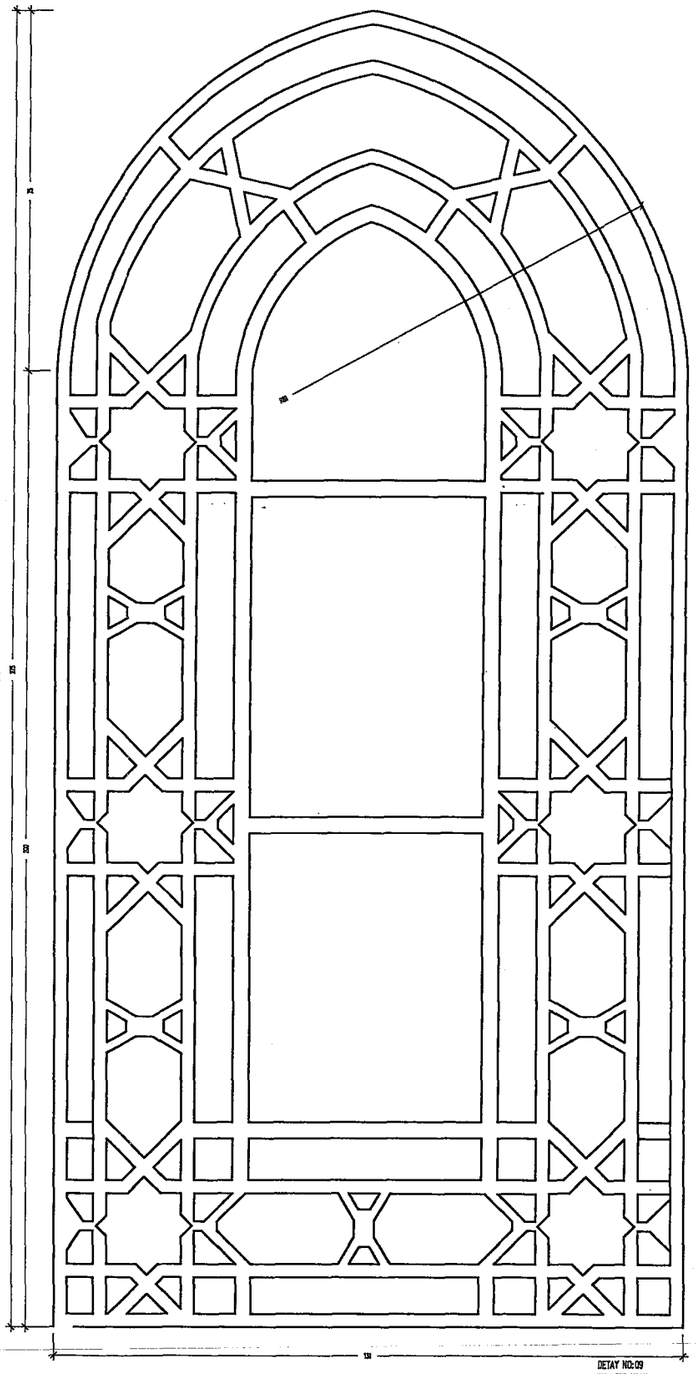

DETAY NO:09
PENCERE ICLIGI
Ö:1/5

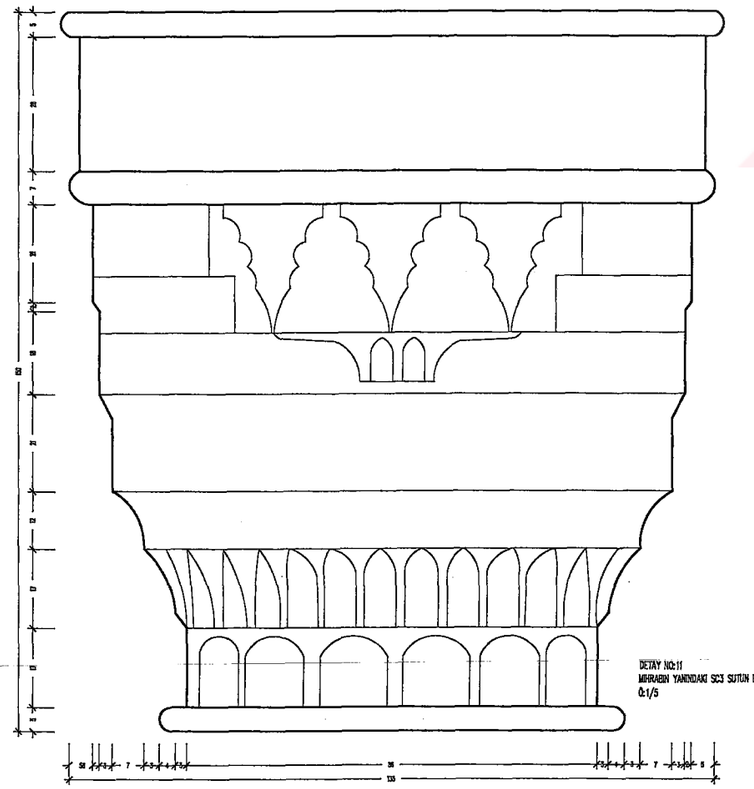

DETAY NO:11
MIHRABIN YANINDAKI SC3 SUTUN BASLIGI(RES-135)
Ö:1/5

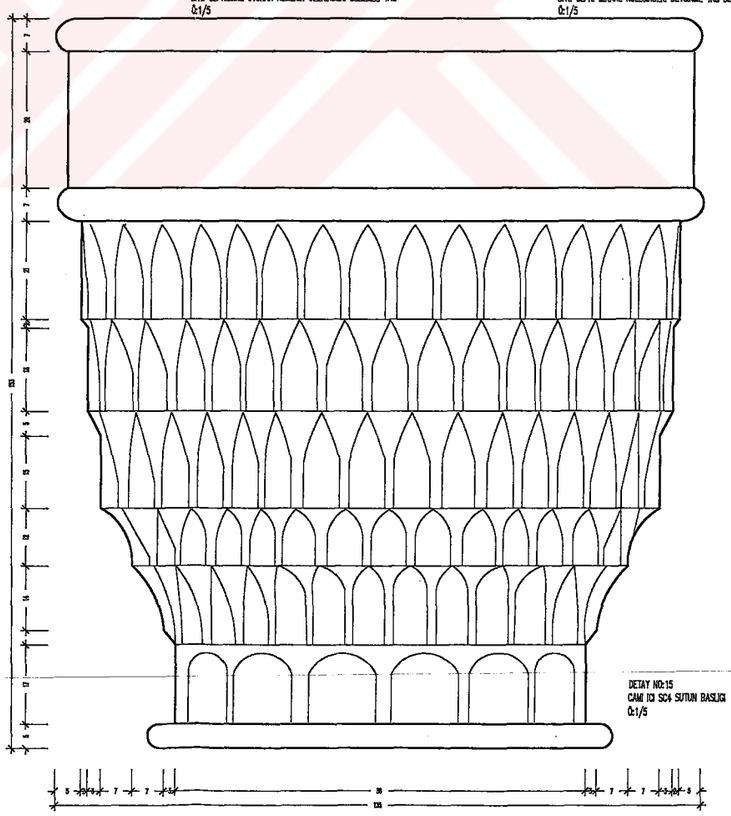

DETAY NO:15
CAMI ICI SC4 SUTUN BASLIGI
Ö:1/5

0 10 20 30 40 50

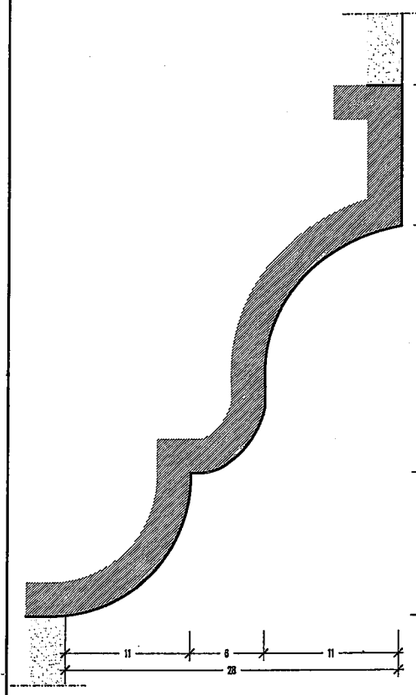

DET. NO: 16
BATI MINARE KULESININ SILME TASI
RES-36a Ö:1/2

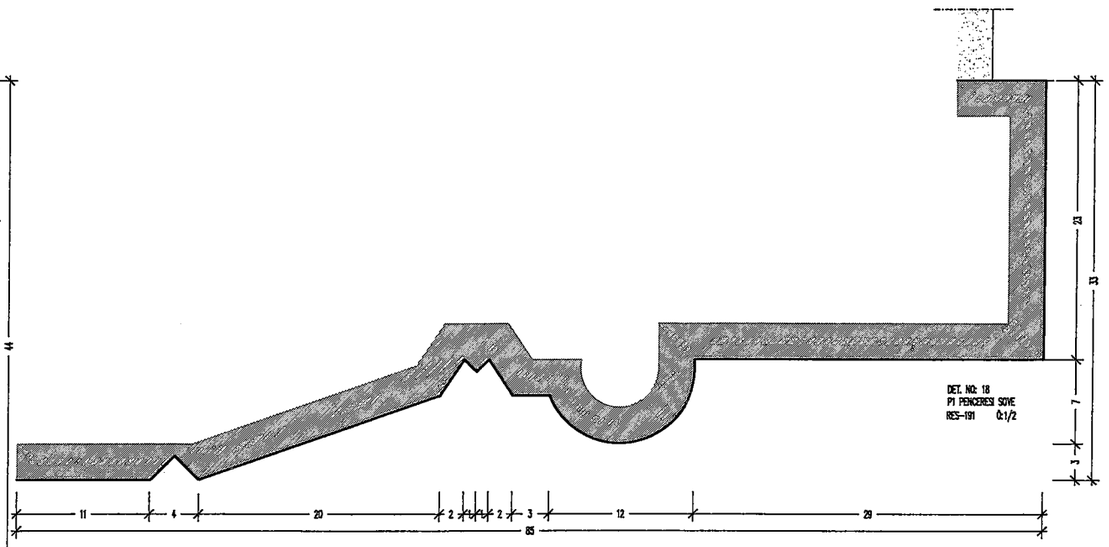

DET. NO: 18
P1 PENCERESI SOVE
RES-191 Ö:1/2

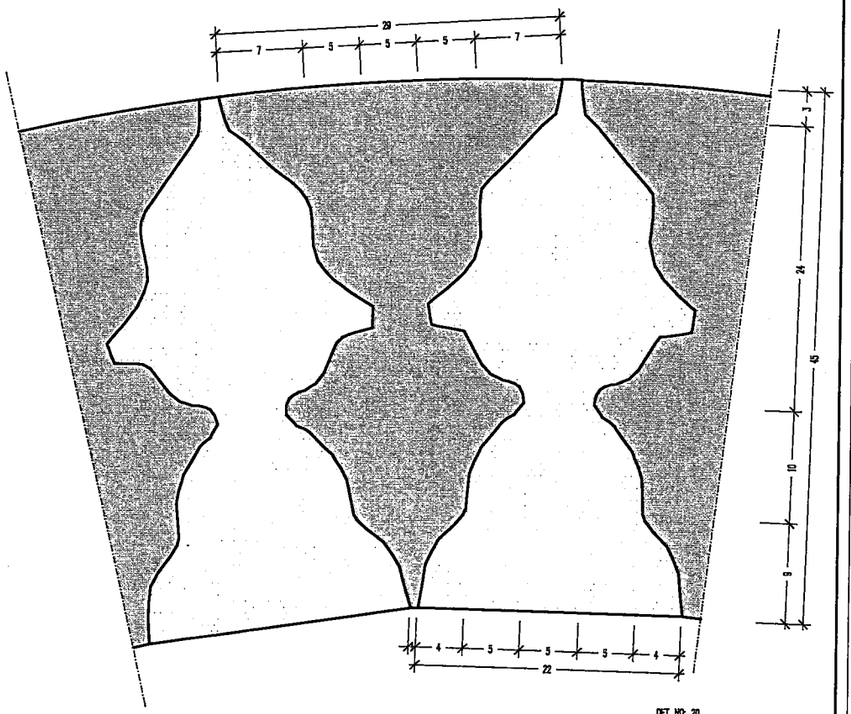

DET. NO: 20
DOGU KAPISI KEMERI (AVLU CEPHESI)
RES-38 Ö:1/2

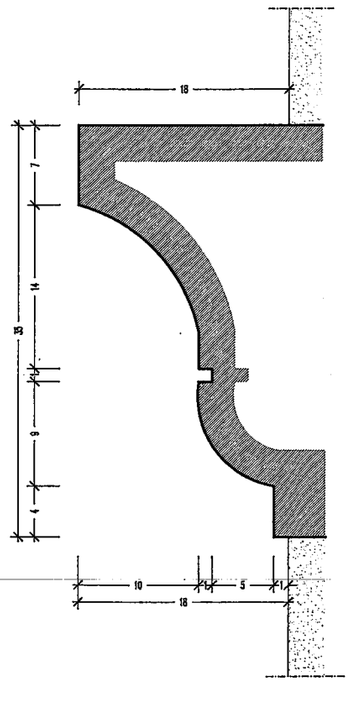

DET. NO: 17
DOGU MINARE KULESININ SILME TASI
Ö:1/2 RES-38

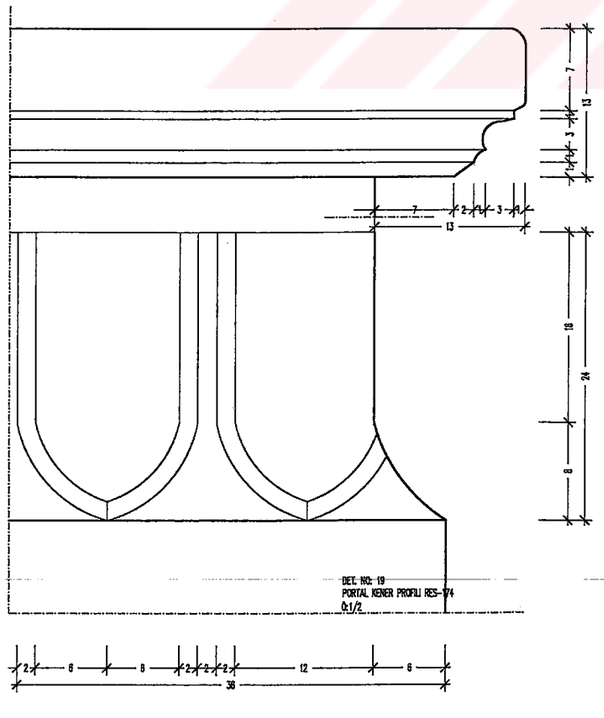

DET. NO: 19
PORTAL KEMER PROFILI RES-174
Ö:1/2

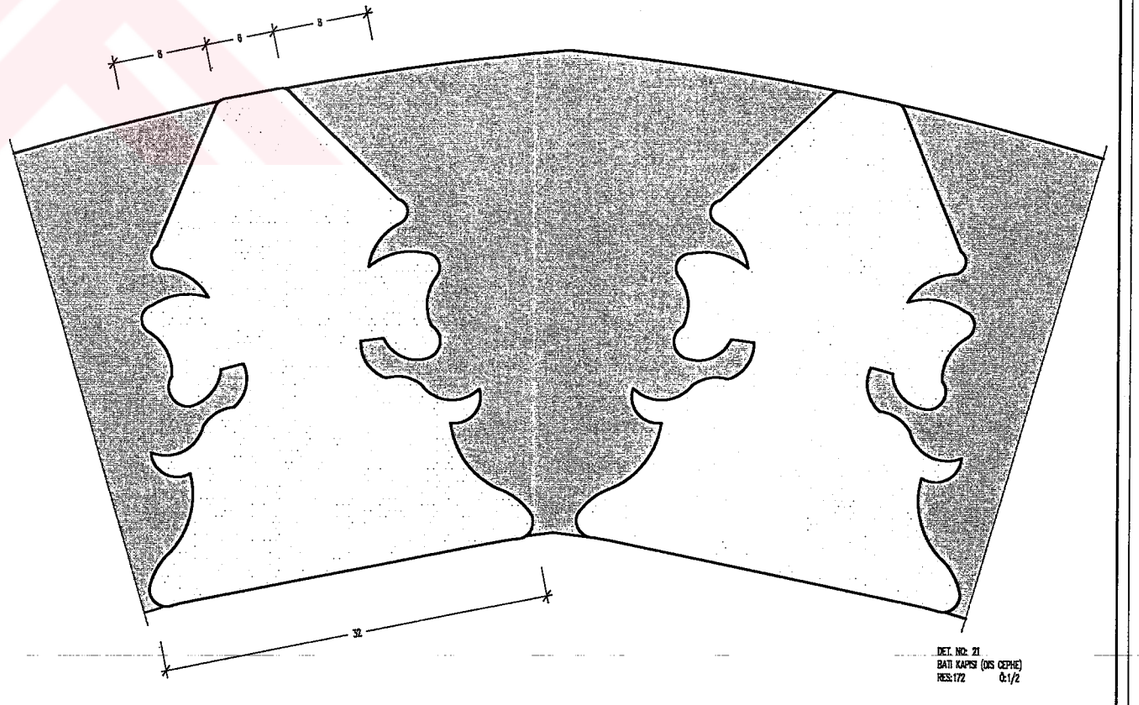

DET. NO: 21
BATI KAPISI (DIS CEPHE)
RES:172 Ö:1/2

0 1 2 3 4 5 10 20cm

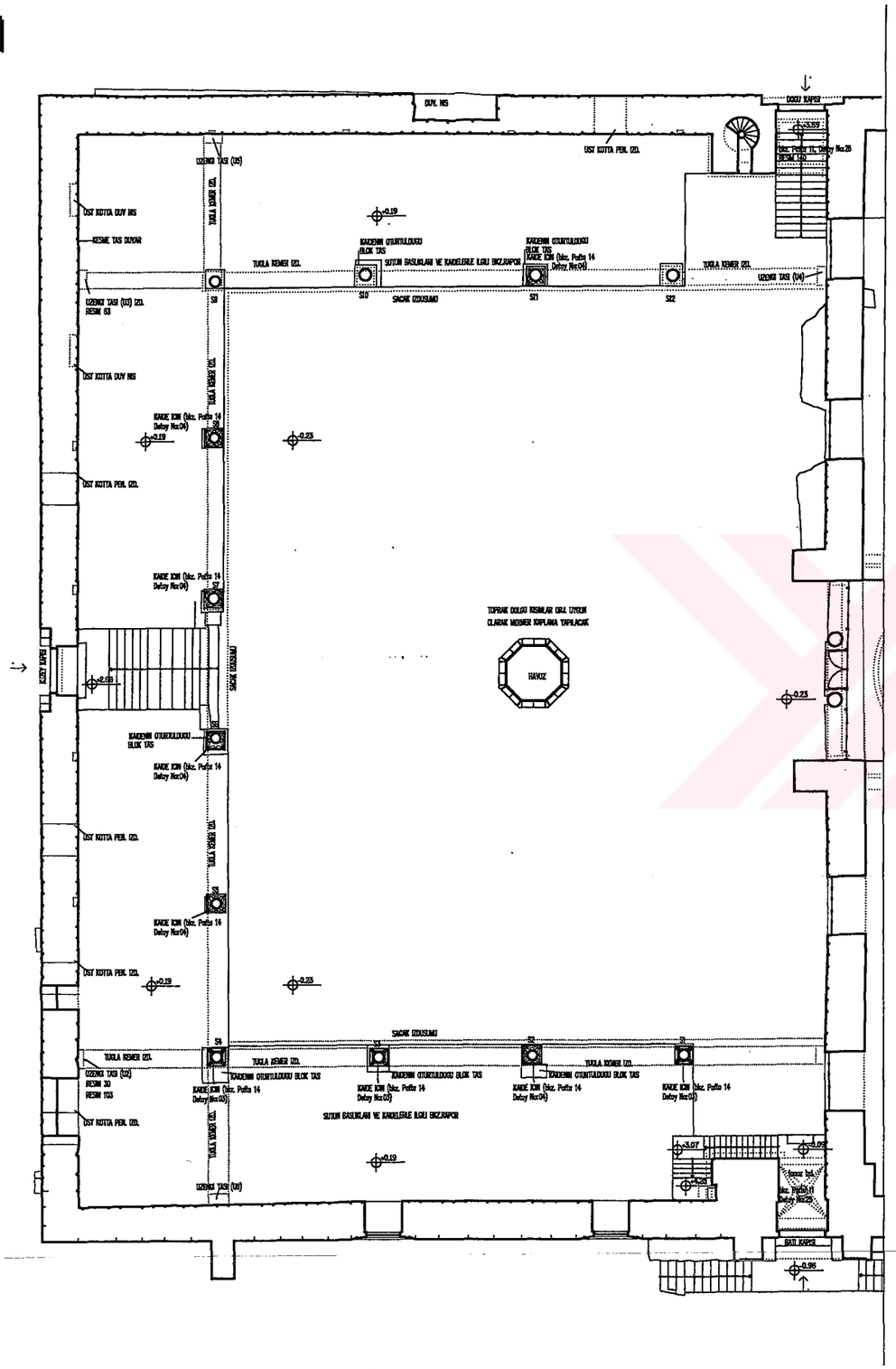
DUV. NIS
DOGU KAPISI
UST KOTTA PEN. DZL.
UST KOTTA DUV NIS
RESME TAS DUVAR
TUGLA KEMER DZL.
KADEMIN OTURTULDUGU BLOK TAS
SUTUN BASLIKLARI VE KANDILERLE ILGILI ONCERAPOR
SAGAK OZDUSAMI
HAVUZ
TOPRAK DOLGU KESMLAR ORA UYGUN CLARAK MESMER KAPLANA YAPILACAK
BATI KAPISI

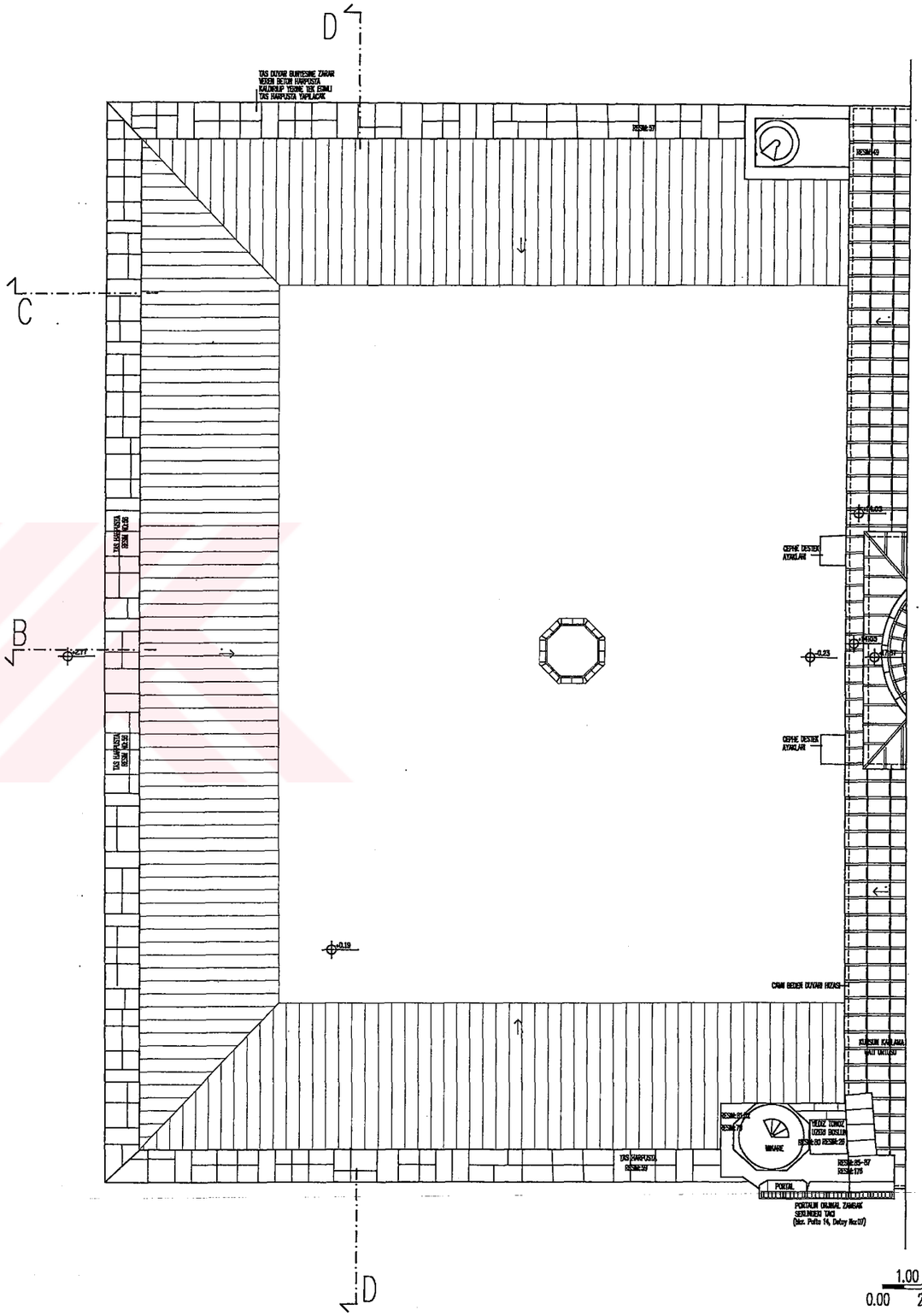
D
C
B
TAS DUVAR BUNYESINE ZARAR VEREN BETON HARPUSTA KALDIRILIP YERINE TEK ESMALI TAS HARPUSTA YAPILACAK
CEPHE DESTEK AYAKLARI
CAMI BEDEN DUVARI HIZASI
KURSUM KAPILARA HALI ORTUSU
MINARE
PORTAL
PORTALIN ORIJINAL ZAMANAK SERBESTI TAGI
1.00 3.00 5.00
0.00 2.00 4.00

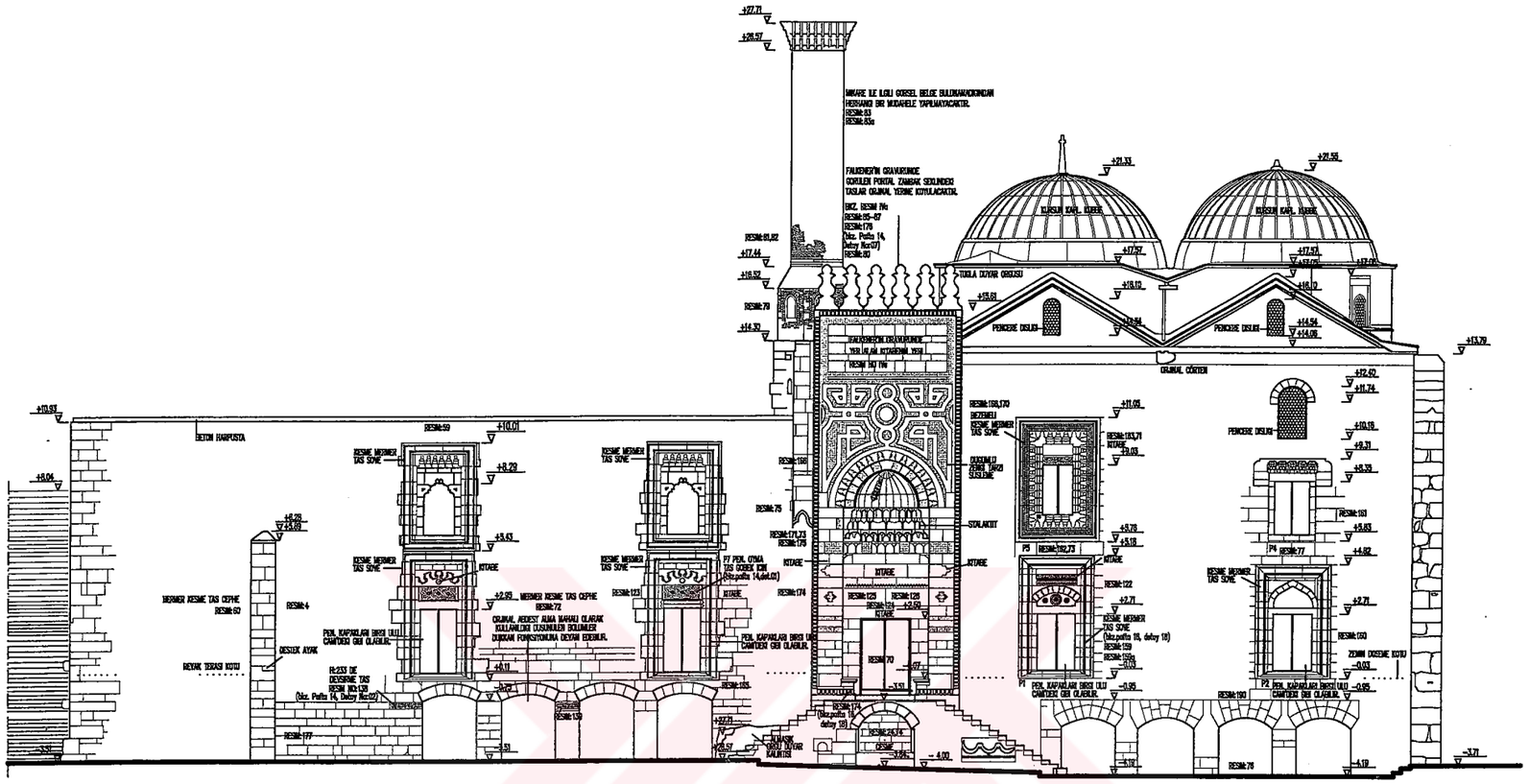

BATI CEPHESI

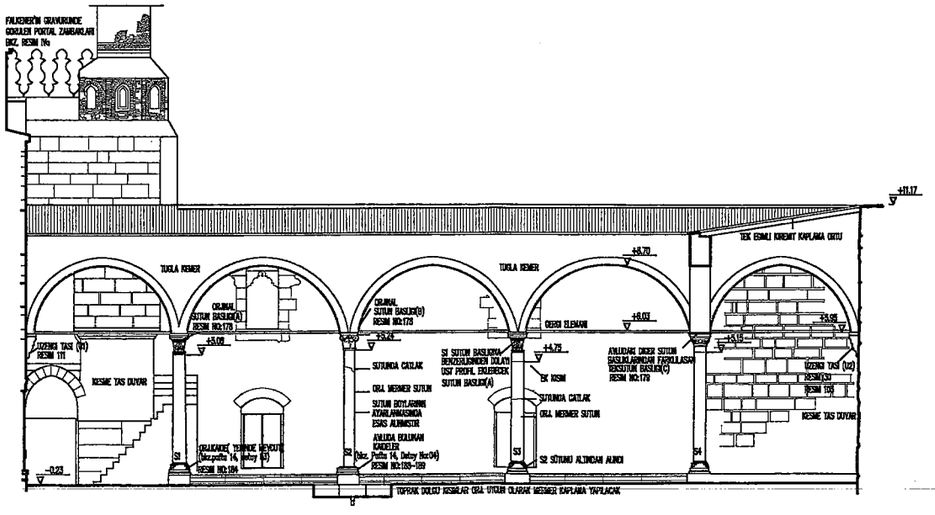

B-B KESITI

1.00 3.00 5.00
0.00 2.00 4.00

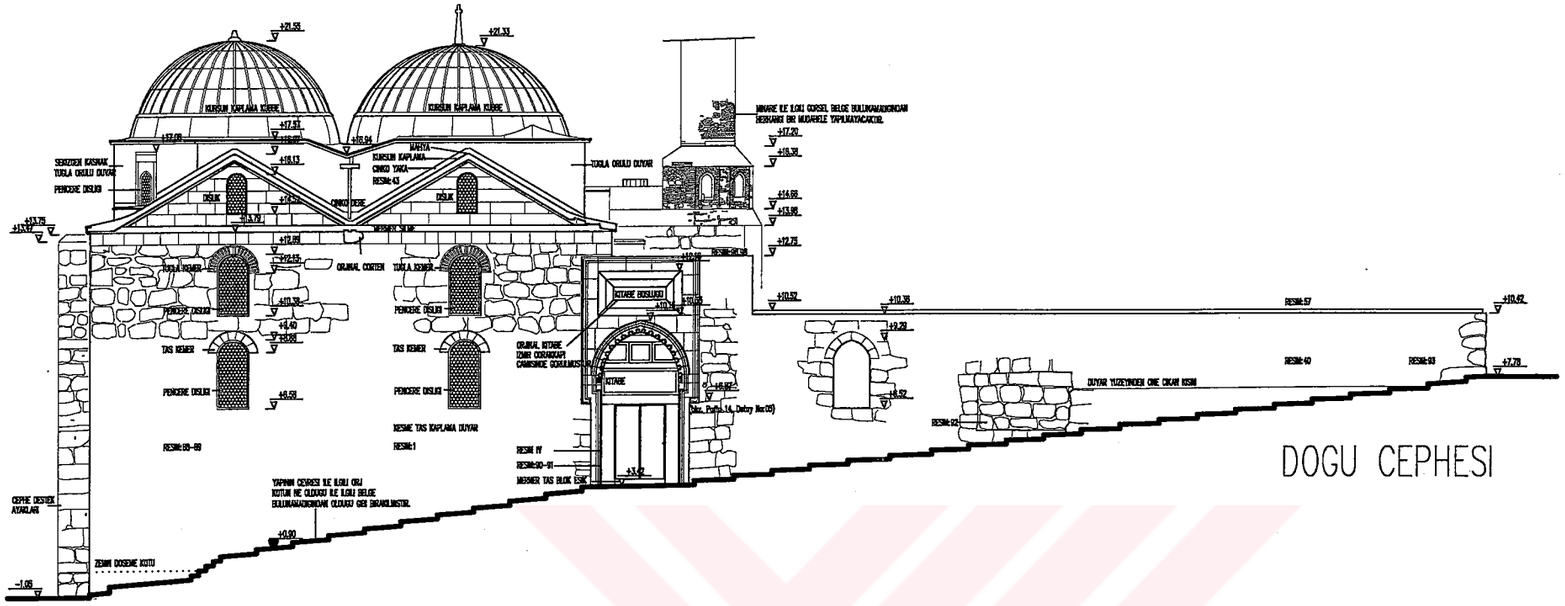

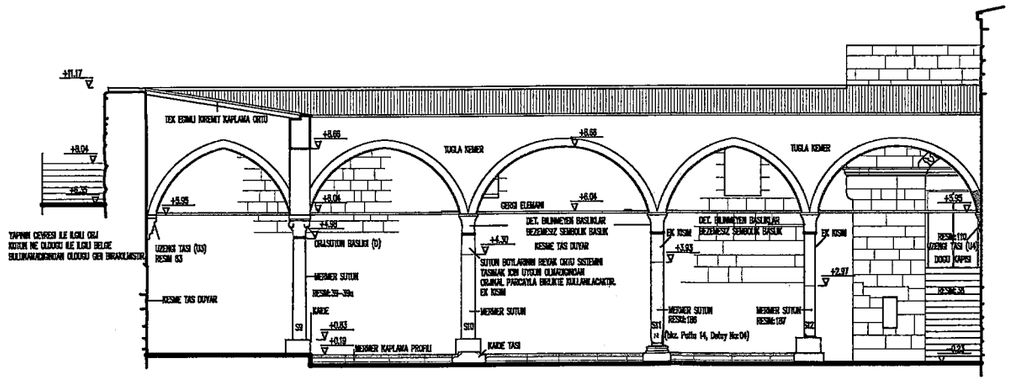

C-C KESITI

1.00 3.00 5.00
0.00 2.00 4.00

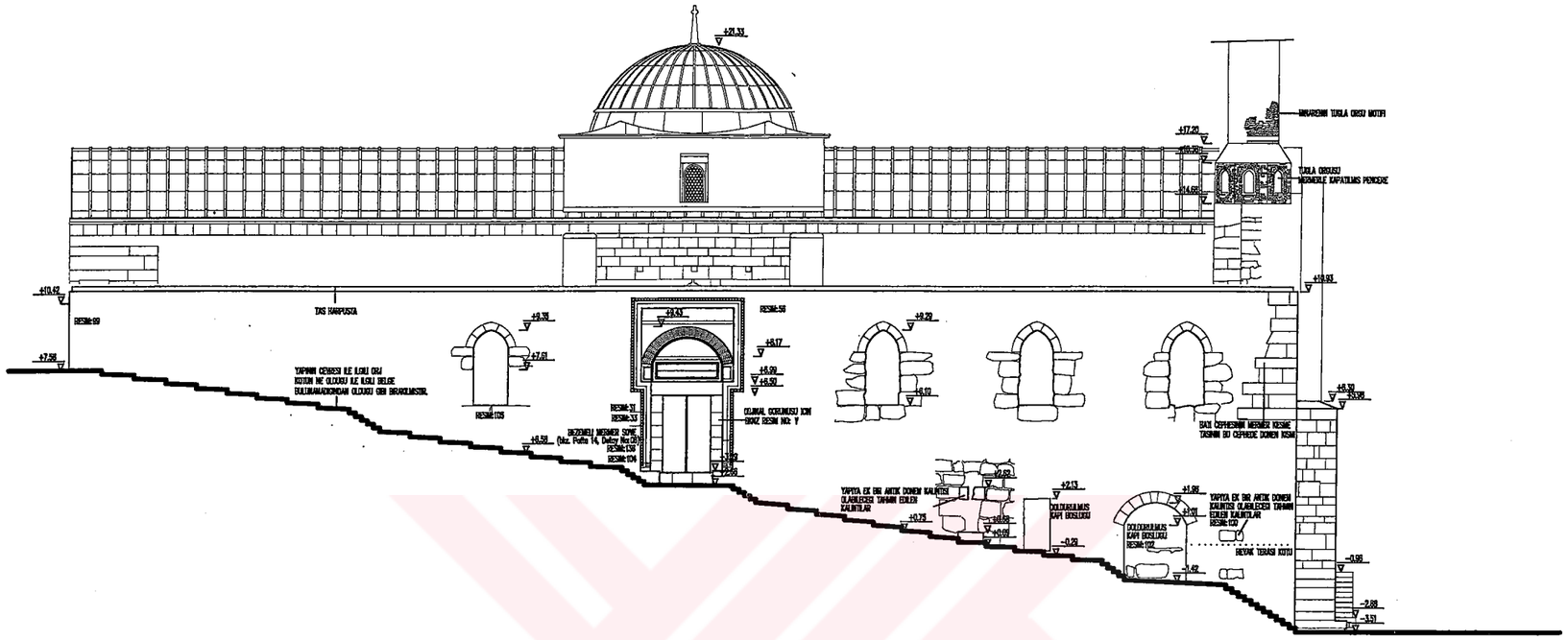

KUZEY CEPHESI

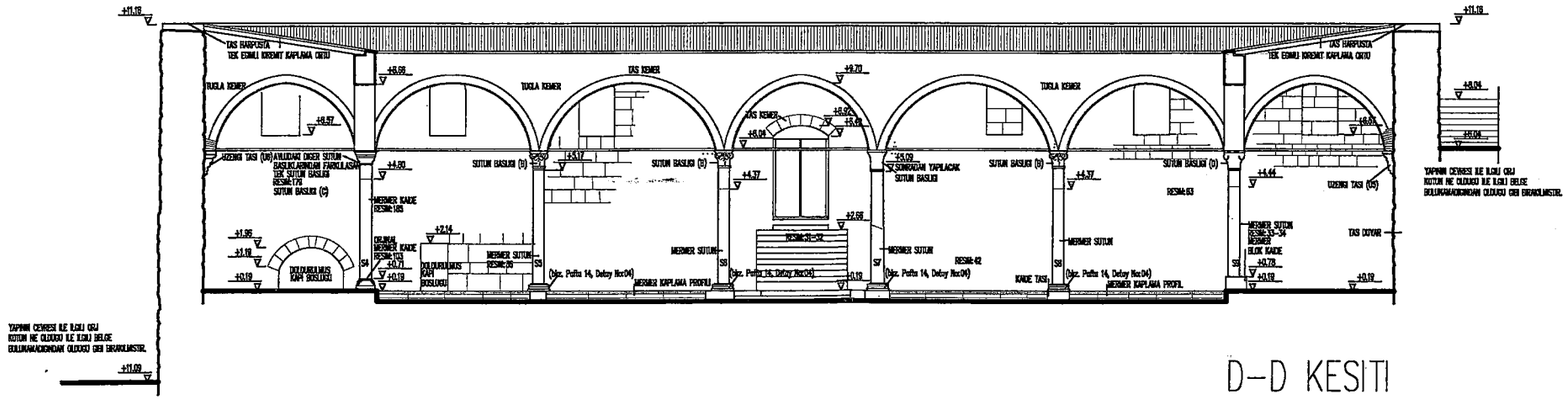

D-D KESITI

1.00 3.00 5.00
0.00 2.00 4.00

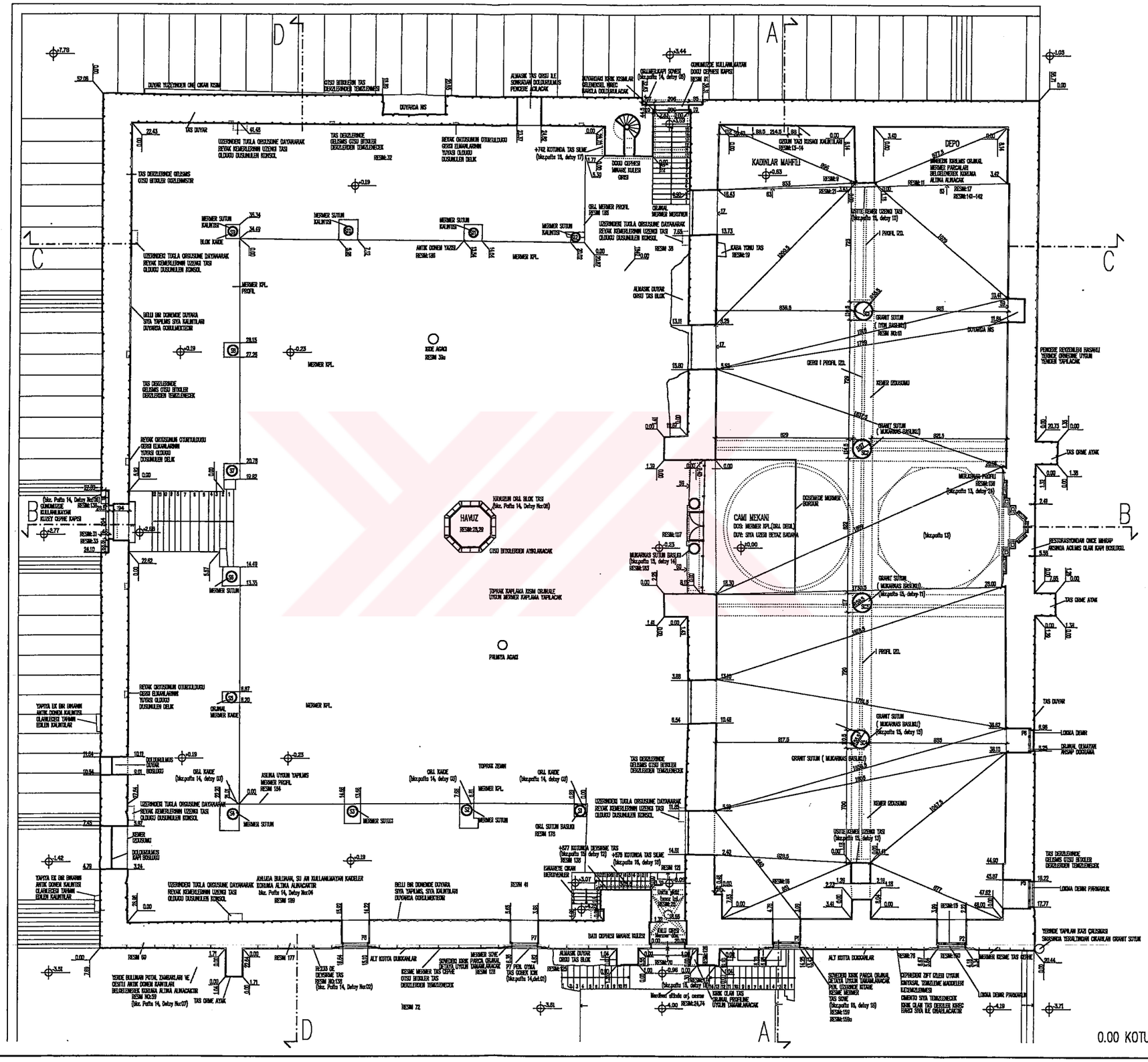
KADINLAR MAHFILI
DEPO
CAMI MEKANI
HAVUZ
PRIMITA ACAKI
TOPRAK ZEMIN
0.00 KOTU PLANI

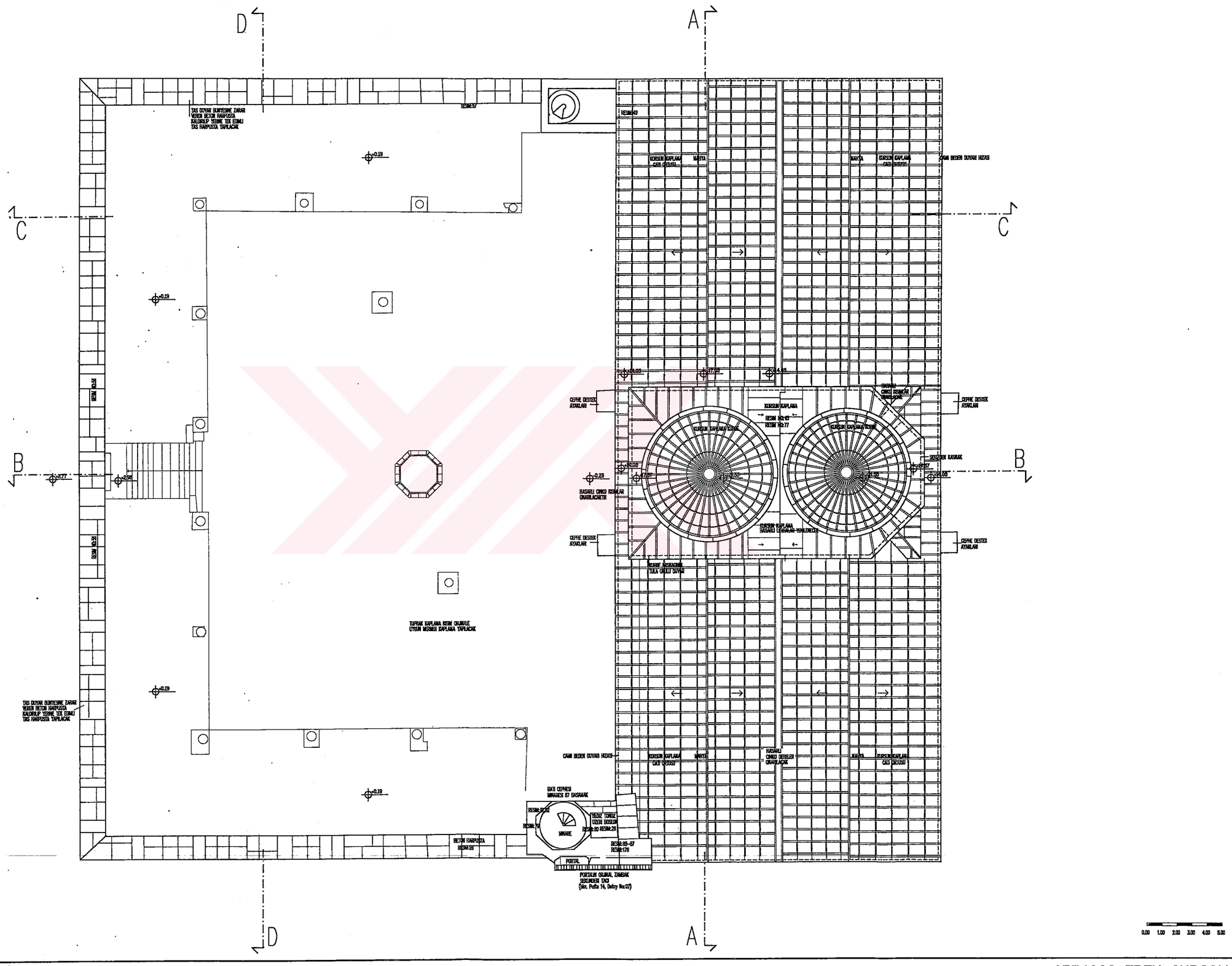
D
A
C
B
TAŞ DUVAR BÜNYESİNE ZARAR VEREN BEDEN HARFÜSÜ KALDIRILIP YERİNE TEK ESİMLİ TAŞ HARFÜSÜ TAPILACAK
TOPRAK KAPLAMA RESİM ORİJİNALE UYGUN MESİNEZ KAPLAMA YAPILACAK
TAŞ DUVAR BÜNYESİNE ZARAR VEREN BETON HARFÜSÜ KALDIRILIP YERİNE TEK ESİMLİ TAŞ HARFÜSÜ TAPILACAK
CAMİ BEDEN DUVARI HİZASI
BATI CEPHESİ MİMARİSİ 07 BASAMAK
MİNARE
BETON HARFÜSÜ
PORTEL
PORTELİN ORİJİNAL ZAMANAK SERİLİNDİKİ TAŞ
(bkz. Pafta 14, Detay No:07)
CEPHE DESTEK AYAKLARI
HASARLI ONARILMAMIŞ KISMLAR ONARILACAKTIR
HASARLI ONARILMAMIŞ KISMLAR ONARILACAK
MARTA
KURŞUNKAPLAMA
0.00 1.00 2.00 3.00 4.00 5.00

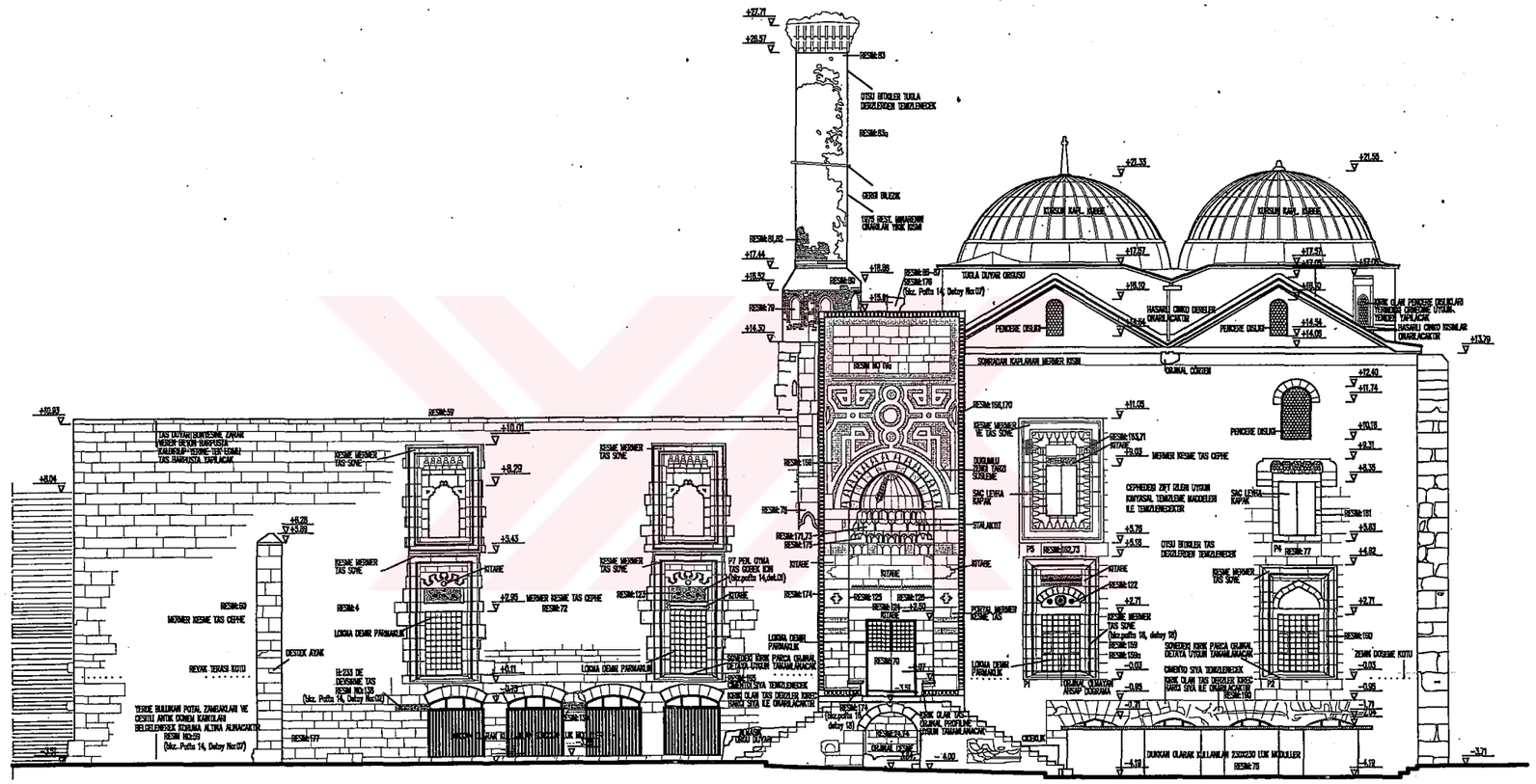

BATI CEPHESI

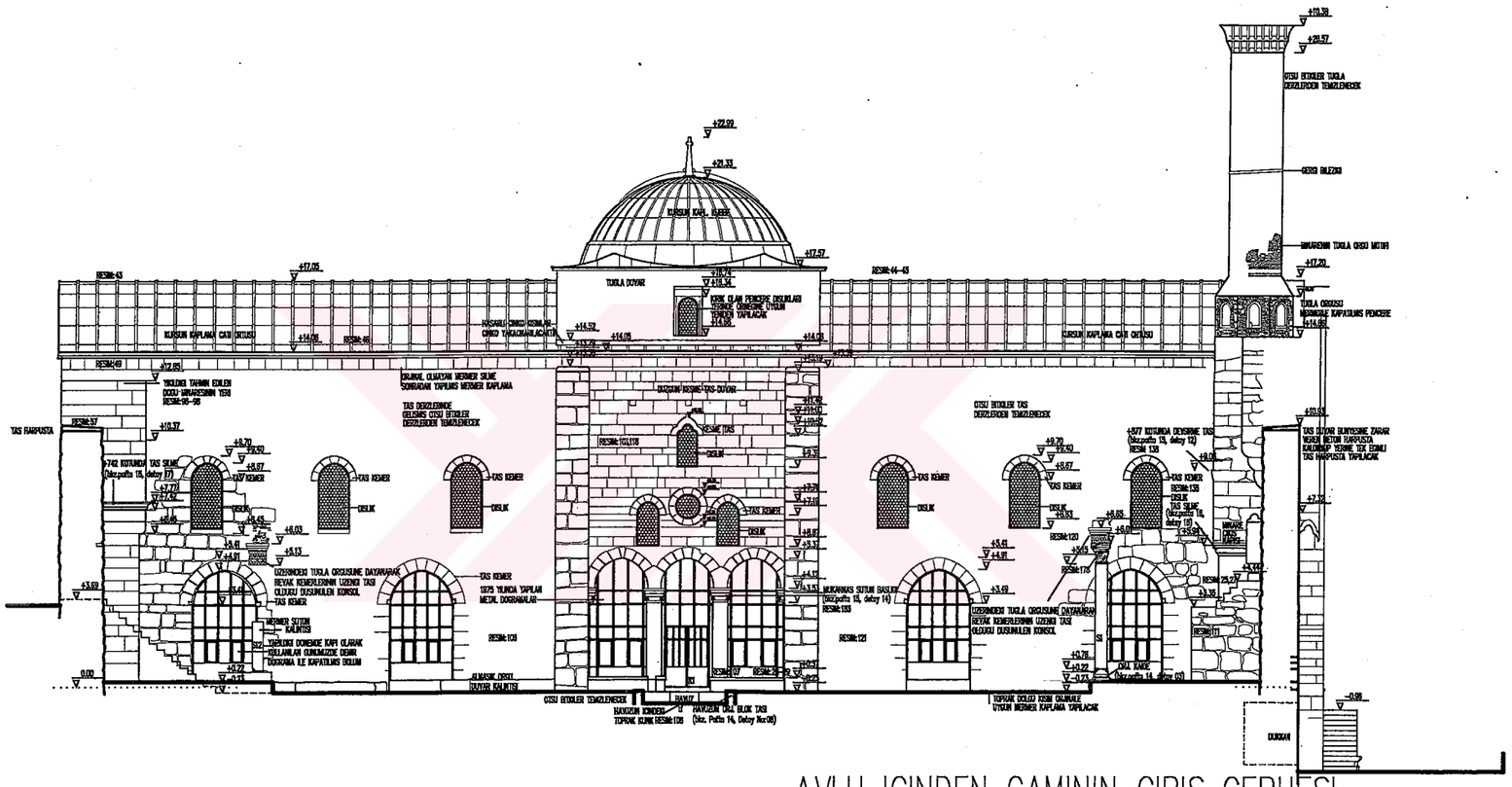

AVLU ICINDEN CAMININ GIRIS CEPHESI

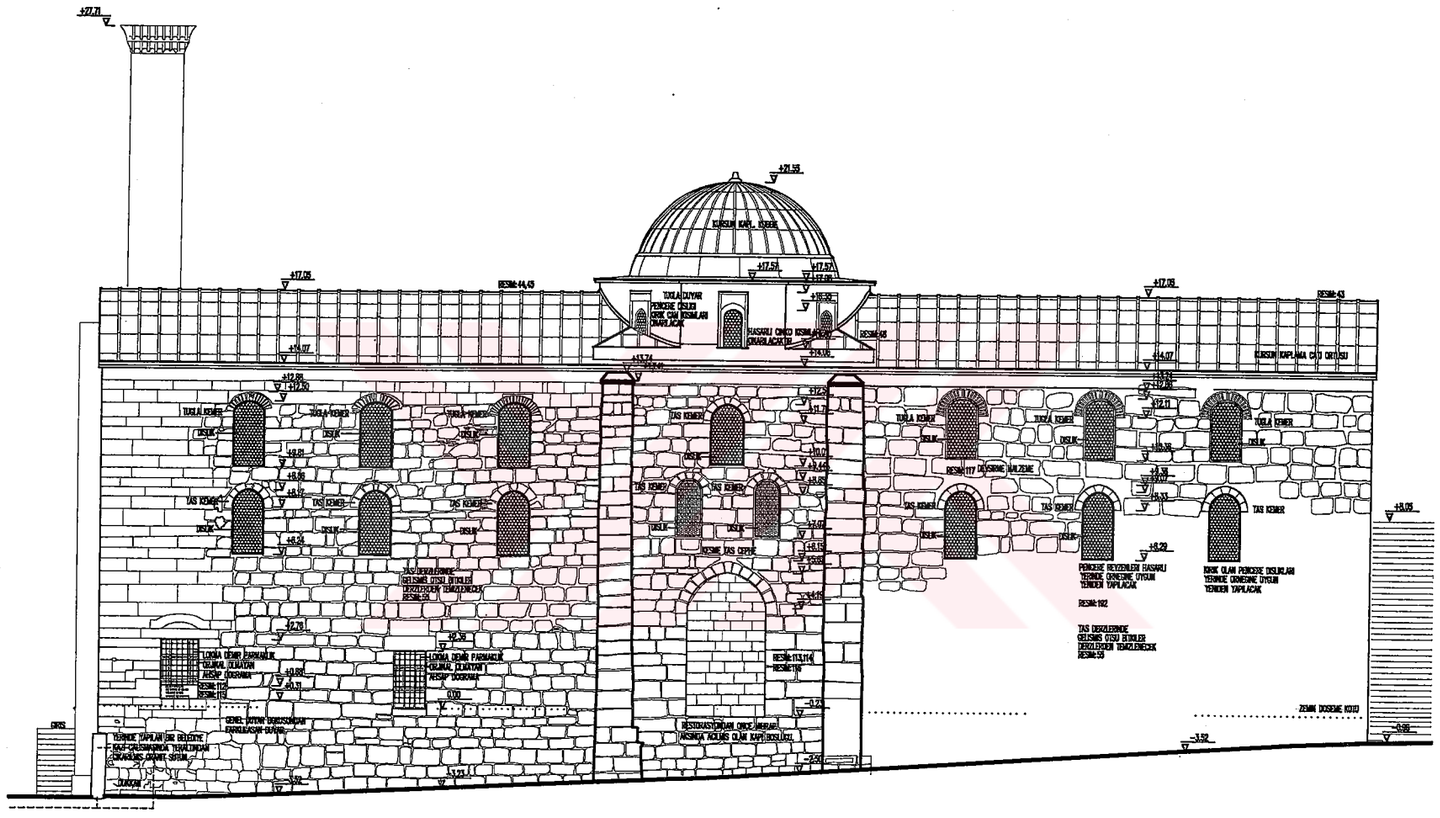

GUNEY CEPHESI

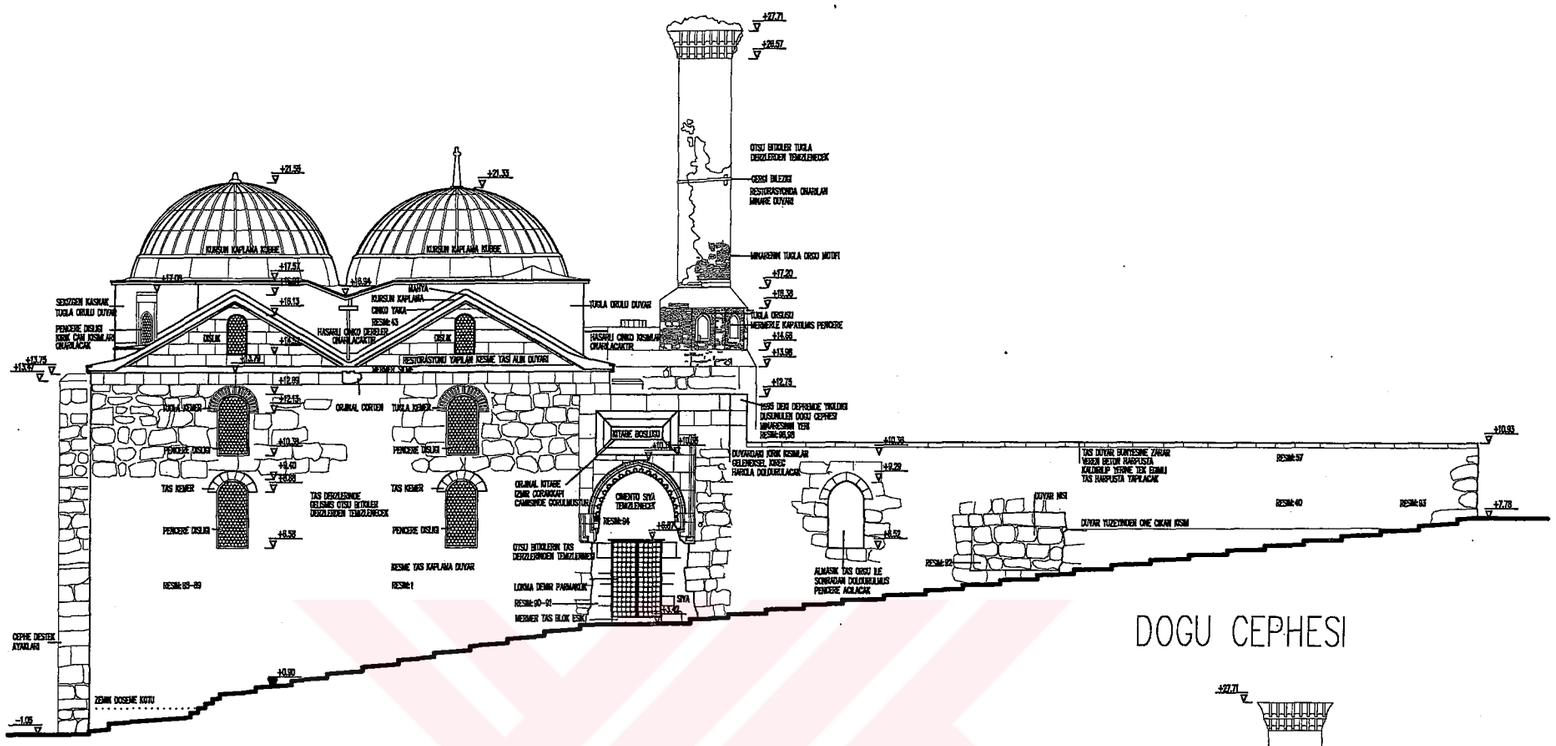
KURSUN KAPLAMA KUBBE
KURSUN KAPLAMA KUBBE
MAHYA
KURSUN KAPLAMA
CINCO TAKI
RESIM:43
HASARLI CINCO DEVRELERI ONARILACAKTIR
HASARLI CINCO KISMLARI ONARILACAKTIR
TUGLA ORGULU DUVAR
SEKIZGEN KASNAK TUGLA ORGULU DUVAR
PENCERE DIKISI KIRIK CAM KISMLARI ONARILACAK
DIKLIK
DIKLIK
RESTORASYONU YAPILAN KESME TAŞI ALIN DUVARI
MERMER SUVAK
ORIJINAL CORDON
TUGLA KEMER
TUGLA KEMER
PENCERE DIKISI
PENCERE DIKISI
TAŞ KEMER
TAŞ KEMER
TAŞ DEVŞELERINDE GELISMIS OTSU BITKILER DEVŞELERDEN TEMIZLENECEK
PENCERE DIKISI
PENCERE DIKISI
RESIM:85-89
RESIM TAŞ KAPLAMA DUVAR
RESIM:1
ORIJINAL KITABE EKINE CORDONUN CAMIKIRIK CIKOLMUSTUR
KITABE BOSLUGU
CIMENTO SIVA TEMIZLENECEK
RESIM:94
OTSU BITKILERIN TAŞ DEVŞELERINDEN TEMIZLENMESI
LOKMA DEMIR PARMAKLIK
RESIM:90-91
MERMER TAŞ BLOK KEMER
SIVA
OTSU BITKILER TUGLA DEVŞELERDEN TEMIZLENECEK
CEPHE DESTEK AYAKLARI
ZEMIN DOSEME KOTU
OTSU BITKILER TUGLA DEVŞELERDEN TEMIZLENECEK
CEPHE BILEZIGI
RESTORASYONDA ONARILAN MINARE DUVARI
MINARENIN TUGLA OYGU MOTIFI
TUGLA OYGUSU MERMERLE KAPATILMIS PENCERE
BIRSIS DERI DEPREMDE YIKILDIKI DUSMUSLER DOGU CEPHESI MINARESININ TEPE RESIM:95,96
DUVARDAKI KIRIK KISMLARI GELENEKSEL ŞEKIL HARCLA DOLDURULACAK
ALMASIK TAŞ OGGU ILE SONRADAN DOLDURULMUS PENCERE ACILACAK
TAŞ DUVAR DUNYESINE ZARAR VEREN BETON HARPUSTA KALDIRILIP YERINE TEK EGIMLI TAŞ HARPUSTA YAPILACAK
RESIM:57
RESIM:40
RESIM:63
DUVAR HSI
DUVAR YUZEYINDEN ONE CIKAN KISIM
RESIM:59
DOGU CEPHESI
CEPHE BILEZIGI
OTSU BITKILER TUGLA DEVŞELERDEN TEMIZLENECEK
MINARENIN TUGLA OYGU MOTIFI
TUGLA OYGUSU MERMERLE KAPATILMIS PENCERE
RESIM:99
TAŞ DUVAR DUNYESINE ZARAR VEREN BETON HARPUSTA KALDIRILIP YERINE TEK EGIMLI TAŞ HARPUSTA YAPILACAK
TAŞ DEVŞELERINDE GELISMIS OTSU BITKILER DEVŞELERDEN TEMIZLENECEK
RESIM:38
TAVANA KADAR SONRADAN DOLDURULMUS PENCERE ACILACAK
RESIM:105
GELISMIS OTSU BITKILER DEVŞELERDEN TEMIZLENECEK
RESIM:31
RESIM:39
BEZEMELI MERMER SUVAK
(Bkz. Pafta 14, Detay No:C)
RESIM:106
RESIM:104
GUNUMUZDE KULLANILMAYAN KUZEY CEPHE KAPISI ORIJINAL GORUNUSU ICIN ORNEK RESIM NO: 7
LOKMA DEMIR PARMAKLIK
RESIM:98A
DEVRENLERLEK SURMAS MERMER SUVAK
TAŞ DEVŞELERINDE GELISMIS OTSU BITKILER DEVŞELERDEN TEMIZLENECEK
DAIR CEPHESININ MERMER RESIM TAŞININ DU CEPHESIE DONEN RESIM
YAPITA EK BIR ARTIK DONEMI KALINTISI OLABILECEK TAHRIP EDILEN KALINTILAR
DOLDURULMUS KAPI BOSLUGU
DOLDURULMUS KAPI BOSLUGU
RESIM:102
YAPITA EK BIR ARTIK DONEMI KALINTISI OLABILECEK TAHRIP EDILEN KALINTILAR
RESIM:100
REVAKI TERASI NO:13
YERDE BULUNAN POTUL ZAMBAKLARI VE CESITLI ARTIK DONEM KANTILARI BELGELENEREK KORUMA ALTINA ALINACAKTIR
KUZEY CEPHESI
0.00 1.00 2.00 3.00 4.00 5.00